

KORTE HISTORIE VAN DE WALDENZEN EN FÉLIX NEFF

DE APOSTEL VAN DE HOGE ALPEN.
HET WERK VAN FÉLIX NEFF ONDER DE WALDENZEN.

DOOR W. VAN DER ZWAAG

Félix Neff

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2019

INHOUD

Historische schets van afkomst en historie van de Waldenzen / Valdoises

DE APOSTEL VAN DE HOGE ALPEN. HET WERK VAN FÉLX NEFF ONDER DE WALDENZEN. DOOR W. VAN DER ZWAAG.

Uitgeverij De Groot Goudriaan Kampen, 2009

WOORD VAN TOELICHTING

INLEIDING: DE EEUWENLANGE LIJDENSHISTORIE VAN DE WALDENZEN

1. FELIX NEFF ALS SERGEANT

3. DE ONVERWACHTE DAGERAAD VAN HET RÉVEIL TE MENS

4. EEN GEOPENDE DEUR EN NOCHTANS KLEINE KRACHT

10. HET ZEGENRIJKE RÉVEIL IN DE VALLEI VAN FREYSSINIÈRES. Blz 80

18. DE ALPENHERDER OPGENOMEN IN CHRISTUS' SCHAAPSKOOI. Blz. 109

BIJLAGE 1. DE VROUW EN DE DRAAK - DE WALDENZEN VROEGER EN NU

BIJLAGE 2. BRIEF VAN EEN ZIEKE PREDIKER AAN ZIJN GEMEENTEN

LITERATUUR

Historische schets van afkomst en historie van de Waldenzen / Valdoises

De geschiedenis van de Waldenzen-kerk is zeer wonderlijk, want geen van de hedendaagse Protestantse kerken kan terugzien op zo'n lange historie. Dit 'Israël van de Alpen' heeft volgens hun eigen overleveringen "sinds onheugelijke tijden" gewoond in de dalen van Noord-West-Italië. In vele boeken lezen we, dat de Waldenzen hun naam ontleen aan Petrus Waldo (of Waldus), maar meer waarschijnlijk is dat de naam komt van Vallenses, ofwel **Vallei-bewoners**. Bijvoorbeeld Beza is deze overtuiging toegedaan, en meent dat de Waldenzen "het overblijfsel zijn van de meest zuivere primitieve Christelijke Kerk".

Ja, sommigen menen dat de eerste gemeenten in de Alpen van Noord- West-Italië ontstonden in apostolische tijden, nl. toen de vervolgingen uitbraken en velen wegvluchtten naar de bergen.

In zijn opmerkelijk boek over *The Ancient Churches of Piedmont* (1690), beschrijft dr. Peter Allix de kerken in Italië van eeuw tot eeuw, en zegt o. a. het volgende: "De bisschop van Meaux heeft Beza zwaar beschuldigd vanwege zijn uitspraak, dat de Waldenzen sinds onheugelijke tijden de misbruiken van de Roomse Kerk krachtig weerstonden, en dat zij hun leer vasthielden van vader op zoon, ja sedert het jaar 120, zoals zij hadden gehoord en ontvangen van hun oudsten en voorvaderen."

Rooms-katholieke schrijvers proberen de apostolische oorsprong van de Waldenzen te omzeilen. Ze laten het schijnen, alsof de Rooms-katholieke Kerk de enige apostolische kerk is, en dat alle andere kerken nieuwkomers zijn. Om die reden beweren zij, dat de Waldenzen hun oorsprong vinden in Peter Waldo uit de twaalfde eeuw. Dr. Peter Allix zegt: "Sommige protestanten zijn in de val getrapt, die voor hen was uitgezet. ... Het is absoluut onjuist, dat deze kerken door Peter Waldo zijn gesticht. ... **het is pure geschiedvervalsing.**" "Ancient Church of Piedmont", blz. 192, Oxford, 1821

"Het is niet waar, dat Waldo deze naam aan de bewoners van de valleien gaf. **Ze werden al vóór die tijd Waldenzen, of Vaudois genoemd, naar de naam van de valleien waarin ze woonden.**" Idem, 182

"Aan de andere kant werd hij Valdus of Waldo genoemd, omdat hij zijn geloofsopvattingen ontvangen had van de bewoners van de valleien." William Jones: "The History of the Christian Church", dl. II, blz. 2

De Waldenzen-predikant Jean Leger bespreekt in zijn standaardwerk *Histoire Generale des Eglises Evangeliques des Vallées de Piémont ou Vaudoises* (1669) uitvoerig de vraag wanneer de Waldenzen-kerk is ontstaan. In hoofdstuk 26-28 van het eerste deel geeft hij achtereenvolgens talrijke getuigenissen uit hun eigen geschriften, van hun medestanders en ook van hun tegenstanders.

Merk ook op dat een groot deel van de Waldenzen in Franrijk en Italië veel overeenkomst hebben in hun taal, het Partois, een soort Oud-Frans/Italiaans dialect. Het toont een aparte bevolkingsgroep aan die niet ontstaan is in de 12^e eeuw.

Neff schrijft: Wat de ongeveer tachtig catechisanten betreft, dezen spreken voor het **merendeel 'patois', een plaatselijk Provençaals dialect**. Neff schrijft in hfd. 4: ... dat men in deze streek soms 'beter Latijn dan Frans' verstaat, vooral de kinderen. Men bedient zich overwegend van een soort dialect, dat 'quésaquo' wordt genoemd.

Zie voor meer informatie het boek van ds. J. F. Martinet, *Kerkelijke Geschiedenis der Waldenzen*, Amsterdam, 1775. Blz. 14, 15. Martinet verwijst in zijn historie over de Waldenzen, naar **T.J. van Braght, De Martelaarsspiegel** in 2 delen, die het zeer zwaar lijden van de Martelaren onder de Waldenzen heeft beschreven.

Hij beschrijft hun Belijdenis van de oorspronkelijke Leer van de Christelijke Kerk en refereert er vooral aan dat de Waldenzen algemeen **de Kinderdoop** verwierpen; deze

hebben ze nooit aanvaard. Félix Neff was een Gereformeerd geordend predikant. Hij schrijft:

Ik geloof ... zowel wat de artikelen van het geloof als die van de Evangelische wandel betreft, met de Belijdenissen van de Gereformeerde kerken van Frankrijk en Zwitserland,

Hij trok naar de Waldenzen in Frankrijk en Italië. Hij schrijft:

'Ik vertrok uit Gap op donderdag 15 januari en arriveerde ter Arvieux de volgende zaterdag. Hier werd ik met enig ongeduld verwacht, omdat ik enkele kinderen moest dopen. Deze zaak bracht Neff tot de verzuchting. 'Die arme mensen hechten meer waarde aan de waterdoop dan aan de doop door de Heilige Geest.'

Ergens anders schrijft hij over de Geloofsbelijdenis van 100 jonge mensen en hun **doopbelofte**. Er is geen sprake van onderdompeling. Hij was toen nog in Frankrijk. In Piëmont in Italië is misschien de Geloofsdoop behouden. Na de Reformatie in Europa schijnt de Gereformeerde Kinderdoop bij een gedeelte van de Waldenzen ook in de plaats gekomen te zijn van de Geloofsdoop. Wellicht heeft Neff zich geconformeerd bij de Waldenzen aan hun Doopsopvatting.

Martinet schrijft op pag. 14, 15, dat de Bibliotheek in Cambridge een oud handschrift van Morland bezit. Daarin wordt beschreven dat de **Waldenzen**-bevolking minstens **70 jaar vóór Petrus Waldus** met die naam genoemd werden. De naam kan afkomstig zijn van een dialect tussen Frans en Italiaans; die in het Latijn Valdenses wordt genoemd; waarschijnlijk vallei-bewoners. Eusebius schrijft over Crescens een medewerker van Paulus die in deze gebieden gemeenten heeft gesticht. Kerkelijke Historie, boek 5, hfd 24. In 2 Timotheüs zegt Paulus, dat Crescens naar Galatië vertrokken is; waarbij Bijbelverklaarders opmerken dat dit ook Gallië kan wezen. Ireneüs 140-202, een bekend kerkvader heeft in Lyon en omgeving gemeenten gesticht, waar al eerder een snel groeiende Christelijke gemeenschap was ontstaan.

In de 9^e eeuw was **Claudius bisschop van Turijn** (ca. 820-839), en de kerken van Piëmont (lett.'aan de voet van de bergen', d. w. z. de Waldenzen-dalen in Noord-West-Italië) behoorden tot zijn bisdom. In zijn tijd moet een grote herleving van de zuivere Godsdienst hebben plaatsgevonden, als we horen wat deze bisschop heeft geleerd en gedaan: hij gaf bevel dat de beelden uit zijn bisdom verwijderd moesten worden; hij schreef commentaren over de Pentateuch, het Mattheüs-Evangelie en vele Nieuw Testamentische brieven. Hij predikte de rechtvaardiging door geloof alleen, ontkende de leer van het vagevuur, het aanbidden van relikwieën en het houden van bedevaarten.

Toen Napoleon in 1805 in Turijn was, ontbood hij de toenmalige moderator van de Waldenzen-kerk, ds. J. R. Peyran, en vroeg hem o. a. : "Sinds wanneer zijn jullie een onafhankelijke kerk geworden?" De moderator antwoordde: "Sinds de tijd van Claudius, bisschop van Turijn."

We kunnen Peyran helaas niet meer om nadere details vragen, maar het is wel duidelijk dat in de dagen van Claudius een geweldige reformatie is geschied, die met recht een voorloper van dé Reformatie genoemd mag worden. Dit had nooit kunnen gebeuren als Claudius er alleen voor had gestaan; het wijst erop dat er in zijn bisdom een krachtig Bijbels getuigenis werd gevonden, en dát in een tijd dat de kerk van Rome al vele ernstige dwalingen had gekregen.

Wat betreft het wegdoen van de afgodsbeelden, daarover zegt Peyran, dat Claudius "door de Waldenzen altijd als een van hun leraars ('pasteurs') werd beschouwd, en die uit zijn bisdom de afgoderijen heeft weggezuiverd (...), afgoderijen die nimmer binnen gebracht

konden worden in de valleien, die ver van het verderf verwijderd waren en die altijd krachtig iedere vorm van vernieuwing hebben afgewezen".

Met vele anderen meent Peyran, in zijn dagen wel genoemd *de Patriarch der valleien*, dat de Waldenzen-dalen bewaard zijn gebleven voor allerlei besmetting, en dat door de eeuwen heen daar een zuiver getuigenis der waarheid is gehandhaafd. Daarom hadden de Waldenzen ook altijd moeite om zich een Gereformeerde kerk te noemen, want ze waren immers nooit in Roomse dwalingen verstrikt geraakt, zoals bijna heel Europa. Wat dat betreft hadden ze geen reformatie nodig. Jean Leger schrijft in de 17e eeuw over "evangelische gemeenten", omdat hij gelooft dat deze kerken in Piémont zijn geweest, sinds het Evangelie daar werd aangenomen.

Peyran stelt ook duidelijk dat de *Waldenzen en Albigenzen* in Frankrijk hetzelfde geloof beleden, en dat ze niets te doen hadden met Arianisme en Manicheïsme. Dr. Allix was al eerder tot dezelfde conclusie gekomen. Zie ook zijn werk over de *Albigenzen: The Ecclesiastical History of the Ancient Churches of The Albigenes*.

N. B. Luther en Calvijn zijn door tegenstanders verweten de ketterijen van de Waldenzen en Albigenzen aan te hangen.

In de 12e eeuw vond er een krachtige opleving plaats door de bediening van Petrus Waldo in de omgeving van Lyon, ca. 1170. Gedurende deze opwekking kwam er steeds meer tegenstand uit Rome, totdat Waldo in 1184 door paus Lucius in de ban werd gedaan. Zijn volgelingen werden verstrooid en sommigen namen hun toevlucht tot de Waldenzen-dalen in Italië. Daar ontstond toen een herleving van waaruit evangelisatie-activiteiten plaatsvonden in alle windstreken, met als gevolg dat de Waldenzen zich over vele landen verder verspreidden (tot in Zuid-Italië, Frankrijk, Spanje, Engeland, Schotland, Duitsland, Polen, Bohemië en Litouwen). Jean Leger schrijft dat er rond 1180 ook vluchtelingen naar Nederland kwamen, vooral naar Vlaanderen en Wallonië; en hij merkt op dat de naam *Wallonië* afkomstig is van de Waldenzen! Vanaf 1223 zijn ze tot in Albanië en Roemenië doorgedrongen.

In 1176 kwamen de Waldenzen in Bohemië aan, en volgens Jean Leger is Waldo daar gestorven, na ook in Nederland te hebben gewoond. In de 15^e eeuw vond in Bohemië een grote herleving plaats onder Johannes Huss die in 1415 als ketter is verbrand. Opnieuw was het bloed der martelaren het zaad der kerk, want in 1457 ontstond de *Unitas Fratrum*, en hun eerste ambtsdragers werden in 1467 door de Waldenzische bisschop Stephanos aangesteld. Deze Boheemse Broeders beleefden een tijd van opwekking, maar ook van veel vervolging.

In de Reformatie-tijd kwam de ontmoeting met Luther die veel ontzag had voor hun getuigenis, vooral voor hun gemeentelijke tucht. Na vervolgingen kwamen in de 18^e eeuw Moravische vluchtelingen op het landgoed van Zinzendorf terecht. Daar vond vanaf 1727 een grote opwekking plaats en de Herrnhut-beweging was in bepaalde opzichten ook een voortzetting van de oude *Unitas Fratrum*.

Om weer terug te keren naar de dalen van de Waldenzen: de pausen hadden inmiddels een steeds machtiger positie gekregen, en er kwamen meer en meer vervolgingen, zodat de eeuwen na Waldo de meest tragische en gruwelijke inquisities zijn geschied.

Maar zie het wonder van Gods beschermende hand: de kandelaar bleef brandende tot aan de Reformatie. Toen in 1332 de inquisiteur Castelazzo in Angrogna kwam, ontdekte hij dat er samenkomsten waren die bezocht werden door soms 500 mensen.

George Morel schrijft in zijn memoires over het jaar 1530 dat er toen ca. 800.000 (!) Waldenzen over Europa verspreid waren. (George Morel kwam uit de vallei van Freyssinières (zie volgende artikel over Félix Neff). Hij werd in 1530 samen met Pierre Maison uitgezonden naar Zwitserland en Duitsland om de reformatoren te bezoeken.)

En dat was de tijd waarin de contacten met de leiders van de Reformatie op gang kwamen;

in 1526 werd een eerste deputatie uitgezonden om zich op de hoogte te stellen. Hoe verblijd waren de Waldenzen, toen inderdaad bleek dat de Heere een wonderbaar werk begonnen was.

Op 12 oktober 1532 werd een belangrijke synode gehouden in het dal van Angrogna, in Chanforan, waar nu een monument staat. Zelfs uit Bohemen kwamen er afgevaardigden, terwijl Farel een voorname rol speelde. Zes dagen lang werd er zitting gehouden, en de gemeenschap tussen de aloude Waldenzen-kerk en de pas ontstane Reformatie-kerken kwam tot stand, hoewel de Boheemse broeders maanden tot voorzichtigheid om niet zomaar het kostbare vaderlijke erfgoed kwijt te raken. Een van de besluiten was om een Bijbelvertaling in het Frans te maken, en Robert Olivétanus, neef van Calvijn, ondernam deze enorme taak, volgens sommigen daarbij geholpen door Calvijn, die ook het voorwoord zou schrijven.

Zowel Luther, alsook Melanchton, Bucer en Oecampadius gaven met blijdschap en dankbaarheid getuigenis dat de waarheid onder de Waldenzen zovele eeuwen bewaard was gebleven. **GESCHIEDENIS VAN DE HERVORMING IN EUROPA TEN TIJDE VAN CALVIJN. DOOR Dr. J. H. MERLE d'AUBIGNÉ. VIERDE EN VIJFDE BOEK. www.theologienet.nl**

Dr. J. A. Wylie schrijft: "De Kerk der Alpen had nu vrede gedurende 28 jaren. Dit was een tijd van grote geestelijke voorspoed. Heiligdommen verschenen in al haar valleien. (...) De menigten die haar diensten bijwoonden, namen voortdurend toe. Kort gezegd, deze eerbiedwaardige Kerk kreeg een tweede jeugd."

Een ander schrijft: "**Hier was een adem des levens, die een 30 jaar durende opwekking teweegebracht**", en: "Het gevolg van deze synode [van Chanforan 1532] was een grote opwekking in de valleien; zielen werden gered, kerken schoten tevoorschijn, en een tijd van geestelijke zegen volgde gedurende bijna 30 jaar. "

Het was dus een periode van krachtige herleving, waarvan ook nog het volgende treffend blijkt geeft:

Nadat het vanaf 1555 mogelijk was gebleken om kerken te bouwen in Angrogna, Serre en Torre Felice, was er zoveel belangstelling om Gods Woord te horen, dat ds. Etienne Noël te Angrogna niet alleen op zondag predikte, maar ook op dinsdag, woensdag en donderdag. Op 25 juni 1557 werd er Avondmaal gevierd waaraan 6.000 mensen deelnamen! Zelfs bij de grote avondmaalsvieringen in Cambuslang (1742) met George Whitefield namen niet zovelen deel!

Het kon niet anders of deze gezegende werken Gods moesten een reactie oproepen uit het rijk der duisternis. De paus deed een nieuwe poging om deze 'ketterij' uit te roeien. In 1560-61 vond een wrede expeditie plaats onder Graaf de la Trinita, maar op bijzondere wijze konden de Waldenzen de vijandelijke macht verslaan.

Regelmatig vonden er allerlei schermutselingen plaats totdat het leek, dat in 1655 de Waldenzen geheel uitgeroeid zouden worden.

Het 'Bloedig Pasen' is zo'n weerzinwekkende slachtpartij geworden, dat o. a. Engeland en Nederland het voor de martelaars hebben opgenomen. Een klein overblijfsel kon naar Zwitserland vluchten.

In 1689 vond de 'Glorieuse Rentrée' plaats van 900 mannen, onder leiding van ds. Henri Arnauld. Deze 'Heerlijke Terugkeer' is één aaneenschakeling van wonderlijke gebeurtenissen, die ons doen denken aan de geschiedenis van Israël in het O. T. Zo namen de Waldenzen de dalen weer in bezit, en de overlevenden konden naar hun aloude plaats terugkeren. Hoewel er nog dikwijls spanningen waren met Rome, zijn er niet meer zulke vervolgingen geweest als in de eeuwen daarvoor.

In de dagen van het Zwitserse Reveil vond er ook een krachtige herleving plaats door de

bediening van Félix Neff (1798-1829). Hij was vooral werkzaam onder het overblijfsel van de Waldenzen in de aangrenzende Franse Alpen.

Ook de dalen in Piémont ontvingen zegen in die dagen. Dr. J. A. Wylie schrijft: "Het bezoek gebracht door de apostolische Félix Neff, in 1825, was het eerste aanbreken van een nieuwe dag. Er werd gevoeld dat door hem een adem van de hemel over de dorre beenderen was heengegaan.

Het volgende stadium in hun wederopstanding was het bezoek van dr. William S Gilly. (...) Het resultaat van zijn bezoek was de oprichting van een college in Torre, tot onderwijs voor de jeugd en opleiding van predikanten, en een hospitaal voor de zieken; bovendien werd er grote belangstelling voor hen opgewekt in Engeland." Deze dr. Gilly (1789-1855), een Engelse kanunnik, heeft veel voor de Waldenzen gedaan. De aandacht van velen werd opgewekt, vooral ook door het schrijven van drie belangrijke boeken: twee over zijn bezoeken aan de dalen, zowel in Italië als in Frankrijk, en dan zijn boek over Félix Neff.

In 1848 kregen de Waldenzen burgerlijke en politieke rechten, gelijk de anderen. Vanaf die tijd tot heden toe hebben ze in hun valleien geen vervolgingen meer gekend.

Geestelijk gezien is het er echter niet op vooruit gegaan: de Waldenzen behoorden in 1948 tot de oprichters van de Wereldraad van Kerken te Amsterdam.

In persoonlijke contacten hebben we gemerkt, dat als wij b. v. aan ouderen vragen stelden over een waarachtig bekerend werk van God, er dikwijls een reactie kwam van: 'Ja, zoals u daar nu over spreekt, zo was het vroeger bij ons.' En dit soms met tranen in de ogen!

Zo zien we dat ook dit aloude volk in onze dagen dringend behoefte heeft aan een ware herleving van de aloude Godsdienst der - vaders. "O Heere, doe Uw werk herleven" (Hab. 3:2; Eng vert.).

J. J. P.

DE APOSTEL VAN DE HOGE ALPEN.

HET WERK VAN FÉLX NEFF ONDER DE WALDENZEN. DOOR W. VAN DER ZWAAG

INHOUDSOPGAVE

Woord van toelichting	7
INLEIDING: De eeuwenlange lijdenshistorie van de Waldenzen	15
1. Félix Neff als sergeant van het Geneefs garnizoen	41
2. Hulpprediker op de dodenakker van Grenoble	57
3. De onverwachte dageraad van het réveil te Mens	75
4. Een geopende deur en nochtans kleine kracht	95
5. Intermezzo te Londen en vertrek naar de Hoge Alpen	119
6. Hannibal bestijgt de Alpen en staat aan de poorten	143
7. De missionaire alpinist als de wandelende Jood	161
8. Herderlijke zorg voor een deerniswekkende kudde	177
9. De kerk te Freyssinières uit het stof verrezen	193
10. Het zegenrijke réveil in de vallei van Freyssinières	209
11. De hoopgevende scholenstichting te Dourmillouse	231
12. De veelzijdige pioniersarbeid van de nieuwe Oberlin	249
13. Wee den herderen Israëls die zichzelf weiden!	269
14. De tocht naar de Waldenzen van het Italiaanse Piémont	287
15. Afscheid van de Hoge Alpen en terugkeer naar Genève	303
16. De wereldwijde gemeenschap der heiligen	319
17. Het voorlaatste oponthoud te Plombières	339
18. De Alpenherder opgenomen in Christus' schaapskooi	361
De vrouw en de draak - De Waldenzen vroeger en nu	383
Bijlage: Brief van een zieke prediker aan zijn gemeenten	391
Vermelding van de noten	397
Register van persoonsnamen	427

P.S. Alleen de vetgedrukte hoofdstukken zijn in dit huidig document overgenomen.

Soms vergeleken met de oorspronkelijke publicaties.

DE APOSTEL VAN DE HOGE ALPEN.

HET WERK VAN FÉLIX NEFF ONDER DE WALDENZEN. DOOR W. VAN DER ZWAAG

Woord van toelichting

'Geen enkele naam van het Frans-Zwitserse *réveil* is in onze dagen zo vermaard geweest als die van hem. Talrijke originele geschriften en een menigte vertalingen zijn over zijn leven gepubliceerd. In het hart van Duitsland, in de meest afgelegen dalen van Schotland, op de oevers van de Orinoco en de Ohio, wordt de naam van Félix Neff genoemd."

Met deze ondubbelzinnige lofbetuiging heeft de Franse kerkhistoricus Guillaume de Félice zich uitgesproken over Félix Neff enkele jaren na diens vroegtijdige dood. De hier genoemde missionaire evangelist heeft in de kerkhistorie niet zonder reden de naam van de apostel van de Hoge Alpen ontvangen.

Met de Hoge Alpen wordt het bergachtige gebied bedoeld, dat zich grotendeels uitstrekt over *het zuidoostelijke deel van Frankrijk en het noorden van Italië*. Dit afgelegen gebied, dat voornamelijk bestaat uit ontoegankelijke valleien en met gletsjers bedekte rotsen, is eeuwenlang bewoond geweest door de Waldenzen en hun nakomelingen. De historie van de Waldenzen is een aaneenschakeling van eeuwenlange verdrukking en lijden geweest. In de valleien van de Hoge Alpen, die in geografisch opzicht bijzonder geïsoleerd zijn, hebben zij uiteindelijk een betrekkelijk veilig toevluchtsoord gevonden. Aan het geestelijke en materiële welzijn van deze zwaar vervolgte belijders van het ware geloof heeft de voortvarende evangelist zijn leven opgeofferd.

Félix Neff werd tegen het einde van de negentiende eeuw, op 8 oktober 1797, te Genève geboren. Als sergeant bij het stedelijke garnizoen kwam hij op twintigjarige leeftijd tot kennis der Waarheid. Weldra liet zich bij hem de innerlijke begeerte gelden deze kennis in ruimere kring te verbreiden. Hierbij kwam een bepaalde militante gezindheid bij hem openbaar die hem tot aan het einde van zijn leven is bijgebleven. Heeft hij er mogelijk een voorgevoel van gehad dat zijn leven kortstondig zou zijn en dat het nodig was zonder enig uitstel en met overgave aan het werk te gaan? Zijn geestelijke positiebepaling is van meet af aan radicaal en onvoorwaardelijk geweest. Zijn hele levensloop zou hiervan het stempel dragen.

Neff groeide op in een kanton dat na de Franse Revolutie van 1789 door de Franse troepen was bezet en haar onafhankelijkheid had verloren. Veel bedenkelijker echter was de omstandigheid dat de nationale kerk, welke mede door de hervormingsarbeid van Calvijn was ontstaan, haar gereformeerde karakter had verloren. De geest van de rationele Verlichting was er diep in doorgedrongen. Gelukkig konden na de val van Napoleon weer de eerste symptomen van een geestelijk *réveil* worden opgemerkt. Een bewijs hiervan was in 1816 de verschijning van het geruchtmakende manifest van de theologische kandidaat Henri Louis Empaytaz, *Beschouwingen over de Godheid van Jezus Christus*. Hierin werd met veel historisch bewijsmateriaal het onderscheid aangetoond tussen de oorspronkelijke belijdenis van de Geneefse kerk en de inhoud van de toenmalige prediking.

Empaytaz komen we later weer tegen als voorganger van de kleine afgescheiden gemeente, die als gevolg van het repressieve kerkelijke bewind te Genève was ontstaan. Deze gebeurtenis houdt nauw verband met het optreden van de Schotse theoloog Robert Haldane, die in de loop van 1817 een reis maakte naar ons continent. Tijdens een bezoek

aan Genève kwam hij in aanraking met enkele jonge theologische studenten van de Geneefse academie, die tamelijk onbekend bleken te zijn met de gereformeerde leer. Herhaalde contacten, ook met enkele behoudende predikanten, deden Haldane besluiten een aantal theologische privaatcolleges te gaan houden over de apostolische brief aan de Romeinen.

Deze colleges werden bij gewoond door een aantal jonge studenten, tussen de twintig en de dertig in totaal, die hierdoor in sterke mate werden beïnvloed. Tot hen behoorden onder anderen Louis Gabriel James, Frédéric Monod, J. H. Merle d' Aubigné en Charles Rieu, van wie we sommigen later in de geschiedenis van Félix Neff nog zullen tegenkomen. Voor het merendeel werden zij later verbonden aan een of andere Fransprekende gemeente in het buitenland. Hoewel twee begaafde voorgangers in de Geneefse staatskerk, César Malan en Louis Gaussen, de colleges van Haldane niet volgden, zette de Schotse theoloog door de omgang met hen wel een duidelijk stempel op hun ontwikkeling. Beide jonge predikanten zouden later nog een belangrijke rol spelen in de Geneefse kerkhistorie.

Haldane had tijdens zijn verblijf in Schotland al een belangrijke plaats ingenomen in het kerkelijke leven van zijn vaderland. Mede door de activiteiten op het gebied van kerk, evangelisatie en lectuurverspreiding, die door hem en **zijn broer James Haldane** waren ondernomen, waren er in Schotland talrijke independente gereformeerde gemeenten gesticht met een uitgesproken congregationalistisch karakter.

Toen de broers in later tijd opteerden voor het **Baptisme** bracht deze koerswijziging veel interne verdeeldheid teweeg. Hoewel Robert Haldane zijn kerk-organisatorische opvattingen in Genève niet openlijk propageerde, zijn die niet zonder uitwerking gebleven op de afgescheiden gemeente.

Door de afkondiging van het kerkelijke reglement van 3 mei 1817 werd het kerkelijke leven te Genève in grote onrust gebracht. Door de bepalingen van dit reglement, dat aan alle theologische kandidaten ter ondertekening was voorgelegd, werden aan de prediking van de gereformeerde leer ingrijpende beperkingen opgelegd. Hierdoor raakten enkele afgestudeerde kandidaten, namelijk Emile Guers, Henri Pyt en Jean Guillaume Gonthier die eveneens de colleges van Haldane hadden gevolgd, in ernstige moeilijkheden. Het indirecte gevolg hiervan was de totstandkoming van de afgescheiden gemeente, die naar het district waar men bijeenkwam de **Bourg-de-Fourkerk** werd genoemd. Deze zaak geschiedde echter niet onder leiding van Haldane, maar onder die van Henri Drummond, een Schotse dissenter van voorname afkomst, die na het vertrek van Haldane veel invloed uitoefende op de kerkelijke non-conformisten.

Ook Malan was intussen door het karakter van zijn prediking in kerkelijke moeilijkheden gekomen. Hoewel hij in de afgescheiden gemeente het eerste Avondmaal bediende, wilde hij zich hier niet definitief bij aansluiten. Na verloop van tijd stichtte hij een afzonderlijke gemeente, die door hem de Getuigeniskapel werd genoemd. Zijn ambtsbroeder Louis Gaussen begeerde de kerk der vaderen trouw te blijven. Hij werd als predikant aan de gemeente van het naburige Satigny verbonden. Over het algemeen bewaarden de voorgangers en de leden van de 'petite église', zoals de Bourg-de-Fourkerk meestal werd genoemd, een goede verstandhouding met de weinige behoudende predikanten die in de Geneefse staatskerk nog waren overgebleven.

De nieuwe afgescheiden gemeente droeg niet zozeer een kerk-reformatorisch als wel een missionair karakter. Door de krachtige impulsen, die op het gebied van zending, evangelisatie en lectuurverspreiding van deze kerk zijn uitgegaan, is Genève min of meer de missionaire uitvalsbasis geworden op ons continent. Timothy Stunt, die zich uitgebreid met deze materie heeft beziggehouden, constateert in dit verband dat, in tegenstelling tot de gemeente van Malan, de Bourg-de-Fourkerk teveel door vroegere kerkhistorici is verwaarloosd, 'hoewel deze kerk wellicht het meest karakteristieke voortbrengsel is geweest van het Frans-Zwitserse réveil'. De veelzijdig geïnformeerde historicus Kenneth

Stewart is van mening dat 'de eerste en grootste stuwkracht van het réveil te Genève is uitgegaan van 'La Petite Église', die weldra bekend stond als Bourg-de-Four.

Van de ontwakende missionaire gezindheid is Félix Neff ongetwijfeld een uitgesproken vertegenwoordiger geweest. Aanvankelijk nog in militair tenue trok hij in de omgeving van Genève eropuit om godsdienstige bijeenkomsten, zogenaamde 'réunions', te beleggen. Wij zouden ze waarschijnlijk conventikels of gezelschappen hebben genoemd. Hij organiseerde deze, voorzover dit althans mogelijk was, in samenwerking met de plaatselijke predikant van de nationale kerk. Nadat hij ontslag uit de militaire dienst had genomen trad hij in dienst van de *Continental Society for the Diffusion of Religious Knowledge*.

Dit interkerkelijke genootschap was in oktober 1818, voornamelijk op initiatief van de kapitaalkrachtige Henri Drummond, te **Londen** opgericht. **In deze stad werd Neff naderhand ook ambtelijk geordend**, omdat de kerkelijke situatie in zijn geboortestad hiertoe niet de mogelijkheden bood.

Bij de arbeid die door het genootschap werd uitgevoerd stond, naast de verkondiging van het Evangelie, ook de verspreiding van de Bijbel en godsdienstige geschriften op ons continent centraal. Hierbij fungeerde Genève en in later tijd ook Parijs als uitvalsbasis.

De totstandkoming van deze *Société Continentale de Londres*, zoals dit genootschap naderhand werd genoemd, was een in het oog springende demonstratie van buitenlandse, voornamelijk Britse missionaire bewogenheid. Aangezien stad en kanton Genève slechts beperkte mogelijkheden bood tot zendingsarbeid werd onder de auspiciën van de Society nu de aandacht vooral gericht op de naaste omgeving en vooral op Frankrijk. Kenneth Stuart constateert in dit verband: 'De Society werd door middel van zijn jaarlijkse bijeenkomsten, publicaties en spreekbeurten gedurende meer dan een decade het voornaamste voertuig voor de uitvoering van de Britse godsdienstige krachtsinspanningen met betrekking tot Frankrijk.'

Hoewel Félix Neff ook werkzaam is geweest in ***Franssprekend Zwitserland en in de Franse steden Grenoble en Mens, zal hij in de historie voornamelijk voortleven als de prediker onder de Waldenzen***.

Nog geen drie jaar na zijn vroegtijdige dood op 12 april 1829 gaf William Gilly een levensbeschrijving van hem uit, waaruit door ons uitvoerig is geciteerd.' Deze beschrijving maakte onmiddellijk veel indruk op de lezers, waardoor de naam van Félix Neff in ruime kring bekend raakte. Het Engelse godsdienstig traktaatgenootschap, de Religious Tract Society, volgde weldra met een eigen soortgelijke uitgave. Vervolgens verzamelde Neffs vriend en geestverwant Ami Bost, de talrijke verspreide brieven die van Neff bewaard waren gebleven. Deze uitgave, die in 1842 in twee omvangrijke delen onder de titel *Lettres de Félix Neff* verscheen, ging vergezeld van een beknopte biografie. "

Van deze brievenverzameling verschenen achtereenvolgens twee afzonderlijke vertalingen en talrijke Engelse edities. De vertaling van M. A. Wyatt, die ook een biografie van Neff publiceerde, is waarschijnlijk het meest bekend geworden. De Engelssprekende wereld werd door de Geneefse evangelist evenzeer gefascineerd als door David Brainerd. Deze onverschrokken zendeling had in een vorige eeuw zijn kortstondige leven in het overzeese Nieuw-Engeland opgeofferd aan de arbeid onder de Indianen. De overeenkomst met Félix Neff is in menig opzicht treffend! Evenals vele anderen die in zijn voetspoor gingen werd David Brainerd ook het lichtende voorbeeld voor Félix Neff. Een en ander levert volgens Kenneth Stewart 'een treffend bewijs van de plaats, welke Neff in de gedachten van het protestantse publiek innam'.

Op deze wijze werd het beroemde protestantse Genève opnieuw in herinnering gebracht en

bij de tijdgenoten de hoop op een negentiende-eeuws *réveil* verlevendigd. Het na 1817 ontwaakte missionair besef ontving een nieuwe krachtige impuls toen Genève na 1830 het epicentrum werd van het zogenaamde 'tweede *réveil*'. Dit *réveil* werd voornamelijk vertegenwoordigd door voorgangers als Merle d'Aubigné en Gaussen, die ook in Engeland en Schotland veel gezag genoten. De Theologische School, die door deze theologen in 1831 werd opgericht, trok de aandacht van heel ons continent. Het uiteindelijke gevolg hiervan was de totstandkoming van de *Église évangélique Libre* in 1849, waarmee de Bourg-de-Fourkerk werd verenigd. De Getuigeniskerk van Malan werd nog tijdens diens leven opgeheven.

De betrekkelijk kortstondige tijd, die Neff te midden van de gemeenten van de Waldenzen heeft doorgebracht, is de meest vruchtbare periode van zijn leven geworden. In een rapport van het Continentaal Genootschap, dat in het *Evangelical Magazine* van 1826 werd gepubliceerd, wordt het volgende vermeld: 'De Society bedient zich op bijzonder zegenrijke wijze van een evangelist in de vallei van Piedmont, die hier het Evangelie verkondigt en die ernaar streeft de bijna uitgedoofde geloofsijver van de Waldenzer kerken te doen herleven. Zijn naam is Félix Neff, een man van opmerkelijke energie en zelfverloochening.'

In dit verband wordt ook de naam van Ami Bost genoemd. Deze biograaf van Neff wordt in dit genootschapsrapport aangeduid als 'een zeer ijverig, onverschrokken en zegenrijke prediker.' Hieraan wordt de mededeling toegevoegd dat hij vanaf het begin in dienst was van de Society en zeer bekend is bij vele vrienden in dit land.'

Als men kennis heeft genomen van Neffs levensloop vraagt men zich af wat de sleutel van diens intensieve arbeid en indringende prediking geweest. We lezen in de Schrift dat Jezus tijdens zijn rondwandeling op aarde eens heeft uitgeroepen: 'Ik ben gekomen om vuur op de aarde te werpen; en wat wil Ik, indien het alrede ontstoken is?' Iets van deze gezindheid vinden we in de prediking van de Waldenzenapostel terug.

Zijn pastorale bewogenheid kan wellicht het beste worden gekarakteriseerd door de woorden van de apostel: 'Mijn kinderkens, die ik wederom arbeide te baren, totdat Christus een gestalte in u krijgje.' 'Hoe menigmaal,' getuigde hij eens, 'ben ik niet zuchtend de besneeuwde Alpenpassen overgetrokken vanwege mijn deernis met onsterfelijke zondaarszielen.' Hij geeft zijn leerlingen de ernstige vermaning: 'We moeten God niet alleen zoeken in de kerkgebouwen, wij moeten Hem hier weer in terug brengen. We moeten zelf tempels zijn van de Heilige Geest!'

Door de gerenommeerde kroniekschrijver van het negentiende-eeuwse kerkelijke Genève, H. von der Goltz, wordt Félix Neffin één adem genoemd met Ami Bost en met diens zwager, de voortvarende evangelist Henri Pyt. De auteur spreekt in dit verband van 'de drie grote evangelisten van het *Réveil*.' We komen de namen van deze bezielde geloofsgetuigen herhaaldelijk binnen de gelederen van het Geneefse *Réveil* tegen. Alle drie maakten op een of andere wijze deel uit van de 'petite église'. Wat was het geheim van hun gemeenschappelijke bezieling? Zij gevoelden hartstocht voor het heil van onsterfelijke zielen,' aldus de Franse christenstaatsman en historicus F. P. G. Guizot, 'omdat zij vanwege haar eeuwige bestemming de waarde beseften van elke menselijke ziel in de ogen van God.'

Dat Félix Neff van deze essentiële zaak diep doordrongen is geweest, daarvan getuigen zowel zijn leven als zijn sterven. Het kan niet worden ontkend dat hij zich uit genade de naam van *de apostel van de Hoge Alpen* heeft waardig gemaakt. Zijn kortstondige leven is voorgoed met dat van de eeuwenlang vervolgde Waldenzen verbonden. Hij heeft ook onvoorwaardelijk met de grote apostel der heidenen mogen instemmen: 'Naar de genade Gods, die mij gegeven is, heb ik als een wijs bouwmeester het fundament gelegd; en een ander bouwt daarop. Maar een iegelijk zie toe, hoe hij daarop bouwe. Want niemand kan

een ander fundament leggen, dan hetgeen gelegd is, hetwelk is Jezus Christus.'

Woord van toelichting

INLEIDING: DE EEUWENLANGE LIJDENSHISTORIE VAN DE WALDENZEN

Felix Neff heeft in de kerkhistorie de naam van *apostel van de Hoge Alpen* gekregen. Met de Hoge Alpen wordt het bergachtige gebied bedoeld, dat zich grotendeels uitstrekt over het zuidoostelijke deel van Frankrijk en het noorden van Italië. Dit afgelegen gebied, dat grotendeels bestaat uit ontoegankelijke valleien en met gletsjers bedekte rotsen, is eeuwenlang bewoond geweest door de Waldenzen en hun nakomelingen. Hun historie is een aaneenschakeling van eeuwenlange verdrukking en lijden geweest.

De Waldenzen hebben hun naam te danken gehad aan Valdes of Valdensis, die in de latere overlevering Petrus Waldus werd genoemd.¹ Hij was een voorname burger van de in Zuid-Frankrijk gelegen stad Lyon, een van de grootste steden van West-Europa, een stad die een belangrijke rol heeft gespeeld bij de middeleeuwse kruistochten. Over de afkomst en de jeugd van Waldus is weinig bekend. Hij moet een man van aanzienlijke rijkdom zijn geweest, waarschijnlijk een gefortuneerde koopman, die ook binnen de kerkelijke kringen een hoge positie heeft bekleed.'

Omstreeks het jaar 1173 is het in zijn leven tot een radicale ommekeer gekomen. Deze heeft op opmerkelijke wijze zijn verdere leven bestempeld. Volgens een zekere kroniekschrijver hoorde hij op de hoek van een plein een minstreel zingen, die zichzelf op een instrument begeleidde. Het door hem vertelde verhaal handelde over een adellijke persoon, die vrouw en kinderen verliet om een pelgrimage te maken naar het (zogenaamde) Heilige Land. Deze geschiedenis maakte zoveel indruk op Waldus dat hij hierover een bevriende theoloog ging raadplegen. Deze kon hem echter geen voldoening geven. Nadat volgens de overlevering tijdens een banket een vriend door de plotselinge dood werd weggenomen, werd Waldus in toenemende mate door de gedachte aan een onverzoende dood gekweld.

De rijke koopman kwam in een geestelijke crisis terecht. In het Evangelie van Mattheüs las hij de geschiedenis van de rijke jongeling. Deze werd door Jezus uitgenodigd al zijn goederen te verkopen, de opbrengst aan de armen te geven en Hem te volgen. De overdenking hiervan gaf bij Waldus de doorslag. Hij nam het besluit afstand te doen van zijn bezittingen, deze onder de armen te verdelen en voortaan van aalmoezen te leven. Het bleef echter niet bij dit besluit alleen. Hij ging er ook toe over iemand stukken uit de Bijbel te laten vertalen in de volkstaal, zoals die in de streek van Lyon werd gesproken. Dit moet een groot deel van zijn vermogen hebben gekost.

Het lezen van de Heilige Schrift was overigens niet direct in strijd met de kerkelijke wetgeving. Het was wel ongewoon dat de uitgave hiervan geschiedde in de volkstaal en door iemand die geen geestelijke was. Minder ongewoon was de armoedegeloofte, die door Waldus werd afgelegd. Een dergelijke gelofte kwam bijvoorbeeld in het kloosterleven tot uitdrukking. Waldus zonderde zich echter niet af van het maatschappelijke leven. Hij stichtte geen convent of broederschap en riep geen societas in het leven, die tot het maatschappelijke isolement is geneigd. Niet onmogelijk heeft zijn houding een aanklacht betekend tegen de weelderige en oppervlakkige levenswijze van de toenmalige geestelijkheid.

De radicale positiebepaling die door Waldus werd ingenomen bleef niet zonder uitwerking op zijn omgeving. Weldra ontstond er door zijn persoonlijke voorbeeld een kring van geestverwanten, die uit alle sociale lagen van het volk was samengesteld. Zij werden met de naam van pauperes de Lugduno (armen van Lyon), ook wel pauperes Christi (armen

¹ Dit is onjuist en wordt beter toegelicht in het hoofdstuk: **Historische schets van de Waldenzen**

van Christus) aangeduid. *Armen van geest*, zo heeft Jezus immers in de Bergrede (Matth. 5:3) zijn volgelingen genoemd.

Na verloop van tijd trokken Waldus en zijn volgelingen er in de omgeving op uit als lekenpredikers om hun opvattingen te verbreiden. Zij voelden zich aangesproken door het bevel, dat aan de apostelen was gegeven om het Woord te prediken aan de verloren schapen van het huis van Israël.

Deze opdracht, die in het Evangelie van Mattheüs is gegeven, werd door hen letterlijk opgevat en uitgevoerd. De volgelingen van Waldus trokken er predikend, twee aan twee, op uit. Men leefde van de geschonken aalmoezen. Men was eenvoudig gekleed en droeg sandalen aan de voeten. Vandaar dat de bevolking weldra op ironische wijze sprak over 'die met de sandalen'. De toenmalige geestelijkheid, ook aartsbisschop Guichard, was hun niet ongunstig gezind. Aangezien het optreden van deze predikers een ingehouden protest betekende tegen het ontaarde leven van de clerus kon een confrontatie niet uitblijven. Hun schriftuurlijke standpunt deed hen allerlei roomse gebruiken en opvattingen, zoals zielenmissen, vagevuur en aflaat, verwerpen.

In hun geloofsbelijdenis, die in het jaar 1180 is vastgesteld, kunnen wij de volgende beginselverklaring lezen:

'Wij geloven met het hart en belijden met de mond dat er één Heilige Katholieke kerk is, apostolisch en onbevlekt, waarbuiten niemand zalig kan worden. Evenzo geloven wij in de sacramenten van de kerk, die door de onzichtbare en onbegrijpelijke macht van de Heilige Geest door een zondige priester toegediend kunnen worden. ... Wij erkennen dat er vergiffenis is bij God voor zondaren, die van harte berouw hebben, dat met de mond belijden en naar de Schriften genoegdoening geven door goede werken; en wij roepen hen hiertoe van harte op.

In 1179 werd te Rome het *Derde Lateraans Concilie* gehouden. Op deze kerkelijke vergadering werd de nieuwe koers van de pauselijke politiek, die met Gregorius VII was begonnen, gesanctioneerd. Hiermee kwam tevens een voorlopig einde aan de jarenlange machtsstrijd tussen de keizer en de paus, die in het voordeel van laatstgenoemde werd beslist. Dit concilie betekende tevens de suprematie van de Kerk over de Staat en een geduchte versterking van het pauselijke gezag. Met de bevrijding uit de keizerlijke macht was tevens het pauselijke zelfbewustzijn versterkt. Op grond van de sleutelmacht die aan de apostel Petrus was verleend, matigde de paus zich niet alleen het kerkelijke primaat, maar uiteindelijk ook het wereldlijke gezag toe.

Op het Lateraans Concilie was ook de beweging van de Waldenzen door middel van enkele afgevaardigden vertegenwoordigd. Volgens de overlevering keurde de paus, aan wie de afgevaardigden bij deze gelegenheid hun Bijbelvertalingen hebben overhandigd, hun opvattingen goed. Zij begeerden bewust hun plaats binnen het geheel van de kerk in te nemen en op deze wijze hun evangelische roeping te vervullen.

Elke lekenbeweging werd als een ketterse activiteit beschouwd en als een bedreiging van het pauselijke machtscentrum, dat vanuit Rome werd uitgeoefend. In de eerste plaats moest de beweging van de zogenaamde Albigenzen dit ondervinden. Zelf noemde men zich *katharen* (reinen). Bij deze sektarische richting vond men allerlei elementen van het oude, half heidense manicheïsme terug dat de strijd tussen goed en kwaad trachtte te verbeelden. Het hoeft niet te bevreemden dat, bij de diep vervallen toestand van de kerk, naast opmerkelijke tekenen van ontwaakt geestelijk leven er ook allerlei ingeslopen dwalingen moesten worden opgemerkt. Overigens verzetten de aanhangers van deze richting zich op felle wijze tegen de overdaad en de macht van de geestelijkheid. Bovendien stelde men zich zeer kritisch op tegenover de kerk van Rome.

'Er is te weinig van Waldenzen en Albigenzen bekend om deze bewegingen scherp te

onderscheiden. Beide beriepen zich op de Bijbel en predikten de apostolische armoede tegenover de pracht en praal der kerken en kloosters. *Zij verwierpen evenals de latere doopsgezinden de krijgsdienst, de eed en [vermoedelijk²] ook de kinderdoop.* De katholieke kerk beschouwde hen als ketters en zij op hun beurt noemden de grote kerk: 'Babylon'. Het pausdom, op het toppunt van zijn macht, heeft gepoogd met alle ten dienste staande middelen de eenheid van de Kerk te handhaven:

Tegen deze ketters geachte beweging werd op het vierde Lateraans Concilie in 1215 de Inquisitie, de pauselijke rechtbank, als een permanente organisatie ingesteld. Bovendien werd de kettervervolgung als een koningsplicht voorgeschreven. Paus Innocentius wist vervolgens een kruistocht tegen de Albigenzen in het leven te roepen. In een bekend kerkhistorisch werk lezen we het volgende: 'Van 1209 tot 1229 hebben inzonderheid in het zuiden van Frankrijk de gruwelijke Albigenzen-oorlogen gewoed. Het parool was: 'Slaat allen dood! De Heer weet wie de zijnen zijn'. 4 Hele steden en dorpen in Zuid-Frankrijk en in het noorden van Italië werden uitgemoord en verbrand. Vrouwen en kinderen werden hierbij niet ontzien.

Het is vooral de kloosterorde van de Dominicanen en in mindere mate die van de Franciscanen geweest die de paus bij het bestrijden van de afwijkende kerkelijke richtingen ter zijde hebben gestaan. Beheersten de Franciscanen vooral de biechtstoel, de

17

Dominicanen domineerden op de kansel, terwijl zij samen de leiding hadden op de universiteiten. De pauselijke inquisitie heeft zich zeer gehaat gemaakt door haar afschuwelijke praktijken van anonieme aanklacht en buitensporig zware straffen. Door foltering trachtte men de aangeklaagden tot bekentenis en afzwering te dwingen. De ketters werden ter bestraffing aan de wereldlijke rechter overgeleverd onder de (valse) leuze: 'De kerk dorst niet naar bloed.'

Hoewel de Waldenzen beslist niet vereenzelvigd mogen worden met de Albigenzen moesten zij uiteindelijk wel in eenzelfde lot delen. De kerkelijke overheid beschouwde ook de beweging van de Waldenzen met haar strenge armoede-ideaal als een ongeoorloofde lekenactiviteit. In weerwil van zijn solidariteitsverklaring met de katholieke geloofsbelijdenis werd aan Waldus de prediking verboden. Zijn beroep op de woorden die de apostel Petrus voor het Sanhedrin heeft uitgesproken om God meer gehoorzaam te zijn dan de mensen, werd niet gehonoreerd (Hand. 4:19). Toen hij en zijn volgelingen uit Lyon werden verdreven gingen zij hun opdracht uitoefenen in de Languedoc. Zij preekten op straten en marktplaatsen en hielden eveneens openbare discussies, waarbij zij veel begrip en waardering ontvingen van het gewone volk.

In 1184 vroegen de Franse bisschoppen aan het Concilie van Verona de Waldenzen op te nemen op de lijst van veroordeelde bewegingen. Hun theologische opvattingen werden in strijd geacht met de canoniek geachte en vastgestelde leer van Rome. De bisschop van Narbonne vaardigde vervolgens een veroordeling van de gesignaleerde ketterij uit, terwijl de bisschop van Toul overging tot arrestatie en verbanning. Een langdurige crisisperiode, mede door de interne verwickelingen die intussen waren ontstaan, was het gevolg. De volgelingen van Waldus hadden er grote moeite mee zich te handhaven tussen de *sektarische theorieën* van de Katharen enerzijds en de klerikale onverdraagzaamheid anderzijds.

Intussen kregen de opvattingen van de Waldenzen ook ingang in Lombardije, de landstreek die aan de andere zijde van de Alpen in Italië is gelegen. In 1218 had op een boerderij in Bergamo een clandestiene ontmoeting plaats van een twaalfstal geestverwanten van de evangelisch gezinde beweging. Hierbij waren enerzijds de 'Armen van Lyon', anderzijds de *Lombardische Armen* tegenwoordig. Op deze informele bijeenkomst was

² Vermoedelijk is door Van der Zwaag ingevuld

ontegenzeggelijk sprake van wederzijdse herkenning. Deze herkenning had haar oorsprong uit dezelfde gemeenschappelijke bron waaruit een halve eeuw eerder in het Franse Lyon de Waldenzen beweging was geboren. In een bepaald opzicht kan deze societas valdesiana als het antwoord worden beschouwd van de evangelisch gezinde richting op het vonnis van het Vierde Lateraanse Concilie.

Lombardije werd deze tijd niet alleen gekenmerkt door bijzondere economische bloei, maar tegelijkertijd ook geplaagd door hevige politieke en godsdienstige beroering. Staatkundige en kerkelijke bewindvoerders voerden strijd om de hegemonie. De binnen het pausdom geïntegreerde bedelorden van Dominicanen en Franciscanen dongen naar de gunst van de godsdienstige menigte. Deze militante orden stelden zich met een beroep op de kerkelijke autoriteit tegenover de centra van het Waldenzendom, die in diverse Lombardische steden waren ontstaan. De inquisitoriale maatregelen, die tegen de dissidenten waren genomen, hadden in Lombardije eenzelfde uitwerking als destijds in de Languedoc. Ook hier werd de beweging van de Waldenzen in het defensief gedrongen en kregen de verspreide gemeenten een 'ondergronds' karakter.

Ten einde zich tegen de vijandig gezinde overmacht te kunnen handhaven, kwam het binnen bepaalde kernen wel tot een zekere ambtelijke structuur. Hierbij was sprake van diakenen, presbyters (ouderlingen) en bisschoppen, aan wie de leiding van de bedreigde gemeenten was toevertrouwd. In deze nieuwe crisisperiode van het bestaan kwam het eveneens tot een bepaalde theologische doordenking. Men kwam tot het inzicht dat het confessionele standpunt zowel tegenover de dwaalzieke Albigenen als tegenover het onverdraagzame Rome moest worden afgebakend. Als ketters beschouwde men zichzelf beslist niet, zodat een compromis naar een van beide zijden uitgesloten moest worden geacht.

De gemeenten in de Waldenzer diaspora ontvingen periodiek bezoek van reizende predikers, die in de gemeenten het Woord en de sacramenten bedienden. Soms namen zij het karakter aan van rondtrekkende kooplui of marskramers en werden dan wel 'apostelen' genoemd. Op deze wijze werd van generatie tot generatie het geloof overgedragen en het gemeentelijke leven onderhouden. Een hoogtepunt van de Waldenzer vroomheid was de viering van het Heilig Avondmaal op Goede Vrijdag. De huiselijke godsdienst vormde bij de instandhouding van het geloof een belangrijke factor.

Vanwege de ontstane vervolging zagen de Waldenzen zich genoodzaakt vanuit de stedelijke omgeving uit te wijken naar een meer afgelegen en landelijk gebied. Velen zochten hun heil in enkele gastvrije vorstendommen in het zuiden van Duitsland, waar omvangrijke concentraties van geestverwanten ontstonden. Ook in Bohemen was dit het geval. Anderen gaven er weer de voorkeur aan in de vertrouwde omgeving te blijven en zochten een toevluchtsoord in de hogere en meer geïsoleerde Alpengebieden, zowel in het noorden van Italië, in Piëmonte, als in het zuidoosten van Frankrijk, de Dauphiné. Ook hier werden zij echter niet met rust gelaten.

De Waldenzen werden dus het slachtoffer van de extreme vervolgingsmaatregelen. Hiervan waren niet alleen hun aanhangers in de Franse en Italiaanse Alpen het slachtoffer.

Ook tegen de Waldenzen in de Duitse diaspora werd in de veertiende eeuw door inquisiteur Peter Zwicker een ware razzia ontketend, die in de vlammen van de brandstapels is geëindigd.

Tegen het einde van de vijftiende eeuw werd een aantal kerkelijke dissidenten in de streek rond Arras in Noord-Frankrijk beschuldigd van crime de 'Vauderie', de misdaad van de Waldenzen. (Waldens is in de Franse taal Vaudois). Zij werden door de handlangers van de inquisitie van hekserij beschuldigd. 'Vauderie' werd hier dus gelijkgesteld met hekserij. Een belangwekkend document dat in deze tijd verscheen, de *Traite de Vauderie*, bevat een complete verhandeling over hekserij. Wanneer enkele decennia later de bekende Geneefse

theoloog **Theodorus Beza**, de opvolger van Calvijn, schrijft over de hervormingsgezinde personen uit de dalen van Piëmonte, voelt hij zich gedrongen op te merken, dat deze gelovigen ten onrechte in diskrediet zijn gebracht door ze aan te duiden als Waldenzen.

De overgebleven aanhangers van het Waldenzendom in de gebieden van de Hoge Alpen boden aan de rondtrekkende predikers steeds een veilig onderdak. Dezen werden 'barben' genoemd, een woord dat afgeleid is van een Noord-Italiaans dialect en dat de betekenis heeft van een oude, eerbiedwaardige persoon.

We denken bij hun volgelingen niet alleen aan de eenvoudige textielarbeiders uit Lombardije, maar vooral aan de eenzame bergbewoners, die in Vallouise of in het afgelegen dal van Freyssinières zijn opgesloten. Dit zijn namen van plaatsen, die we in het begin van de negentiende eeuw weer tegenkomen bij de prediktochten van Félix Neff.

Nagenoeg alle documenten over de Waldenzen, met uitzondering van de geschriften die in het Latijn zijn gesteld, zijn geschreven in het *Waldenzendialect*. Deze zijn gedeeltelijk bewaard gebleven in Genève, maar enigen ook in het Engelse Cambridge. De belangrijkste bestanddelen hiervan zijn natuurlijk de Bijbelvertalingen. Er kan niet gezegd worden dat de Waldenzen de Bijbel hebben gegeven aan de middeleeuwse kerk, maar ze hebben ongetwijfeld een belangrijke bijdrage geleverd aan de verspreiding hiervan. Naast de Bijbel vonden ook diverse preken, stichtelijke geschriften en gedichten onder het volk ruime ingang.

De theologie van de Waldenzen werd beheerst door de leer van de twee wegen, die van zonde en genade. In het aardse leven werd iemands bestemming bepaald. Na de dood was er geen bezinning meer mogelijk. De leer van het vagevuur, de voorbede van Maria en van de heiligen en de zielsmissen, werd als een dwaling beschouwd. In het toonaangevende Handboek der Kerkgeschiedenis van C. C. de Bruin lezen wij de volgende samenvattende beoordeling over de leer van de Waldenzen:

'Alle uiterlijkheden van de Kerk verachtten zij. Eed, oorlog, voorbede voor de doden, aflaten en vagevuur achtten zij in strijd met de Heilige Schrift. Gedeelten hiervan bezaten hun leiders in vertaling en kenden hun volgelingen uit het hoofd. Voor wetenschap bestond in hun kringen weinig waardering; hun aanhang bestond grotendeels uit ongeletterde leken en kleine luiden, ontvankelijk voor een Bijbels-moralistisch christendom, niet zonder een revolutionair sentiment van sociale opstandigheid. Uit zulke milieus zouden in de 14de eeuw boerenopstanden zoal niet voortkomen, dan toch gevoed worden. Voorlopers van de kerkhervorming waren zij niet; de letterlijke opvatting en naleving van de evangelische raden als *lex Christi* in hun naar werkheiligheid zwemende ascese bewijst dat zij als zodanig niet kunnen gelden'

Aan het eind van de veertiende eeuw leek de stem van het Waldenzendom, na enkele eeuwen van martelaarschap, grotendeels tot zwijgen te zijn gebracht. Tengevolge van het reformatorisch gezinde optreden van Johannes Hus en Hiëronymus van Praag in Bohemen, waar zich ook nederzettingen van de Waldenzen bevonden, werd echter aan de Waldenzen beweging nieuwe impulsen gegeven. Door middel van sommige jonge en voortvarende 'barben' ontwaakte er een nieuw missionair streven.

De uitgebroken Hussietenoorlog, die feitelijk een burgeroorlog betekende, eiste talrijke slachtoffers. De geestelijke opwekking, die door deze voorlopers van de Reformatie was ontstaan, veroorzaakte een nieuwe golf van vervolging, die meestal eindigde in het hieruit voortvloeiende martelaarschap.

Ook onder de Waldenzen, die zich in Bohemen hadden gevestigd en die bij de Hussietenoorlog werden betrokken, vielen enkele slachtoffers. Twee 'barben', die de verspreide Duitse diasporagemeenten bezochten, zijn als martelaar gestorven. De eerste was Friedrich Reiser, de zoon van een Waldenzer koopman, die in 1458 op de brandstapel ter

dood werd gebracht.

De ander, de uit Ancona afkomstige Barbe Martino en een Waldens van geboorte, werd in 1492 gearresteerd en zijn leven eindigde eveneens op de brandstapel.

Harder nog kregen de gemeenten in de Franse Alpen het te verduren. Na een periode van betrekkelijke rust onder gouverneur Amadeus VIII van Savoye werden de activiteiten van de inquisitie weer geactiveerd. Diverse processen waren hiervan het gevolg. De onderdruktingsactie was feitelijk meer fiscaal dan theologisch van karakter. Winstbejag vormde hierbij een voorname drijfveer. De conflicten waren in de eerste plaats gelokaliseerd in het Angrognadal. Nadat het Waldenzenvolk gewapenderhand verzet had geboden werd uiteindelijk na enige onderhandeling een vergelijk getroffen.

In het Noord-Italiaanse, aan de Franse grens gelegen, Dauphiné waren de gebeurtenissen veel aangrijpender. Het gewapende optreden van gouverneur Philips van Savoye, dat met toestemming van de Franse koning Karel VIII werd uitgevoerd, nam de trekken aan van een ware kruistocht. Nadat de plaats Pradelato in 1488 was overvallen en geplunderd zochten vele Waldenzen hun toevlucht in de bergen. Weer anderen trokken naar de dalen van Piëmonte en vonden hier een schuilplaats bij geloofsgenoten. De ketterjacht verplaatste zich ook naar de Franse berghellingen, naar de valleien van Argentières en Vallouse. Het zijn namen, die wij later bij het optreden van Félix Neff weer tegenkomen.

'Wij weigeren hen te volgen die de Wet van het Evangelie verraden en de traditie van de apostelen hebben verlaten en wij willen hun slechte instellingen niet gehoorzamen.'

Aldus luidt een in 1488 opgestelde geloofsbelijdenis, die door enkele afgevaardigden uit het Chisonedal tegenover de pauselijke legaat Alberto Cattaneo werd afgelegd.

Deze gelovigen gaven de verzekering 'gehoorzame en trouwe onderdanen van de koning' te zijn. Zij verklaarden tenslotte: 'Wij vestigen onze hoop op God, wij doen ons best Hem meer te gehoorzamen dan de mensen. Wij vrezen niet voor hen, die wel het lichaam doden, maar de ziel niet kunnen doden. Weet echter, dat al uw inspanningen tegen ons tevergeefs zullen zijn als God het niet wil.'

Aangezien de dorpen beneden in de dalen in brand gestoken en verwoest werden, vluchtten de bewoners naar de meer afgelegen plaatsen in de bergen. Soms verborgen zij zich in de grotten, waar ze werden opgespoord en vervolgens om het leven gebracht. Symbool van dit meedogenloze optreden was de spelonk barme Chapelue, waar tientallen gevluchte vrouwen en kinderen levend werden verbrand. Niettemin wisten de overgebleven Waldenzen in afgelegen gebieden in de Provence, Calabrië, Dauphiné en het Lusernadal zich te handhaven.

Door latere historici is de indruk gewekt dat ten tijde van het optreden van Luther de Waldenzen beweging bijna volledig zou zijn uitgestorven. Maar wanneer de aartsbisschop van Turijn, Claudio di Seysse, in 1517 een pastoraal bezoek brengt aan de Alpendalen, spreekt hij over de Waldenzen als een bestaande realiteit!

Het jaar 1517, het jaar van Luthers publieke optreden, stelt ook de leer van de Waldenzen weer in het middelpunt. Luther heeft nooit contact gehad met de Hussieten, noch met de Waldenzen. Hij beschouwde hen aanvankelijk als gevaarlijke scheurmakers en oproerlingen. Bij nader onderzoek ontdekte hij bij deze richtingen veel dat overeenkwam met zijn eigen denkbeelden. 'Wij waren allen Hussieten zonder het te weten,' moet hij hebben uitgeroepen. In werkelijkheid gingen zijn theologische opvattingen veel verder dan die van de middeleeuwse evangelische bewegingen. De hervormer van Wittenberg verkondigde weer, evenals de apostel Paulus, *de rechtvaardiging door het geloof*. 'Pas vanuit een nieuw verstaan van het evangelische middelpunt der vrije genade kon de roomse dwaalleer in het hart worden getroffen.'

De strijd die door Luther werd gevoerd vond volledige instemming bij de verstrooide Waldenzen. In 1526 besloot de algemene vergadering van de Waldenzen, die in Laus in het reeds genoemde Chisonedal waren bijeengekomen, een deputatie over de Alpen heen naar Zwitserland te sturen om zich van de situatie alhier op de hoogte te stellen. Deze deputatie bestond uit de jonge Giorgio uit Calabrië en de oude barbe Martin Gonin uit Agogna. Onderweg ontmoetten zij in Aigle, in het Zwitserse kanton Vaud, een persoon die bij het verdere verloop van de kerkhistorie een belangrijke rol zou gaan spelen, namelijk Guillaume Farel.

De geschiedenis mag als tamelijk bekend worden verondersteld. De theoloog en prediker Guillaume Farel, die uit de Dauphiné afkomstig was, was na veel inwendige strijd een overtuigd aanhanger van de hervormde leer geworden en had zich reeds in 1533 in Genève gevestigd. Hoewel deze stad mede onder zijn leiding tot de Reformatie was overgegaan, lieten de problemen van de overgangstijd zich met onverminderde kracht gelden. De bisschop was verdreven, maar het werk der hervorming moest feitelijk nog beginnen.

In 1536 deed de jonge Johannes Calvijn op doorreis naar Basel de stad Genève aan. Het was zijn bedoeling hier slechts één nacht door te brengen en dan zijn reis te vervolgen. Farel zocht de jeugdige en begaafde theoloog op in zijn logement en bezwoer hem in Genève te blijven en samen met hem en anderen het werk van de Reformatie voort te zetten. 'Het was een bijzonder moment. Calvijn zwichtte, hij hoorde in Parels stemde stem van God?' Zijn besluit is van wereldhistorische betekenis geweest. Mede door de jarenlange en intensieve arbeid van Calvijn is Genève het continentale bastion van de Reformatie geworden. Het is niet onwaarschijnlijk dat de beide afgevaardigden van de Waldenzen uit het Chisonedal door de invloed van Farel het juiste spoor is gewezen.

Op de vergadering te Mérindol in de Provence, die in 1530 werd gehouden, waren echter de meningen verdeeld. Men begeerde nader te worden geïnformeerd en besloot een nieuwe verkenningsmissie uit te zenden. Deze bestond uit twee andere barben, namelijk Morel uit Freyssinières en Masson uit Bourgondië. Men richtte de aandacht nu niet in de eerste plaats op de Lutherse reformatie in Duitsland, omdat men bezoeken aflegde te Basel en Straatsburg in de Zwitsers-Franse streek.

Hoewel men beducht was voor het anabaptisme, vond niettemin de scheiding, die door deze sektarische³ richting tussen burgerlijke en kerkelijke macht werd verkondigd, veel bijval.

Op een tweede vergadering, die enkele jaren later te Mérindol werd gehouden, werd door sommigen een totale aansluiting bij de Reformatie bepleit.

Zowel de kerkelijke als de staatkundige ontwikkelingen raken nu in een stroomversnelling. In Zwitserland kwam het tot een militaire confrontatie met de roomse kantons, waarbij in de slag bij Kappel de veldprediker Ulrich Zwingli, de veelbelovende reformator van Zürich, sneuvelde. In 1527 werd Rome geplunderd door de keizerlijke troepen, een doorslaggevend bewijs van de machtsstrijd om de wereldlijke en kerkelijke hegemonie. In 1529 werd de stad Wenen, een laatste voorpost tegen het islamitische geweld, door de Turken belegerd. Het gehele werelddeel bevond zich niet alleen in een kerkelijke, maar ook in een staatkundige crisis. De handen van Karel V waren, hoewel hij keizer was van het Heilige Roomse Rijk, dusdanig gebonden dat hij in Duitsland niet kon ingrijpen en niet bij machte was de ketterij uit te roeien. De keizerlijke machtsuitoefening werd door die diverse regionale vorsten in ernstige mate beperkt.

De Reformatie was niet enkel een zaak van religie, maar had ook haar politieke, sociale en economische consequenties. Nadat de stad Bern, met het belangrijkste Zwitserse kanton, in 1527 tot de Reformatie was overgegaan, werd de invloedssfeer hiervan in zuidelijke

³ De Waldenzen waren Baptist, of Doopsgezind. Zij worden hier een sektarische richting genoemd, wat onbegrijpelijk is.

richting, naar het kanton Waadtland (Vaud) en naar de stad Genève uitgebreid. Op deze route kwam men echter wel de rooms-katholieke machten van Frankrijk en Savoye tegen. Niettemin werd de weg in de richting van de Alpendalen, naar die van Luserna en Saluzzo geopend. Het ging hier om gebieden, die al lange tijd door de Waldenzen voor de Reformatie waren toebereid.

Binnen de hier beschreven context vond in september 1532 in Angrogna een bijeenkomst plaats die de geschiedenis is ingegaan als de '**Synode van Chanforan**'.

Onder deze synode moet niet een vergadering van kerkelijke ambtsdragers worden verstaan die namens bepaalde geïnstitueerde gemeenten werden afgevaardigd. Te Chanforan waren een aantal barben uit heel de Waldenzer verstrooiing bijeengekomen 'met de bedoeling de kerk te reformeren'. Het opmerkelijke hiervan was dat deze vergadering geen geheim karakter bezat, maar dat er door de bevolking van de hele streek aan werd deelgenomen. Het is niet bekend wie hiertoe het initiatief heeft genomen. Waarschijnlijk zijn er sterke impulsen uitgegaan van het naburige Genève, omdat ook Farel op deze bijeenkomst aanwezig is geweest. De meer radicale anti-rooms-katholieke houding, die op de vergadering werd ingenomen, is ongetwijfeld aan hem toe te schrijven geweest.

In een verklaring, die op deze vergadering werd afgelegd, werden van de sacramenten alleen Doop en Heilig Avondmaal als Schriftuurlijk erkend. Bovendien werd het gezag van de Bijbel als het geschreven Woord van God nadrukkelijk bevestigd. Hoewel waarschijnlijk op bepaalde onderdelen uiteenlopende opvattingen hebben bestaan, werd de leer van Gods vrijmachtige genade tegenover die van menselijke verdienstelijkheid door middel van de goede werken gesteld.

Een belangrijk besluit dat op deze vergadering werd genomen bestond uit het bijeenbrengen van fondsen om de Bijbel in het Frans te laten vertalen en over te gaan tot het drukken hiervan. De oude Provençaalse vertalingen van de Waldenzen voldeden niet meer aan de eisen. Deze zaak werd toevertrouwd aan Pieter Robert, genaamd Olevitanus, een neef van Calvijn. Het resultaat hiervan is de fameuze **Olevitanus-Bijbel** geweest. Deze eerste Reformatorische Bijbel werd te Neuchâtel gedrukt en vervolgens aan de Waldenzen overgedragen.

Volgens Calvijns oudste levensbeschrijver Theodorus Beza, heeft Olivetanus hem voor het eerst in aanraking gebracht met de zuivere godsdienst, tengevolge waarvan hij zich was gaan onttrekken aan de ceremoniën van de Roomse kerk. Kerkhistoricus L. Praamsma veronderstelt dat hier misschien een lijn loopt van de Waldenzen naar de Hervormer van Genève. Olevitanus woonde van 1532 tot 1535 in de valleien van de Waldenzen. De uitgave van zijn Bijbelvertaling werd door deze christenen gefinancierd.

Over het toekomstige beleid liepen op de vergadering de meningen uiteen. Een gematigde, meer traditionele stroming was bevreesd het voorvaderlijke erfgoed te moeten verliezen. Daarom stuurde men een tweetal barben erop uit om het oordeel van de oudsten van de Boheemse broederschap (de *Unitas Fratrum* genoemd) in te winnen. Het is ongetwijfeld aan de invloed van Farel te danken geweest dat de reformatiebeweging, zoals deze in het Frans-Zwitserse gebied werd gerealiseerd, de overhand heeft gekregen. 'In het Chanforan van 1532, evenals in Bergamo in 1218, slaan de Waldenzen een bladzijde om van hun roemrijke geschiedenis en slaan een nieuwe op. In de alledaagse werkelijkheid hadden zij geen andere keuze dan zich aan te sluiten bij de Reformatie ofte verdwijnen.'

Een bijzondere mogelijkheid tot expansie in zuidelijke richting doet zich voor als in 1536 het nog steeds rooms-katholiek gezinde hertogdom Savoye, dat ten zuiden van Genève is gelegen, bezwijkt onder de invasie van de Franse troepen. De hervormingsbeweging breidt zich nu als een prairievuur uit over het Lusernadal en bereikt zelfs de stad Turijn. Het

parlement van Turijn ziet zich genoodzaakt maatregelen te nemen. Deze maatregelen resulteren aanvankelijk voornamelijk in vonnissen, waardoor bepaalde dissidenten worden verbannen.

De Franse bezetting van de Waldenzendalen vormt echter een toenemende bedreiging voor de Piëmontese reformatiebeweging. Als koning Frans I de liquidatie hiervan gebiedt komt de Geneefse diplomatie in actie, om door tussenkomst van de Duitse vorsten de Waldenzen daadwerkelijk bescherming te bieden. Hierbij speelt de theoloog Theodorus Beza, de geleerde Franse professor en rechterhand van Calvijn te Genève, een belangrijke rol. Het wordt steeds duidelijker dat deze stad, die op een strategisch punt tussen Frankrijk en Italië in Zwitserland is gelegen, een centrale functie vervult. Genève is de vrijstad geworden waar aan de vluchtelingen uit de naburige landen een veilig asiel wordt verleend.

Vanuit de roemruchte academie, die in deze stad wordt gesticht, worden tientallen predikanten in de richting van Frankrijk gezonden. Op talrijke plaatsen worden intussen gemeenten geïnstitueerd. Deze constatering geldt bijvoorbeeld ook van het afgelegen Chisonedal. Op diverse plaatsen gaat men over tot wat men 'dresser l'église' (kerkstichting) noemt. Op diverse plaatsen verrijzen ook bedehuizen. Het parlement van het Franse Grenoble dat tegen deze gang van zaken wordt gemobiliseerd kan, evenmin als dat van Turijn aan de Italiaanse zijde, het reformatieproces stuiten.

Maar hiermee wordt tegelijkertijd een periode van diepgaand lijden en ongeëvenaard martelaarschap ingeluid.

In 1536 wordt te Grenoble de al genoemde **Gonin** gearresteerd die op doorreis is naar Genève. Aangezien hij een grote hoeveelheid boeken en propagandamateriaal bij zich heeft is zijn vonnis spoedig geveld. Na een kort proces wordt hij ter dood veroordeeld en in de Isère verdrinken. Hetzelfde lot ondergaat de Franse colporteur **Bartholomeus Hector**, die op de hoogte van Riclatetto in handen valt van de inquisiteurs. Na te zijn overgebracht naar Turijn wordt hij gewurgd en op 20 juni 1557 op de brandstapel verbrand. De hier genoemde personen zijn de eersten van een onafzienbare rij bloedgetuigen, die hun geloof met de dood hebben bezegeld.

Niet toevallig telt de evangelische lectuur uit die periode diep aangrijpende brieven en getuigschriften van gelovigen, die destijds ter dood zijn veroordeeld. Een prediker, in wie het lijden van de christelijke kerk in Piëmonte als het ware is belichaamd, is **Geoffroy Varaglia** geweest. Als zoon van een provinciaal edelman trad hij toe tot de orde van de Franciscanen, met de bedoeling de gereformeerde leer te bestuderen en te bestrijden. Dit werd het middel tot zijn bekering. Nadat hij te Genève theologie had gestudeerd werd hij tot predikant in Piëmonte beroepen om hier in zijn moedertaal, het Italiaans, te gaan prediken.

Varaglia legt veelvuldig bezoeken af bij de verstrooide gemeenten en bedient, waar het maar enigszins mogelijk is, het Woord en de sacramenten. Door de gerechtsdienaars wordt hij op een van zijn reizen herkend, gearresteerd en in de gevangenis te Turijn opgesloten. Na enkele maanden hechtenis wordt hij op 29 maart 1558 op het Castello-plein gewurgd en verbrand. Bij deze gelegenheid houdt hij zijn laatste preek voor een samengestroomde menigte, die in diep stilzwijgen naar hem luistert. Een aangrijpend verslag hiervan komen we tegen in de unieke *Historie der Martelaren van onze Adrianus Haamstede*. Deze kerkhistoricus staat bekend om de betrouwbaarheid van de documenten van geloofsgetuigen, die door hem zijn opgenomen.

Het is niet toevallig geweest dat men in de jaren 1530-1531 het Zuid-Franse Mérindol, dat in de Provence is gelegen, als plaats voor de algemene vergadering heeft uitgekozen. Dit gebied heeft jarenlang gegolden als een van de steunpunten van de Waldenzer diaspora.

De omgeving van Mérindol vormde ook de woonplaats van het geslacht Malan, dat aan zware vervolging heeft blootgestaan. Sommige latere vertegenwoordigers hiervan weken uit naar Genève, naar andere landen op ons continent en in later tijd ook naar andere werelddelen. De plaats Mérindol werd aan het eind van de zeventiende eeuw praktisch uitgemoord.

Jarenlang heerste hier een barbaarse inquisitie, die vanuit Rome werd geleid. Zelfs de grote internationaal bekende humanistische geleerde Desiderius Erasmus tracht zijn tijdgenoten de ogen hiervoor te openen. Farel schrijft over deze zaak aan Calvijn, die zich vervolgens in een brief richt tot de koning van Frankrijk, Frans I. Deze koning gelast vervolgens een onderzoek, dat een gunstig verloop heeft voor de Waldenzer gemeenschap. Uit politieke overwegingen heeft de Franse koning echter belang bij een sterke en eensgezinde Rooms-Katholieke Kerk. Dit wordt voortaan het allesbeheersende uitgangspunt van de Franse staatkundige en kerkelijke politiek.

In 1545 bereikt de tragedie een dieptepunt. De wispelturige Franse koning zet zijn handtekening onder een edict dat de uitroeiing van elke vorm van ketterij ten doel heeft. De uitvoering hiervan wordt opgedragen aan de voorzitter van het parlement van Aix, Giovanni Meynier, baron van Oppède. In samenwerking met het pauselijke leger wordt het land stelselmatig verwoest en de inwoners verdreven. Weinig mensen slagen erin naar het Italiaanse Piëmonte of naar het veilige Zwitserland te ontkomen. Velen komen door uitputting om op de koninklijke galeien.

Het zwaarst worden de Zuid-Franse Waldenzen getroffen. Ze zijn dan omstreeks tienduizend in getal en wonen in de dorpen en enkele steden van de Dauphiné, de Provence en de Fontaine de Vaucluse. 'Ze hadden zich aangesloten bij de Zwitserse hervorming, waardoor enige karakteristieke trekken van hun middeleeuwse vroomheid verloren gingen (geen eed zweren, ontkenning van het gezag der overheid) en een enigszins reformatorische confessie (Zwingliaans in de sacramentsleer) werd aangenomen,' aldus het Handboek der Kerkgeschiedenis, waaraan wij de volgende historische gegevens ook ontleen.

Een koninklijk aanbod van amnestie, dat nog eens werd herhaald, werd door de Waldenzen verworpen.

Toen begonnen van de zijde van de bisschoppen van Aix en Arles allerlei kwellende maatregelen, waarbij het vooral op de bezittingen van de slachtoffers gemunt was. Twee vervolgingsdecreten volgden (1540). Aan Sadoletto, bisschop van Carpentras, boden de Waldenzen uit Piëmont in 1543 en '44 confessies aan die reeds goed Calvinistisch waren; ze werden verworpen.

Hun verzet werd toen beantwoord door het boven alle beschrijving gruwelijke bloedbad van Cabrières en Mérindol (1545).

Wel vierduizend mensen, ook uit andere plaatsen, werden vermoord, zeshonderd naar de galeien verwezen, nog enige honderden in de gevangenis geworpen, kinderen als slaven verkocht, tientallen dorpen platgebrand. Vooral baron d' Oppède, eerste president van het Parlement van Aix, en de dominicaan Jean de Roma hebben zich in deze afschuwelijke zaak met schande overladen.

Een vierduizend Waldenzen wisten naar het gastvrije Zwitserland te vluchten. Te Genève organiseerde Calvijn een hulpactie voor hen. Koning Frans I heeft ingezien dat hij misleid was door de voorstelling dat de Waldenzen *een revolutionaire beweging* op touw gezet hadden. Op zijn sterfbed heeft hij herziening van de procedure aanbevolen. Het martelaarschap van de Waldenzenkerk van de Provence wekte de verontwaardiging op van heel Europa.

Het lijden van de zo zwaar vervolgte Kerk is later door een onbekend gebleven dichter in de 'Klacht van de lijdende Kerk' als volgt onder woorden gebracht:

*Onze dochters in de kloosters,
 Onze gevangenen in de kerkers,
 Onze martelaren, wier bloed bij stromen vergoten wordt,
 Onze belijders op de galeien,
 Onze zieken die vervolgd worden,
 Onze stervenden die blootgesteld zijn aan meer dan razernij,
 Onze doden die naar de mestvaalt gesleept worden,
 Zij spreken u van onze rampen!*

In diezelfde tijd wordt nog een kolonie van Waldenzen in het Zuid-Italiaanse Calabrië nagenoeg uitgemoord. Hierbij sterft de prediker **Giocamo Bonello** op 22 februari 1560 op de brandstapel te Palermo de martelaarsdood. De onverschrokken Gian Luigi Paschale lukt het wat langer om uit de handen van de inquisitie te blijven. Hij was destijds, toen hij als vluchteling te Genève verkeerde, onder leiding van Calvijn opgeleid in studie van de theologie. Later kreeg hij naam, niet alleen als boekverkoper, maar ook als uitgever. Mede onder zijn leiding verschijnt in 1555 het eerste Nieuwe Testament in het Italiaans. Uiteindelijk wordt ook hij, samen met zijn ambtsbroeder Marco Uscegli, gevangen genomen. Na maandenlange hechtenis en een lange reeks van processen wordt hij op 16 september 1560 voor het Sint Angelokasteel opgehangen. Zijn brieven uit de gevangenis behoren tot de hoogtepunten uit de Italiaanse godsdienstige lectuur.

Niettemin neemt de invloed van de hervormingsbeweging in Frankrijk gedurig toe. Omstreeks 1550 hoort naar schatting een zesde deel van de bevolking hiertoe. De gereformeerde belijders ontvangen weldra de naam van **Hugenoten**, waarschijnlijk een verfranse vorm van 'Eidgenossen'.

In 1559 komt de Gereformeerde kerk onder het kruis in Frankrijk op een nationale synode te Parijs bijeen. Daar wordt ook een mede door Calvijn vervaardigde geloofsbelijdenis, de **Confessio Gallicana**, aangenomen en tevens een Presbyteriaanse kerkorde opgesteld. Verscheidene vertegenwoordigers van de hoge adel, onder anderen admiraal Caspar de Coligny, treden toe tot de hervormingsgezinde partij. Nagenoeg de hele Franse adel staat dan aan de zijde van de Reformatie.

In 1562 breekt de eerste zogenaamde Hugenotenoorlog uit. De roomse adelpartij, onder leiding van de machtsbeluste koningin-moeder Catharina de Medicis, ziet haar invloed teloor gaan. Zij wil met alle geoorloofde en ongeoorloofde middelen hieraan paal en perk stellen.

In 1572 wordt in de Bartholomeüsnacht van 23 op 24 augustus onder de adellijke Hugenoten een verschrikkelijk bloedbad aangericht. Duizenden zijn tijdens die 'Parijse bloedbruiloft' vermoord, onder wie ook admiraal De Coligny. In totaal vallen er ongeveer dertigduizend slachtoffers. De Paus spreekt openlijk zijn voldoening over deze 'kerkelijke zuivering' uit.

De zogenaamde Contra-Reformatie, die door Rome op touw is gezet, heeft inmiddels haar effectiviteit bewezen! De Societas Jesu, de orde van de Jezuïeten, die door Ignatius de Loyola in het leven is geroepen, ontpopt zich als een doeltreffend orgaan bij de uitbreiding van de pauselijke machtspolitiek. De militaire opbouw van de orde verraadt haar militante karakter. Tot ver buiten de grenzen van ons continent worden sleutelposities bij onderwijs en zending bezet. Tevens wordt vaak het initiatief genomen bij de inquisitoriale uitroeiing van de ketterij. Zelfs voor vorstenmoord deinst men niet terug. Toen Willem van Oranje in 1584 werd vermoord, was de Jezuïetenorde hieraan medeplichtig. Met behulp van deze orde zijn hele gebieden in Europa weer voor Rome teruggewonnen.

Voor de in het nauw gedreven Franse gereformeerden is het een Goddelijke beschikking geweest dat, na een periode van veel politieke verwickelingen,

Hendrik van Navarre de troon bestijgt. Hoewel aan hem de leiding van de Hugenoten is toevertrouwd, gaat hij helaas uit politieke overwegingen weer over naar de roomse kerk. Dit geschiedt onder het motto: 'Parijs is wel een mis waard.' Gelukkig maakt hij wel een einde aan de tijd van bloedvergieten.

In 1598 vaardigt hij het *Edict van Nantes* uit, waarbij aan de hervormden godsdienstvrijheid wordt toegestaan. Nu is het Franse protestantisme in de gelegenheid zich krachtig te ontplooien.

Doordat de Hugenoten echter een soort staat in de staat dreigen te vormen, voelt koning Lodewijk XIV zich in zijn streven naar staatsabsolutisme bedreigd. Onder invloed van de sterk pausgezinde Jezuïetenbeweging wordt het protestantisme opnieuw in het defensief gedrongen.

In 1682 wordt elke vorm van emigratie, dus vertrek naar het buitenland, verboden. Door middel van de beruchte dragonades (gedwongen inkwartiering) wordt getracht de onderdanen weer in de schoot der moederkerk terug te doen keren. De bekroning van de uitgevoerde dwangmaatregelen wordt gevormd door de herroeping van het (onherroepelijke!) Edict van Nantes. Ondanks het verbod tot emigratie weet meer dan een half miljoen Hugenoten naar het buitenland te ontkomen. 'Het Gereformeerde protestantisme in Frankrijk kreeg een slag die het nooit meer geheel te boven is gekomen.'!

Herhaaldelijk braken nieuwe vervolgingen uit. Tussen 1746 en 1752 werden niet minder dan zestienhonderd Gereformeerden in het zuiden van Frankrijk veroordeeld tot de galeien. Verschillende predikanten werden opgehangen, vrouwen werden eenzaam opgesloten. Een van de indrukwekkendste geloofsgetuigen in deze tijd was Marie Durand, die van 1730 tot 1768 eenzaam opgesloten was in de Tour de Constance. In de vloer van haar somber verblijf heeft zij haar onverschrokken belijdenis gegrift: 'Résister' (Volharden). Als jonge vrouw ging zij de gevangenis in, als een oude vrouw werd zij uiteindelijk vrijgelaten.

De godsdienstoorlogen, die Frankrijk in de zestiende eeuw hebben verscheurd, hebben in het door de Waldenzen bewoonde gebied slechts een marginale uitstraling gehad. Deze omstandigheid was mede toe te schrijven aan haar, in politiek en geografisch opzicht bijzondere ligging. Behalve de beweging van de Hugenoten vormt ook het naburige en onafhankelijke Genève een belangrijk oriënteringspunt. De Waldenzenkerk, voor zover er van een kerk kan worden gesproken, constateert Tourn, 'zal echter niet een gecentraliseerde en strakke organisatie worden zoals in Genève, maar evenmin een politiek-confessionele' beweging zijn zoals bij de Hugenoten. Zij zal een vrije vereniging van kerken en gelovigen zijn, verbonden door een gemeenschappelijke ijver en broederlijke solidariteit.' Een en ander werd vastgelegd in het zogenaamde Verdrag van Cavour uit 1561.

Dit betekent echter niet dat de Alpendalen van alle vervolging worden gevrijwaard. Als het markizaat van Saluzzo definitief bij Savoye wordt ingelijfd, wordt op drastische wijze de rekatholisering van het gebied begonnen. Langzaam sterft de kerk der Reformatie in dit gebied een zekere dood. De nauwe band met de gereformeerden in Europa blijft echter bestendig.

Als in 1618/19 de Gereformeerde leer van vrije genade op de Dordtse Synode wordt gehandhaafd, richt de Waldenzenkerk, evenals diverse andere kerken op het continent, zich naar de uitspraken van deze synode. Balcet, een predikant van Pragelato, die weigert zich aan deze leer te conformeren, gaat echter weer over naar de roomse kerk.

In 1616 verschijnt er een bijzonder geschrift van de bekende Nederlandse theoloog Balthasar Lydius. Deze is destijds predikant te Dordrecht en later afgevaardigde op de

Dordtse Synode. Hij bestrijdt de opvatting van de rooms-katholieken dat de gereformeerden slechts sinds een eeuw bestaan. Het bestaan van de Waldenzen is volgens hem het bewijs van het tegendeel, evenals dat van alle andere godsdienstige richtingen die door Rome vervolgd zijn geworden.

Een dergelijke zienswijze wordt ook gevolgd door Perrin, een predikant in Dauphiné. Hij heeft deze opvatting geformuleerd in zijn *Histoire des Vaudois et des Albigeois*, dat in 1624 in Nederlandse vertaling verschijnt. Een aanbeveling van Balthasar Lydius gaat eraan vooraf.

Toonaangevend op het gebied van historische voorlichting is het in 1643 uitgegeven werk *l'Histoire Ecclesiastique* van Pietro Gilles. Hierdoor wordt Gilles de eerste klassieke historicus van de Waldenzen. In 1657 verschijnt hiervan een Nederlandse vertaling van de hand van Gillis van Breen, predikant te Beverwijk. Deze uitgaven vormen het doorslaggevende bewijs, dat er in ons land opmerkelijk veel aandacht voor de zaak van de Waldenzen heeft bestaan. Een curieus detail is dat op het titelblad van een werk uit die tijd, de *Lucerna Sacra* van Valerio Grosso, voor het eerst het Waldenzenembleem verschijnt. Dit embleem is in de loop der tijden erg bekend geworden.

De pestepidemie, die in 1630 in ons werelddeel is uitgebroken, heeft ook diepe sporen in de Waldenzer gemeenschap nagelaten. De hoger gelegen dorpen worden grotendeels gedecimeerd. Ook de gevolgen voor het kerkelijke leven zijn ingrijpend. Elf van de dertien predikanten worden door de dood weggenomen. Pietro Gilles is een van de overlevenden geweest. Het is een groot wonder te achten dat de Waldenzer samenleving niet totaal wordt geruïneerd. Vanwege de pastorale nood ziet men zich gedrongen Genève om bij stand te vragen. Het grote voordeel hiervan is geweest dat men nu predikanten ontvangt die aan de Geneefse Academie zijn opgeleid.

Op deze wijze verdwijnt echter wel het familiale, patriarchale patroon dát de Waldenzenwereld tot die tijd heeft gekenmerkt. De voorgangers worden nu niet langer barbe, maar monsieur genoemd. Het gebruik van de Italiaanse taal wordt steeds meer beperkt tot de overgebleven gemeenten in Lombardije en op andere plaatsen in Italië. De nieuwe uit Genève afkomstige predikanten spreken enkel Frans, zodat deze taal de officiële taal wordt van de Waldenzenkerken. Dit is zo gebleven tot de tweede helft van de negentiende eeuw. In toenemende mate werden deze kerken opgenomen in het continentale verband. Gilles herschrijft zijn kerkgeschiedenis in het Frans. De blik wordt nu vooral op Genève en Leiden gericht.

Vanwege de absolutistische godsdienstpolitiek, die door koning Lodewijk XIV werd gevoerd, werden in de tweede helft van de achttiende eeuw de Waldenzen steeds meer in het defensief gedrongen. Het Pragelatodal, dat tot Dauphiné en dus tot Frankrijk behoorde, moest hiervan het eerst de nadelige gevolgen ondervinden. Tot dusver had men alle voordelen van het Edict van Nantes mogen ondervinden. Tengevolge van de intimidatiepolitiek, die voornamelijk door de Jezuïetenbeweging werd gestimuleerd, nam geleidelijk het aantal incidenten toe.

In 1653 werd het klooster van Villar Pelice door een bende heethoofden in brand gestoken. Door deze daad laait de strijd opnieuw op.

Het betreft hier hoofdzakelijk de onderdanen van de hertog van Savoye. In 1655 trekt een troepenafdeling in naam van de hertog en onder bevel van de markies van Pianezza op naar de Alpendalen. De opmars van deze ongeordende milities herinnert aan die van de middeleeuwse kruistochten. De Waldenzen, die verenigd zijn onder Giovanni Léger, besluiten op een of andere wijze verzet en aan hun geestverwanten bescherming te bieden. Zij zijn echter totaal onvoorbereid. Als Pianezza, als teken van onderdanentrouw,

inkwartiering van zijn troepen gelast in de verspreide Waldenzen-gemeenten, ontaardt deze spoedig in een ware afslachting. De op buit beluste soldaten ontzien niets en niemand. Deze tragische gebeurtenis, die te vergelijken is met de Bartholomeüsnacht van de Hugenoten uit 1572, is de historie ingegaan als de 'Piëmontese Pasen'.

De plaats Pra del Torne, een bolwerk van het verzet en waarheen een groot gedeelte van de bevolking is gevlucht, wordt na een bestorming ingenomen en geplunderd. Hetzelfde lot treft Villar en Bobbio. De weerloze bevolking wordt op sadistische wijze gemarteld of uitgemoord. Terwijl de met buit beladen soldaten de bergen afdalen, vluchtten de overlevenden hoger de bergen in of naar een ander toevluchtsoord. Deze gruweldaden vormen de aanleiding tot hevig, hoewel geïmproviseerd verzet. Een jonge en resolute boerenzoon uit de vallei van Rorà, Giosuè Gianavello, stelt zich aan het hoofd van het verzet. Hij verzamelt een klein aantal, slecht bewapende mannen om zich heen. Deze wanhoopsdaad kan echter het getij niet keren.

Nadat de militaire terreur zich naar het Chisonedal heeft verplaatst onderwerpt het Germanascadal zich. Alle leidinggevende personen van de Waldenzenkerken, onder wie Léger en Gianavello, worden in de ban gedaan. Op hun hoofd wordt een aanzienlijke prijs gesteld. Tijdens een publieke ceremonie in de Dom van Turijn *zweren een veertigtal Waldenzen met twee van hun predikanten hun geloof af*. Zij doen hierbij afstand van de 'afschuwelijke sekte van Calvijn'. Op deze wijze acht men de liquidatie van het protestantisme in het gebied van Piëmonte voltooid. De weerstand van de Waldenzen is nu definitief gebroken.

Als de berichten van de gruwelijke 'Waldenzenoorlog' door vluchtelingen naar buiten worden gebracht gaat er een kreet van afschuw door ons werelddeel. De verontwaardiging verspreidt zich via de publieke opinie van ons werelddeel en uit zich in een stroom van reportages, drukwerken en gravures. Het is de al genoemde verzetsstrijder Léger gelukt naar Parijs te ontkomen. Door middel van zijn verslaggeving weet hij het Engelse parlement te alarmeren. In Engeland en Schotland heeft koning Karel I reeds een soortgelijk streven ondernomen als Lodewijk XIV, hetgeen een 'Puriteinse' omwenteling onder leiding van de militante **Oliver Cromwell** heeft uitgelokt. Nadat deze in eigen land over de dreigende rekatholisering de overwinning heeft behaald, werpt hij zijn politieke invloed in Europa in de weegschaal.

De onverschrokken Lord-Protector verklaart zich nu ook nadrukkelijk solidair met de verdrukte Waldenzer broeders. Zijn secretaris (of geheimschrijver) is de beroemde dichter **John Milton**, aan wie wij een voortreffelijk sonnet over de 'Moord der Waldensen' te danken hebben gehad. Isaac da Costa heeft het aangrijpende gedicht vervolgens voor ons vertaald.

*'Zie neêr en wreek, o God! het uitgespreid gebeent'
Dier langs der Alpen rug geslachte martelaren,
Wier vaad'ren eeuwen lang Uws Woords belijders waren
Als de onzen nog voor hout en levenloos gesteent'
Zich bogen ...'*

In opdracht van Cromwell worden talrijke protestbrieven, die van ingehouden verontwaardiging zijn geformuleerd, aan de Europese hoven verzonden. Ook de Nederlandse Staten-Generaal laten zich niet onbetuigd. Als pleitbezorger van de Waldenzen wordt de diplomaat Rudolph van Ommeren naar de hertog van Savoye en het hof van Turijn afgevaardigd.

'Uwe Provinciën hebben door eigen ondervinding geleerd hoe zwaar het Roomse juk

weegt. En deszelfs ondragelijke last heeft ze [de Waldenzen] eindelijk gedwongen dit juk af te werpen en zich in vrijheid te stellen,' zo luidt het in een brief, die door onze Staten-Generaal in 1655 over de zaak van de Waldenzen is verzonden.

'Gij verheugt U, door de zegen Gods, in een bloeiende vrijheid, gelukkige vrede, onuitputtelijke overvloed, glorieuske achting; en wij zijn gestort in een kwijnende slavernij, bloedige oorlog, deerniswaardige armoede en schandelijke blaam'.

In een brief van de Staten-Generaal wordt aan de Hertog van Savoye vervolgens een dringend verzoek gericht om een grondig onderzoek in te stellen en aan 'de bloedige en barbaarse vervolgingen' een einde te maken.

Intussen is er in de Alpendalen een partizanenstrijd uitgebroken, waarbij ook de roomse dorpen in de vlakte het moeten ontgelden. Hierbij wordt Gionavello zwaar gewond en sneuvelt de voortvarende Jahier tijdens een gevecht. Buitenlandse protestantse vrijwilligers komen te hulp, terwijl **Hugenotenofficieren** bij sommige operaties de leiding op zich nemen. Interne verdeeldheid splitst soms weer de gelederen tussen onverbiddelijke radicalen en hen die tot verzoening gezind zijn. De strijd lijkt tamelijk uitzichtloos.

Uiteindelijk moet het Hof van Turijn zwichten en wordt er, mede door bemiddeling van de Franse ambassadeur, een wapenstilstand gesloten. Hierbij wordt een delegatie van de Waldenzen door Engelse en Zwitserse diplomaten bijgestaan.

Bij het zogenaamde akkoord van Cavour wordt, onder de dubbelzinnige naam van 'Genadepatenten', het bestaansrecht van de Waldenzenkerken erkend. Het Waldenzendom lijkt na tien verschrikkelijke crisisjaren gered, maar het is intussen grotendeels van zijn leiders beroofd!

Gelukkig treedt er in de volgende jaren enig herstel in. Het Pragelatal is in de eerste helft van de zeventiende eeuw nagenoeg geheel protestants.

Maar dan laat de herroeping van het Edict van Nantes in 1685 zich ook in de Alpengebieden gelden. De jonge hertog Victor Amadeus van Savoye zwicht voor de druk die door zijn oom Lodewijk XIV op hem wordt uitgeoefend. De protestantse eredienst wordt verboden en de kerkgebouwen moeten worden afgebroken. Alle kinderen moeten rooms-katholiek worden gedoopt. Elk verzet dat zich manifesteert wordt als een provocatie van het staatsgezag, dus als rebellie, beschouwd. Ballingschap lijkt de enige oplossing te bieden.

In deze hachelijke situatie wordt opnieuw tot gewapend verzet besloten. De man die hierbij de leiding op zich neemt is de in Dauphiné geboren **Henri Arnaud**. Evenals zijn meeste ambtsbroeders heeft hij in het buitenland, in Leiden en in Genève, gestudeerd. Hij onderhoudt intensieve contacten met de Franse Hugenoten. Bij het gedane beroep op gewelddadig verzet wordt gebruik gemaakt van bepaalde profetische argumenten. Hierbij is het gevaar van geestelijke overspannenheid niet denkbeeldig geworden. Mede onder invloed van de uitgeweken de geleerde theoloog Pierre Jurieu, Waals predikant te Rotterdam, wordt op grond van de profetieën uit het boek Openbaring het einde van de heerschappij van Lodewijk XIV voorspeld.

Bij de kortstondige Frans-Savooyse bliksemoorlog tegen de Waldenzen in 1686 worden de geïmproviseerde verdedigingslinies van de Waldenzen onder de voet gelopen. Diverse plaatsen worden weer het toneel van bloedbaden. De gevangenen worden in lange rijen opgesteld, bossen en spelonken worden systematisch uitgekamd. De laatste verzetsstrijders worden opgehangen aan de bomen of in de ravijnen geworpen. Na verloop van tijd liggen de Waldenzendorpen er even verlaten bij als die van de Hugenoten in Frankrijk. Van de veertienduizend zielen die de Waldenzengemeenschap vermoedelijk telde, zijn er meer dan tweeduizend omgekomen. Het overige deel wordt afgevoerd naar de Piëmontese kerken. Wat achterblijft zijnde verwoeste huizen, de ontwortelde wijngaarden en de

omgehakte fruitbomen.

Onze Staten-Generaal betuigen in een resolutie van 10 december 1685 hun innig medelijden met de diep beproefde Waldenzen. Wat is toch de reden dat deze gelovigen zo zwaar zijn vervolgd? Dat was omdat zij 'professie deden van de ware Gereformeerde Christelijke Religie [...] en daarom in sware gevangenissen ghesmeten zijn gheworden, in dewelcke een groot ghetal door kommer en elende syn komen te vergaen.'

De gevangenen, die te Turijn en op andere plaatsen zijn bijeengebracht, worden door ziekte en koude gedecimeerd Enkel door afzwering van het geloof kan de begeerde vrijheid worden verkregen.

Door bemiddeling van de Zwitserse diplomatie wordt uiteindelijk een oplossing bereikt. De gevangenen die dit willen wordt het toegestaan het land te verlaten en in ballingschap te gaan. Dit kan bijvoorbeeld geschieden door te vertrekken naar de Duitstalige gebieden, waar reeds diverse nederzettingen van de Waldenzen zijn ontstaan. De predikanten worden echter van deze amnestie uitgesloten. Zij moeten als gijzelaars dienen.

Vanuit de Piëmontese gevangenkampen vertrekt de lange mars van honderden personen, voornamelijk vrouwen, kinderen en bejaarden, in het hartje van de winter door het Susadal. De eerste van de dertien colonnes is op 17 januari 1687 vertrokken, de laatste is op 10 maart in Genève aangekomen. Hier worden ze gelukkig met een grote mate van gastvrijheid ontvangen. Van de 2700 Waldenzen, die voor deze exodus hadden gekozen, hebben er 2490 deze stad bereikt. De anderen zijn onderweg omgekomen of tijdens een sneeuwstorm verdwaald.

Wanneer het laatste konvooi de brug over de Rhône passeert is de geschiedenis van het Waldenzenvolk ten zuiden van de Alpen, na vijf eeuwen volharding en strijd, ten einde gekomen. Wat overblijft kan eigenlijk geen volk meer worden genoemd.

Een grote stroom vluchtelingen beweegt zich vanuit Frankrijk over de wegen in noordelijke en oostelijke richting. Hiervan vormen de Waldenzen slechts een klein gedeelte. Zij begeren voor het merendeel niet in de bevolking te worden geïntegreerd. Liever blijven zij in vluchtelingenkampen wonen in de nabijheid van de grens. Zij dromen immers van een mogelijke terugkeer naar hun geliefde geboortegrond.

De massamoord op de Hugenoten roept, evenals de verwoesting van Heidelberg door de Franse troepen tijdens oorlogshandelingen, in Nederland veel weerstand op.

In 1688 steekt onze stadhouder Willem III met een vloot naar Engeland over. Zijn schoonvader Jacobus II, die een rooms- en Fransgezinde politiek voert, ziet zich genoodzaakt het land te verlaten. Evenals destijds admiraal De Coligny en Oliver Cromwell tracht hij het Europese protestantisme te begunstigen en het overwicht van Lodewijk XIV in de politiek te breken. Intussen zijnde continentale politieke verhoudingen grondig gewijzigd.

Willem III, die nu koning van Engeland is geworden, vaardigt zijn diplomatieke vertegenwoordiger af om een oplossing te bereiken. Het is Gabriël de Convent, een Hugenoot die Zuid-Frankrijk, namelijk het vorstendom Orange, is ontvlucht. Hij neemt contact op met de Waldenzen.

In onderling overleg wordt het plan voor een militaire expeditie opgesteld om, achter de rug van Frankrijk, een guerrillafront op te bouwen. Dit bestaat voor meer dan de helft uit Waldenzen.

In de nacht van 27 augustus steekt een commando van ongeveer negenhonderd mannen het meer van Genève over. Het baant zijn weg dwars door Savoye. Deze tocht van het 'vreemdelingenlegione', die de geschiedenis is ingegaan als de glorioso rimpatrio (de roemrijke terugkeer), heeft een bijzonder element van verrassing gehad.

Een van de aanvoerders, de al genoemde predikant Henri Arnaud, houdt zijn eerste preek over Psalm 129 in een kerkgebouw, dat van 'rooms-katholieke afgoden' is bevrijd. De

verzetsstrijders van dit protestantse minileger zijn op karakteristieke wijze met oranje getooid!

Tijdens een bijeenkomst op 11 september wordt op de hoogte boven Bobbio, evenals dit destijds bij de Schotse Covenanters het geval was, een saamhorigheidsverklaring' afgelegd. Dit covenant wordt vervolgens met een eed bezworen. Weldra breekt een uitputtende guerrillaoorlog in Piëmonte uit. Bij deze gevechtshandelingen treedt Henri Arnaud als de militaire en geestelijke leider op de voorgrond. Tegenover de vierduizend uitgezonden Franse dragonders, die onder commando staan van de markies De Feuquière, zijn de wanhopig vechtende verzetsstrijders verre in de minderheid. Een sterk uitgedund overblijfsel weet zich echter tot het laatste toe te handhaven. Steeds weer wordt er gebruik gemaakt van het ontoegankelijke gebied en de wisselende weersomstandigheden.

Uiteindelijk brengt niet het gewapende verzet, maar de sterk gewijzigde politieke constellatie de begeerde bevrijding tot stand. Willem III, de stadhouder-koning, heeft zijn gewicht in de Europese politieke schaal geworpen. Victor Amadeus II van Savoye verbreekt het verbond met Frankrijk en sluit zich aan bij Engeland en Oostenrijk. Vanuit de kerken worden de laatste gevangenen, de predikanten, vrijgelaten. Het overblijfsel van de Waldenzen is gered! Bij het verdrag van Sibaud uit 1689 wordt de hertog gedwongen tot het uitvaardigen van een tolerantie-edict, waarbij het voortbestaan van de Waldenzen binnen een bepaald gebied is verzekerd.

De Waldenzer gemeenschap vormt nu nog slechts een kleine enclave te midden van het overwegend rooms-katholieke gebied. Met onnoemelijk veel geduld en volharding worden de verwoeste dorpen weer opgebouwd en wordt het kerkelijke leven weer georganiseerd. De reeds genoemde Henri Arnaud, die met veel organisatietalent en pastorale geven is bedeed, neemt hierbij een leidinggevende plaats in. Door de Hollandse gezant Pieter Valckenier wordt daadwerkelijk hulp verleend.

De Waldenzer nederzettingen in de Alpendalen kunnen voortaan het beste met de Joodse getto's in de Europese steden worden vergeleken.

Intussen wordt de roomse intimidatiepolitiek op minder opzienbarende wijze voortgezet. De wetten van het getto blijven ook in de achttiende eeuw onverminderd van kracht. Zonder toestemming van Zijne Majesteit mogen er geen synoden of andere bijeenkomsten worden gehouden. Het blijft de inwoners van de dalen verboden hun kerken anders te gebruiken dan voor de eredienst. De uitoefening van de gereformeerde religie is niet toegestaan buiten de aangewezen tolerantiegrenzen. Huwelijken met katholieke bewoners is niet geoorloofd, tenzij de ketterse gevoelens worden afgezworen. Het is verboden de overledenen te begraven op de katholieke begraafplaatsen. Bij processies moeten de ketteren, overal waar het Heilige Sacrament voorbijkomt, direct de hoed afnemen. Met deze opsomming is genoeg gezegd.

Op allerlei wijzen worden de Waldenzen, die in materieel opzicht grote ontberingen moeten ondergaan, in hun ontwikkeling geremd. Omdat de levensomstandigheden in de Duitse diaspora aanmerkelijk gunstiger zijn, keren er maar weinig geestverwanten uit de ballingschap terug. Daarentegen brengt de harde strijd om het bestaan vele gezinnen ertoe zich bij hun buitenlandse geestverwanten aan te sluiten. Bij honderden tegelijk verlaat men het afgelegen berggebied. De diverse valleien met de verspreide dorpen, waar zich nog restanten van de Waldenzengemeenten bevinden, worden menigmaal door hoge bergketens en ontoegankelijke passen gescheiden. Het kan dus wel begrijpelijk zijn dat de wederzijdse communicatie veel te wensen overlaat.

De meeste bewoners van het Waldenzengebied zijn kleine boeren, die op de terrasvormige weiden, die tegen de hellingen zijn gelegen, hun vee houden of hun koren verbouwen. De omstandigheden van het leven zijn bijzonder primitief, terwijl die van de natuur tot veel

ontbering leiden. Sommige jonge mannen kiezen noodgedwongen voor een militair beroep. Hun godsdienst maakt het hun echter niet mogelijk tot officier te worden bevorderd. De meeste oudgedienden keren als veteraan naar hun geboortegrond terug.

De intelligentsia neemt in deze boerenmaatschappij een belangrijke plaats in. Deze bestaat uit een aantal families, welke een kleine burgerklasse vormen. Een twaalfstal predikanten, enkele notarissen en een klein aantal schoolmeesters vormen de bestuurskaders van deze besloten wereld.

Uit deze kringen komen meestal de predikanten voort die in het buitenland, in Nederland of in Genève, moeten worden opgeleid. Een enkele keer levert deze categorie een belangwekkende persoonlijkheid op. Tot hen behoort Giacomo Brez, die een geschiedenis van de Waldenzen schrijft. Hij correspondeert met natuurwetenschappers in half Europa en sterft in 1798 op 27-jarige leeftijd als predikant in Middelburg. Vanuit deze kringen vormt zich in de tweede helft van de achttiende eeuw een kleine handeldrijvende burgerklasse.

Ook in deze tijd vormen de synoden het middelpunt van het kerkelijke leven. Wie echter de synodeverslagen uit die tijd leest krijgt niet de indruk van diepgaande theologische betrokkenheid. De kerkelijke colleges fungeren slechts als bestuursorganen van een gereformeerde cultuur en ten dienste van kerk en volk. Niettemin vormen de predikanten de ruggengraat van de Waldenzer maatschappij. Zij controleren de scholen, het rechtzinnig karakter van de prediking en de studieresultaten van de kandidaten.

Ook de contacten met het buitenland worden door hen onderhouden. Nederland laat zich in dit opzicht niet onbetuigd. De Waalse kerk, de Franstalige afdeling van onze vaderlandse gereformeerde kerk, sticht het Comité Vaudois (Waldenzer comité) om fondsen te werven met het oog op de studie van theologische kandidaten in het buitenland. Dit comité stelt een plan op voor de Scuola Latino, een instituut voor middelbaar en hoger onderwijs dat begaafde Waldenzer jongemannen voorbereidt op een buitenlandse studie.

Maar ook in dit geïsoleerde berggebied dringt de moderne wereld en de godsdienstig verlichte tijdgeest door. Deze eist ook in de Waldenzer gemeenschap, die aan geloof en traditie is gehecht, zijn tol. De geest van de wegbereiders van de Franse Revolutie, Voltaire, Rousseau en de Encyclopedisten, laat ook de nakomelingen van een gelovig voorgeslacht niet onberoerd. Weinige personen hebben Voltaire en de Encyclopedisten gelezen, maar allen hebben op één of andere manier de lucht van het moderne Europa ingeademd en als de Franse Revolutie aanbreekt is niemand daarover verbaasd'.

De Franse Revolutie, die in 1789 te Parijs is uitgebroken, laat uitbundig haar leuze van 'Vrijheid, gelijkheid en broederschap' horen. Op niets ontziende wijze wordt een einde gemaakt aan het *Ancien Régime*, aan de eenheid van 'Troon en Altaar'. In weerwil van alle gruweldaden, die hieruit zijn voortgevloeid, heeft deze omwenteling voor de Waldenzen ook een positieve zijde gehad. Het behoort tot de verworvenheid van de Revolutie dat zij nu voor het eerst in hun geschiedenis enige politieke mondigheid ontvangen. Hoewel deze vrijheid met de komst van het keizerrijk van Napoleon wel weer wordt ingeperkt, verdwijnt het getto van de Waldenzen nu definitief. Dit geldt zowel in juridisch als in sociaal opzicht.

De nieuwe wetgeving kent aan alle burgers het recht toe hun geloof in vrijheid te belijden, zonder enige vorm van discriminatie. Aan de voet van de heuvel van San Giovanni wordt in 1807 de eerste kerk buiten de grenzen van het getto gebouwd. Het is een waar bevrijdingsmonument.

Echter, de keizerlijke adelaar beschikt niet alleen over vleugels ter bescherming, maar ook over klauwen om Europa onder de duim te houden, aldus Tourn. Binnen enkele dagen worden bij keizerlijk decreet de oude kerkelijke structuren buiten werking gesteld. De

kerken van de Waldenzen worden toegevoegd aan het Franse protestantisme en verdeeld in consistoires. Zij houden als zelfstandige kerken op te bestaan.'De 'Waldenzer clerus' ontvangt voortaan een salaris van de staat.'Met een draai van 180 graden worden de Waldenzer dominees van uitgeschakelde ketters tot staatsfunctionarissen. [...] Waldens zijn, 'religieus' zijn, is niet langer een sociale kwalificatie, maar een zuiver persoonlijke aangelegenheid.'

In weerwil van alle verworvenheden, die zowel op politiek als sociaal gebied werden verkregen, heeft ook de godsdienstig verlichte tijdgeest in toenemende mate zijn tol geëist. Het levendige geloof is geleidelijk verdwenen of door een algemene en traditionele vorm van godsdienstig besef vervangen. Het zijn niet meer de Waldenzen uit de tijd van de Varaglia's en de Giannavello's die men tegenkomt. Waar de zware arbeid om het bestaan zes dagen lang alle energie opeist, wordt de rustdag menigmaal tot vermaak en ontspanning benut. Na een kortstondige kerkdienst vermaakt de jeugd zich op de rustdag met het populaire schijfschieten. Ook neemt men graag deel aan een of ander dansfestijn.

Zo ziet de situatie er uit als de apostel van de Hoge Alpen, Félix Neff, als evangelist zijn opwachting maakt in de afgelegen gemeenten van de Waldenzen. Hij is sergeant geweest in het garnizoen van Genève en afkomstig uit dit oude gereformeerde bolwerk van Calvijn. Met zijn komst laat zich op opmerkelijke wijze de geest van het vroeg negentiende-eeuwse Réveil binnen de hoge Alpenvalleien gelden. Is de militante geest van de God der vaders, die op sterven na dood scheen te zijn, mede door zijn arbeid opnieuw tot ontwaking gekomen? In elk geval heeft de militante evangelist met dit doel zijn jeugdige krachten tijdens zijn kortstondige leven verteerd.

1. FELIX NEFF ALS SERGEANT

Felix was nog geen 18 jaar toen hij in 1782 te Genève op actieve wijze deelnam aan bepaalde activiteiten van de revolutionair gezinde Geneefse burgerij. In godsdienstig opzicht was hij een uitgesproken vertegenwoordiger van de verlichte tijdgeest. Als een rechtgeaarde discipel van de toonaangevende filosofen van de achttiende eeuw verklaarde hij zich tegen het historisch overgeleverde gezag in kerk, staat en maatschappij.

In deze veelbewogen tijd hield Jean-Henri Neff zich bezig met alle facetten van het maatschappelijke leven. Achtereenvolgens oefende hij het beroep van émailschilder en vrederechter uit. Vervolgens maakt hij in Parijs deel uit van het Comité de Salut Public, de dictatoriale rechtbank, die het gevaar van alle binnen- en buitenlandse vijanden van de revolutionaire verworvenheden het hoofd moest bieden. Desondanks ontsnapte hij ternauwernood aan guillotine, waarvan destijds kwistig gebruik werd gemaakt om onwelgevallige tegenstanders te liquideren. Uiteindelijk moet hij tijdens de belegering van het opstandige Lyon nog generaal bij de artillerie zijn geweest.

Nadat zijn leven in rustiger vaarwater was gekomen fungeerde hij als industrieel. Vervolgens werd hij benoemd tot conservator aan de School van Kunsten en Wetenschappen te Parijs. In het jaar 1849 kwam aan zijn veelbewogen levensloop een eind. Met lauweren gekroond stierf hij als ridder van het Legioen van eer. Men zag Jean-Henri Neff slechts zelden te Genève, waar hij niettemin enkele hooggeplaatste vrienden telde. Het kan dus niet worden ontkend dat Jean-Henri Neff over bijzondere begaafdheid en opmerkelijke capaciteiten heeft beschikt, maar hiervan niet het rechte gebruik heeft gemaakt.

Van de vader van Neffs stadsgenoot en geestverwant, César Malan, is eveneens bekend dat de werken van de grote Franse filosofen Voltaire en Rousseau een ereplaats innamen in zijn bibliotheek. Elke vorm van 'godsdienstige opwinding' kwam hem verdacht voor en 'in weerwil van zijn vriendelijke voorkomen,' zo lezen wij, 'beantwoordde hij elke uiting van gemoedelijke vroomheid met een koele glimlach en onbarmhartige redeneerkunst van wat hij noemde 'le bon sens' (het gezonde verstand). Ook de vader van Félix Neff heeft een dergelijke houding aangenomen. De beide vaders zijn dus niet de geestelijke vaders geweest van beide later zo bekend geworden Réveilpredikers.

Waarschijnlijk heeft de vader van Félix zich aan de huwelijkstrouw weinig gelegen laten liggen. Het is niet onmogelijk *dat zijn kind uit een kortstondige relatie is voortgekomen*. Hij hield zich ook nauwelijks met hem bezig en liet het aan moeder Pernette Bonneton over hem te verzorgen en op te voeden. Er bestaan brieven waarin deze vader, naast veelvuldige amoureuze zaken, zich enigermate voor de opvoeding van Félix heeft geïnteresseerd. Hij 'maakte zich dan ongerust over zijn lot', terwijl hij het betreurde dat hij 'slechts enkele lous (goudstukken) voor hem ter beschikking kon stellen.' Félix moet ook nog een zuster hebben gehad, Eliza, van wie hij veel heeft gehouden, maar over wie wij geen bijzonderheden aan de weet zijn gekomen. Ze is waarschijnlijk wel bij zijn sterven aanwezig geweest.

'Maar Pernette Bonneton, trots, terughoudend, was weinig geneigd de lichtzinnige man veel gezag op het kind te laten uitoefenen,' schrijft Vallotton. 'Het gold hier een kind van wie zij wel begreep, niet zonder een gevoel van onafhankelijkheid, dat zij alleen hiervoor de verantwoordelijkheid zou moeten dragen. Zij hield zich hiermee bezig in moeilijke materiële omstandigheden, die het kleine gezin uit Genève zelfs naar Peney, vervolgens naar Russin, naar Cartingy, naar Lancy voerden, mogelijk nog naar andere plaatsen, steeds in het verband en tegen de achtergrond van die wonderschone omgeving van Genève waar het kind die liefde voor de natuur opdeed, voor simpele dingen, onder de grote zon van God, Die hem zijn hele leven zou vergezellen.

Toen Ami Bost zijn waardevolle brievenuitgave van Neff ging publiceren, richtte hij zich

in de eerste plaats om informatie tot de tot de nog in leven zijnde moeder. Hij begeerde vooreerst wat meer kennis te verkrijgen van de kinderjaren van de met hem bevriende persoon die kort tevoren was gestorven. Als antwoord ontving hij een uitvoerige brief waarin de moeder haar hart liet spreken, enigszins onsamenhangend, met evenveel openhartigheid als liefde.

'Ik ben een trieste uitzondering op de opmerking die men gemaakt heeft op bijna alle vooraanstaande dienaren van God, namelijk dat zij christelijke moeders hebben gehad,' zo liet zij Bost op zijn verzoek weten. 'Uw overleden vriend heeft dat voorrecht niet gehad. Ik conformeerde mij aan de geest des tijds en mijn verbintenis met een man, die vervuld was van verheven opvattingen en ongelooftheorieën, bracht me er weldra toe niet meer dan hij, een deïst te zijn en te leven zonder godsdienst.

Zo was het echter niet met mijn kind. Hoewel hij nog jong was toonde hij veel belangstelling voor de heilige samenkomsten. Hij was er nooit afwezig. Het was ook opmerkelijk dat hij er veel over nadacht. Wanneer hij al zijn lessen had geleerd gebeurde het wel dat hij nog een psalm leerde om nog een goed cijfer te krijgen. Gelukkig vroeg hij me nooit waarom ik niet naar de kerk ging. Ik zou met het antwoord erg verlegen zijn geweest'

Toen Félix viereneenhalf jaar oud was verhuisde zijn moeder uit de stad naar Peney, een klein plaatsje op het platteland. Tot die tijd was Félix altijd in de nabijheid van zijn moeder gebleven, maar nu veranderde dat. Zijn moeder was nu genooddaakt hem, zoals werd opgemerkt, 'de sleutels van het veld' in handen te geven. Te midden van de weilanden, tussen het hoge gras en aan de voet van bomen en heggen bracht hij nu zijn dagen door. Het kostte hem ook weinig moeite een grote mate van kennis van allerlei insecten en planten te verzamelen.

Als kind had hij een grote passie voor de loop van het water. Vandaar dat hij trachtte de oorsprong van de diverse stromende beekjes te vinden. Op sommige plaatsen zette hij molentjes met draaiende wieken neer. Is hier reeds de oorsprong te vinden van het irrigatieproject, dat later te Dourmillouse in de Hoge Alpen door hem werd ondernomen? Toen hij op mannelijke leeftijd was gekomen merkte hij op: 'Ik heb slechts drie boeken bestudeerd: *de Bijbel, mijn hart en de natuur.*'

Over haar zoon Félix sprak de moeder met veel innigheid. Toen hij ongeveer vijf jaar was geworden verhuisde zij naar een dorp in het kanton Genève, waar haar kind het eerste onderwijs mocht ontvangen. Hier deed hij zijn elementaire kennis op. Bij voorkeur hield hij zich bezig met boeken die handelden over botanie, geschiedenis en aardrijkskunde. Al op zeer jeugdige leeftijd toonde hij een grote mate van beslistheid en zelfstandigheid. Zijn vriendjes konden hem nooit bang maken met vrees voor spoken en dergelijke dingen. Hij ging in zijn eentje naar de avondschool, al was het nog zo donker. Hij moest dan een huis passeren dat, naar men zei, door geesten werd bewoond, maar daar trok hij zich niets van aan.

Hij was ook begaafd met een buitengewoon geheugen. Hiervan gaf zijn moeder nog enkele voorbeelden. Toen hij tijdens zijn latere verblijf te Plombières samen met zijn moeder een bezoek had gebracht aan een prachtige fontein, zei hij direct na zijn terugkeer in Genève tot haar: 'Neem de pen. Ik wil weten of ik me nog de regels van het gedicht kan herinneren dat ik op de fontein heb gelezen.' Hij dicteerde zijn moeder de regels tot een aantal van vierentwintig, alsof hij deze voor ogen had gehad. 'Ik kan me niet herinneren hem ooit hebben horen liegen, noch een lelijk woord horen uitspreken,' vertelde zijn moeder. 'Maar hij was onafhankelijk en zonder compromis.'

Als klein kind verbaasde zijn moeder zich soms over de door hem gestelde vragen. Als een nauwlettende toeschouwer, logisch in zijn gevolgtrekkingen, vroeg hij bijvoorbeeld wanneer er rode sneeuw zou zijn. Toen zijn moeder vroeg waarom hij de vraag stelde zei hij: 'Omdat vanavond de wolken rood zijn.' Het gaat hier natuurlijk slechts om

herinneringen die bij een moeder opwellen na de dood van een vroeg gestorven zoon. Op deze wijze vertelde zij aan de aandachtige levensbeschrijver verschillende dingen uit de jeugdijaren van haar kind.

Toen een zwaluw eens haar nest aan de zoldering van de gang had bevestigd wilde hij met alle aandrang weten hoe het nest er van binnen uit zou zien. Hij kon niet begrijpen dat zulk een beperkte ruimte een nestje met eieren kon bevatten. Toen zijn moeder hem vroeg hoe hij dit tracht te bereiken, zei hij: 'O, dat is heel gemakkelijk. Zet een tafel onder het nest en zet een stoel op de tafel.' Het kind klauterde erop, stak een handspiegeltje door de nauwe opening en kwam tot de ontdekking dat de binnenkant leek alsof alles met de hand was gemaakt.

Aangezien de plaatselijke schoolmeester niet erg vakbekwaam was, nam zijn moeder hem van school en stelde thuis bepaalde lessen voor hem samen. Hiertoe behoorde ook een elementaire grammatica. Sommige belangrijke zaken liet ze hem van buiten leren. De kennis van de natuur had zijn bijzondere voorliefde. Toen hij in de gelegenheid was een boek over planten te kopen verzocht hij zijn moeder dit voor hem aan te schaffen, hoewel de prijs naderhand eigenlijk te hoog werd geacht. 'Maar de vreugde die dit boek aan het kind verschaft,' vertelde zijn moeder, 'heeft me hiervoor spoedig schadeloos gesteld. Men had hem thuis moeten zien komen, hij was toen acht jaar oud, zijn boek onder de arm, terwijl hij zijn verzameling uit de zak van zijn tuinschort voor me uitstalde en me vertelde hoe nuttig dit boek toch voor hem was!'

Als kind was Félix bij zonder geïnteresseerd in lezen. Tot zijn lectuur behoorden vanzelfsprekend ook "de Fabels van La Fontaine." Naderhand verslond hij de in de bibliotheek van zijn moeder voorkomende boeken, vooral boeken die handelden over geschiedenis, natuurwetenschappen en aardrijkskunde. Hiertoe behoorde ook een uittreksel over de mythologie waaruit zijn moeder 'de ongepaste bladzijden had verwijderd, hetgeen hem overigens wel een beetje nieuwsgierig maakte.' Met behulp van in de stad geleende boeken verdiepte hij zich ook in de stof, die in de dertien delen van de *Histoire Générale de voyages* (Algemene geschiedenis van reizen) was opgenomen.

'Zelfs toen hij nog een kind was,' vermeldt een andere biograaf, 'was er geen amusement dat de stad Genève hem kon aanbieden groter dan het vermaak dat hij verkreeg door zijn eigen verstandelijke en onderzoekende bezigheden, aan de kant van de stroom of van het meer. Toen hij twaalfjaar oud was werd hij door een vriendje uitgenodigd hem te vergezellen naar de opvoering van een of ander toneelstuk, dat destijds in het brandpunt van de belangstelling stond. Toen hij dit afsloeg en gevraagd werd: 'Denk je dat je dat je er geen plezier in zult hebben?' antwoordde hij: 'Misschien zou ik er wel teveel plezier in hebben.'

We hebben al van zijn moeder gehoord hoe Félix al op jeugdige leeftijd veel belangstelling toonde voor 'de heilige samenkomsten', hoewel zij zelf hier destijds niet naar toeging. Niet alleen dat hij er nooit afwezig was, zo schreef ze immers, maar hij dacht er ook veel over na. Zijn catechisatielessen leerde hij goed. De moeder zorgde ervoor dat hij over een catechismus en een psalmboek kon beschikken. Ter illustratie van zijn belangstelling voor de kerkdiensten vertelde ze nog de volgende gebeurtenis.

Vanwege het onstuimige weer en de moeilijk begaanbare weg naar de kerk durfde zijn moeder op zekere dag hem niet alleen laten vertrekken. Vandaar dat zij hem opdroeg om met zijn onderwijzer, een zekere Spinola, mee te gaan.

'Op zekere zondag,' vertelt ze in dit verband, 'zag ik hem, terwijl ik dacht dat hij eigenlijk al een behoorlijk eind op weg zou zijn, terugkomen met een rood hoofd en zo buiten adem, dat ik aanvankelijk slechts een stroom van tranen kreeg te verwerken, tranen die hij had weerhouden, zodat hij nu met een toon van wanhoop kon uitroepen: 'Het was te laat! Mijnheer Spinola was al vertrokken!' Toen ik eenmaal gerustgesteld was over de oorzaak van zijn verdriet vroeg ik hem: 'Was je dan bang dat hij je zou bestraffen, dat hij boos zou

zijn?' - 'Nee, nee, dat is het niet, maar...' Hij begon opnieuw te huilen. Hij was verdrietig omdat hij de catechismus niet had kunnen opzeggen.'

Het is niet onmogelijk dat hij tijdens het verblijf in een van deal vermelde naburige plaatsen catechetisch onderwijs heeft ontvangen van E. Diodati. Deze predikant, die als rechtzinnig bekend stond, was enige tijd verbonden aan de gemeente van Avully, een plaats die in de nabijheid van Genève was gelegen. Na verloop van tijd werd hij als hoogleraar in de theologie aan de Geneefse academie verbonden. Guers, die enige bijzonderheden van hem meedeelt, vermeldt van hem dat hij eerder een Apollos dan een Paulus genoemd kon worden. 'Hij maakte nat, maar hij plantte niet'.

Wanneer een van de biografen van Félix Neff vermeldt dat deze op dertienjarige leeftijd van Diodati enige lessen in het Latijn heeft ontvangen, zal hiermee ongetwijfeld de predikant van Avully zijn bedoeld. Deze predikant heeft er ook voor gezorgd dat hij over de benodigde boeken kon beschikken. Kennelijk heeft hij zich het lot van de vaderloze jongen aangetrokken. Toen hij bemerkte dat Félix veel belangstelling toonde voor de natuur, schafte hij voor hem enkele tuingereedschappen aan. Hij deed ook zijn best om hem een betrekking te bezorgen bij de beroemde Jardin des Plantes te Parijs. Maar de hand van Hem Die alle gebeurtenissen bestuurt,' concludeert Bost, 'liet het niet toe dat het zo geschiedde'

De jonge Félix hield zich voortdurend bezig met plantkundig onderzoek. Zijn moeder stelde hem een groot gedeelte van haar tuin hiervoor beschikbaar. Toen hij vijftien jaar was maakte hij een verhandeling over *La culture des arbres de haute futaie* (Het kweken van hoog opgaand hout). Intussen zette hij zijn studie van het Latijn voort. Hij verdiepte zich tevens in de wiskunde. Aan ijver heeft het hem evenmin ontbroken als aan belangstelling voor allerlei wetenswaardigheden.

Naast zijn landelijke bezigheden las en herlas de jongeman de werken van beroemde tijdgenoten, zoals die van zijn stadgenoot Rousseau, een van de baanbrekers van de Franse Revolutie." De stedelijke magistraat, die onder de indruk was gekomen van de wereldwijde roem die Rousseau genoot, benoemde deze uitgesproken vertegenwoordiger van de tijdgeest tot ereburger van Genève'. Ook diens boek *Emile*, dat handelde over de opvoeding, behoorde tot Félix' repertoire.'

Dergelijke geschriften behoorden destijds tot de toonaangevende literatuur. Mogelijk heeft de jonge Félix zijn levenslange afkeer van toneelvoorstellingen wel aan Rousseau te danken gehad. Het houden hiervan werd namelijk door zijn beroemde stadgenoot verafschuwde, een zaak die hem in conflict bracht met zijn beroemde tijdgenoot Voltaire. Het is ons niet bekend hoeveel invloed Félix verder van de werken van de wereldwijd beroemde filosofen, die in briljante stijl zijn geschreven, heeft ondergaan. Bij zijn vader, die geheel door de tijdgeest schijnt te zijn geabsorbeerd, is dat echter wel openbaar gekomen.

Niet alleen de godsdienstig 'verlichte' tijdgenoot Rousseau, ook de oude Griekse schrijver Plutarchus behoorde tot Félix' leermeesters.¹⁹ 'Bij de een vindt hij heldenmoed, bij de ander lyrische ontboezemingen en onderwijs over de rijkdommen van het leven, die afgezonderd zijn van een bedorven wereld. En tegelijkertijd luistert hij met innerlijke betrokkenheid naar het onderwijs uit de catechismus. Overigens hield Félix er wel uitgesproken opvattingen op na. Toen er over het doen van openbare belijdenis werd gesproken verklaarde hij aan zijn moeder dit nooit te zullen doen bij een niet nader genoemde predikant, omdat dit een persoon was die als immoreel bekend stond.

Waarschijnlijk is zijn moeder niet onbemiddeld geweest, maar naarmate de tijd verstreek raakten de financiële bronnen uitgeput. De jonge man moest zelfde kost gaan verdienen. Vandaar dat hij in Crépi dienst nam bij een boer. Later ging hij werken op een grote kwekerij van anjers en uiteindelijk werd hij tuinman bij het oude klooster van Pommier te Ambilly. Dit alles bevredigde echter zijn ambities niet. Vandaar dat Felix' moeder zich om

advies wendde tot de bekende predikant C.E.F. Moulinié, die later evenals Diodati hoogleraar werd aan de Geneefse academie.

Uit dergelijke contacten kan worden afgeleid dat de moeder van Félix, evenals haar man, betrekkingen heeft onderhouden met hogere maatschappelijke en kerkelijke kringen. Moulinié heeft zich kennelijk verantwoordelijk gevoeld voor de toekomst van de begaafde jongeling. Eerst raadde hij hem aan een plaats te zoeken als leerling- apotheker, maar naarmate de tijd ging dringen attendeerde hij hem op een vrijkomende functie bij het Geneefse garnizoen. Mogelijk heeft de predikant hierbij bemiddeld. In elk geval ging Félix op zeventienjarige leeftijd onder de wapenen. Al droeg hij toen nog niet de wapenrusting die door de apostel wordt aanbevolen, de militaire dienst vormde wel een goede voorbereiding voor zijn toekomstige bestaan.

Het Geneefse garnizoen, dat was samengesteld uit twee compagnieën infanterie en een compagnie artillerie, was belast met de bewaking van de poorten van de stad en diende dag en nacht de orde in het publieke leven te verzekeren. De jonge Félix trok na verloop van tijd door zijn voortvarend optreden de aandacht van een van de officieren van de artillerie. Deze was bijzonder met de jeugdige militair ingenomen en slaagde erin hem bij zijn eigen afdeling onder te brengen. Toen dit de afgunst van de andere ondergeschikten opwekte verklaarde de betreffende officier dat hij iemand nodig had die over voldoende wiskundige kennis kon beschikken. Weldra werd Félix tot sergeant bevorderd.

De militaire oefeningen vormden een belangrijke bijdrage om zijn lichaam te doen wennen aan de inspanningen en vermoeidheden, die hij later bij zijn urenlange voetreizen in de Hoge Alpen zou moeten ondergaan. De jaren die in het garnizoen werden doorgebracht jaren zijn geen verloren jaren geweest, terwijl de door hem reeds opgedane kennis, ook die van de wiskunde, hem later uitstekend van pas is gekomen. De omschrijving, die destijds door een tijdgenoot van Felix werd gegeven klopt, met de feiten. 'Zijn geheugen en zijn verstandelijke aanleg maken hem de studie gemakkelijk. Hij werkt met plezier. Ook zijn conversatie is erg interessant. Hij drukt zich op een beknopte en nauwkeurige wijze uit. Zijn vergelijkingen zijn perfect. Hij is veelzeggend, op de man af en in weinig woorden. We zullen later nog ruimschoots in de gelegenheid zijn de waarheid van deze woorden te kunnen bevestigen.

Wat Félix' uiterlijk betreft geeft Vallotton van hem de volgende omschrijving: 'Hij is van een middelmatige gestalte, slank, met een waardige houding, hij maakt indruk door zijn onderzoekende blik. Hij bezit ebbenhouten zwarte haren, een beetje gekroesd en golvend, recht van voorhoofd, met mooie zwarte en intelligente ogen, een goed gevormde neus [...] Hij draagt een zeer zwarte en goed verzorgde baard. Hij is niet lelijk, eerder knap, hoewel zijn bovenlip een beetje onvolledig is. Vrijgevig van aard vraagt hij niets voor zichzelf. Vaak blijft er niets anders voor hem over dan zich te kleden met gebruikte of verstelde kleren. Toch ziet hij er persoonlijk zeer verzorgd uit, terwijl hij een opgeruimd voorkomen heeft'²³

Te midden van alle gebeurtenissen bleven de godsdienstige zaken Neff voortdurend bezig houden. Zijn geliefde auteurs Plutarchus en Rousseau konden, ondanks hun rijkdom aan verheven gedachten, hem niet bevredigen. De ongenoegzaamheid en ijdelheid van de wereld moesten ontegenzeggelijk ook bij de hier genoemde grote geesten worden opgemerkt.

Sedert lange tijd had Neff, naar het oordeel van Ami Bost, de waarheid ervaren van Jezus' woorden, toen Deze sprak over de dingen van dit leven: 'Een ieder, die van dit water drinkt, zal wederom dorsten'.

'Hij vond ook in de christelijke vormen en gebruiken rondom hem niet de rust en de vrede waaraan hij behoefte had. De geest van onderzoek en de rechtvaardigheid die hem karakteriseerde ontdekte hem de achtergrond van de meest verheven bezigheden en liet die

over zichzelf duidelijk zien in al hun naaktheid. Hij was genoodzaakt te erkennen dat zijn beste werken en heel zijn gedrag in de grond van de zaak slechts het eigen ik als oorzaak en doelwit hadden gehad. Dit bracht hem in verwarring. Zijn vertwijfeling werd nog vermeerderd door zijn ongelooft.

Het werd hem een voortdurende behoefte om het geloof te oefenen en zich voor God te verootmoedigen. In deze tijd deed hij eens een gebed, waarover hij ons meer dan eens, toen hij over **zijn bekering** vertelde, gesproken heeft. Dat gebed luidde: *'O mijn God, Wie U ook bent, doe mij de waarheid kennen, verwaardig U Zich aan mijn hart te openbaren.'* Hij verdiepte zich ook steeds meer in de Bijbel. Hierbij kwam hij tot de ontdekking dat dit het enige boek was waarin de ware gesteldheid van zijn ziel werd getekend. God liet Zich hierin naar eigen waarneming in de eerste plaats kennen als een rechtvaardige en vertoornd Rechter, Die voldoening eiste vanwege de bedreven zonden. In dit geval moeten we onvermijdelijk denken aan de jonge monnik Maarten Luther. Deze pijnigde zich in zijn kloostercel ook inwendig met de vraag hoe hij met een heilig en rechtvaardig God, Die vertoornd was over zijn zonden, in een rechte weg kon worden verzoend.

Het was in deze tijd dat Genève door bepaalde kerkelijke verwickelingen in beroering werd gebracht. Een onafhankelijke gemeente, die van **Bourg-de-Four**, welke geboren was uit de recente geestelijke ontwaking, had zich intussen ondanks de tegenstand van de kerkelijke autoriteiten, geconstitueerd. Ook op doordeweekse avonden werden er in de stad godsdienstige bijeenkomsten gehouden. De bezoekers hiervan werden door de toonaangevende kerkelijke leidslieden weldra als sektariërs beschouwd. Het volk van de straat was minder kieskeurig en schold hen al spoedig uit voor 'mómiers', een woord dat zoveel betekent als mensen die een mom of masker dragen. Dit woord had dus de betekenis van schijnvromen of huichelaars.

De patriottisch gezinde burgerij voelden zich gekrenkt omdat men in zijn godsdienstig gevoel van eigenwaarde werd aangetast. Bij zekere gelegenheid liep de menigte te hoop. Er vonden ongeregelde plaatsen. Men zou het die 'mómiers' wel eens betaald zetten! De uitroep werd gehoord: 'Weg met die Moraviërs! Sla ze dood! Hang ze op!' Sommige heethoofden schreeuwden: 'Weg met Jezus Christus!' Men had het er zelfs over de mómiers in de snelle stroom van de Rhône te werpen. Vandaar dat de burgers, die door het gepeupel werden bedreigd, van regeringswege bescherming nodig hadden.

Het is op de avond van 7 juli 1818 dat het, met het oog op de handhaving van de orde, zelfs nodig is een beroep te doen op de troepen van het garnizoen. Maar moet dat dan geschieden om die onruststokers te hulp te komen? Neff acht het verre beneden zijn waardigheid. Hij trekt zijn sabel en steekt de punt hiervan in de glooiing van de vestingwal met deze woorden: 'Zoals ik hier mijn sabel in het gras steek, zal ik hem in het hart steken van de eerste die de verdediging van dat canaille op zich durft te nemen'.

Het is ons niet bekend in hoeverre sergeant Neff met zijn garnizoen in staat is geweest de orde te herstellen. Misschien is hij toch onder de indruk gekomen van de overtuiging en de onverzettelijkheid van dat canaille'. Of behoorden hun tegenstanders in zijn ogen feitelijk tot deze categorie? Uiterekend een maand na die gedenkwaardige datum, precies op 7 augustus, treffen wij de vurige artilleriesergeant aan in de zaak van de vader van Emile Guers, die destijds de eigenaar was van een boekhandel. In diens winkel bevinden zich op dat ogenblik twee overtuigde leden van de 'petite Église' (de kleine kerk), namelijk Emile Guers en Jean Gonthier. Als Félix binnen komt kan hij niet nalaten deze mensen 'met hartelijke woorden' te begroeten en te zeggen: 'Vrienden, ik heb jullie miskend, voortaan ben ik een van jullie!'

Wat moet dan in tussentijd zijn gebeurd om die opmerkelijke verandering te kunnen verklaren? In de eerste plaats noemt Guers de omstandigheid dat er in die tijd enkele

zogenaamde visionairen, geestdrijvers dus, de burgerij hadden geïnfecteerd en hier en daar voor opwinding hadden gezorgd. Klaarblijkelijk heeft Neff de bedreigde 'mó- miers' met deze mensen met vereenzelvigd. Vervolgens is ook de persoon van Gonthier van invloed geweest. Deze jonge student wordt door Guers 'een van de vroomste en bekwaamste leerlingen van de 'theologische faculteit' genoemd. Na veel geestelijke strijd en aanvechting is hij tot zekerheid van de zaligheid gekomen. Neff heeft deze jonggestorven prediker later als zijn geestelijke vader beschouwd.

De hierboven genoemde personen en gebeurtenissen zijn ongetwijfeld op de geestelijke ommekeer van de jonge Neff van invloed geweest. Dat Neff zich gedurig bezig hield met het onderzoek van Gods Woord blijkt uit het volgende korte briefje, dat hij heeft geschreven aan zijn neef M.A. Naeff, die predikant was te Cully. Dit briefje, geschreven op 30 november 1818, had de volgende inhoud:

'Geliefde Neef,

*Ik ben zo vrij het volgende verzoek tot je te richten. Want, nadat ik je naam ben tegengekomen in de catalogus van de stichters van het prijzenswaardige Bijbelgenootschap van kanton Vaud, denk ik datje me mijn begeerte niet kwalijk zult nemen om zelf een Bijbel te bezitten. Als je zo goed wilt zijn mij die Bijbel toe te zenden die zich bevindt in de bibliotheek van mijn vader, zou je me een grote dienst bewijzen. Ik vraag om niets anders uit die bibliotheek, want ik schat één regel van het levende Woord van de God der waarheid hoger dan alle werken die mensen gemaakt hebben of bezig zijn te maken. Als je me deze dienst wilt bewijzen kan ikje beloven, dat je geen enkele reden zult hebben je hierover te beklagen en dat ik er nooit een gebruik van zal maken dat men later zou afkeuren. Ik eindig met je van harte te gróeten en ik laat je met de meeste hoogachting weten, dat ik de eer heb te zijn je oprechte en toegewijde neef,
Félix Neff.'*

Dit briefje is om meer dan een reden belangwekkend van inhoud. In de eerste plaats wordt hiermee min of meer aangetoond dat talloze personen of huisgezinnen destijds niet in het bezit waren van een Bijbel. In vele gevallen was een complete Bijbel ook voor minder draagkrachtige personen niet betaalbaar. Ook met Félix Neff blijkt dit dus het geval te zijn geweest. Vandaar dat hij in het betreffende briefje zijn blijdschap uitspreekt over de recente oprichting van een Bijbelgenootschap in kanton Vaud. Vervolgens kan uit dit briefje worden afgeleid dat bedoelde neef, hetzij door aankoop of door vererving, in het bezit is gekomen van de bibliotheek van Félix' vader en dat Félix zelf er dus geen zeggenschap meer over heeft gehad.

Klaarblijkelijk heeft de inhoud van de bibliotheek het karakter gedragen van de destijds toonaangevende godsdienstige en filosofische richting. Op de zich hierin bevindende werken maakt de jonge Félix geen aanspraak. Hij heeft enkel belang bij de zich in deze bibliotheek bevindende Bijbel, welke destijds in het bezit van zijn vader is geweest. Deze Bijbel in eigendom te mogen bezitten zou dus door hem als een gunstbewijs worden beschouwd. Dat de toenmalige eigenaar van de bibliotheek mogelijk een geestverwant van Félix' vader is geweest zal een wederzijdse vertrouwelijke relatie met de jonge Geneefse neef in de weg hebben gestaan. Vandaar dat we de toenmalige predikant van Cully ook niet meer in het leven van Félix tegenkomen.

Dat hij echter een gepast gebruik van de Bijbel van zijn vader heeft gemaakt hoeft, gezien zijn verdere levensloop, niet te worden betwijfeld. Hij schatte immers één regel van het levende Woord van de God der waarheid hoger dan alle door de mensen geschreven boeken. Naast het onderzoek van de Bijbel moet er eveneens, misschien wel in de eerste

plaats, gedacht worden aan de uitwerking van een stichtelijk boekje, dat hem bij zekere gelegenheid door de jonge Geneefse predikant César Malan persoonlijk was overhandigd. Het bedoelde boekje dat hij van Malan ontving was een klein geschriftje van de Engelse prediker Thomas Willcox. Het droeg als titel *Le miel découlant du Rocher* (Honing druipend uit de Rotssteen). In 1762 was van dit werkje te Straatsburg een Franse vertaling verschenen.

Het boekje van Willcox was in de kringen van het Réveil niet onbekend gebleven. Het werd namelijk, naast andere soortgelijke geschriften, als middel gebruikt om het Evangelie in de stad te verspreiden. Emile Guers deelt in zijn historiebeschrijving mee dat 'dit kleine, uit het Engels vertaalde boekje' niet minder dan sommige andere geschriften 'licht en vrede verspreidde in onze harten, die begerig waren naar genade en waarheid.' Hij voegt er nog het volgende citaat uit het boekje aan toe: 'Van Jezus,' zo lezen wij, 'druipt voortdurend de honing der genade die alleen kan verzadigen. - Wilt gij tot Hem gaan? Verzaak dan uw eigengerechtigheid. Breng slechts uw zonden, uw ellenden, tot Hem:'"

Het werkje van Willcox heeft klaarblijkelijk zoveel indruk op de jonge Félix gemaakt, omdat de inhoud hiervan geheel beantwoordde aan zijn geestelijke behoeften. Hij ontving hieruit niet alleen een antwoord op de kwellende zienvragen waarmee hij rondliep, maar hem werd tevens de weg tot verlossing aangewezen. De leer van vrije genade, van de gerechtigheid door het ware geloof, werd in dit boekje op treffende wijze geformuleerd. Het wees de door gewetensangst gekwelde zondaar de weg naar de verlossing en verschaftte het onmisbare licht te midden van zijn geestelijke duisternis. De inhoud hiervan is Félix zijn leven lang bij gebleven. Nog op zijn sterfbed had hij het bewuste boekje in zijn bezit. Hij heeft het zelfs aan zijn beminde zuster Eliza als bij testamentaire beschikking vermaakt.

Een zekere schrijver heeft aangaande de toenmalige geestelijke toestand van Félix het volgende opgemerkt: 'Hij was hooghartig, trots op zichzelf en op de wijze waarop hij tot dusver in het leven strijd had gevoerd, trots op zijn morele houding en serieuze instelling. En als zodanig, denkend op deze wijze dichter bij God te komen, raakte hij steeds verder van Hem af, omdat hij geen afstand wilde doen van zichzelf én van het vertrouwen op zijn eigen deugden. De godsdienst was uiteindelijk bij hem slechts uitgelopen op een bepaalde vorm, ongetwijfeld een verheven maar toch uiterst gevaarlijke vorm van de cultus van het eigen ik'.

Wat de jonge sergeant in dit boekje las moet hem kennelijk tot in het diepst van zijn ziel hebben getroffen.

'U bent krachtens uw belijdenis een christen en neemt deel aan de godsdienstige eredienst. U maakt gebruik van de heilige sacramenten. Dat is allemaal goed. Maar weet u wel dat u, terwijl u dit alles doet, toch nog de ongelukkigste van alle mensen kunt zijn? Kunt u zich echter ook het ogenblik herinneren waarop Jezus zó tot uw ziel is genaderd en zó voor uw zielsoog is verschenen, dat u aan die ongeëvenaarde Verschijning de voorkeur gaf boven alles wat er in de wereld aan volmaaktheden, schoonheden en deugden te vinden is?'

'Wordt alles wat u zich inbeeldt aan goeds te hebben verricht door u, in het licht van de majesteit des Heeren, als schade en drek beschouwd? Is u alles waardeloos geworden bij het aanschouwen van de majesteit van Zijn volmaaktheid, genade en liefde?'

Tracht niet de gaven die u hebt te vergelijken met die van anderen, maar beproef ze aan de waarachtige toetssteen, namelijk die van Gods Woord'.

Félix heeft later op de eerste blanke bladzijde voorin het boekje geschreven: *'Het leven is mij Christus en het sterven is mij gewin!'* Hij onderstreepte of signeerde verscheidene zinsneden, onder andere die aan de zojuist genoemde tekstwoorden voorafgingen: 'Verdubbel je aandacht, Félix Neff: Je zult misschien zeggen: 'Als ik maar kon geloven,

maar ik heb zelfs geen oprecht berouw, noch ware boetvaardigheid des harten bij het gezicht van mijn zonden.' Maar weet je wel dat je, hoewel je niets dan zonden en ellenden hebt, je toch in de mogelijkheid verkeert dat Jezus je des te meer Zijn genade kan bewijzen?'

'Neem alleen de toevlucht tot Hem met al je onboetvaardigheid en ongelovigheid, om van Hem de gave van de boetvaardigheid en het geloof te ontvangen. Op deze wijze zul je Hem eer bewijzen. Zeg tegen Hem: 'Heere, ik kan U noch gerechtigheid, noch gaven toebrengen om mij te rechtvaardigen. Het zijn alleen Uw gaven waarom ik vraag. Het is enkel Uw onmisbare en noodzakelijke gerechtigheid waarom ik dringend smeeek... *Wat de Zaligmaker betreft, Hij vordert absoluut niets van uw ziel om haar te rechtvaardigen. De zondaar wil helaas uit alle macht Hem verplichten iets op grond hiervan (als koopprijs) te verkrijgen.*'

Het zijn waarschijnlijk deze laatste zinsneden geweest die op Neff een doorslaggevende indruk hebben gemaakt. Bij deze woorden heeft hij, in het exemplaar van zijn boekje dat bewaard is gebleven, in de marge geschreven: *'Hier heb ik de vrede gevonden, hier, op deze twee bladzijden.'*

'Het is een werkje,' zo schreef Neff in later tijd,' dat weinig interessant is voor degene die iets wil lezen om zich te ontspannen of zijn geest te veredelen. Alles Wat het bevat is voor de menselijke wijsheid dwaasheid en toch heb ik nergens de evangelische leer op een helderder en meer volkomen wijze zien uitgedrukt. Er is geen ware gelovige die, nadat hij het gelezen en herlezen heeft, het niet zal bevestigen dat de hele inhoud de waarheid bevat en dat er geen enkele andere weg bestaat dan die hier wordt aangewezen'.

Vervolgens geeft de schrijver een nadere toelichting op de strekking van het boekje, een toelichting die tevens als een beknopte geloofsbelijdenis kan worden beschouwd. Het moet ons hierbij opvallen op welk een bondige en heldere wijze de schrijver in staat was zijn gedachten te formuleren. Ook in correspondentie die door hem is gevoerd zal deze karaktertrek duidelijk aan de dag treden. We zullen hiervan nog bewijzen genoeg tegenkomen. De schrijver gaat dan nader in op de hier genoemde zaken.

'Wie niet de werkelijkheid van de dingen voelt, wie deze overdreven of ondoorzichtig vindt, is zelf nog door diepe duisternis omhuld. Er was een tijd waarin ik dit boekje met verontwaardiging zou hebben weggeworpen, zoals nu nog de Joodse Schriftgeleerden doen, een tijd waarin ik de listigheid en de diepe verdorvenheid van mijn trotse en rebelse hart zou hebben ontkend. Ik zou de leer niet hebben kunnen verdragen, die de mens tot iets nietigs vernedert. Een leer welke, wat in hem het meest achtenswaardig moet worden geacht, als stof en as beschouwt.'

'Maar toen een langdurige en droevige ervaring me had geleerd om mijn geringheid en onwaardigheid te kennen, toen ik na duizend onbruikbare beloften en duizend vruchteloze pogingen eindelijk voelde dat in mij geen enkel goed woont (Rom. 7:18) en ik, ondanks mijn tegenstand, door een onzichtbare kracht naar de ondergang werd getrokken; toen twijfelde ik er niet meer aan dat ik, met al mijn aanspraken en mijn deugden, in de grond der zaak niets anders was dan een vuile slaaf der zonde, een kind des toorns en van rebellie, even onwaardig als ongeschikt om het genot van het koninkrijk der hemelen te smaken.'

'Toen achtte ik mij overgelukkig dat ik een boek had gevonden dat, terwijl het mij op de meest nauwkeurige wijze de waarheid van de ellendige staat van mijn hart beschreef, mij tevens het enige kosteloze en doeltreffende geneesmiddel aanwees. Ik verstond dat pas na de tweede lezing. Toen kwam het mij voor alsof God Zélf dit had geschreven, zozeer volkomen paste het bij mijn toestand. Ik ontving met blijdschap het heerlijke nieuws dat hier bekend werd gemaakt, namelijk dat wij tot Christus onze toevlucht moeten nemen met al onze onreinheid, met al onze ongelovigheid, met al onze onboetvaardigheid.'

'Ik haastte mij deze heilzame raad op te volgen en vanaf de eerste keer ondervond ik hiervan de voortreffelijke uitwerking. Vanaf dat ogenblik heb ik geen behoefte meer gehad aan veel raadgevingen. Ik heb door de onbegrijpelijkheid van de genade die in Jezus Christus is, evenals de apostel Johannes, met zekerheid kunnen zeggen: 'Hetgeen van den beginne was, hetgeen wij gehoord hebben, hetgeen wij gezien hebben met onze ogen, hetgeen wij aanschouwd hebben, en onze handen getast hebben van het Woord des levens, dat verkondigen wij u.'

S. Lortsch voegt aan de beschrijving van deze onvergetelijke zielservaring van Neff het volgende commentaar toe: 'Laat ons bij deze beginnende geestelijke ervaringen de aandacht vestigen op de nagenoeg volkomen afwezigheid van menselijke invloeden, zodat Neff, zonder iemand tekort te doen, kon zeggen: 'De Bijbel en de Geest des Heeren zijn mijn enige theologische leermeesters geweest [...] Ik heb slechts drie boeken bestudeerd: De Bijbel, mijn harten de natuur.'

Bij deze beoordeling gaat de schrijver er vanzelfsprekend van uit dat het werkje van Willcox als middel in Gods hand eveneens een doeltreffende uitwerking heeft gehad. Honing uit de Rotssteen werd Neffs vademecum, dat hem op al zijn reizen vergezelde, het onmisbare identiteitsbewijs, dat hij als het ware overal bij zich droeg.

Ami Bost geeft in zijn levensbeschrijving van Neff, na in beknopte zin diens verleden en bekeringsweg te hebben vermeld, nog de volgende toelichting op diens **kerkelijk standpunt**.

'Neff was dus tot de kennis der zaligheid gebracht. Zonder ooit de beginselen van de separatie te hebben ontvangen en beleden, zoals talloze gedeelten van zijn brieven overvloedig bewijzen, was hij niettemin geen aanhanger van de nationale kerken tot elke prijs. Hij stak de hand uit tot elk die het Evangelie verkondigde of liet verkondigen. En in de periode waartoe wij nu gekomen zijn, verenigde hij zich in het bijzonder met Bourg-de-Fourkerk. Dat geschiedde in 1818, tijdens de eerste jaren van het godsdienstige réveil te Genève.'

De biograaf voegt er tot afsluiting van een bepaalde periode in het leven van de jonge sergeant nog de volgende zinsnede aan toe. Met het karakter en de gaven die hij bezat, was christen zijn zowel als missionaris zijn voor hem een en dezelfde zaak. In dit tijdperk van beweging wachtte hij niet lang totdat hij zich zijn roeping volledig bewust was en zijn eerste pogingen in dit opzicht ging ondernemen. Deze zouden vanzelfsprekend plaatsvinden in zijn eigen vaderland.'

De positiebepaling van Félix Neff is dus van meet af aan radicaal en zonder enig voorbehoud geweest. Zijn hele levensloop zou hiervan het stempel dragen. 'Hij leerde zichzelf zien in zijn hoogmoed en vond in Jezus Christus zijn vrede,' oordeelt de recente historicus Gabriel Mützenberg. 'Hij treedt nu definitief, als een ware metgezel van de eerder door hem verafschuwde mómiërs, in de dienst van de levende God. De tijd zal kortstondig voor hem zijn. Er blijft voor hem na die radicale bekering van het jaar 1818 nauwelijks tien jaar levenstijd over!'

Een kortstondige levenstijd, inderdaad, maar dan wel een veelbewogen en gezegende levenstijd!

{ hoofdstuk 2 wordt niet weergegeven }

3. DE ONVERWACHTE DAGERAAD VAN HET RÉVEIL TE MENS

De eerstvolgende brief van Félix Neff, die we nu weer onder ogen krijgen, is van 14 januari 1821. Deze is geschreven vanuit zijn nieuwe standplaats, namelijk vanuit Mens.' Na uit Grenoble te zijn vertrokken had Neff met de Kerstdagen in 1821 nog twee keer in Vizille gepreikt. Vervolgens had hij hier afscheid van enkele vrienden genomen. Onderweg naar het zuidoostelijk gelegen Mens overnachtte hij in La Mure. Hier woonden ook protestanten die tot de gemeente van Mens behoorden. La Mure, dat op de weg naar de stad Gap ligt, wordt door Neff een aanzienlijk dorp genoemd. Al de hier genoemde plaatsen liggen aan de voet van de Alpen.

Neff heeft dus de opdracht ontvangen om predikant Antoine Blanc in het stadje Mens te vervangen. Evenals **César Bonifas** van Grenoble behoorde hij tot de gereformeerde predikanten die deel uitmaakten van de Église réformée, zoals de protestantse kerk van Frankrijk werd genoemd. Aan de toenmalige kerkelijke situatie onder de protestanten werd in het vorige hoofdstuk al enige aandacht geschonken. De geestelijke en kerkelijke situatie in Zuid-Frankrijk liet dus, toen Félix Neff te Mens zijn opwachting maakte, veel te wensen en te bidden over, al waren er inzonderheid in het zuidoosten van Frankrijk nog wel enkele schriftgetrouwe predikers overgebleven.

Bij zijn aankomst te Mens stond dominee Blanc net op het punt om te vertrekken naar een huwelijksbevestiging in een andere gemeente. Neff mocht enige tijd in het gezelschap van een jonge dame verkeren, die hem 'meer mondain dan christelijk' toescheen, maar met wie hij toch nog in de gelegenheid was enkele woorden-te wisselen en enkele liederen te zingen.

De volgende dag haalde Blanc hem op en maakten ze kennis met de voornaamste leden van de kerkenraad. Het waren volgens Neff bijna allemaal gevestigde middenstanders, 'eenvoudig aan de buitenkant, maar wel goed onderlegd, terwijl ze al hun kinderen te Genève of Marseille lieten opleiden.'

Neff ontving een definitieve verblijfplaats in een landelijk hotel bij ene M. Bonnet. De volgende zondag ging Neff voor in het plaatselijke kerkgebouw, terwijl Blanc in een bijgebouw het Avondmaal bediende. De kerk was voorheen een groot burgerhuis geweest, dat men tot aan het dak van galerijen had voorzien en dat wel wat weg had van een ruime toneelzaal. Het was nagenoeg geheel gevuld, zodat er ongeveer 1200 mensen tegenwoordig waren. Neff bediende het woord over de lofzang van Zacharias en 's middags over Jesaja 49. De volgende maandag werden er diverse bezoeken afgelegd. Op dinsdagmiddag werd nog een dienst gehouden, waarbij opnieuw veel mensen tegenwoordig waren.

De volgende zondag moest Neff voorgaan te Saint-Sébastien, een plaatsje dat een mijl verder was gelegen. Omdat de sneeuw overvloedig was gaan vallen, werd de afstand te paard afgelegd. De weg was moeilijk te berijden en de tocht gelukte slechts met behulp van een gids. Het gezelschap 'debarkeerde' bij een rijke boer, die Neff al eens eerder had ontmoet. Hij en zijn zoon waren diakenen, 'erg overtuigd protestant,' constateerde Neff, 'maar dat is ook alles.' De vergadering was vanwege de sneeuw weinig talrijk en ik,' schreef Neff, 'kwam terug zoals ik gekomen was.'

Omdat Neff (nog) niet op wettige wijze in het ambt was bevestigd, kon hij de taak van Blanc, zoals het verrichten van doopbedieningen en huwelijksbevestigingen, niet in alle opzichten verlichten. Daarom werd hem het catechisatieonderwijs opgedragen. Het aantal catechisanten bedroeg ongeveer zeventig. Neff kon ze echter maar één keer per week ontvangen, omdat het merendeel twee of drie mijlen weg woonde in een bijna onbegaanbare omgeving. Twaalf à vijftien van hen waren uit Mens afkomstig, alle anderen uit meer dan twintig verschillende naburige dorpjes of gehuchten.

Soms moest Neff ook voorgaan te Saint-Jean d'Héran, een andere protestantse gemeenschap binnen de parochie. Hier was het gehoor even talrijk als te Mens. Hij hield op deze plaats, evenals te Saint-Sébastien, ook catechisaties en wel direct na de kerkdienst. Dit was dan voor de catechisanten uit de omgeving. Op donderdagen kwamen ze trouwens ook weer naar Mens om catechisatie te ontvangen.

'Ziedaar, beste vriend, de arbeid en de oogst,' schrijft de nieuwe hulpprediker uit Mens, 'maar het is niet alles goud wat er blinkt Deze gehele schone wereld is dood. En Blanc zelf slaapt nog met alle kracht in het protestantisme, hoewel hij uitgesproken orthodox, oprecht kinderlijk en zelfs zeer ijverig is. Hij bewijst me veel toegenegenheid en zelfs vertrouwelijkheid. Maar ik zie wel in dat er niet veel nodig is om mij de rug toe te keren.' Blanc heeft al laten doorschemeren, dat hij met een voortvarendé evangelist als Henri Pyt 'niet gelukkig' zou zijn. Dat zou eveneens gelden van een man als Antoine Porchat. 'Niet dat hij ze zou kennen, maar bij wijze van spreken.'

'Blanc begeert ongetwijfeld oprecht dat de zielen zich bekeren. Maar omdat hij niet weet wat de ware bekering inhoudt, begeert hij nog de vrede te houden te midden van dit kadaver dat men kerk noemt, een kerk waarvan hij denkt dat zij leeft. Ik merk heel goed dat hij bang is dat ik samenkomsten ga beleggen, want hij spreekt me vaak over het gevaar van vernieuwing of verhaasting. Overigens brengt hij vaak ware dingen naar voren. Ik moet eerlijk zeggen, dat velen van zijn ambtsbroeders alleen doen wat strikt noodzakelijk is. Hij zou het met hen aan de stok krijgen als hij te voortvarend en ijverig te werk zou gaan. Bijvoorbeeld wanneer hij bijeenkomsten zou gaan houden buiten de gewone kerkelijke voorschriften.'

De jonge hulpprediker ziet zich dus genoodzaakt de nodige behoedzaamheid te betrachten. Toch heeft hij van meet af aan al iets bereikt. Vóór zijn komst werd er alleen 's middags een kerkdienst gehouden, nu is er ook een ochtenddienst. Toen Neff echter voorstelde twee of drie avonden per week les aan de catechisanten van de stad te geven, maakte de predikant veel tegenwerpingen. De hulpprediker had immers nog geen officiële ambtelijke bevoegdheid ontvangen! Het is zelfs de vraag of dat hier ooit zou gebeuren. Vandaar dat ook Blanc heel voorzichtig moet manoeuvreren.

'Toch ben ik heel blij dat hij de gezonde leer verdraagt en zelfs goedkeurt,' zo merkt Neff ten aanzien van zijn predikant op. 'En misschien zal de Heere hem op de een of andere dag de ogen openen. Maar als men gaat steigeren is het voorgoed bekeken.'

Vervolgens vermeldt Neff de namen van enkele voorgangers en oprechte christenen, die Blanc heeft gekend en voor wie hij achting had. 'Maar hij spreekt alleen over hun deugden en heeft niet de nieuwe mens in hen kunnen onderscheiden. Ik ben er zeker van dat hij nooit hun leer heeft begrepen, zodat men tot dusver van hem kan zeggen: 'De wind waait en gij hoort zijn geluid, maar gij weet niet vanwaar hij komt en waar hij heengaat.'

Blanc heeft het in dit opzicht vooral over Oberlin, die hij vergelijkt met een engel uit de hemel'.

Neff vreest echter dat, zolang zijn predikant enkel spreekt over de 'werken', hij niet meer heeft gezien dan theologie'. Hij doet velen, zonder hen te noemen, het verwijt dat ze, evenals hun hele generatie, goede bezittingen, goede huwelijken en goede betrekkingen zoeken. Hij richt deze beschuldigingen vooral tegen degenen die vriendschappelijke betrekkingen onderhouden met de Engelsen. 'Dat is een nieuw bewijs van het kwaad, dat die geheiligde wereldsgezindheid van onze ultra calvinistische dogmatici kan stichten, terwijl die zulk een tegenstelling vormt met hun menigmaal overdreven uitdrukkingen.'

'Wat onszelf betreft, wij moeten de Heere vurig bidden dat Hij ons moge bewaren vooral die strikken van de satan en die van ons eigen hart. Want wij zijn van hetzelfde hout gesneden als diegenen over wie wij spreken. Hierdoor kunnen wij nog leren dat het alleen

hen, die de werken hebben, betaamt om te spreken over de zaligheid. *'Toon mij uw geloof uit de werken; en ik zal u mijn geloof uit de werken tonen?'* Ik geloof dat deze laatste overdenkingen belangrijk zijn. Ik geloof dat het beter is in deze wereld te zwijgen, dan het Evangelie enkel te brengen door woorden. En dan tegelijkertijd door een weinig christelijk gedrag aanstoot te geven, wat helaas veel gelovigen overkomt.'

'Behalve de argwaan van Blanc) heb ik ook nog de strijd aan te binden met een ander groot obstakel,' verklaart Neff, 'namelijk de geest der wereld, die overal heerschappij voert. Als ik word uitgenodigd in de voorname huizen, kan ik haast nergens anders over spreken dan over de politiek of elke andere wereldse zaak. Want Blanc) brengt het gesprek nooit op godsdienstige dingen, behalve als men zich bezig wil houden met leergeschillen. Hij zelf wordt hierdoor erg in beslag genomen, terwijl de anderen er veel vermaak in scheppen. Zij zijn hier ver in gevorderd, want het zijn bijzonder onderlegde protestanten, bij wie ik, wat de historische kennis betreft, maar een pover figuur sla.'

'Ik heb ze echter van meet af aan gewaarschuwd, dat ik weinig moet hebben van protestantse discussies tussen mensen, die nog geen nieuw hart hebben. Een dergelijke manier van doen acht ik even onvruchtbaar voor het hart als ongeschikt om het ware licht te verspreiden. Niettemin moet ik veel moeite doen om er een of andere zaak voor in de plaats te stellen. En meermalen ben ik, omdat ik mij slecht op mijn gemak en ontevreden over mezelf voelde, uit dergelijke gezelschappen weggegaan. Ik verweet mezelf dan enerzijds gebrek aan getrouwheid, anderzijds een te grote dosis vreesachtigheid en angst om de ontwikkelingen te zullen verhaasten.'

De jonge hulpprediker schrijft deze woorden op zaterdagavond. 'Ik bid, maar met een hart dat diep bedroefd is. Ik zie rondom mij zulk een grote oogst en dat zonder een aartje te kunnen afsnijden. Gisteren ging ik de preekstoel op met dezelfde gevoelens. Ik had mijn preek over de tien maagden weer wat opgekalefaterd, hoewel ik deze wel goed had bestudeerd. Ik smeekte om de zegen des Heeren over mijn woorden en ik geloof dat Hij mij heeft verhoord. Ik voelde me bijzonder vrijmoedig en zeker van mijn uitlatingen, Schriftuurlijk in mijn bewijzen en nadrukkelijk in mijn gevolgtrekkingen. Deze bestonden enkel uit een aantal vragen, welke ontleend waren aan de Schriftplaatsen die ik had behandeld.'

'Ik heb veel aandacht bespeurd,' zo merkte de briefschrijver vervolgens op. 'Ik heb reden om te geloven dat men zich deze dag zal herinneren. Want gisteravond al heeft men mij talrijke vragen over mijn rede gesteld. Ik heb nu eindelijk ook mensen ontmoet die tenminste van gedachten willen wisselen over de gezonde leer, wat ik eerder in dit departement nog niet ben tegengekomen. Dat is al heel wat! Het kan een lijnstok zijn. Wie erlangs strijkt, blijft eraan vastkleven.'

'Ik heb mogen geloven in die personen enig vonkje van réveil te zien, dat wil zeggen, enige kennis aan hun ellende. Het komt me in één woord voor dat het Woord hier iets meer weerklank heeft dan te Grenoble. Maar ik durf het noch te hopen, noch mij erin te verblijden. Ik heb al teveel keren ondervonden dat, zodra ik een blik werp op mijn werk, God het mij bij de handen gaat afbreken, zodat ik niet kan denken dat mijn werk waarlijk wordt gezegd. Maar het is een erg smartelijke zaak te moeten bemerken, dat mijn ellendige eigenliefde de Heere noodzaakt mij daar, waar ieder ander zou slagen, schipbreuk te laten lijden!'

Dominee Blanc heeft tegen zijn hulpprediker gezegd dat hij een brief, van weet niet hoeveel kantjes, uit Genève heeft ontvangen. Deze brief ging in de meest nauwkeurige bijzonderheden in op de beschuldigingen die men heeft gemaakt tegen de mómiers, hetzij te Genève, hetzij in kanton Vaud. De beschuldigers moeten, aldus Neff, ongetwijfeld hebben geweten dat hij zich te Mens bevindt. Men heeft Blanc zelfs gewaarschuwd en aangemaand goed de wacht te houden over zijn kudde, waarbij hij zich moet wachten voor

de wolven in schaapsklederen, de valse profeten enz.'

Het komt Neff voor dat de dominee dit allemaal niet geloofwaardig vindt. Hij begeert echter wel oprecht te weten wat hiervan nu waar is. Hij is zelfs van plan om naar Genève te gaan om zich met zijn eigen ogen te overtuigen. Omdat de predikant zelf nog niet zeker is van de zaak, is Neff bang dat hij zich zal laten beïnvloeden en de vruchten van de ware bekering zal afkeuren.

Aan het slot van deze brief schrijft Neff geen ijdele verwachtingen te willen opwekken. 'Als de zielen slapen, slaapt de duivel niet,' merkt hij op, 'en die is actiever dan wij, terwijl zijn handlangers onvermoeibaar zijn.'

Men heeft niet alleen een brief aan Blanc geschreven, maar ook aan de hele kerkenraad. Neff laat zijn vriend weten behoefte te hebben aan wijsheid en aan geloof in deze kritieke omstandigheden. Hij is zich ervan bewust dat de Heere alleen hem helpen kan.

In de nu volgende brief drukt Neff zijn voldoening uit over de goede berichten, die hij heeft ontvangen over de door de Société Continentale uitgezonden evangelisten Coulin, Bost en Pyt. Hij verblijdt zich vooral over de evangelisatiearbeid van Pyt en over de wijze waarop deze te werk gaat. De rechte evangelist dient, naar zijn oordeel, zowel ruim van hart als nauwgezet in zijn beginselen te zijn. 'Als wij de zielen liefhebben zullen wij niets zozeer begeren als bij hen belangstelling te wekken voor de goede boodschap. Dan zullen wij ook ervoor zorgen alles te vermijden wat ons in een verkeerd daglicht zou kunnen stellen. Wij zullen dan, met het oog op de zaligheid van onsterfelijke zielen, onze eigen opvattingen of onze stijfhoofdigheid, gewillig hiervoor opofferen.'

Het gaat dus bij de prediking zowel om ruimheid van hart als om nauwgezetheid van beginselen. Deze zaak ligt voor de leden van de afgescheiden kerk te Genève erg gevoelig. Er is binnen deze kerk enig meningsverschil ontstaan over de vraag, of men sommige broeders kan toelaten als lidmaten, zonder van hen te eisen zich daadwerkelijk van de nationale kerk af te scheiden. De briefschrijver heeft nu aan Neff gevraagd hoe hij over de betreffende zaak denkt. Diens oordeel is niet voor tweeërlei uitleg vatbaar.

'Enerzijds zie ik nergens in het Evangelie, dat geef ik toe, dat de christen een gemeenschap zonder tuchtuitoefening, of waar men niet dezelfde christelijke leer tegenkomt, als kerk kan erkennen. Maar ik zie evenmin in dat die christen het recht zou hebben van al zijn broeders te eisen, dat zij precies zouden denken als hij. Dan zouden zij, wat zij zelf goed vinden, moeten opofferen aan de persoonlijke mening van iemand anders' De christen kan volgens Neff het recht niet worden ontzegd zich af te scheiden, maar hij kan hiertoe evenmin verplicht worden, zolang hij in de uitoefening van zijn christelijke belijdenis niet wordt gehinderd.

Het kan dus geschieden dat een heilbegerige ziel zich bij de afgescheiden broeders wil voegen, maar tegelijkertijd goede betrekkingen wil onderhouden met de nationale kerk, hetzij hij deze als een nuttige instelling beschouwt, hetzij hij van mening is dat hij op deze wijze nog enige invloed kan uitoefenen op onbekeerde belijders. Men dient elkanders consciëntie hierin vrij te laten. Het kan immers niet worden ontkend, dat de nationale kerk eeuwenlang de ware belijdenis in tal van landen heeft bewaard.

De briefschrijver geeft vervolgens een uitvoerige uiteenzetting van wat de kerk des Heeren steeds, zowel voor de publieke eredienst als voor de huiselijke godsdienst, heeft betekend. Wat zou er anders van de prediking van Gods Woord zijn terechtgekomen? Tot wie zouden in Europa bijvoorbeeld de zendelingen en predikanten zich moeten richten? 'Waar zouden, in één woord, al die bestanddelen zijn gebleven, die geschikt zouden zijn om in deze tijd een geestelijke en levende Kerk te doen verrijzen, indiende nationale kerken niet waren blijven voortbestaan door middel van de bevestiging van predikanten en de bediening van de sacramenten?'

Vervolgens wijst de briefschrijver op de betekenis die de nationale Kerk in het verleden

heeft gehad. Hij wijst in dit verband op het geven van christelijk onderwijs aan de kinderen en op het ontstaan van Bijbel- en zendingsgenootschappen met het oog op de verbreiding van Gods Woord. Zouden we zonder het voortbestaan van de nationale kerken in ons werelddeel niet weer in het heidendom terecht zijn gekomen? Een christen mag het recht om zich af te scheiden niet worden ontzegd en soms kan dit ook nuttig zijn. Niettemin kunnen er toch 'voor een groot aantal kinderen Gods gegronde redenen zijn om verenigd te blijven met een nationale kerk, die hen niet verplicht de leugen te belijden ofte verbreiden en die niet diegenen uit haar midden werpt, die zich met een levende kudde willen verenigen.'

De schrijver geeft nadrukkelijk als zijn principe te kennen, dat het de plicht van de christen is zich te verenigen met de ware kerk, afgescheiden of niet afgescheiden, om té leven onder de evangelische tucht.' Het gaat hem niet om vormen en woorden, maar om de zaak. Zelf beschouwt hij het als een onschatbare genade zich verenigd te hebben met een dergelijke kudde.' Daarom is hij van mening, dat men daar alleen de beginselen van strenge tucht in leer en leven kan en moet uitoefenen. Op dergelijke essentiële zaken kan men alleen een wettige afscheiding funderen en rechtvaardigen.

Neff vindt zijn uiteenzetting over deze materie belangrijk genoeg om zijn correspondent te verzoeken een kopie hiervan aan zijn moeder te willen geven. Mogelijk heeft ook zij met deze zaak te maken gekregen. Ik ben behoorlijk ontstemd,' zo besluit Neff zijn uiteenzetting,' dat ik zoveel papier moet gebruiken voor zaken, die zo ver afstaan van onze eigen inwendige stichting en van onze werkzaamheden, die op de verspreiding van het Evangelie zijn gericht, maar dit was in de tegenwoordige omstandigheden nu eenmaal noodzakelijk.'

Indien de brieveschrijver niet zo afwachtend stond ten opzichte van de toekomst, dan zou hij zijn correspondent nog wel heel wat meer dingen kunnen schrijven, die hem genoeg zouden doen. Maar hij is altijd bevreesd, zo schrijft hij, op 'rookdampen' te vertrouwen. Hij zou immers bepaalde en weinig gegronde verwachtingen kunnen geven, die de mensen tenslotte zouden kunnen bedriegen.

Wat de ongeveer tachtig catechisanten betreft, dezen spreken voor het *merendeel 'patois', een plaatselijk Provençaals dialect*. Neff heeft er moeite mee dit te verstaan. Over de opkomst onder de prediking heeft hij niet te klagen. Ook bij het drietal begrafenissen dat hij heeft gehouden, waren er veel mensen tegenwoordig.

Neff vertelt verder dat hij enkele malen op bezoek is geweest bij een zieke vrouw. Als de burens hem zien voorbijgaan, haast men zich er ook naar toe om bij schriftlezing en gebed tegenwoordig te zijn. 'De boeren, die van nature wat beschroomd zijn, beginnen ook vertrouwelijk met me te worden en vragen me, of ik hen op kom zoeken. Ze zijn erg verbaasd dat ik hen afzonderlijk wil onderwijzen. Ze hebben nog nooit een predikant ontmoet die dat deed. In de voorname huizen word ik eveneens vriendelijk ontvangen. Het is waar dat ik heb geweigerd in gezelschappen te komen waar men kaartspel beoefent of allerlei mondain gedoe. Maar ik bezoek herhaaldelijk drie of vier huisgezinnen waar ik over het Evangelie kan spreken.'

Neff besluit de brief met op te merken dat hij in deze omgeving 'over het algemeen wel bemind' is. De grote meerderheid begeert dat de predikant, die hij moet vervangen, niet weer terug zal komen. Dat zou mogelijk betekenen dat Neff kan blijven. Hij noemt dat echter twijfelachtig, omdat de betreffende predikant dan zijn functie zou kwijtraken. Men beweert echter dat hij zich op een andere plaats wil vestigen. 'In dat geval,' besluit Neff, 'neem ik niet meer zijn plaats in, maar sta ter beschikking van de kerkenraad.'

In een volgend schrijven doet Neff de mededeling dat hij, wat de betreffende zaak aangaat, in grote onzekerheid verkeert. Toch gelooft hij niet dat zijn arbeid hier reeds voltooid zal

zijn, of dat de Heere hem in deze omstandigheden naar een andere plaats zal zenden of een andere arbeider zal sturen. Hij is ook weer eens te Vizille werkzaam geweest, van maandag tot zaterdag, waar hij twee avonden heeft gepreekt. Hij heeft ook weer die jonge vriend C. D. ontmoet, wiens ziel veel in onzekerheid en aanvechting verkeert. Deze heeft een zwak gestel, maar dat acht Neff echter 'niet gevaarlijk, omdat hij de Heere kent'. Het zijn inzonderheid zijn ouders die het hem moeilijk maken, omdat zij zijn opvattingen niet delen.

Dominee Bonifas heeft hem het boekje van Willcox, *Honing uit de Rotssteen*, gegeven. Neff heeft met veel genoegen bemerkt dat hij de inhoud hiervan verstaat en erdoor bemoedigd wordt.

Op de terugweg uit Vizille heeft Neff te La Mure overnacht en hier de volgende zondag gepreekt. La Mure is een grote plaats op de weg van Grenoble naar Gap en is gelegen in een hoge en koude vallei, la Malésine genoemd. Hier wonen een honderdtal protestanten. Omdat de plaats drie mijlen van Mens aflight, hoort men hier maar vier keer per jaar een preek en dan in vier gehuchten, zodat men, volgens Neff, 'erg hongerig is naar het Woord van God'. Op de terugreis heeft hij ook nog gepreekt te Saint-Jean-d'Héran, 'waar ze me met veel genoegen hebben ontvangen'. De gemeenteleden beijveren zich hier om een eigen predikant te krijgen. Ze hopen dat Neff het wordt.

Neff hoopt eveneens dat, als de bewuste hulpprediker te Mens terugkomt, hij hier gedurende de overige tijd van zijn 'campagne' kan blijven. Dan zou hij ook nog in de mogelijkheid zijn te Mens en omgeving te kunnen preken. Hij zou dan slechts vier mijlen van 'zijn geliefde Vizille verwijderd zijn.' Ik merk herhaaldelijk op, 'zo geeft hij te kennen, 'dat iedereen begeert dat niemand anders dan ik het zou worden. 'Verschillende ouderlingen van de kerkenraad hebben al een voorstel in deze richting gedaan. Omdat ze onvoldoende op de hoogte zijn van Neffs onvolledige ambtelijke positie, zijn ze zich er niet van bewust welke obstakels deze zaak zal kunnen opleveren. Dominee Blanc bespeurt echter geen onoverkomelijke moeilijkheden.

Neff zelf verklaart dat hij bereid is zich te onderwerpen 'aan alles wat de Heere over hem zou beschikken'. Hij is er alleen maar voor bevreesd dat zijn plannen en voornemens in strijd zouden zijn met die van de Allerhoogste. En als hij het verlangen uitspreekt hier te blijven is dat enkel 'omdat de oogst zo onmetelijk groot is, dat er zo weinig arbeiders zijn en dat de aller-schoonste poort hem is geopend, hetzij door de omstandigheden, hetzij door de beschikkingen van dit volk. Een volk dat geen vooroordelen heeft tegen het Evangelie en dat op bijzondere wijze de leer van zijn voorouders eerbiedigt.'

Neff is er in Mens toe overgegaan om zijn catechisanten vier keer per week bijeen te laten komen, de jongens twee keer en de meisjes eveneens. Hij doet dat 's avonds en op zijn eigen kamer. Hij heeft dominee Blanc, die zo bang is voor allerlei 'vernieuwingen', hier niet in gekend. Tijdens de catechisatie laat hij zijn leerlingen gedeelten uit het Nieuwe Testament, die betrekking hebben op de voornaamste Schriftuurlijke waarheden, uit het hoofd leren. Hij ziet zich genoodzaakt gebruik te maken van de catechismus van Ostervald die, hoe onvolmaakt deze ook is, niettemin ruimte laat om de gezonde leer te onderwijzen'. De jonge mensen tonen zich zeer ontvankelijk, hoewel ze voor het merendeel maar weinig schoolonderwijs hebben ontvangen.

Tijdens de zondag dat Neff te Saint-Jean d'Héran heeft gepreekt, is de zieke vrouw, over wie hij al eerder had geschreven, gestorven. 'Ik heb haar die vorige zaterdagavond nog gesproken en gelegenheid gehad zeer openhartig met haar te spreken over het enige middel tot de zaligheid, dat ons wordt aangeboden. Het komt me voor dat mijn bezoeken haar veel genoegen hebben gedaan en dat zij ernstig met haar ziel bezig is geweest. Maar omdat zij helemaal geen Frans sprak, hoewel zij het wel verstond, kon ik er geen helder

inzicht in krijgen. De Heere alleen weet of zij deze wereld heeft verlaten met het zegel van de vrijgekochten.'

Terwijl Neff eens op bezoek was bij deze zieke vrouw, heeft hij ook enkele keren een andere vrouw ontmoet die twintig jaar in Genève had gewoond. Zij is naar het oordeel van Neff nederig van geest. Zij heeft ook 'een weinig de ellende van haar hart leren kennen', zodat zij 'op de goede weg schijnt om tot Christus te komen'. Hij ontmoet soms ook andere mensen, 'die schijnen het goede woord der zaligheid te waarderen, hoewel velen dit een beetje hard vinden vanwege hun genegenheid voor de dingen der wereld. Ook in de huizen van de voorname burgers wordt de hulpprediker vriendelijk ontvangen, 'maar hij gaat er enkel heen om over het Evangelie te spreken'.

Hij ontmoet toch steeds weer mensen die hiervan onder de indruk zijn gekomen en haalt hier enkele voorbeelden van aan. 'Maar ik moet veel de strijd aanbinden tegen kaartspel, het lezen van romans en het deelnemen aan het bal. Ik doe dit niettemin met voorzichtigheid, omdat ik weet dat men geen nieuwe wijn moet doen in oude zakken. Blanc zelf doet ook enkele stappen en houdt zich met de fundamentele waarheden bezig. Hij leert de mensen kennen en hij beschouwt deze niet meer als christenen omdat zij de doop met water hebben ontvangen.'

In een schrijven van 2 april 1822 doet Neff de mededeling, dat de hulpprediker, die hij moest vervangen, waarschijnlijk niet meer zal terugkomen. De gemeente heeft de wens te kennen gegeven dat Neff voorganger te Mens zal blijven. Deze tracht nu uitte vinden hoe hij op legale wijze de plaats van predikant zou kunnen innemen. Vandaar dat hij er bij zijn vrienden op aandringt aan de weet te komen op welke wijze hij de officiële erkenning, die in Engeland moet plaatshebben, kan verkrijgen. Het is beslist noodzakelijk dat hij, om voor de functie te Mens in aanmerking te komen, op wettige wijze in het ambt wordt bevestigd.

Overigens zijn ook dan de moeilijkheden nog niet opgelost. Na zijn bevestiging moet nog de hele hiërarchieke en administratieve weg worden afgelegd om als buitenlander te worden genaturaliseerd. Hij zal hierbij ook nog moeten optornen tegen de 'onwelwillendheid van de socinianen'. Maar de Heere zal doen wat Hem behaagt. De jonge prediker wil zich, wat zijn toekomst betreft, graag aan Zijn wil onderwerpen. Hij heeft trouwens al genoeg te stellen met de inwendige 'oude mens', die hem menigmaal parten speelt. Overigens komt het hem ook niet aantrekkelijk voor steeds aan één plaats gebonden te zijn.

'Ik geef toch oneindig meer de voorkeur aan het beweeglijke leven van een missionaris. Bij alle ondervonden eigenaardigheden, bij alle liefde voor avonturen, bij alle afwisseling, zelfs bij die van het ontvangen van eerbewijzen, voelt men zich immers veel beter. Toch geloof ik te mogen zeggen, zonder mezelf te misleiden, dat, indien ik enige begeerte heb om in deze omgeving te blijven, dit voornamelijk voortvloeit uit liefde voor de zielen. Temeer daar het me voorkomt dat hier een groot werk wordt voorbereid. De kerkgebouwen waar ik preek zijn voortdurend vol. Vaak zijn er mensen genoodzaakt buiten te blijven staan.'

'Er heerst gedurende mijn preken, naar men mij verzekert, erg veel stilte. Voorheen was dat niet het geval. De boeren spreken erover. Verscheidene van hen komen bij mij traktaatjes en (schriftelijke) gebeden vragen. Zij willen het gebed, dat ik voor de preek uitspreek, op schrift hebben. Verscheidene komen van meer dan een mijl afstand om de catechisatie op donderdagmorgen bij te wonen. Mijn catechisanten schijnen ook enige vorderingen te maken, vooral die van de plaats (Mens) zelf, waar ik meer catechisaties houd dan op andere plaatsen.'

'Onder de catechisanten van Mens zijn er genoeg die precies de fundamentele beginselen

van het geloof kennen, terwijl zij tien of twaalf Schriftgedeelten bij elk geloofsartikel kunnen aanhalen. Maar ook verscheidene uit de omstreken zijn om mijn 'leerboekje' komen vragen om dat te kunnen bestuderen. Later komen ze dan om nadere uitleg terug. Zij die aanvankelijk het meest onnadenkend en onoplettend waren, zijn plotseling geïnteresseerd geworden en hebben anderen hierbij overtroffen.

Er is Neff verteld dat in een naburig gehucht een aantal mensen op zondag bijeenkomt om de Bijbel te lezen en te bidden. Hij heeft ook opgemerkt dat een zekere jongeman geweigerd heeft naar een bal te gaan. Tegen zijn ouders heeft hij gezegd: 'Hoe zou je nu kunnen dansen, na alles wat de dominee heeft gezegd?' Het is Neff ook ter ore gekomen dat men in twee of drie van de voornaamste huizen geen romans meer leest, terwijl men de kisten met boeken, die men elke maand uit Grenoble ontvangt, heeft teruggezonden. 'Stukje bij beetje trekt men zich terug uit de wereld. Men doet niet meer mee aan toneelspelen. Men danst minder. Men komt bij elkaar om geestelijke gezangen te zingen en het stichtelijke blad *Magasin évangélique* te lezen, evenals de kleine traktaatjes die, nadat Bonifas deze had toegezonden, in de kast waren blijven liggen.'

Blanc gaat van zijn kant behoedzaam verder, zonder zich dat zelf bewust te zijn, hoewel iedereen het bemerkt. Hij predikt het Evangelie. En gisteren heb ik hem een schriftverklaring horen doen die volkomen verantwoord was. Hij preekt met een kracht 'die de huid zou villen', maar brengt zijn hoorders wel onder de wet. Maar dat doet hij dan net als Mozes, om ze tot Christus te leiden, want hij vergeet nooit om op Hem te wijzen. Hij is ook veel serieuzer in zijn gesprekken. Maar dan zijn er ook nog die sociëteiten en schaakverenigingen... Moeten we uit deze woorden afleiden dat door Blanc hieraan nog wordt deelgenomen? Neff verwacht dat zijn predikant er vanzelf wel achter zal komen!

Op donderdag 4 april maakt Neff de volgende aantekening.

'Gisteren ben ik, na de dienst, naar la Guichardière toe geweest, een klein plaatsje op een mijl afstand van hier. Ik ben er zeer verheugd vandaan gekomen. Het is nu al sinds enkele weken dat ik na afloop van de catechisatie door verscheidene boerinnen werd aangeklampt, van wie een mij vroeg haar een geschreven gebed te geven, dat ze me had horen uitspreken voor de preek van de vorige zondag. Onder het toenemende aantal vrouwen, dat naar de kerkdiensten toekomt, ontbrak deze jonge vrouw nooit, hoewel ze hiervoor soms een behoorlijke afstand moest afleggen.

Nadat Neff enkele bijzonderheden over haar had vernomen, kwam de begeerte bij hem op haar en haar familie wat nader te leren kennen. Na de dienst ging hij met haar, eerst nog in het gezelschap van de andere vrouwen, op weg naar haar ouderlijke woning. Haar naam was Elisabeth. Zij deelde diverse bijzonderheden mee over de weinig talrijke protestantse bevolking van die dorpen. Verder vertelde ze dat sinds enkele weken de protestantse meisjes van alle naburige gehuchten bij elkaar kwamen in haar ouderlijke huis om psalmen te zingen, de Bijbel te lezen en te bidden.

'Zo pratend,' vertelt onze evangelist,' kwamen we in haar dorpje, dat aangenaam gelegen is onder de bomen, aan de voet van een hoge berg en dicht bij een waterval. Haar oude vader en moeder ontvingen me met grote hartelijkheid. Zij kunnen niet meer naar de kerk komen, maar hun dochter vertelt hun elke keer wat zij heeft gehoord. De vader sprak me eerst over de vervolgingen, die zijn voorouders en ook hijzelf hadden moeten meemaken. Hieraan voegde hij nog toe: 'In die tijden was men veel ijveriger. Mijn ouders gingen 's nachts dwars door bossen en over bergen, ondanks koude en storm en met gevaar voor hun leven, om een bijeenkomst bij te wonen. Tegenwoordig zijn we zo laks geworden,' zei hij. Hij sprak verder ook over zijn eigen verdriet. 'Ik heb maar één zoon, die weldra achttien jaar zal worden. Hij heeft een goed verstand en kan leren wat hij wil. Hij kent al zijn boeken (de traktaten en de Bijbel), maar hij gelooft er niet in. Hij is niet zoals zijn zuster.

Ik zou graag willen dat hij hier was om met u te spreken.'

Elisabeth liet vervolgens haar godsdienstige boekjes of traktaatjes zien, die door Bonifas waren gezonden en waarvan ze de inhoud goed had begrepen. 'Ik kon, door haar verschillende vragen te stellen, me ervan verzekeren dat zij de Weg kent die tot het leven leidt. Haar moeder kent de Bijbel heel goed en zelfs de gezonde leer, maar voelt niet haar ellende zoals Elisabeth.'

'Deze goede lieden drongen er bij me op aan bij hen te blijven,' besluit Neff. 'Maar omdat ik nog op een bijeenkomst te Mens aanwezig moest zijn, bedankte ik hiervoor. Men drijft de spot met hen en met enkele personen, die in het dorpje bij elkaar komen om tot God te bidden, psalmen te zingen enz. Maar daar moet men zich wel voor wachten. Men heeft nog nooit God kunnen dienen zonder bij de wereld ergernis te verwekken.'

In de hier genoemde brief heeft Neff het ook over een zekere Girard, een tweeëntwintigjarige jongeman, die opvalt door zijn onberispelijke levenswandel en de liefde voor zijn ouders. Hij is voorlezer in de naburige dorpen Saint-Sébastien en Saint-Jeand'Hérain en verdient zijn brood door het houden van kleine schooltjes. Toen hij na zijn verhuizing naar Mens van plan was ook hier een schooltje te gaan stichten, werd hem dit onmogelijk gemaakt omdat hij nog geen diploma had. Vandaar dat hij nu werkeloos is geworden. Neff gelooft echter dat dit voor hem een beschikking des Heeren is.

Aan het slot van zijn brief verklaart Neff dat hij gedurig veel opening ontvangt in het preken. Hoewel hem wel eens de tijd tot voorbereiding ontbreekt, wil de Heere toch steeds in alle moeilijkheden voorzien. 'Ziedaar, hoe de zaken er in deze omgeving bijstaan. Zij schijnen de dageraad te zijn van een schone dag. Maar degene, die de storm doet opsteken, die het goede zaad wegrukt en het onkruid zaait, slaapt nimmer en jullie moeten zijn listige aanslagen niet over het hoofd zien. Daarom moeten wij niet vertragen en zonder ophouden bidden, dat het koninkrijk Gods mag komen en zich ook hierop een bestendige wijze mag vestigen.'

De werkzaamheden van Neff nemen voortdurend toe, zodat hij soms nauwelijks tijd heeft om de maaltijd te gebruiken. Aan zijn vrienden laat hij echter weten: *'Het is mijn spijs de wil van mijn Vader te doen en Zijn werkte volbrengen.'*

Enige tijd voor Pasen noteert hij erin te zijn geslaagd een bezoek te brengen aan alle dorpjes en gehuchten van de parochie. Nagenoeg in elke plaats worden nu gezelschappen belegd, waar men 's avonds, na de volbrachte dagelijkse arbeid, naar toe komt. Als Neff zich te Mens bevindt, houdt hij na elk gezelschap catechisatie en een bijeenkomst om te (leren) zingen. Blanc neemt dan meestal de schriftverklaringen voor zijn rekening. Van plaats tot plaats heeft Neff zijn catechisanten thuis opgezocht, waarbij de kleinen evenzeer van zijn onderwijs profiteren als de groten. De preken en vooral de Bijbellezingen worden steeds drukker bezocht.

'Monsieur Blanc heeft nu definitief aan het werk deelgenomen,' schrijft zijn hulpprediker, en de Heere is tegelijkertijd werkzaam in de zielen van veel andere personen, hetzij in de stad, hetzij onder mijn catechisanten. Meer dan dertig van de zevenenzeventig schijnen ernstig hiermee bezig te zijn, terwijl vijftien of zestien er blijk van geven hun ellende min of meer levendig te hebben leren kennen. Maar ik reken dat niet meer dan vier of vijf, naar het mij voorkomt, de vrede in Jezus Christus hebben gevonden. Een enkele heeft in zijn familie feitelijk vervolging ondervonden, de anderen worden alleen maar bespot, maar niet allemaal.'

Onder de volwassen personen is volgens Neff het Woord krachtig werkzaam. Onder de welgestelde gezinnen zijn er ook maar weinig personen, die het Evangelie niet goed gezind zijn. Veel jonge meisjes willen niet meer dansen, terwijl de gelegenheden waar dit geschiedt steeds minder worden. De hulpprediker vertelt uit eigen ervaring: 'Ik kwam

zondagavond in een kleine plaats waar een balfeest zou worden gehouden, maar waar weinig mensen waren. Na afloop bemerkte men dat iedereen stilletjes vertrok. In een oogwenk was iedereen verdwenen, terwijl men korte tijd later naar het gezelschap ging. Elke dag ontdekt men een of andere ziel die weent over zijn zonden.'

Ook in Neffs prediking komt een nieuwe geest openbaar. 'Sinds dat ik hier ben, maar vooral de laatste tijd, heeft de Heere mij in de prediking een gemak, een kracht, een stoutmoedigheid gegeven, waarover ik zelf verbaasd ben en die men waarschijnlijk in Zwitserland niet zou verdragen. Ik zeg dit niet om mezelf te verheerlijken, maar om recht te doen aan de genade van God. Ik moet het wel zeggen, want ik geloof niet dat ik in overvloedigheid en geestkracht, wat de prediking betreft, hoef onder te doen voor hen die als meer begaafd worden beschouwd. Maar dezen ontbreken in dit land, waar de oogst overvloedig is en waar zo weinig arbeiders zijn.'

'Overigens komt het mij voor dat mijn inwendige bestaan hier nauwelijks bij gewonnen heeft. En als de Heere me niet ondersteund zou hebben met de begeerte om Zijn rijk te bevorderen, zou ik al lang zijn teruggedeinsd. Ik voel zo vaak dat mijn hart lauw, verstrooid, lusteloos en vooral onvruchtbaar is. Wat mijn hoogmoed betreft, de Heere zorgt ervoor dat ik van tijd tot tijd door wrede inblazingen wordt neergeslagen, zowel uitwendig als inwendig. Zelfs als ik jullie dit schrijf, word ik ondertussen hieraan blootgesteld. Ik smeeek jullie de Heere voor mij te bidden, opdat Hij, indien het mogelijk is, mij zal vernederen en verootmoedigen, zonder dat Zijn werk hierdoor schade zou lijden. Dat is me al meermalen overkomen.'

Neffs lichamelijke toestand heeft onder deze zaken gelukkig niet geleden. Deze toestand is zelfs, omdat hij genoodzaakt is steeds 'op wegen pad' te zijn, aanmerkelijk verbeterd. Het overkomt hem menigmaal dat hij verscheidene mijlen moet afleggen, terwijl hij dan vijf of zes diensten op één dag moet houden, vooral op zondag. De ziekenbezoeken zijn evenveel samenkomsten. Alle buurtbewoners komen opdagen, vooral de vrouwen, om de uitleg van de Bijbel en het uitspreken van het gebed bij te wonen. Ook de begrafenissen zijn bijzondere gelegenheden om te preken. 'Ik ben vaak bezet met onderwijzen en converseren van vijf uur 's morgens tot elf uur 's avonds,' vertelt de hulpprediker. 'En dat alles zonder dat ik hoef te hoesten, zonder enige pijn op de borst. Ik heb mijn eetlust weer teruggekregen en kan zonder enige moeite wat wijn drinken bij de maaltijd.'

Neff zegt zijn brief niet te kunnen eindigen zonder te spreken over de bekering van iemand, waardoor hij het meest is verheugd. Het gaat om de dochter van zijn gastheer, Emilie geheten, een van zijn intelligentste catechisanten. Voorheen was ze erg wereldsgezind. Vanwege haar kunstzinnigheid in het samenstellen van vrouwenkleding werd ze door voorname modehuizen aangezocht. Ze ging naar alle bals, komedies en uitgaansgelegenheden en zat vol van lichtzinnige lectuur. Hierover had Neff haar meermalen zijn ongenoegen te kennen gegeven. Toch kwam ze geregeld naar de bijeenkomsten, 'zowel de particuliere als de publieke', maar vooral naar het godsdienst-onderwijs dat Neff 's avonds gaf. 'Zij was altijd het meest oplettend, hoewel alleen haar mond de waarheid beleed. Zij liet niet het goede voornemen na om de Heere te bidden, zoals ik haar had aanbevolen, opdat ze haar zonden zou leren kennen.'

'De toestand bleef zo,' vertelt Neff verder, 'tot zij mijn rede hoorde op Goede Vrijdag. Zij werd getroffen door de woorden, die ik vaak herhaalde in het eerste gedeelte van mijn preek: 'Ga naar Golgótha toe en daar zult u zien hoe afschuwelijk uw zonden zijn.' Zij ging er daadwerkelijk naar toe. En voor de eerste keer in haar leven ontdekte zij in het lijf den van de Zaligmaker het verschrikkelijke vonnis van de heilige wet des Heeren. Op hetzelfde ogenblik maakten zich angst en bitterheid meester van haar ziel. Gedurende de preek vergoot zij vele tranen. Toen zij heenging nam zij enkel de hel mee in haar ziel,

omdat zij nog alleen haar zonden zag en niet een Zaligmaker.'

'Ik zag haar slechts een ogenblik onderweg en toch vermoedde ik de oorzaak van haar droefheid. Deze ging alleen maar toenemen, ondanks alles wat zij deed om afleiding te vinden. Op dat moment verwenste zij het ogenblik, dat zij aan God had gevraagd om haar hart te leren kennen. Zij bleef in deze toestand, zonder iets aan iemand te zeggen, tot aan dinsdagmorgen. Ik zocht haar te spreken, maar zij ontvluchtte elke gelegenheid. Haar ouders en vrienden pijnigden zich de hersenen af om de reden van haar droefheid te weten.'

'Tenslotte, op dinsdagochtend, zag ik haar teksten opzoeken in mijn Testament. Al zoekend vond zij de tekst, waarover ik had gepreekt. Tenzij uw gerechtigheid..., enz.'

'O, dat is volkomen waar,' zei ze,' dat onze gerechtigheid die van de Schriftgeleerden en Farizeeën niet overtreft! Die is nog veel minder! Daarom zegt Paulus ook,' antwoordde ik haar, 'dat geen vlees gerechtvaardigd zal worden door de werken der wet. En ik liet haar het betreffende Schriftgedeelte zien. Daarop maakte zij diverse tegenwerpingen tegen die leer, omdat zij niet begreep, hoe wij dan door een dergelijke leer aangespoord kunnen worden om het goede te doen.'

'Ik las haar vervolgens het gedeelte uit Titus 3 :5 en 8. Ik haalde voorbeelden van ware christenen aan, die rijk zijn in goede werken, hoewel zij hieraan geen enkele verdienste toeschrijven. Ik toonde haar tevens de beweegredenen van liefde en dankbaarheid, die ons aansporen tot gehoorzaamheid en tot verloochening van de wereld. Geloof je,' vroeg ik haar, 'dat degenen die dergelijke gevoelens bezitten, nog plezier kunnen hebben in de dingen van de wereld?'

'Neen, zei ze, maar die heb ik nog wel!'

Ik liet haar voelen hoezeer de overdenking van de waarheden van het Evangelie ons ernstig gezind moet maken.

'Dat maakt mij niet ernstig,' zei ze en op deze woorden smolt ze weg in tranen.

'Ik dank de Heere voor de gesteldheid waarin ik je zie verkeren,' zei ik tegen haar, 'want zij die treuren, zullen vertroost worden. Houd moed, er is een Trooster en Voorspreker, Die Jezus heeft beloofd aan Zijn discipelen: jij zult Hem weldra zien.'

'Zijn discipelen deden Zijn wil en ik doe dat niet en ik heb het nog nooit gedaan!' 'Zijn discipelen hebben niet Zijn wil volbracht om iets te wezen, zij geloofden!' 'Welnu, ik heb geen geloof!'

'Zij geloofden niet meer dan wat nodig was, want Jezus verweet hun dat zij geen geloof hadden als een mosterdzaadje. Maar zij deden zoals jij zou moeten doen, zij vroegen aan de Heere of Hij hun geloof wilde vermeerderen.'

'Zij hadden dus een weinig geloof, maar dat heb ik helemaal niet!'

Hier begonnen de tranen weer te stromen. Alles wat ik haar kon zeggen scheen op haar geen enkele uitwerking te hebben. Zij was de hele dag zeer neerslachtig, wat haar ouders erg ongerust maakte. Zij kon nauwelijks praten. Zij ontvluchtte haar familieleden en at bijna niets.'

'De volgende morgen zei ze tegen mij dat zij nog steeds dezelfde was. Toen ik er op aandrang me precies te zeggen wat haar bedroefde, eindigde ze me onder tranen te zeggen: 'Ik ben te hoogmoedig, ik kan nooit meer zalig worden!'

Ik verzekerde haar ervan hoezeer ik verblijd was, dat zij op deze wijze haar hart leerde kennen. Ik stalde vervolgens voor haar al de schatten van de goddelijke barmhartigheid in Jezus Christus uit. Maar zij bracht me steeds weer haar buitensporige trots en ijdelheid onder het oog. Zij kon de blijde boodschap niet geloven.

'Ja,' voegde zij eraan toe, 'Hij hoort de gebeden, maar niet die van mij!'

'Arme Emilie! Je bent nu wel erg ongelukkig, maar weldra zal je droefheid in blijdschap veranderen. De Heere zal je verlossen.'

'Ja, maar als ik zo zal sterven!'

'Vrees niet, ik ben er zeker van, zo zeker als van mijn eigen bestaan, dat de Heere de kaars niet heeft aangestoken en de bezem ter hand genomen om de verloren penning in de duisternis en in het stof te laten liggen. Hij zal het werk, dat Hij begonnen heeft, ook volbrengen. Maar Hij zal je niet tot Zich roepen dan nadat je gelouterd bent. Ik trachtte haar door verscheidene dergelijke redenen te troosten, maar ik slaagde hier niet in. Ik verliet haar na te hebben gezegd: 'Lieve Emilie, het spijt me erg je op dit ogenblik te moeten verlaten, maar ik laatje achterin de handen van de Heere, Die je beter zal vertroosten dan ik. Ga met vol vertrouwen tot Hem.'

'Ik ging bij haar vandaan om naar La Mure te vertrekken, waar ik die namiddag moest preken.'s Avonds hield ik een talrijke vergadering bij de burgemeester van de gemeenschap te La Baume, dicht bij de Drac. Er bleef niet één bewoner van het dorp thuis, men nam zelfs de kleine kinderen mee! Sinds mensenheugenis had men nog nooit een preek op die plaats gehoord. Deze was op een behoorlijke afstand van enige kerk of toegangsweg gelegen. De volgende dag ging ik te Saint-Jean iemand opzoeken die op sterven lag. Toen keerde ik terug naar Mens om te catechiseren.'

'Gedurende mijn afwezigheid vergat ik Emilie geen ogenblik. Dan weer was ik blij gezind en dankte de Heere voor haar gesteldheid, dan weer was ik bevreesd dat een zo onverwacht réveil een verkeerde indruk zou maken, vooral als een dergelijke toestand van angst en benauwdheid lang zou duren en haar reeds zo zwakke gezondheid zou aantasten. Te midden van die gedachten kwam ik thuis (jullie weten dat ik bij haar ouders gehuisvest ben). Ik vreesde Emilie op bed aan te treffen en haar ouders ontstemd. Hoe groot was intengendeel mijn verwondering toen ik allen vol blijdschap mocht aantreffen!

'O, wat ben ik nu toch gelukkig,' riep ze uit zodra ze me zag en vlak voor me ging staan.'U hebt me niet in de handen van een rechter achtergelaten! Wat is Hij goed! O, Hij wordt met recht ZALIGMAKER genoemd! Maar welke angsten, welke lijdensgangen heeft de Heere moeten lijden, Hij, Die de bittere lijdensbeker tot aan de droesem heeft moeten drinken! Ik kan nu begrijpen wat het zeggen wil: 'Mijn ziel is geheel bedroefd tot de dood toe!' Ik zou niet weten hoe ik die uitdrukkingen van dankbaarheid en bewondering zou moeten overbrengen, die uit haar mond voortkwamen, uit die mond die tot dusver nooit geopend was geweest dan om de afgoden van de wereldse ijdelheid te verheerlijken'

Niet alleen haar taal was nieuw geworden, ook haar voorkomen en gezicht waren veranderd. De uitdrukking van trotsheid en ijdelheid had plaats gemaakt voor die van eenvoudigheid en zachtmoedigheid. Het was dezelfde Emilie niet meer. Mijn eerste opwelling was om de Vader van alle barmhartigheden en de Vriend der zondaren te danken Maar nauwelijks had ik mijn mond geopend om haar geluk te wensen met deze grote genade, of zij vermeerderde mijn vreugde door te zeggen: 'Ik ben niet de enige.'

'En wie dan nog meer?'

'Louise!' (een andere meisjescatechisant, die erg door haar familie werd gedwarsboomd)

'Wat! Louise?'

'Ja, precies!'

'Ik ben gisteren, zodra ik de verlossing van mijn lasten had ondervonden, naar haar toegegaan. Want ik kon dat niet voor mezelf alleen houden, ik was maar al te verheugd! Ik vond haar alleen thuis en overstelpte haar met vragen om te weten, waaraan zij zat te denken. 'Welnu,' zei ze tegen mij, als je het wil weten, ik bid tot God.'

'En wat vraag je dan aan Hem?'

'De vergeving van mijn zonden.'

'En ken jij je zonden?'

'Neen, maar ik wil monsieur Neff, die ons heeft aanbevolen te bidden, niet ongehoorzaam

zijn. Ik zou op zijn vragen ook niet durven te ontkennen dat ik dat niet heb gedaan ' 'Vervolgens heb ik haar mijn hart geopend. Ik heb haar verteld van mijn droefheid, wat zij in deze dagen maar al te goed aan mij had bemerkt. En weldra heb ik ontdekt dat zij in dezelfde toestand verkeert als ik. Dat arme kind heeft nog nooit kwaad gedaan. Nu bidt zij niet meer uit gehoorzaamheid alleen. Ik geloof dat ze al vrede gevonden heeft. Zij verlangt er erg naar om u te zien!'

'Misschien, lieve broeders van Genève,' zo vervolgt Neff zijn brief, 'denken jullie dat ik mijn verhaal te uitvoerig heb gemaakt. Maar ik heb me dit genoeg niet willen onzeggen, omdat Emilie het eerste nieuwgeboren kind van Christus is onder mijn catechisanten en zelfs onder de volwassenen. Tot dusver is nog niemand zo ver gevorderd. Zij heeft in één maand meer ondervinding opgedaan dan anderen in twee jaar. Zij is begiftigd met zo'n goed geheugen en kan zich zo gemakkelijk uitdrukken, dat de Heere Zich van haar met zegen kan bedienen om de blinden te verlichten en degenen, die ontwaakt zijn, te onderwijzen. Tot nu toe is zij mijn allersterkste steun, niet alleen voor de uitwendige arbeid, maar ook voor mijn eigen ziel. Dit is mede een gevolg van haar onderscheidingsvermogen en haar vrijmoedigheid. Haar jongste zuster, een van haar kleine vrienden, schijnt, evenals haar moeder, ook de Heere te zoeken.'

Bij de aantekening van Neff dat het de volgende dag Hemelvaartsdag zou zijn, vinden wij het volgende opgemerkt. 'Blanc was van voornemen bij deze gelegenheid zijn preek van het vorige jaar te houden. Maar hij heeft er zo weinig voedsel in gevonden, dat hij deze in het vuur heeft geworpen en een andere heeft gemaakt. Na de dienst hoop ik de kansel te beklimmen om een vermaning tot mijn catechisanten te richten. 's Namiddags hoop ik de Hemelvaartsdienst te houden.'

'Ik begeer dat de eerstvolgende keer als de (afgescheiden) Kerk te Genève weer plechtig bijeenkomt tot het gebed, men dan allereerst een gebed doet voor mijn dierbare kinderen, opdat de Heere meer en meer het onderwijs, dat ik hen in Zijn naam geef, mag zegenen. Ik dring eveneens aan op voortdurend persoonlijk gebed voor de broeders en zusters, evenals voor de omvangrijke gemeente aan wie wij het Evangelie prediken. Ik vraag hierbij tevens de arme en onwaardige voorgangers niet te vergeten. Vraag toch voor Emilie, evenals voor mij, om ootmoedigheid. Want zij is, haar omstandigheden in aanmerking genomen, begaafd met zulke opmerkelijke hoedanigheden, dat de duivel haar graag zou willen verstrikken.'

Eerst drie weken later, op 6 juni 1822, is Neff, vanwege zijn veelomvattende werkzaamheden, weer in de gelegenheid de vragen van een van zijn vrienden te beantwoorden. Deze heeft zich al eerder eens beklagd over de moeilijke omstandigheden, waarin hij zou verkeren. 'Arme vriend,' repliceert Neff, 'je bent niet de enige! En wanneer ik het ongeluk heb aan mezelf overgeleverd te zijn, dat wil zeggen als ik daarvoor althans voldoende tijd heb, dan laat ook ik enkel jeremiades horen.'

'Maar op dit ogenblik beschik ik niet over de vrije tijd om vaak met mezelf te rade te gaan. Soms besef ik nauwelijks hoe het innerlijk met mij gesteld is. Ik doe enkel van tijd tot tijd nieuwe ervaringen op, die me leren mezelf te wantrouwen en anderen te ondersteunen. Ik besef vooral dat het nodig is in alle ernst, als men althans wil overwinnen, de strijd te voeren. Want als men niet overtuigd is dat men alles in Christus vermag, dan zal men nooit iets kunnen uitrichten.'

Het is volgens de briefschrijver het aller-moeilijkste zijn vlees te kruisigen met alle bewegingen en begeerlijkheden'.

De briefschrijver zou, evenals elke discipel van Christus, niets liever begeren dan dat Christus hem voortdurend voor ogen zou worden gesteld. Hij wil hiermee zeggen dat Gods

kinderen zouden weten 'waarlijk vrijgemaakt te zijn en dat de wereld overwonnen is'. Hij vermaant zijn vriend: 'Geloof dat voor jezelf en herhaal dit ook voor anderen. Opdat men niet zoveel van die verontschuldigungen en klachten krijgt te horen, die veeleer worden voorgebracht uit toegeeflijkheid en ongeloof dan uit nederigheid.'

Neff bedankt zijn vriend in deze brief voor de bijzonderheden die hij hem heeft geschreven. 'Deze brengen hem een ogenblikje in hun midden en hebben hem veel goed gedaan.' Waarschijnlijk is deze vriend in muzikaal opzicht tamelijk begaafd geweest, want hij had Neff, naar eigen zeggen, hulp kunnen verlenen bij het verbeteren van het zingen in de kerk, want dat is 'om van te schrikken'.

Neff doet zijn best om hierin verandering aan te brengen. Hij gaat er voortdurend op uit om op de afgelegen boerderijen 'zangscholen' te stichten en wordt hierbij geholpen door jonge mensen die kunnen vioolspelen.

Hij vraagt zijn vrienden om alles in het werk te stellen hem geschikte liederen toe te zenden. Juffrouw Péliissier zal zich volgens hem wel met de uitvoering hiervan willen belasten. 'Zij is de beste van onze zangeressen en degene, die aanheft op onze bijeenkomsten'''

Op 7 april zegt hij in een brief het te betreuren dat hij niet meer 'bijzonderheden over het werk van God alhier' kan verstrekken. De bijzonderheden, die de schrijver echter heeft vermeld, zijn opmerkenswaardig. 'Sinds een maand heb ik geestelijke opwekking mogen constateren in twee lokale gemeenschappen, die tot dusver in de aller-diepste slaap waren gedompeld. In één hiervan zijn kinderen van negen tot elf jaar als eersten aangeraakt en dat door een enkel bezoekje van een kleine catechisante van veertien jaar, namelijk Louise, een vriendin van Emilie.'

'Helaas wordt Louise thuis uitzonderlijk lastiggevalen en afgekeurd doof haar ouders,' vertelt Neff, 'zelfs zodanig dat men, buiten de catechisatie- of zanglessen, helemaal niet met haar kan spreken. Ik zie haar nooit. Men heeft haar de omgang met alle christelijke gezinnen verboden, zelfs met die van de burens. Zij kan alleen maar tersluiks haar jonge vrienden ontmoeten. Gelukkig woont ze in de buurt van twee of drie boerinnen, die men niet kan beletten naar de winkel te komen waar zij zich met hen kan onderhouden. Zij is het eerste middel geweest om hen met de Zaligmaker bekend te maken. Ten diepste is zij de slavin van een moeder van staal. Zij heeft het nodig dat men veel voor haar bidt.'

'De andere catechisanten van de stad zien elkaar geregeld. Zij zoeken omgang met de jongere personen, die zij voorbereiden op het volgende jaar. Inde stad zijnde jonge mannen, hetzij uit oppervlakkigheid, hetzij om andere redenen, minder bewogen geweest. In de omgeving schijnen verscheidene personen van beide seksen zich op de goede weg te bevinden.'

De jonge hulpprediker Neff is intussen, mede ten gevolge van zijn onvermoeibare arbeid, een ruime plaats in de genegenheden van de gemeente van Mens gaan innemen. Vandaar dat vele gemeenteleden van mening zijn dat Neff zijn ambtelijke functie, die hij nu vijf maanden heeft uitgeoefend, ook bij een eventuele terugkeer van de andere collega, niet beschikbaar moet stellen.

Het is een doorslaggevend bewijs dat de gemeente met haar hulpprediker is ingenomen. Dat geldt niet alleen van de gemeente, maar ook van de kerkenraad en van Neffs oudere ambtsbroeder André Blanc.

4. EEN GEOPENDE DEUR EN NOCHTANS KLEINE KRACHT

Félix Neff had tot dusver zijn ambtelijke functie in de gemeente van Mens ruim vijf maanden tot volle tevredenheid heeft uitgeoefend. Vandaar dat men op de terugkeer van de predikant, die hij moest vervangen, niet meer zo gesteld was. Deze persoon, die door Neff steeds met de naam van de heer N. wordt aangeduid, heette Scipion Raoux.' Hij had een totaal andere principiële instelling dan Neff. Hij had een grondige afkeer van die 'mystieken van Genève', van die zogenaamde 'hervormers'. Voor de gezelschappen die Neff 's avonds hield had hij geen waardering, terwijl de bijeenkomsten, die in de zomer op zondagnamiddag op het platteland werden gehouden, door hem werden afgekeurd. Na zijn terugkeer naar Mens zou zijn negatieve houding nog duidelijker aan de dag treden.

De leden van de gemeente waren echter overwegend van mening dat de nieuwe hulpprediker, ook bij een eventuele terugkeer van zijn collega, niet moest worden ontslagen. Met dit doel hadden meer dan honderd personen, overwegend gezinshoofden, zich tot de kerkenraad gewend met het dringende verzoek de hulpprediker in zijn functie te handhaven. Hij zou dan een aanstelling als 'predikant/catechist' kunnen ontvangen. De kerkenraad, die op de hand van Neff bleek te zijn, gaf vervolgens aan dit verzoek gehoor.

Op 1 juni 1822 werd Neff in zijn nieuwe functie aangesteld.

Het bleek weldra dat Raoux na zijn terugkeer dit besluit van de kerkenraad moeilijk kon verkroppen. Als er samenkomsten werden gehouden in de buurt waar hij woonde, trachtte hij deze altijd, zoveel hij kon, belachelijk te maken. Op den duur zou een dergelijk optreden zijn nadelige gevolgen echter niet kunnen missen. 'In de landelijke omgeving heeft deze zaak weinig uitwerking gehad,' schreef Neff aan een van zijn vrienden, 'maar men begint niettemin, vooral sommige jonge mensen, moe te worden van 'zulk een strenge leer', zoals zij die van ons noemen. Men zoekt naar heimelijke plaatsen om 's zondagnamiddags te kunnen dansen. En men gebruikt alle wapens, vooral die van bespotting, om de minder besliste personen mee te tronen, wat maar al te veel gelukt. Te midden van alle tegenstand, waarvan ik je de talloze bijzonderheden zal besparen, geeft de Heere me iedere dag weer nieuwe werkkraft.'

Het is moeilijk zich een denkbeeld te maken van de schijnbaar onoverkomelijke moeilijkheden, waarvoor de jonge predikant/catechist zich soms gesteld zag. Maar dan mocht hij toch ook weer troost ervaren uit de woorden, die de verheerlijkte Christus tot de gemeente van Philadelphia heeft gesproken. *'Ik weet uw werken. Zie, Ik heb een geopende deur voor u gegeven, en niemand kan die sluiten, want gij hebt kleine kracht'*. Een geopende deur en nochtans kleine kracht! Maar alle tegenstand en verdachtmaking die de jonge prediker heeft ondervonden hebben hem niet het zwijgen kunnen opleggen.

'Het is moeilijk zich een voorstelling te maken van de vrijmoedigheid waarmee ik tot dit volk spreek, vooral tot die van buiten,' zo luidt het in een brief. 'Want ik zeg hun werkelijk meer dan Stefanus zei tot de Joden. Blanc heeft zich met kracht aan het werk gewijd. Hij bevestigt de prediking met zijn voorbeeld, hij spreekt ook edelmoedig en publiekelijk zijn afkeuring uit over zijn vroegere gedrag. Behalve hij en ik heeft de Heere hier nog een behoorlijk aantal voorstanders. Deze geven, ieder op zijn wijze, getuigenis van Jezus Christus en dragen niet weinig bij aan de bevordering van Zijn heerschappij. Ik kom ze elke dag op mijn tochten in de omgeving tegen. Hierdoor ontvang ik, te midden van alle vermoeienissen, bijzondere redenen van bemoediging en vertroosting.'

'Het aantal ontwaakte zielen vermeerderd op ongemerkte wijze,' klinkt het in een volgende reportage. 'Het aller-opmerkelijkste is hierbij dat zij, zonder dat ik me hiermee bemoei, toenadering tot elkaar zoeken. Zij sporen elkaar wederzijds op, hoewel zij verspreid wonen

over een tamelijk uitgestrekt gebied. Het merendeel van mijn catechisanten van wie ik dit vermoed had, volhardden in het geloof en maken vorderingen op de smalle weg. En velen van hen zijn me intussen heel wat dagreizen in het geloof voorbij gestreefd en vooral in de heiligmaking. Ik schaam me menigmaal als ik ze hoor klagen over hun boze hart.'

'Maar ik ben zo bezet met ziekenbezoek, dat ik nauwelijks een ogenblik gelegenheid heb om te schrijven. Dat komt ook omdat ik, wanneer ik erg vermoeid terugkeer na drie dagreizen in de bergen, ik alleen maar kan denken aan te kunnen slapen tot aan de nieuwe onderneming enzovoort. Ik ben bijzonder gelukkig vandaag de meditatie te kunnen houden, want ik zou nauwelijks de tijd gehad hebben een preek voor te bereiden.'

Neff maakt in dit verband ook melding van een jonge vrouw, die al eerder terloops werd genoemd en die ook in het vervolg nog vaak ter sprake zal komen, namelijk Sophie Péliissier. Meermalen heeft ze al de leiding gehad bij het zingen op de samenkomsten. Ze was vierentwintig jaar oud en in lichamelijk opzicht mismaakt, wat krom van gestalte, zodat ze, volgens Neff, 'niet kon schitteren in de wereld, een zaak die haar altijd de genegenheid tot ernstige zaken had gegeven'. Ze werd gedurig in beslag genomen door Gods Woord, terwijl zij, meer dan iemand anders, de goede boeken had gelezen die haar hierin konden onderwijzen.' Zij is momenteel een van onze beste zusters en zij houdt zich met ijver en bescheidenheid bezig met de geestelijke vorming van andere personen, vooral met de jonge boerinnen.'

De hulpprediker, die nu als predikant/catechist is aangesteld, mag voortaan vrij ongehinderd zijn werk voortzetten. 'De vijanden konkelten voortdurend en leggen van tijd tot tijd enkele mijnen, die over het algemeen echter ontdekt worden eer ze ontploffen.' Tot Neffs grote verbazing had men 'de kleine Louise' de laatste zondagen toegestaan de samenkomsten bij te wonen. De vorige zondag had hij Jeremia 6:16 behandeld: '*Zo zegt de HEERE: Staat op de wegen en ziet toe en vraagt naar de oude paden,*' etc. Naar aanleiding hiervan gaf hij in zijn brief een beknopte uiteenzetting van zijn theologie'.

'In het eerste deel van mijn preek heb ik niets anders gedaan dan het lezen van gedeelten uit de catechismus en de preken van **Calvijn**, van diens geloofsbelijdenis, enz. enz., waarbij ik heb gezorgd de volkomen overeenstemming van mijn leer te doen opmerken met die van onze oude Godgeleerden. Wat ik hieraan vervolgens heb toegevoegd betreffende het geleidelijke verval van het geloof onder de protestanten in heel Europa, heeft een weinig opspraak verwekt.'

'Men heeft erover gesproken met de heer Raoux, die me over deze zaak gistermorgen verwijten heeft gemaakt. Op deze wijze heb ik gelegenheid gehad openhartig met hem te spreken. Hij schijnt van dominee Blanc in mijn tegenwoordigheid een nadere verklaring te verwachten. God geve dat wij elkaar voldoende zouden mogen verstaan. De onenigheden kunnen het publiek slechts verdelen en de geesten verbitteren. Dat komt omdat men meer ziet op personen dan op zaken! Ik heb al horen fluisteren dat in La Mure, waar enige geestelijke opwekking is geweest, de vijand het hele werk zou hebben bedorven. Maar er is sinds enkele dagen een goede 'zuster' aanwezig, die er enige graankorrels heeft uitgeworpen en die ze hoopt te onderhouden. Bid voor haar en voor degenen die haar horen!'

Hoewel het niet aan moedgevende verschijnselen ontbreekt, doet de jonge hulpprediker toch steeds ook weer teleurstellende ervaringen op. 'Ik ontdek elke dag nog meer de verdorvenheid van de inwoners van dit land,' noteert hij in een brief. 'Bij de eerste aanblik kwamen ze me over het algemeen een beetje eenvoudiger en vromer voor dan de boeren van andere streken. De meeste van hen zijn door en door ongelovig, ook buiten de stad. En het is een verbazingwekkende zaak dat zij gedurende enige tijd, met zoveel indrukken, een leer horen voordragen die geheel gegrond is op de Bijbel en die zij voor een fabel hielden.'

Het verzet dat hiertegen is ontstaan openbaart zich meestal op vrij bedekte wijze. Neff vertelt in dit verband dat zijn catechisanten, die 'een beginsel van leven' hebben ontvangen, gedwongen zijn bijna voortdurend tegen hun familiebetrekkingen de strijd aan te binden. De meisjes tonen hierbij, vooral in de stad, meestal meer vastberadenheid dan de jonge mannen. Elke zondagnamiddag komt er een aantal van zeven of acht jonge meisjes bij elkaar om samen traktaatjes of goede boeken te lezen en over geestelijke zaken te spreken. Men noemt ze in het hier gesproken dialect *las Maria's*, kleine Maria's, omdat ze meestal de leeftijd van zeventien jaar nog niet hebben bereikt. Neff hoopt dat de Heere Zich van hen wil bedienen voor de uitbreiding van Zijn kudde.

De meisjes hebben met dit doel een afgelegen bosje, dat in de omgeving van de stad ligt, tot 'kapel' uitgekozen. Het is de enige groep die geregeld samenkomt en onderling contacten onderhoudt. Ze ontmoeten de vriendinnen die van buiten komen tijdens een bezoek aan de markt, terwijl ze dan spreken over wat hen voortdurend bezighoudt. Ze proberen ook steeds met Neff te spreken. 'Over het algemeen bestaat onder hen een diepe genegenheid, die bij velen van hen schijnt toe te nemen en die zich zelfs aan de allerjongste kinderen laat gevoelen,' aldus de hulpprediker. 'Want wat ik nog nooit eerder heb gezien is, dat men sommigen van twaalf jaar en jonger opmerkt, die ernstig bekommerd zijn of zelfs tot geestelijk leven zijn gebracht.'

Bij het onderhouden van de contacten met de jonge mensen is het voor Neff een ernstig beletsel, dat men in deze streek soms '*beter Latijn dan Frans*' verstaat, vooral de kinderen. Men bedient zich overwegend van een soort dialect, dat 'quésaquo' wordt genoemd. Vandaar dat Neff zich er intensief op toelegt de mensen in de door hen gebruikte omgangstaal te spreken over hun zielsbelangen. Op deze wijze maakt hij hun ook de Bijbel duidelijk. De kleine kinderen leest hij de begrijpelijke verhalen voor die in de traktaatjes voorkomen. Toen hij op zekere dag door enkele jonge kinderen werd opgezocht, ging hij ze la Valaisanne voorlezen.' Deze lectuur, die op hun leeftijd was afgestemd, 'maakte zoveel indruk dat verscheidene van hen tot tranen toe bewogen waren.' Ook de 'muzieklessen' die door Neff worden gegeven, maken voortgang. Op deze wijze ging men wat meer betamelijk zingen, wat zonder voorbeeld is in deze streken'. Het aantal bezoekers van de bijeenkomsten op zondagavond is altijd nog vrij aanzienlijk. Deze worden meestal op meer dan honderd geschat. Als de beschikbare vergaderruimte wat groter zou zijn, zouden er volgens Neff nog meer mensen aanwezig kunnen zijn. 'Men zingt er veel. Men doet dit om zich te oefenen in het zingen en om de wijzen van de psalmen en gezangen te leren. Men doet dit ook om aan de samenkomst de bestemming van zanggezelschap te geven. Maar het gebeurt ook dat men deze laat voortduren tot aan het einde van de avond, opdat men bij het heengaan niet meer in de gelegenheid zou zijn om naar het bal te gaan.'

Het zingen wordt tijdens de samenkomst af en toe onderbroken door een korte overdenking, die afwisselend óf door dominee Blanc óf door Neff wordt gehouden. 'Dominee Blanc legt enkele verzen uit de Bijbel uit. Meestal spreekt hij naar willekeur over een onderwerp dat hem geschikt voorkomt,' aldus Neff: Hij heeft een eenvoudige stijl van spreken en soms wat komiek. Zondagavond heeft hij ons, uit het midden van de zaal waar hij zich bevond, met veel beslistheid onderhouden over de dwaasheid van degenen die weigeren zich te bekeren. Toen hij opmerkte dat enkelen in slaap begonnen te vallen, zei hij: 'Ik zal jullie een fabel vertellen, een fabel van La Fontaine.'

Vervolgens vertelde hij de bekende fabel van de krekels en de mier. De mier had zich gedurende de zomer uitgesloofd om voedsel te verzamelen voor de komende winter, terwijl de krekels, evenals zijn soortgenoten, de hele tijd niets anders had gedaan dan zingen en spelen. Toen de winter kwam begon voor de krekels de ellende, want hij ging

honger lijden. Vervolgens wendde hij zich om hulp tot de mier. Deze informeerde wat hij dan de hele zomer had uitgevoerd. 'Ik heb gezongen,' was zijn antwoord. 'Welnu, ga dan nu dansen,' repliceerde de mier!

Toen iedereen na dit verhaal ging lachen merkte de predikant op : 'Lachen jullie hierom? Dan wil ik jullie wijzen op de gelijkenis van de vijf wijze en vijf dwaze maagden. Dat is geen fabel, maar een gelijkenis uit de Bijbel en die is ernstig bedoeld. En omdat het Woord des Heeren jullie in slaap deed vallen, heb ik gedacht dat ik het een beetje moest 'inkleden' om jullie te laten luisteren 'Vervolgens wees hij op de overeenkomst tussen de dwaasheid van de krekels en die van de dwaze maagden. Ook zij hadden geen rekening gehouden met de toekomst!

In een andere brief van dezelfde datum gaat de schrijver ook wat nader in op de gebreken en onvolmaaktheden, die hij in zijn eigen hart steeds moet waarnemen. 'Het werk des Heeren wordt hier nog steeds gaande gehouden,' laat hij zijn correspondent weten, 'en indien ik meer leven en ijver bezat, zou dit werk veel meer voortgang hebben. Maar als het paard slecht is, zal het voertuig niet vooruit kunnen komen. En als de moeder geen melk heeft, zal het kind niet kunnen groeien.'

'Hoe droog en dor mijn hart echter ook mag zijn, hoe ongeschikt ik ook ben om diegenen, die een weinig leven hebben ontvangen, de weg op behoorlijke wijze te doen bewandelen, toch ik ben niet beschroomd om de waarheid te verkondigen. Dit betreft enerzijds de oordelen van God, anderzijds ook Zijn barmhartigheid ten opzichte van de menigte niet-wedergeborenen, die nu nog in de slaap des doods gedompeld zijn. En dezelfde kracht, die in de woestijn het water uit de rotsen deed ontspringen, mocht nu ook in mijn hart een druppel van die stroom van levend water doen vloeien. Hoewel ik hiervan zelf, naar het me menigmaal voorkomt, niets bezit om in mijn toestand mijn tong te verkoelen, of zelfs verzuim hiervan te drinken!'

Nieuw leven onder de kinderen

Met de jaarwisseling van 1823 neemt de briefschrijver met vreugde zijn pen ter hand om zijn' dierbare broeders en zusters in Jezus Christus' geluk te wensen. 'Niet om als de mensen van deze wereld elkaar geluk te wensen met een lang en gelukkig leven, maar naar de uitspraken van het Evangelie, met een waarachtig leven! Dat is een leven dat niet te lang en niet te kort is, maar dat voortdurend met Christus verborgen is in God.' En nu dit Leven is geopenbaard en wij dit gezien hebben, moet dit eeuwig in ons blijven.'

'O, wat is de Heere goed voor Israël en wat is Zijn barmhartigheid groot over degenen die Hem vrezen! Wat is Hij toch machtig in Zijn werken en hoe krachtdadig is Zijn genade! Hoezeer voel ik dat vandaag, wanneer ik de eerste januari van dit jaar vergelijk met die van vorig jaar! Toen was ik hier net vijf dagen eerder aangekomen vanuit Grenoble, waar alles dood was. Dat gold ook van Vizille, waar slechts een ademtocht van leven was. Ik had hier een uitgestrekt kerkhof, omringd met kadavers, aangetroffen. Ik had zelfs geen vriend aan wie ik mijn zorgen kon vertellen, niet één hart dat mijn stem kon verstaan en mijn woorden begrijpen. En nu zie ik een rijke oogst, overal leven en beweging!'

'Het vorige jaar werd de dag doorgebracht met saaie beleefdheidsbezoekjes, vandaag ben ik, zonder dat ik hiertoe mijn huis hoeft te verlaten, de hele dag door mijn dierbare en talloze familie omringd. Ik heb hiervoor geen geschenken hoeven te geven, geen juwelen of speelgoed, maar enkel godsdienstige traktaatjes en woorden van vrede, van vermaning en bemoediging aan een menigte 'nieuwgeboren kinderen, die vurig de geestelijke en zuivere melk begeren, omdat ze al geproefd hebben hoe goed de Heere is voor hen, die in Zijn kennis begeren toe te nemen!'

'O, lieve vrienden, wij hebben hier vrij veel Jenny's, die, dankzij Gods genade, niet als dezen zo ziek van lichaam zijn, maar die zich naar de ziel net zo voorbeeldig gedragen.'

De kleine kudde van de *las Marias* werft elke dag een of andere kleine zuster, die ook haar jonge hart aan die goede Herder wil geven. Deze heeft beloofd de lammeren in Zijn armen te dragen en wil de kleine kinderen tot Zich laten komen. Ja, de Heere laat Zijn lof verkondigen uit de mond van de kinderen en zelfs uit die van de zuigelingen!

'De zielen, die hier het meest zijn gevorderd, zijnde kleine meisjes van elf tot dertien jaar en meestal nog jonger. De kleine D., hoogstens zeven of acht jaar oud, die korte tijd geleden helemaal alleen uit een tamelijk afgelegen gehucht hier gekomen is en die nog niet eens kan lezen, is door Louise onderwezen en belangstellend gemaakt. En nu is het meermalen dát kind, dat de ouderen oproept tot geestelijke inkeer en gebed. Zij heeft haar ellende leren kennen en spreekt over geestelijke zaken als een christin met langdurige ervaring.'

Zelfs een zoontje van de intussen wat berucht geworden Raoux (die in Neffs brieven steeds met de heer N. wordt aangeduid) wordt onder deze kinderen aangetroffen! Neff vertelt dat 'onder de jongens van de arme N.' de kleine vijf jaar oude Edouard zich bevindt.' Hij tracht aan het toezicht van zijn ongelukkige ouders te ontsnappen om bij Louise en de andere kinderen te zijn. Hij wil graag horen spreken over de Zaligmaker en begeert aan de goede God een nieuw hart en een nieuwe geest te vragen! Die lieve kinderen zijn werkelijk mijn troost en mijn blijdschap, maar tegelijkertijd een grote reden om mij te verootmoedigen. Want ik kan het niet aanzien dat zij gaan schreien over de zonden van hun hart, zonder mij te schamen over mijn geestledigheid en mijn onverschilligheid, schreien over zonden, die op hun leeftijd meer vergeeflijk en minder groot zijn dan die van mij!

Behalve de lectuur, waaruit de jonge kinderen onderwijs en voedsel ontvangen, maar ook door de afzondering, waarin zij voor het merendeel verkeren, trachtten zij volgens Neff ook elkaar te stichten, verenigd in een waarlijk broederlijke liefde, die men niet zonder vertedering kan beschouwen. Zij zoeken elkaar uitsluitend op om over hun ziel te spreken, om elkaar wederkerig te vermanen, te onderwijzen en te vertroosten om in de eenvoudigheid van hun taal de blijde boodschap bekend te maken aan degenen, die deze nog niet kennen. Als er nog andere mensen zich in het huis bevinden waar zij zijn, dan trekken ze zich terug in een of ander hoekje en spreken dan zachtjes, zonder dat men dit opmerkt. Als ze alleen zijn lezen ze en bidden ze overvloedig. Dat doen ze met luide stem, ieder op zijn beurt, zonder dat iemand hun dat heeft gezegd.'

'Zelf ben ik dit nog maar kort geleden aan de weet gekomen. Omdat ze er niet mee tevreden zijn om elkaar en de kinderen van eigen leeftijd te stichten, getuigen verscheidene van hen van de Zaligmaker onder het hardnekkige en tegensprekende volk. Het volk dat, terwijl het de wind hoort waaien, niet weet vanwaar hij komt en waar hij heen gaat,' terwijl men het werk van de Heilige Geest voor dat van de satan houdt of voor de uitwerking van zoete wijn.'

'Zij stichten en onderwijzen zelfs herhaaldelijk volwassen personen die al tot bekering zijn gekomen, of die althans van de noodzaak hiervan overtuigd zijn! Neem nu Alexandrine, een zusje van Emilie, dat dertien jaar oud is. Onlangs sprak ze zo overtuigend tot twee grote meisjes van achttien tot twintig jaar, dat deze beide tot tranen toe bewogen waren. Elke dag helpt ze mij, zonder dat ik me dat zelfs bewust ben, het werk des Heeren te bevorderen. Zij is nu in geestelijk opzicht nog levendiger dan Emilie zelf.'

'Ik houd jullie misschien wat te veel met mijn kleine kinderen bezig,' schrijft Neff vervolgens in de brief aan zijn vrienden, 'maar mijn hart is innerlijk ontroerd door de genade die de Heere onder hen heeft uitgedeeld. Ik weet niet hoe ik Hem er mijn erkentelijkheid anders door kan bewijzen dan jullie hiervan in kennis te stellen, opdat jullie me zouden helpen Hem te danken voor Zijn grote goedertierenheid. Ik doe dit ook om Hem in oprechtheid te smeken, dat Hij Zijn tedere zorgen voortdurend wil geven aan die

zwakke kiemplantjes, die zo gemakkelijk verbrand kunnen worden door de hete zon, die al haar stralen op hen werpt. Of die misschien verstikt kunnen worden door de doornen en distels, die in het komende seizoen ongetwijfeld overvloedig zullen groeien.'

Wanneer de briefschrijver een en ander over zijn kinderen' heeft meegedeeld, is hij echter nog niet uitgesproken. Er is namelijk ook verheugend nieuws te melden over de **volwassenen** in de gemeente. Vandaar dat hij schrijft: 'Hoewel die dierbare kinderen hier de meest belangwekkende leden zijn van het lichaam van Jezus, zijn zij Gode zij dank niet de enigen die vorderingen maken in de waarheid. Onder de volwassenen, die het goede woord van het Evangelie hebben begrepen en geproefd, zijn er velen die in die kennis toenemen en die door hun werken tonen dat het koninkrijk Gods is rechtvaardigheid, vrede en blijdschap door de Heilige Geest.'

'De banden van de broederlijke liefde worden steeds nauwer aangehaald, terwijl de scheidslijn tussen de wereld en Gods kerk elke dag zichtbaarder wordt. Maar de duivel houdt niet op om van zijn zijde alles in het werk te stellen, terwijl zijn afgezanten menigmaal meer actief en ijverig voor hem zijn dan wij voor de Zaligmaker. Maar tot hiertoe is Hij, Die lacht om hun boosaardigheid, hen altijd te slim af geweest. We hopen, als ik er de tijd voor heb, hier nog verder over te spreken. Nu gaan we even verder met onze goede berichten.'

De briefschrijver vertelt vervolgens over de voorgenomen stichting van een Bijbelgenootschap, een zaak waaraan veel behoefte is. Toen men op het punt stond hiertoe over te gaan, weigerde het gouvernement de autorisatie, omdat men de dwaze voorzorgsmaatregel' had genomen deze aan te vragen. Men moet dus voorlopig een afwachtende houding aannemen, maar is niet van plan de zaak op te geven. Men heeft van het te verwachten uitstel zelfs gebruik gemaakt om een traktaatgenootschap op touw te zetten. Neff spreekt de verwachting uit dat er genoeg mensen zullen zijn die het lidmaatschap kunnen betalen.

Een van de jonge en meest voortvarende gemeenteleden, de heer Péliissier, heeft, na overleg met dominee Blanc en nog enkele anderen, een comité gevormd en een lijst van intekening geopend. In de stad Mens zelf kan men met dit doel beschikken over vijf collectrices. Deze zijn naar het oordeel van Neff bijzonder voor hun taak geschikt. Omstreeks Kerst hebben ze de eerste ronde gedaan. Het resultaat heeft de verwachtingen verre overtroffen. 'En dat voor een arm land,' concludeert Neff, waarin zoveel halfslachtige en vijandig gezinde mensen wonen, zonder nog rekening te houden met de papisten, die er de meerderheid uitmaken.'

'Maar behalve de winst aan intekenaren,' zo luidt zijn commentaar, heeft deze wijze van werving onze zusters een schone gelegenheid gegeven het Evangelie te prediken en de gezindheid van de mensen te peilen. Hierbij is nog geen rekening gehouden met het voordeel, dat deze kleine oefening in nederigheid, geduld en prediking voor henzelf heeft gehad. Een groot aantal personen heeft ingetekend of gaven gegeven om anderen hiertoe in de gelegenheid te stellen, of ook uit respect voor de collectrices.'

Wat Neff bijzonder heeft verblijd is, dat 'zijn kleine meisjes in het diepste geheim, zo arm en onbekwaam als ze zijn, een som van ongeveer vier francs hebben bijeengebracht, een bedrag dat als afkomstig van een anonieme persoon, is ingeschreven.' Niemand weet hiervan, behalve de collectrice en Neff, aan wie men dit heeft verteld.

Neff is van voornemen zich vanuit Parijs van al het nodige te voorzien om een zo voordelig mogelijke prijs te bedingen. Als dat niet mogelijk is wil hij het benodigde materiaal vanuit Genève laten komen. Vandaar dat hij aan de vrienden verzoekt hem een

lijstje toe te zenden van de beschikbare stichtelijke werkjes. Men zal proberen door de verspreiding hiervan in de omgeving nog meer ondertekenaars te krijgen. Het traktaatgenootschap is van voornemen, uitzonderingen daargelaten, de boekjes niet cadeau te geven, maar te verkopen of uit te lenen.

'Als God het ondersteunt en zegent zal het een kleine godsdienstige bibliotheek moeten worden, die alle inwoners van dit land, die ervan willen profiteren, van goede lectuur moet voorzien. Bid de Heere, lieve vrienden,' zo besluit Neff zijn verzoek, 'dat het Hem mocht behagen deze geringe offers van Zijn dienaren van nut te doen zijn.'

Ook de 'muziekschool' die door Neff in het leven is geroepen, komt vervolgens in zijn brief nog ter sprake. Men tracht nu de beginselen, die hij aan zijn leerlingen heeft gegeven, in praktijk te brengen met het oog op het zingen van psalmen en geestelijke liederen. 'Het is wel duidelijk,' zegt hij, 'dat de harmonieuze wijzen van onze liederen erg nuttig is geweest om degenen die slapen te verenigen rond het kruis van Christus.'

De briefschrijver merkt vervolgens op dat hij tot dusver verblijdend nieuws heeft gegeven. 'Aangezien echter geen enkel schilderij volmaakt is wanneer er zich geen schaduwen op bevinden,' moet hij nu ook verder ingaan op de verwikkelingen die zich rond predikant Raoux hebben voorgedaan. Sinds enige tijd liet deze niet veel van zich horen,' verklaart Neff. 'Hij stelde zich ermee tevreden heimelijk te werk te gaan. Hij deed dit óf op eigen houtje of door middel van anderen, die nog meer verbitterd zijn tegen het Evangelie dan hij. En wij dachten nauwelijks meer aan dat droevige bondgenootschap, totdat Blanc een bezoek bij hem (Raoux) bracht. Hij wilde hem om uitleg vragen over een geval van minderwaardige laster dat van hem afkomstig moest zijn. Toen traden al zijn haatgevoelens weer duidelijk aan het licht.'

'Want inderdaad, de heer N., die de zondag voor Kerst moest voorgaan, gaf door heel zijn preek heen een stroom van beledigingen en verdachtmakingen tegen die 'mystieken van Genève', die nieuwlichters, die hypocrieten, die lafhartige mensen die de godsdienst prijsgeven waarvoor hun voorvaders zoveel pijn hebben geleden, enz., enz.

Die preek was hem, naar men denkt, aangeraden door zijn partijgenoten. Men was algemeen van mening dat hij er op uit was ons werk onherroepelijk te vernietigen en verdrijven. Maar de boze verricht altijd een werk waardoor hij zelf wordt bedrogen. In plaats dat hij de mensen van de weg der waarheid heeft vervreemd, heeft hij niets anders bereikt dan ze hierin te bevestigen.'

'Zelfs gedurende zijn preek was er in de kerk en onder de boeren zulk een geroezemoes van afkeuring, dat hij dit slechts met moeite kon doen bedaren. En nauwelijks had hij de preek beëindigd, of verscheidene notabelen - en dan vooral hun echtgenotes - gingen in menigte heen. Zij wachtten nauwelijks tot zij buiten waren om hun afkeuring over deze schanddaad te doen horen. Verscheidene personen, ook de mannen, waren na de preek slecht te spreken. De meest onverschillige mensen voelden zich geërgerd.'

'Hij wil ons met geweerschoten klein zien te krijgen, die gast,' zei een voerman bij het verlaten van de kerk. Iemand anders zei in een vol café: 'Sinds lange tijd ben ik niet weer naar de komedie geweest, maar onze geachte predikant heeft er ons vandaag een mooi staaltje van gegeven.' Men hoort werkelijk slechts uitroepen van verontwaardiging, aldus Neff. 'Zelfs een behoorlijk aantal van de vrienden van de prediker waren gedwongen hem publiekelijk af te keuren.'

Neffs biograaf heeft van de binnen de kerkenraad gevoerde discussie slechts een beknopt uittreksel gegeven. Aan het slot geeft hij hiervan in de woorden van Neff het volgende eindresultaat.

'Een ongeëvenaarde verdediger van N. beweerde, dat de voornaamste oorzaak van de verdeeldheden bestond in de bijeenkomsten die ik 's avonds had belegd. Dit gold ook van

de samenkomsten, die ik gedurende de zomer op zondagnamiddag in de open lucht had gehouden. Maar de ouderlingen, die vastbesloten waren de ontstane verdeeldheid niet aan dergelijke zaken toe te schrijven, vroegen kort en krachtig: 'Doen die samenkomsten enig kwaad? Is dat dan een slechte zaak?' De heer N. moest deze vraag wel ontkennend beantwoorden. Vervolgens heeft alles wat hij er verder van heeft gezegd tot geen ander resultaat geleid dan dat de kerkenraad zich ging uitspreken over een onderwerp, dat nog niet eerder was behandeld.'

'Allen keurden de door mij belegde samenkomsten, ongeacht welke, op ondubbelzinnige wijze goed, terwijl ze opmerkten dat deze van gunstige invloed waren op het volk. En zelfs diegenen, die in persoonlijk opzicht voor minder godsdienstig doorgaan, gaven hun instemming te kennen. Na al deze discussies ging ik weg. En daar de predikant steeds weigerde (het origineel van) de door hem gehouden preek te laten inzien, toen men hem dit vroeg, besloot de kerkenraad aan de zitting een einde te maken.'

'Vervolgens ging men over tot een mondelinge beraadslaging met het doel de zaak definitief uit de weg te ruimen. Nadat N. enkele tekenen van bewogenheid had gegeven, hechtte men geloof aan zijn oprechtheid en werd de zitting plotseling, onder tranen en omhelzingen, beëindigd. Vooral N. hilde veel. Hij erkende dat hij zich had laten meeslepen, dat hij verkeerd had gehandeld en hij beloofde alles wat men maar wilde. Blanc kwam heel tevreden terug en geloofde dat alles opgelost was.'

'Ik schudde het hoofd bij dit bericht, evenals degenen die bij me waren. En ik haalde de fabel van de wolf aan, die de boer juist in de val had gelokt. En waarlijk, N. is nog steeds dezelfde, terwijl zijn partijgangers furieus zijn en dit laten blijken zoveel ze kunnen.

De volgende zondag moet hij zijn woorden openlijk herroepen. Niemand gelooft echter dat hij dat zal doen. Het spijt de kerkenraad zo toegeeflijk te zijn geweest. De Heere moge al deze dingen doen uitlopen op Zijn eer en het welzijn van Zijn kinderen!'

'Na dit alles wat jullie nu hebben gezien,' vervolgt Neff zijn schrijven, 'zullen jullie wel niet verbaasd zijn dat, verre van het werk des Heeren te benadelen, de inspanningen van de vijanden dit slechts hebben bevestigd.

Dezelfde zondag van die verschrikkelijke preek waren er nog meer mensen dan gewoonlijk op de avondbijeenkomsten.

Blanc preekte 's morgens voor een onmetelijk gehoor.'s Avonds was onze vergaderzaal zo vol, dat wij genoodzaakt waren de tafels weg te nemen en de mensen nagenoeg op te stapelen.'

'De vorige avond had ik een samenkomst gehouden in een gehucht dichtbij de stad waar, ondanks sneeuw en kou, bijna alle boeren uit de omgeving zich naar toe hadden begeven. De meeste van hen kwamen uit een naburig dorp waar men, sinds verscheidene jaren, de schandelijke gewoonte heeft zelfs op Kerstzondag een 'modeshow' te houden. Ik heb ze ronduit over deze zaak aangesproken en hen de goddeloosheid en de ergernis van een dergelijke zaak aangetoond. Naderhand heb ik begrepen dat deze zaak niet meer heeft plaatsgehad.'

'Ik zag zelfs verscheidene meisjes uit dat dorp op diezelfde dag te Mens op onze avondbijeenkomst. Na die tijd heb ik 's avonds nog andere samenkomsten in andere gehuchten gehouden en steeds zijn er veel mensen naar toegegaan. Het aantal personen dat vermijdt om mij te horen preken is erg klein geworden, hoewel er ongetwijfeld velen onder zijn die het Evangelie nog niet liefhebben'

'Het feit dat wij in onze laatste preken totaal niet hebben gereageerd op N.'s beledigingen, Blanc niet en ik evenmin, en dat dus de misslagen voor zijn rekening komen, heeft zijn partij wel parten gespeeld. Maar jullie zullen wel begrijpen dat wij, door elke zinspeling op de vijanden te vermijden, niettemin de waarheid niet verhelen.'

'De laatste zondag van het jaar heb ik gepreekt uit de eerste algemene brief van Petrus,

hoofdstuk 2, de verzen 1-3. Ik heb in de eerste plaats stilgestaan bij die mensen, die nog nooit gesmaakt hebben dat de Heere goedertieren is en die nog nooit de toevlucht tot Hem hebben genomen. Ik heb ze uitgenodigd om dat te doen. Ik heb hun bewezen dat zij tot dusver niet de voorschriften, die in de eerste verzen zijn vervat, kunnen begrijpen noch op prijs stellen.'

'De eerste dag van het jaar moest ik opnieuw preken. En hoewel de sneeuw overvloedig neerviel, waren er toch veel mensen opgekomen. Ik sprak over de woorden: 'Den tijd uitkopende, dewijl de dagen boos zijn'. Zonder uitvoerig stil te staan bij de in dergelijke omstandigheden gebruikelijke gemeenplaatsen, ben ik begonnen met het beginsel te benadrukken dat God recht heeft op onze tijd, omdat die moet aangewend worden tot Zijn eer, tot nut van de naaste en tot onze eigen stichting.'

'Ik heb hen naar aanleiding van de genoemde drie punten gevraagd welk gebruik zij hiervan hebben gemaakt en op dit gebruik aangedrongen. Ik ben ermee geëindigd hen te smeken dit nieuwe jaar te beginnen met zich door het geloof met Christus te verenigen en aan de voet van Zijn kruis alle wrok, alle bitterheid af te leggen. De hele menigte was bewogen. De diepe stilte die er heerste werd slechts onderbroken door de tranen van hen die het meest ontroerd waren, want men zag de tranen uit bijna alle ogen vloeien.'

'Ook de predikanten N. en Blanc waren aanwezig. Toen ik van de kansel afkwam, omhelsde laatstgenoemde me met hartelijke bewogenheid. De ouderlingen deden dat eveneens, terwijl N., die ook in hun midden was, dit evenals de anderen deed. Hij had al een bijzonder gunstig oordeel over mijn preek uitgesproken. De mensen, die bij het heengaan dit alles zagen, hoefden slechts een opmerkelijke vergelijking trekken tussen deze rede en die N. voorheen had gedaan. Hoewel die van mij wat de stijl betreft niet erg verzorgd kon zijn, omdat deze als gewoonlijk geïmproviseerd was, betuigde iedereen zijn voldoening, vooral vriend Blanc. Deze heeft echter wel de gewoonte om mij onbewimpeld, evenals ieder ander persoon, als een rechte broeder de waarheid te zeggen'

'Ik geloof niet dat ik dit alles zeg om mezelf te verheerlijken. Maar ik had nooit durven hopen dat me het preken zo gemakkelijk af zou gaan. Het kwam me altijd voor dat dergelijke predikers wondermensen waren. En ik bemerk nu dat een weinig oefening en vooral geloof, wonderen tot stand kunnen brengen. Het schijnt me tegenwoordig geen moeilijke taak meer toe om de kansel te beklimmen, zonder zelfs de tijd te hebben gehad om aan mijn tekst te denken en een rede volgens de gewone regels te houden, zonder herhalingen, zonder stoplappen, gedurende geruime tijd en voor zoveel mensen. Maar ik herhaal het wel, dat is voor degene die gelooft. Overigens bid ik jullie voor je te houden wat ik je heb verteld. Ik geloof niet dat ik voor mijn vertrouwde vrienden te bescheiden moet zijn om de rijkdommen van de genade des Heeren te verzwijgen.'

Vervolgens wordt door Neff vermeld dat dominee Bonifas een dertigtal Nieuwe Testamenten heeft gezonden om ze voor andere personen beschikbaar te stellen. Twintig hiervan zijn geplaatst bij een (roomse) geestelijke, die om nog tweehonderd exemplaren heeft verzocht. Blanc zal zorgen dat die er komen.'Als dat doorgaat, concludeert Neff, 'dan zullen de rooms-katholieken even goed voorzien zijn als de protestanten. God geve dat zij er een beter gebruik van zullen maken!'

Neff geeft nu voor het eerst enkele mededelingen over drie van 'zijn jonge leerlingen', met wie hij zich bezighoudt om hen voor te bereiden op hun verdere studie. Het zijn leerlingen die later predikant in de 'protestantse' kerk hopen te worden. Hun leermeester vertelt dat zij veel vorderingen maken in de eerste beginselen van de humane wetenschap. 'De twee die bekeerd zijn doen dit ook in de kennis van de dingen van boven, de derde heeft altijd een goede instelling, maar slaapt nog. Tot nu toe heb ik nog maar deze drie. Ik heb, wat deze

jonge mannen betreft, nog geen behoefte aan buitenlandse hulp.'

'Dit kan later voor een van hen wel nodig zijn vanwege noodlijdende familieomstandigheden,' vervolgt Neff, 'Als de Heere hem spaart geloof ik dat hij een goede arbeider zal worden in Zijn wijngaard. Even ijverig als intelligent gebruikt hij al zijn beschikbare tijd voor de studie, voor zijn eigen geestelijke vorming net zo goed als voor die van anderen. En hij verbaast me vaak door de juistheid en nauwkeurigheid van zijn opmerkingen. Men zou ze wat filosofisch kunnen noemen. Hij is klein van stuk en even fijn van temperament. Hoewel hij bijna zeventien jaar is lijkt hij wel iemand van vijftien. Maar zijn ziel is noch jong, noch klein.'

'Ik ben dit jaar de catechisatie op 1 november begonnen en heb al negentig catechisanten ingeschreven. Hierbij zijn enkele jonge mensen van veertien jaar inbegrepen die nog het allermeeest bereidwillig zijn. Het merendeel van de kleine 'zusters' behoort hiertoe. Een van hen, die dit voorjaar belijdenis heeft gedaan, heeft de wens te kennen gegeven met de nieuwelingen terug te komen. Zij is weinig ontwikkeld en in geestelijk opzicht nog weinig gevormd. Haar besluit heeft mij verbaasd. Maar sinds enige tijd heeft zij wat de verstandelijke zijde betreft vorderingen gemaakt. Nog iemand anders, die al twee jaar geleden belijdenis heeft gedaan, wil dit jaar ook terugkomen, hoewel ze bijna een halve mijl van de stad af woont. Maar zij is een van de in geestelijk opzicht meest gevorderden.'

De op 17 januari 1823 gedateerde brief wordt door Neff met veel zelfveroordeling begonnen. 'Als ik de brieven van onze dierbare broeder B (ost?) lees en als ik zie hoeveel werk hij verricht, durf ik mijn gezicht haast niet te laten zien. Het schijnt me toe dat ik bij het afval moet worden gezet. Opnieuw heb ik gelegenheid me te verwonderen over de bewijzen van genade die de Heere me verleent, evenals over de zegeningen die Hij over mijn werk verspreidt.'

'Ik heb eens gezegd dat ik op een deurwachter lijk, die de ingang aanwijst maar die zelf buiten blijft staan. En dat is werkelijk de waarheid! Ik blijf ver achter bij de meeste mensen die het Woord horen. Ik moet me soms geweld aandoen om te luisteren naar hun klachten, omdat die me beschaamd maken. Ik moet dan volgens het Evangelie antwoord hierop geven. Als die arme zielen eens wisten wie de man is tot wie zij spreken, dan zouden zij zich er wel voor wachten hem om het levende water te vragen.'

Na dit opmerkelijke bewijs van zelfkennis gaat de briefschrijver verder met diverse mededelingen over zijn werk.

'De kleine meisjes vooral maken verrassende vorderingen. Het is moeilijk een levendiger kerk voor te stellen dan die kleine groep kinderen. Omdat ze er niet mee tevreden zijn op zondag in zo'n groot aantal bijeen te komen om te bidden, grijpen ze elke gelegenheid aan om met z'n drieën of vieren bij elkaar te komen. Zij hebben hiervoor zelfs vaste tijden afgesproken. Hun kleine gezelschappen zijn eigenlijk vergaderingen van belijdenis en gebed. Want zij bidden om de beurt voor zij uit elkaar gaan.'

'Dit alles gebeurt overigens zonder dat ik mij ermee bemoei. Ik laat zelfs niet eens blijken dat ik hierdoor ontroerd ben, omdat ik bang ben door mijn hoogmoed de zaak te bederven. Die kleine gemeenschap is als een vurige oven, waarbij ogenblikkelijk de meest koude lichamen zich verwarmen. Nauwelijks heeft een jong meisje deze gezelschapjes acht of tien dagen bezocht, of zij moet hierdoor wel tot inkeer komen en op dezelfde weg gaan wandelen.'

Vervolgens gaat de briefschrijver nader in op het **ontwakende geestelijke leven** in La Mure, waar hij de vorige zondag heeft gepreekt. 'Het vuur van het Evangelie wordt hier onderhouden, hoewel het zich niet uitbreidt. Er zijn hier slechts vier als bekeerd staande personen. Twee jonge mannen, van wie er een sinds kort hier is komen wonen, terwijl de

andere een is van mijn catechisanten van het laatste jaar. De andere twee zijn jonge vrouwen. Van hen is een uit La Mure zelf afkomstig, de ander is jonger, maar zowel flink als ootmoedig en vrijmoedig. Zij hoopt hier alleen de zomer door te brengen. Deze vier jonge mensen komen elke avond bij een om te lezen, te zingen en te bidden.'

'De kleine meisjes, die onder invloed van Louise tot inkeer zijn gekomen, volhardden nog steeds in het geloof. Dit geldt vooral van het aller-jongste zusje van een van de overtuigde jonge mannen over wie ik heb gesproken. Emilie R. is slechts negen jaar. Toch blijkt ze even ernstig te zijn als een ware christin van veertig. De twee anderen zijn nichtjes van de meest ijverige van onze zusters hier.

Gemina, de oudste, die elf jaar is, is sinds lange tijd erg aandachtig. Nisida, de jongste, is nog maar negen of tien jaar. Het is nog maar sinds kort dat zij zich bezighoudt met haar ziel. Zij staan onder toezicht van hun tante, die hen tot steun is. Als zij de werkzaamheden van de vrienden van Mens zouden hebben, zouden zij veel goeds aan La Mure kunnen doen.'

Neff vraagt zijn vrienden om, samen met deze kleine kinderen, zich te wenden tot de troon der genade.

Vorige zaterdag heeft Neff de nacht door gebracht te La Baume, een kleine protestantse plaats dichtbij Du Drac, dat een mijl hoger is gelegen dan La Mure. Hier had hij volgens zijn gewoonte een gezelschap gehouden. Sinds ongeveer negen maanden bezoekt hij deze plaats, waar hij tot dusver 'noch tegenstand, noch réveil' heeft opgemerkt. Neff werd met veel beleefdheid door de burgemeester ontvangen. Hij werd, naar eigen zeggen, ook 'zeer aandachtig door alle inwoners beluisterd - en door niemand begrepen'.

'Maar sinds kort heb ik iets bemerkt,' zo voegt hij aan deze teleurstellende woorden toe, 'van enig leven bij vier of vijf jonge meisjes, die me bijzonder trouw zijn gevolgd. Nadat ik me enigszins op de hoogte had gesteld van hun geestelijke toestand, hield ik ze bij mijn laatste bezoek in de gaten. Ik was in de gelegenheid te zien dat ik me niet had bedrogen. Toen ik de Schriftverklaring en het gebed had beëindigd ging iedereen, in plaats van te vertrekken, stilzwijgend weer op zijn plaats zitten'

Ik had gesproken over de geboorte van de Zaligmaker. Helemaal in beslag genomen door de toestand van die arme zielen en gedrongen voor hen te bidden, bad ik, het hoofd in mijn handen en mijn ellebogen steunend op de tafel, waarbij ik soms een zucht liet horen. Men dacht dat ik niet goed was en dat vroeg men mij verschillende keren. Nadat ik tevergeefs had herhaald dat mij niets mankeerde, eindigde ik door op te staan, terwijl ik op bewogen toon tot hen zei: 'Ik ben niet ziek, vrienden, maar ik denk aan jullie ziel. Ik vrees dat het merendeel van jullie al vergeten is wat ze zopas gehoord hebben, of er niet meer over nadenken. En dat is het juist wat me bedroefd maakt.'

'Het genoemde onderwerp gaf de kracht aan mijn woorden. Deze schenen indruk te maken. Elisabeth Isaac, het oudste meisje over wie ik heb gesproken, barstte in tranen uit en bleef de hele avond ernstig.

Toen ik de volgende morgen naar La Mure vertrok met een groepje boeren van die plaats, had ik gelegenheid met haar te spreken. Ik stelde haar voor kennis te gaan maken met de 'zusters' te La Mure. Ze ontving mijn voorstel met blijdschap. De zondag was echter veel te kort naar haar zin. Daarom vroegen zij en haar zuster toestemming van hun ouders om bij hun vrienden te La Mure te blijven slapen.'s Avonds woonden ze onze zangbijeenkomst bij, waar, als ik er kwam, altijd veel mensen aanwezig waren.'

Nadat ik hen de volgende maandagmorgen bij een van de 'zusters' had gebracht, bleven wij er geruime tijd. Ik sprak bijzonder ernstig met hen en wel in hun eigen dialect, wat altijd het meeste effect heeft. Zij waren erg bewogen. Onze 'zusters' voegden er enkele treffende opmerkingen aan toe. Zij nodigden ze uit hen vaak op te komen zoeken, wat ze beloofden. Zij voegden eraan toe, dat zij liever naar de preek te La Mure gingen dan in de andere

plaatsen, omdat ze hier veel mensen kenden en men er elke zondag ging dansen.'

'Nadat ze in zeker huis nog enkele traktaatjes hadden gekocht vertrokken wij allen, samen met een van onze broeders, naar Mens. Na drie kwartier te hebben gelopen verlieten zij ons, min of meer ontdaan, om de weg naar hun gehucht in te slaan. Na hen nog enkele ernstige woorden te hebben meegegeven, namen wij afscheid van elkaar. Ik hoop dat de Heere, in Zijn barmhartigheid, dat kleine beetje zuurdesem zal bewaren en onze inspanningen zal zegenen. Het aantal van mijn catechisanten neemt elke week nog toe. Het zijn er nu ongeveer honderd. Ik ben gedwongen er twee klassen van te maken.'

Nadat Neff in zijn brief heeft verteld hoe hij deze jonge meisjes uit La Baume met die van La Mure, die door hem 'zusters' worden genoemd, in aanraking heeft gebracht, komt hij nog even terug op de 'affaires' rond predikant N.'

Wat ons aangaat,' schrijft hij, 'wij zijn bijzonder door zijn plagerijen in verwarring gebracht. Veel mensen vergeten het heil van hun arme ziel door zich bezig te houden met uitwendige vijanden. Zij denken dat zij zich, door tegen hen te strijden, hierdoor aangenaam bij de Heere kunnen maken.'

'Dominee Blanc wordt hierdoor ook bijzonder geërgerd. Bovendien heeft hij onlangs nog het bericht van de dood van zijn vader ontvangen, wat hem erg heeft aangegrepen. Zijn geloof is in deze omstandigheden versterkt, want die beproeving heeft hem minder neergedrukt dan dit op andere tijden het geval zou zijn geweest. Zelf heeft hij hiervan getuigenis gegeven, ook anderen die weten hoe gevoelig hij voor deze dingen is.'

Na dit intermezzo komt Neff toch maar weer op zijn catechisanten, dus op zijn geestelijke kinderen, terug. 'Deze morgen,' vertelt hij, 'heb ik een van mijn catechisanten van het laatste jaar ontvangen en bemoedigd. Het is iemand wie de Heere de ogen heeft geopend voor de ellende van haar hart. Dat is een zaak die, Gode zij dank, in deze tijd herhaaldelijk voorkomt. Dit meisje woont in een plaats op twee mijlen afstand van hier, in de bergen. Al tijdens dit voorjaar kwam ze mij het meest overtuigd voor van die hele gemeenschap. Maar omdat zij omringd was door mensen, die even onwetend zijn als wereldsgezind, terwijl zij zelf eerst even luchthartig was, was zij schijnbaar dezelfde gebleven.'

'Maar sinds een week hebben haar ouders op mijn verzoek besloten haar het overige van de winter naar een van onze 'zusters' te zenden. Zij komt een gedeelte van de dag naar mij toe en kan dan profijt trekken uit de lessen die ik aan anderen geef. Ik weet niet hoe het met haar zal gaan wat het wereldse onderwijs betreft, maar in geestelijk opzicht ben ik zeer over haar tevreden. Het blijkt dat haar vader, die schoenmaker is, ook evenzeer overtuigd is. Hij is momenteel in Mens. Zijn dochttertje heeft met hem gesproken over de staat van zijn ziel. Hij begint nu, heeft ze mij verteld, die taal te begrijpen. Hij is verblijd met de genade die de Heere aan zijn dochttertje heeft bewezen. Als de Heere hen onderhoudt, zullen dat de eersten zijn in deze vallei, een vallei die tot dusver heeft geslapen in de schaduw des doods.'

De verwikkelingen rond de figuur van predikant Raoux, die kerkenraad en gemeente van Mens voor zulke ingrijpende problemen hadden gesteld, zijn intussen nog niet tot oplossing gekomen. De bewuste predikant had, teneinde een oplossing te forceren, zich namelijk naar Parijs begeven om zijn zaak aan het hoogste kerkelijke colleges voor te leggen. Vandaar dat ook de kerkenraad van Mens zich gedrongen zag Neff hiernaartoe te zenden om de betreffende zaak te bepleiten en aan de hoogste instanties voor te leggen.

Na zijn terugkeer maakte hij van de gelegenheid gebruik een goede vriend te **Lyon**, Dardèle genoemd, op te zoeken. 'Hij volhardt nog steeds in de liefde tot de Zaligmaker en wil, naar het mij voorkomt, Hem ook bij anderen bekend maken. Hij is misschien de enige

brandende kaars die, hoe zwak ook, schittert te midden van de duisternis van die grote en ongelukkige stad.' Als Neff dit aan zijn vrienden schrijft voegt hij er nog aan toe: 'Vergeet hem niet in jullie gebeden.'

Nadat Neff te Grenoble is aangekomen, begeeft hij zich te voet naar Vizille, waar hij tot zijn blijdschap een van zijn vroegere vrienden aantreft, namelijk Gachon de Massilargues. Deze 'jonge broeder' is degene die Neff door de bekende predikant van Montauban, Francois Bonnard, is aanbevolen als voorzanger en onderwijzer voor de school. 'Zijn levendige en openhartige blik, gevoegd bij zijn ijver en schriftuurlijke kennis, geven mij hoop dat hij enig goed zou kunnen doen voor die plaats, waar alles, behalve misschien juffrouw O., welke hier nog altijd vegeteert, nog is gedompeld in de slaap des doods.'

Aangezien Neff op zaterdagmorgen te Vizille was gearriveerd, was hij in de gelegenheid de volgende zondag hier te preken. Nadien maakte hij gebruik van de diligence om naar La Mure te gaan, waar men al naar zijn komst had uitgezien. Hij werd door de familie R. 'met open armen' ontvangen. Tot zijn blijdschap ontmoette hij hier weer diverse vrienden, onder anderen onze zuster Miette Morel en de kleine Gemina'.

Enige tijd na Neffs aankomst kwam een van zijn geliefde catechisanten, Aimé Richard binnen, 'die me huilend van blijdschap om de hals viel'. De avond werd doorgebracht met het zingen van liederen en het spreken over geestelijke zaken.

Nadat Neff de volgende dag de vallei, die La Mure scheidde van Mens, te midden van overvloedige sneeuwval had doorkruist, arriveerde hij in de namiddag weer in zijn woonplaats. 'Het is moeilijk de blijdschap te beschrijven van al mijn vrienden, vooral van mijn geliefde kinderen,' schrijft Neff. 'Dit is niet te vergelijken met het verdriet dat mijn vertrek hun had aangedaan. Gedurende de eerste twee dagen werd het huis onophoudelijk belegerd door bezoekers.' Ondertussen kwam de postbode hem niet alleen enkele brieven bezorgen uit Parijs, maar ook zes of acht van catechisanten, die aan hem waren toegezonden. Verschillende hiervan waren 'bijzonder ontroerend'.

In deze tijd vertelt Neff ook een en ander over een jonge vrouw, Elisabeth Girod, die hij heeft leren kennen. Zij woont in het plaatsje Guichardière, dat op ruim een mijl afstand aan de voet van de Obion is gelegen. 'Zij heeft vorderingen gemaakt in de waarheid,' aldus Neff, 'na langdurig en volhardend haar last te midden van een tegensprekende wereld te hebben gedragen. De Heere heeft eindelijk haar tranen gedroogd en haar hart verheugd! Sinds die tijd, ongeveer sinds het Kerstfeest, heeft ze haar ijver in het werk des Heeren verdubbeld. Zij onderwijst gedurig alle inwoners, die hiervoor ontvankelijk zijn, uit de gehuchten die niet te ver van haar woonplaats zijn verwijderd.'

'Zij legt hun in haar dialect de Bijbel of de traktaatjes uit, volgens haar eigen wijze van uitdrukking, even goed als ik. Ik heb er geen moeite mee dit te geloven. Zij gaat ook overvloedig met hun in gebed en dat met evenveel gemak als met opening. Dus beveel ik haar onze kleine kudde aan en dan in het bijzonder een jeugdig meisje, dat Elisabeth d' Orzual heet. Ze ligt al sinds lange tijd ziek in het dorp Saint-Baudrille, dat op een halve mijl afstand van hier is gelegen. Elisabeth Girod is tijdens mijn afwezigheid al verscheidene keren bij haar op bezoek geweest en de Heere heeft haar werk willen zegenen.'

'De zieke is er in lichamelijk opzicht erg slecht aan toe en zal waarschijnlijk niet lang meer kunnen leven. Maar wat haar ziel aangaat is ze goed gesteld. Ik heb haar destijds in diepe zielennoed en benauwdheid moeten achterlaten, maar haar later vol van vertroosting weer terug mogen zien. Gezegend zij de Heere, Die Zich verwaardigd heeft haar te bezoeken voor dat Hij haar tot Zich roept. Zij verheugt zich bij de gedachte, dat zij nog maar enkele dagen hier beneden hoeft door te brengen. Dan zal ze weldra bij Hem zijn, Die ze heeft liefgehad zonder Hem ooit te hebben gezien. Dat is de eerste zieke die me blijdschap heeft gegeven. Ik geloof dat ik tot dusver alleen maar geroepen ben geweest bij dwaze

maagden.'

Enige tijd later deelt hij aan zijn vrienden mee: 'Onze lieve Elisabeth d'Orzual van Saint-Baudrille is voorzover mij bekend nog niet gestorven,' schrijft Neff. 'De Heere laat het zwakke ademtochtje dat haar in leven houdt nog voortduren, opdat de laatste stralen van dat uitdovende licht mogen dienen tot onderwijs en troost voor degenen die haar bezoeken. Zij spreekt gedurig over haar geluk en haar vrede. De een wordt hierdoor geërgerd, anderen worden hierdoor ontroerd en begeren eveneens de dood van de oprechten te sterven. De meeste zusters zijn haar gaan opzoeken en worden door haar voorbeeld bemoedigd.'

Over één zaak kan Neff niet uitgepraat raken. Dat is over de recente bekering van zijn hospita. De eerder genoemde Richard is door de hand des Heeren het beslissende middel geweest tot bekering van moeder Bonnet. 'Mijn gastvrouw,' vertelt Neff, 'is een oprechte en naar het oordeel van de wereld vrome vrouw, met een zwakke gezondheid en soms ook uitgesproken nerveus en lichtgeraakt. Zij heeft nooit de leer van Christus kunnen begrijpen, hoewel ik bijna twintig maanden bij haar gewoond heb. Verscheidene keren heb ik, tijdens de diverse keren dat ze ziek was, aan haar bed gelezen en gebeden. Zij heeft me zelfs meer dan eens gevraagd wat men zou moeten doen om zalig te worden, maar een dikke sluier bedekte haar ogen en haar hart bleef in duisternis gehuld. Zij heeft alleen altijd een bijzonder levendige genegenheid voor mij persoonlijk aan de dag gelegd, zonder eigenlijk te weten waarom.'

'Tijdens mijn laatste bezoek op 3 december bleek ze haar eigengerechtigheid te zijn verloren, maar verkeerde ze in een staat van benauwdheid en smart. Mijn komst maakte op haar zulk een sterke indruk, dat ze me bijna niet kon spreken over haar toestand. Ik was er echter ver vandaan haar wat dat betreft te verdenken. Ik vertrok naar Orpierre zonder verder te zijn ingelicht. Maar op dezelfde dag van mijn vertrek kwam onze zuster Elisabeth Germaine, die nagenoeg van haar ziekte hersteld is, bij haar op bezoek en aan haar opende zij haar hart. Zij is vooral bevreesd dat God haar enkel kastijdt, omdat het licht in haar woning is geweest (dat waren haar eigen woorden) en dat zij hier geen winst mee had gedaan. Elisabeth maakte haar de schatten van Gods barmhartigheid bekend en nu zij heeft vrede en blijdschap gevonden.'

'Bij mijn terugkeer (uit Orpierre) op de tiende, vond ik haar terug, geheel vernieuwd in haar oordeel. Zij verbaasde me zeer en vertelde me welke grote dingen de Heere aan haar gedaan had. Ze zei tegen mij :Ik houd nu nog meer van u dan voor u was vertrokken. Nu houd ik ook nog meer van Clavel en Elisabeth. Vroeger hechtte ik me aan de persoon en nu hecht ik me aan het Woord der waarheid.'

Haar beide dochters weenden van blijdschap en dankten de Heere. Toen verscheidene jonge meisjes mij bij het heengaan vroegen om voor hen te bidden, voegde zij eraan toe: 'En voor mij ook, die de aller-geringste van allen ben.'

'Ik vertel jullie in bijzonderheden de bekering van die goede vrouw,' zegt Neff. 'Ik ben er des te meer mee verblijd omdat ze mij twee jaar lang als een moeder heeft verzorgd. Ik heb er menigmaal over gezucht zulk een oprechte en ijverige ziel te zien wonen in de duisternis, maar God weet de tijd van elk ding en Zijn goedertierenheid verloochent zich niet.'

'Te midden van al onze wederwaardigheden,' zo luidt het in een volgende brief aan een van zijn vrienden, 'zijn er van tijd tot tijd ook weer enkele dingen die verblijden. Ik heb jullie omstreeks Nieuwjaar geschreven over een van mijn kleine zusters, vooral over een zeer jong meisje, Finon, dat hoogstens zeven of acht jaar oud is en dat het meest gevorderd is van allen. Het is een kind van een rijke, maar goddeloze boer, welke in een naburig gehucht dicht bij de stad woont. Haar ouders hebben veel aanstoot genomen aan haar

bekering en dreigden haar weg te halen bij haar grootmoeder die in de stad woont. Hier heeft ze veel omgang heeft met al onze jonge zusters.'

'Wat haar moeder vooral dwars zit is, dat zij niet meer wil weten van haar formuliergebedjes, maar tracht te bidden door de Heilige Geest. Haar vader trof haar eens aan terwijl ze zat te lezen in een traktaatje dat als titel droeg *Het kleine christenmeisje*. Hij nam dit boekje en wierp het bij de eerste oogopslag met verontwaardiging weg onder de uitroep: 'Alweer over die Jezus Christus!' Toen pakte hij haar bij de hand om haar mee naar huis te nemen, omdat dit allemaal haar ziek maakte. Enkele dagen later gaf men echter toe aan het dringende verzoek van het kind en bracht het weer bij haar grootmoeder terug.'

Misschien had men haar nog wat langer hier gelaten om haar te leren lezen. Maar toen haar moeder haar op zekere dag was komen opzoeken, leidde dit opnieuw tot een bron van ergernis. Onder het haarkammen beloofde ze het kind mooie kleren voor Pasen, nieuwe schoenen enz. 'O, lieve moeder, antwoordde Finon toen, 'u spreekt over niets anders dan over kleren, laat ons toch zorg hebben voor onze ziel!'

'Jullie kunnen wel begrijpen dat in een land waar hoogmoed heerst, men niet kan uitstaan dat de kinderen zulke lessen aan hun ouders geven.

Na deze gebeurtenis haalde men het meisje voorgoed bij haar grootmoeder weg. Nu verkeert ze eenzaam in het gehucht waar ze woont, omringd door ouders die vijandig gezind zijn ten opzichte van God, Christus en Zijn volk. Het is een kind dat nog niet voldoende kan lezen om zich met het Evangelie te troosten! Hoe opmerkelijk dat zulk een jong en weinig onderwezen meisje in haar houding volhardt!'

Neff maakte zich na zijn vertrek veel zorgen over haar. Want niemand durfde er naar toe te gaan uit vrees slecht ontvangen te worden of misschien wel te worden weggejaagd door de ouders, vooral door de vader. 'Maar de vorige donderdag hadden vier van onze kleinste 'zusters' de stoute schoenen aangetrokken en waren, uit begeerte om weer met haar te spreken, thuis op gaan zoeken.' 's Avonds keerden zij vol blijdschap terug. De vader van Finon was niet thuis geweest en verder waren ze vriendelijk ontvangen.

Finon had verteld dat ze zich vaak terugtrok in de stal om te bidden. Haar jongere broertje verklapte dat weer aan de ouders, die haar over het algemeen hard behandelden. Maar zij bad de Heere om haar geduld en zachtmoedigheid te geven. Ze had haar vriendinnen opgedragen om Neff te vragen voor haar te bidden omdat ze zich vaak zo stout voelde'. Ze verlangde hem te zien om hem te horen spreken over de goede Zaligmaker, Die zoveel van ons houdt'.

Enige tijd later krijgen we van Neff te horen: 'Onze lieve kleine Finon, steeds zowel trouw als oprecht is, heeft eindelijk de vrede gevonden. Zij gedraagt zich als een lammetje in de schoot van de goede Herder. Onze kleine zusjes zien haar slechts zelden en dan nog in het geheim. Het is bewonderenswaardig dat een kind van die leeftijd, dat zelfs niet kan lezen, het geloof zo zeker kan bewaren. Ze is omringd door vijanden van de Zaligmaker, die geen middel onbeproefd laten om haar van Hem af te trekken. Gewoonlijk wordt het haar onmogelijk gemaakt om christenen te ontmoeten (men neemt haar nooit mee naar de kerk). Het is eveneens verwonderlijk dat zij nog zoveel vorderingen maakt, terwijl tegelijkertijd zoveel zielen, die in een veel gunstiger positie verkeren, verkoelen, terwijl ze het vuur, dat de Heilige Geest in hen heeft ontstoken, laten uitdoven!'

'Deze berichten deden me veel genoegen,' laat Neff zijn vrienden weten, 'en versterkten mijn geloof. Zij geven me een nieuw getuigenis van de zorgen, welke de goede Herder betoont voor al Zijn schapen, zelfs voor de kleinste lammetjes.'

Uit de hier beschreven gebeurtenis blijkt niet alleen de goede zorg van de grote Herder, maar ook het bezorgde en kinderlijke gemoed dat de onderherder toonde voor zijn allerkleinste schapen.

In een brief van 9 april 1823 gaat Neff nog wat nader in op het geestelijke leven van zijn gemeenteleden. 'Velen nemen toe in kennis en geven ons blijdschap. Anderen, die slapen, worden wakker. Enkelen, die de ogen waren geopend, gaan ze weer sluiten. Want de hitte van de zon laat het tedere tarwekiempje, dat nog geen diepe wortels heeft gevormd, verdorren. Onze (meermalen genoemde) Louise schijnt helaas tot dit aantal te horen. Sinds enige tijd heeft ze meer omgang met de wereld en de vrienden vertrouwen het niet meer! Zij is voorheen van grote betekenis geweest voor de geestelijke ontwaking van verscheidene zielen. Maar nu rechtvaardigt zij de door de apostel Paulus uitgesproken vrees: 'daar ik anderen gepredikt heb, zelfverwerpelijk worde!' Evenals de grote apostel der heidenen heeft de apostel van de Hoge-Alpen ondervonden dat alle schoonschijnende bloesem geen blijvende vrucht oplevert.

Neff vermeldt dat de meeste gezelschappen worden bijgewoond door vrouwen. 'Vaak is het een vrouw van een muilezeldrijver, of een dienstbode, die een voorstel doet over een gedeelte of hoofdstuk uit de Bijbel. Een bakker, een timmerman en een wever doen hun opmerkingen in hun dialect. En soms eindigt een van mijn catechisanten met veel opening in het gebed. Men leest hier soms ook de nieuwe traktaten of preken, enz. Onze godsdienstige traktaatjes gaan nog steeds rond en worden met veel belangstelling ontvangen. De inwoners van de landelijke omgeving beginnen nu ook in te tekenen. Wij hebben nu al drie collectanten of collectrices, aan wie het beheer van de voorraden is opgedragen.'

In een andere brief komt Neff nog eens op deze zaak terug. Ook tijdens zijn reis en zijn verblijf te Parijs had de geestelijke ontwaking niet stilgestaan. Onze broeders hebben in de stad bij een van hen, die vroeger een dronkaard en losbandig persoon was, op zaterdagavonden een samenkomst gehouden,' vertelt Neff aan zijn vrienden. 'Aanvankelijk was deze weinig talrijk, maar na verloop van enkele weken is het bezoek dusdanig toegenomen dat de beschikbare ruimte nauwelijks groot genoeg is. Blanc heeft, net als ik, gedaan alsof we van deze bijeenkomsten niets afwisten. We zijn er beiden mee ingenomen dat hier enkel maar 'gewone' mensen naar toe gaan. Zij zijn dan helemaal op hun gemak. De een heeft een psalm, de ander een vermaning, de ander een uitlegging, de ander een gebed, alles geschiedt met stichting.'

De predikantcatechist beroept zich in dit verband op een uitspraak van de apostel Paulus over de onderlinge stichtelijke samenkomsten in de gemeente in Korinthe. Deze handelt hier ook over de gave van de profetie en het spreken in vreemde talen, zaken die op dergelijke samenkomsten als 'extra-ordinaire gaven' aan de orde kwamen. Het kan wel begrijpelijk zijn dat de apostel zich hier uiterst beducht toont voor bepaalde ontsporingen op dit gebied. Vandaar dat hij er bij de gemeente op aandringt dat alles eerlijk en met orde dient te geschieden. *'Wat is het dan, broeders?'* zo vraagt hij. *'Wanneer gij dan samenkomt, een iegelijk van u, heeft hij een psalm, heeft hij een leer, heeft hij een vreemde taal, heeft hij een openbaring, heeft hij een uitlegging: laat alle dingen geschieden tot stichting.'*

Het kan wel duidelijk zijn dat het houden van dergelijke samenkomsten door Paulus niet wordt afgekeurd. Neff is dat ook allerm minst van plan. Hij vermeldt in dit verband tevens dat Bonifas, die in theologisch opzicht goed onderlegd was, op zijn tournee naar Mens de hier gehouden bijeenkomsten had opgemerkt. 'Hij had er krachtig op aangedrongen zich te verenigen,' aldus Neff. 'Hij had ook getracht bepaalde regels van discipline voor die samenkomsten op te stellen'.

Neff deinst hiervoor echter weer terug. *Hij vreest dat de spontaniteit van de jonge mensen onder al te strakke voorschriften zal gaan lijden.* 'De weinig methodische geest van de Fransen kan een dergelijk juk niet verdragen. Men moet ze de vrije teugel geven. Anders

zullen zulke maatregelen de zwakke zielen afschrikken en de vijanden de overwinning doen behalen. En als de jonge mensen dit oprecht begeren, zullen ze wel bijeenkomen zonder zich al te strak te organiseren. 'Dergelijke gezelschappen' mogen vanzelfsprekend niet ten koste van de openbare kerkelijke bijeenkomsten gaan, maar dienen enkel als onmisbare aanvulling. De kerkhistorie levert het duidelijke bewijs dat overal waar het geestelijke leven ontwaakt, behoefte aan dergelijke samenkomsten wordt gevoeld. Menigmaal zijn ze uit de nood geboren!

De al meermalen genoemde kerkhistoricus William Gilly staat nog tamelijk uitvoerig bij deze belangrijke zaak stil. Hij heeft dan vooral het oog op de zogenaamde 'prayermeetings' (gebedsbijeenkomsten), die in de Engelse en Schotse kerkhistorie ruime ingang hebben gevonden. Zij hebben volgens hem in bepaalde omstandigheden onweersprekelijk veel zegen verspreid. Maar, zo merkt hij op, 'zij hebben in het verleden ook bewezen een bepaalde vorm van verleiding te kunnen worden en een strik voor diegenen, die hieraan deelnemen vanwege het ontbreken van doeltreffend en competent leiderschap. Er is hierin een bepaalde tendens tot verleiding aanwezig, die predikanten tot ijdelheid en zelfbedrog kunnen brengen'.

Ook de vorst der duisternis neemt immers, vooral in tijden van afnemend geestelijk getij, de gelegenheid waar om onkruid tussen de tarwe te zaaien!

De hier door de Engelse predikant gegeven vermaning is beslist het overdenken waard. Maar wat stond de jonge predikantcatechist anders te doen? De verspreide gemeenten in de geïsoleerde berggebieden waren over het algemeen van regelmatige prediking verstoken. Zowel de weersgesteldheid als de ontoegankelijkheid van het terrein liet het meestal niet toe op zondagen grote afstanden af te leggen. Bovendien ontbrak het over het algemeen aan predikers die de rechte Schriftuurlijke voorlichting konden geven. Wel had Neff intussen op intensieve wijze door middel van zijn catechisaties een belangrijke bijdrage gegeven aan de confessionele scholing, maar de behoefte aan onderlinge gemeenschap bleef onverminderd voortbestaan.

Tot op zijn sterfbed te Genève heeft Neff bij zijn achtergebleven gemeenten aangedrongen op het onderhouden van stichtelijke bijeenkomsten. Dergelijke gezelschappen waren voor hem het middel bij uitnemendheid tot de beoefening van de gemeenschap der heiligen!

Het opgewekte geestelijke leven, dat overal kon worden waargenomen, moest echter wel in goede banen worden geleid.

Vandaar dat op degene, die op dergelijke samenkomsten de leiding werd toebedeeld, een grote verantwoordelijkheid kwam te rusten. Beide voorgangers van de gemeente van Mens, zowel Blanc als Neff, zijn zich de hier dreigende gevaren goed bewust geweest. Zij waren zich ook maar al te goed bewust dat het karakter van de onderlinge samenkomsten stond en viel met de leidinggevende persoon! Deze zaak verdiende dus alle aandacht. Maar het initiatief tot dergelijke bijeenkomsten moest eerder worden aangemoedigd dan worden onderdrukt. De onderlinge geestelijke gemeenschap zou als middel in Gods hand van onberekenbare zegen kunnen zijn.

Intussen voelde Neff dat het beslist noodzakelijk was om de ambtelijke ordening, die door de officiële instanties werd vereist, te ontvangen. Als dat niet gebeurde zou hij voortaan binnen de toenmalige staatkundige en kerkelijke verhoudingen niet op legale wijze kunnen functioneren. Er waren wat dat betreft echter diverse moeilijkheden te overwinnen. Hij was te Genève niet in de gelegenheid geweest een academische opleiding te volgen, zodat zijn officiële erkenning niet van een van de Franse faculteiten kon worden verwacht. Vandaar dat er een andere oplossing moest worden gevonden. Die kon echter alleen door middel van een officiële bevestiging in Engeland worden verkregen. Neffs ambtsbroeders, Emile Guers en Jean Guillaume Gonthier, beide voorgangers van de Afscheiden kerk te

Genève, waren hem enige tijd eerder al voorgegaan.

De bedoelde plechtigheid had altijd plaats in de Poultry Chapel. Op bepaalde tijden kwam namelijk in **Londen** een college van een aantal gezaghebbende predikanten in vergadering bijeen. Deze waren van uiteenlopende, overwegend Independent kerkelijke richting. De vergadering had plaats wanneer men het verzoek had ontvangen om aan predikers met extra-ordinaire gaven preekconsent te verlenen.

Tijdens deze vergadering werd de betreffende persoon aan een grondig examen onderworpen. Aan deze formaliteit ging steeds een grondig onderzoek vooraf, waarbij aan predikanten of personen die zich in wetenschappelijk opzicht hadden onderscheiden, om inlichtingen werd gevraagd. Voordat dus een persoonlijk examen moest worden afgelegd dienden de benodigde brieven van aanbeveling en studiecertificaten te worden overlegd. Omdat Neff al doorslaggevende bewijzen van zijn principiële gezindheid en predikgaven had gegeven vormde het gebrek aan ambtelijke opleiding in dit geval geen bezwaar.

De afspraak werd gemaakt dat de **bevestiging van Neff op maandag 19 mei in de Poultry Chapel** zou plaatsvinden. De kerkenraad van Mens had laten weten dat zijn voorganger zo spoedig mogelijk zou terugkeren.

Op de zondag die voorafging aan zijn vertrek nam hij afscheid van zijn vrienden te Mens. Op de avond van die dag kwam na afloop van de catechisatie een tiental vrienden bijeen. Bij deze gelegenheid werden er nog enkele brieven voorgelezen, onder anderen van Porchat.

'Wij hebben ons vervolgens tot nagenoeg middernacht met elkaar onderhouden,' schreef Neff.' We hebben met elkaar op de knieën gebeden. Dat is hier de gewoonte als men niet in de kerk is. Toen heb ik afscheid genomen en hen vermaand vaak bij een te komen om zich bezig te houden met het enig nodige. Maar alleen samen, zonder de vrouwen, zoals wij nu hier zijn. Dan is men vrijer en vertrouwelijker.'

De voorafgaande week had Neff een afscheidsbezoek afgelegd te Villars, waar hij enkele intieme vrienden wist te wonen. Bij deze gelegenheid kwamen zijn catechisanten bijeen in een stal. Hiertoe behoorden ook enkele van zijn 'scholieren' die door hem worden opgeleid tot onderwijzer of mogelijk tot predikant.

Verder worden enkele meisjes genoemd evenals enkele jongens, die volgens Neff werkzaam waren met hun zielenheil. Van de volwassen personen was enkel de eigenares van het huis aanwezig met haar oudste zoon.

'Ik maakte hun mijn reis bekend en vermaande ze tot volharding. Hierbij wees ik hen op die drie middelen: *het gebed, het lezen en het overdenken van de Bijbel en de herhaalde omgang, al zou dit met levensgevaar gepaard kunnen gaan, van de broeders in Jezus Christus.*'

5. BEVESTIGING TE LONDEN EN VERTREK NAAR DE HOGE ALPEN

PAG. 126

Slot van een brief van Neff aan zijn catechisanten:

... Wees waakzaam, nederig en volhardend in het gebed, opdat de Heilige Geest in jullie mocht wonen. Vergeet nooit dat de duivel er opuit is om jullie te verslinden en dat hij nooit slaapt. Als de schapen weten dat de wolf om hen heen sluipt, zullen zij zich er wel voor wachten zich ver van de herder te verwijderen. Zij zullen zich echter dichter bij hem houden, opdat hij hen zou beschermen. Want zij kunnen zichzelf niet verdedigen, noch ontvluchten, want de wolf loopt veel sneller dan zij. Doe hetzelfde, mijn kinderen! Houd e dicht bij de goede Herder, Jezus Christus. Hij zal, als Hij de wolf ziet komen, nooit wegvlugten. Integendeel, Hij zal als het nodig is Zijn leven geven om jullie te verdedigen, zoals Hij dit reeds eenmaal gedaan heeft om jullie te verlossen.'

'Welnu, die wolf, die verschrikkelijke leeuw, jullie weten het wel, dat is de satan, de vijand van jullie ziel. Dat is de wereld, dat zijn haar genoegens en rijkdommen, dat is haar ijdelheid. Dat zijn al haar schone woorden die ons kunnen misleiden. Dat is uiteindelijk ons boze harten de zonde die in ons woont. Al die vijanden zijn sterker dan wij. Maar Jezus is nog veel sterker, want Hij heeft de wereld overwonnen! Hij heeft de sterk gewapende, dat wil zeggen de satan, overwonnen en vastgebonden. Hij heeft onze zielen in vrijheid gesteld (Luk. 11, Joh. 1 6: 3 3, Mark. 3 : 2 7) . Jezus heeft ook gezegd: 'Want al wie uit God geboren is, overwint de wereld, en de boze vat hem niet'.

'Maar dit geldt niet alleen ieder persoonlijk, het geldt voor ons allemaal dat wij de toevlucht tot de Heere moeten nemen. Verzuim niet met elkaar te vergaderen, zoals dit voorheen geschiedde, om gezamenlijk de Zaligmaker te bidden, om Gods Woord of goede boeken te lezen en om je bezig te houden met jullie zaligheid. Verzuim evenmin om elkaar te vermanen uit vrees dat niet iemand uit jullie verhard zal worden door de verleiding der zonde.' Want jullie weten wel dat, waar twee of drie vergaderd zijn in de Naam van Jezus Christus, Hij in hun midden zal zijn'.

'Wat is dat een vertroostend woord, mijn lieve kinderen! O ondervind de werkelijkheid hiervan, als jullie waarachtig in de Naam van de Zaligmaker verenigd zult zijn, niet om kwaad van iemand te spreken, noch om je tijd op de verkeerde wijze te besteden, maar om te bidden, te lezen, om psalmen en gezangen te zingen uit de grond van je hart. En dat jullie bij dit alles niet zult vergeten te bidden voor je vriend en liefhebbende broeder in Jezus Christus.'

Tot zover deze aangrijpende liefdesbetuiging van de in het buitenland verblijvende herder. Van de zijde van zijn schapen werd hij in enkele beknopte briefjes op dienovereenkomstige wijze beantwoord.

Neff was door een officiële vertegenwoordiger van de Société Continentale de Londres meegedeeld dat zijn ambtelijke bevestiging op **maandag 19 mei** zou plaats vinden. Deze plechtigheid werd op die dag inderdaad tot uitvoer gebracht en wel in de al genoemde **Poultry Chapel van de hoofdstad**.

Door middel van een beschrijving van Emile Guers, Neffs ambtsbroeder, die zelf op een vergadering in de genoemde kapel was geëxamineerd, komen wij aan de weet dat de plechtigheid van de handoplegging geschiedde in tegenwoordigheid van een talrijke vergadering.

Vooraf dienden de betreffende studiecificaten van de theologische faculteit en de diverse brieven van aanbeveling worden overlegd. In het geval van Félix Neff kon van studiecificaten geen sprake zijn, omdat hij niet, zoals zijn ambtsbroeders, aan de Geneefse Academie had gestudeerd. Maar aan zijn geschiktheid als prediker hoefde,

gezien zijn uitgebreide kennis en zijn 'extra-ordinaire' gaven, niet te worden getwijfeld.

Aan de handoplegging van Guers en Gonthier werd destijds deelgenomen door een achttal predikanten, welke behoorden tot drie non-conformistische denominaties, namelijk die van de presbyterianen, de congregationalisten en de Baptisten.

Bij de plechtigheid ten behoeve van Félix Neff hebben negen predikanten en doctoren in de theologie hem geëxamineerd inzake de rechten en plichten van een getrouwe evangelieprediker.

Wij zullen hierbij het verslag volgen dat Neffs biograaf van deze belangrijke gebeurtenis heeft gegeven.

'Hier volgende vragen waarop hij bij zijn bevestiging antwoord moest geven:

1. Waaruit weet u dat u door God bent geroepen?
2. Hoe bent u ertoe gekomen om u aan het heilige geestelijke ambt te wijden?
3. Welke zijnde leerstellingen die u als de voornaamste beschouwt?

Op de drie gestelde vragen wist Neff een bevredigend antwoord te geven. Aan het slot van het onderzoek verklaart Neff dat hij zich volkomen conformeert aan de belijdenis van de gereformeerde kerken in Frankrijk en Zwitserland, zonder hierbij in bijzonderheden te treden. Hier volgt verder nog een samenvatting van de antwoorden, die Neff op de eerste van de gestelde vragen heeft gegeven.

'Ik heb de ambtelijke roeping tot de prediking van het Evangelie omhelsd omdat de soevereine Herder van onze zielen mij vanaf het begin de vurige begeerte heeft gegeven om de Blijde Boodschap te verkondigen aan zondaren, terwijl elke keer dat ik me aan een of andere bezigheid wilde wijden, ik mijn consciëntie belast voelde en een stem tot me zei: *'Ga heen en verkondig het koninkrijk Gods.'*

'Ik mag weten dat Hij me heeft geroepen, omdat Hij mij verwaardigd heeft Zijn zegeningen op mijn werkzaamheden te verspreiden en er al verscheidene zielen heeft gebracht tot de kennis van Zijn Woord, dat Hij me in Zijn Naam heeft doen verkondigen - omdat Hij mij heeft verwaardigd deuren te openen en ik sinds twee jaar meermalen ben geroepen door kerkenraden en gemeenten, zodat dat ik nooit op eigen verantwoordelijkheid en zonder roeping tot dit werk ben ingegaan.'

Vervolgens verklaarde Neff over de staat van ellende, waarin de mens door eigen schuld is terechtgekomen: 'Ik geloof dat de mens, in deze staat, niet waardig noch in staat is enig deel te hebben aan het koninkrijk Gods en dat hij volgens de gerechtigheid van de Allerhoogste zich de vervloeking heeft waardig gemaakt. Ik geloof dat zonder enige uitzondering alle mensen beroofd zijn van de eer van God, overeenkomende met wat geschreven is in het derde hoofdstuk van de brief aan de Romeinen. Ik geloof dat er in onszelf, noch in de hele schepping, enig middel bestaat om ons uit deze staat der vervloeking te verlossen.

Maar ik geloof dat God ons heeft liefgehad toen wij nog vijanden waren en dat Hij, in gelijkheid van het zondige vlees, het eeuwige Woord in deze wereld gezonden heeft, door hetwelk Hij de tijd geschapen heeft en dat dit Woord onder ons heeft gewoond onder de naam van Jezus, hetgeen Zaligmaker betekent.'

De centrale plaats in Neffs confessionele belijdenis wordt ingenomen door het geloof in Jezus Christus. Zijn verklaring herinnert in menig opzicht aan die van de apostel Paulus tegen de gemeente van Korinthe: 'Want ik heb niet voorgenomen iets te weten onder u, dan Jezus Christus, en Dien gekruisigd.'

Neff belijdt in dit verband:

1. Ik geloof dat deze Zaligmaker in onze plaats aan alle geboden van de wet heeft gehoorzaamd en de gerechtigheid, die ons ontbreekt, voor ons heeft verworven.

2. Ik geloof dat deze Zaligmaker in onze plaats in lichaam en ziel de algehele vervloeking die op ons rustte, heeft geleden tot aan de dood des kruises en dat door Zijn voldoening de Vader is genoeg gedaan en dat Hij ons rechtvaardig verklaart in Zijn geliefde Zoon. Ik geloof dat de discipelen van Christus door het geloof één plant met Hem zijn geworden, dat zij door God worden aangemerkt als vlees van Zijn vlees en been van Zijn beenderen, dat zij ware leden van Zijn lichaam zijn waarvan Hij het hoofd is. Zodat zij kunnen zeggen dat zij veroordeeld, vervloekt en gestraft zijn in Christus, gerechtvaardigd en geheiligd in Christus en dat zij in Hem zijn vertegenwoordigd en gezeten in de hemelen!"

'Ik geloof dat het ware geloof, waardoor wij alleen deel hebben aan deze genade, er in de eerste plaats bestaat dat wij diep overtuigd worden van en in waarheid bewogen worden door onze staat van verdorvenheid en van de rechtvaardigheid van onze eeuwige verdoemenis. Vervolgens geloof ik dat dit ware geloof ook hierin bestaat dat wij ons volkomen vertrouwen stellen op het lijdensgangen en de gerechtigheid van Jezus Christus, waardoor wij alles van Hem en niets zonder Hem verwachten. Er bestaat geen geloof zonder de kennis van onze zonden en de totale nietigheid van onze verdiensten.'

'Ik geloof dat wij niet zalig worden omdat we God lief zouden hebben, maar *opdat* we God lief zouden hebben. Maar dat, als we zalig worden door het geloof zonder de werken der wet, wij ook in Christus Jezus geschapen zijn om goede werken te volbrengen die God ons tevoren heeft bereid. Ik geloof eveneens dat het, om te beantwoorden aan het doel van de Zaligmaker, volstrekt noodzakelijk is dat Hij Zelfde wet in ons hart schrijft, dat Hij ons hart verandert en ons tot nieuwe schepselen maakt.'

'Ik geloof dat deze inwendige verandering het gevolg is van het waarachtig geloof. Ik geloof dat vanaf die nieuwe geboorte wij worden geroepen de nieuwe mens te onderhouden door Gods Woord, door het gebed en door alle middelen die binnen ons bereik zijn en dat wij acht moeten geven op onszelf, waarbij wij getrouw de hulp en de genade van God moeten gebruiken, uit vrees van Christus te worden gescheiden en verworpen te worden als de rank die geen vrucht draagt.'

'Na deze principiële punten, die essentieel zijn voor de leer van het Evangelie, geloof ik ook dat wij in de eerste plaats moeten trachten de mensen van hun zonden te overtuigen, met alle Schriftuurlijke middelen en verstandelijke redenering. Vervolgens moeten wij ze leiden tot Jezus, het Lam Gods dat de zonde der wereld wegneemt en Die niemand verwerpt van hen die de toevlucht tot Hem nemen.

Uiteindelijk dienen wij hen allen aan te sporen om het Woord van God te lezen en te overdenken, terwijl wij vooral moeten bidden voor degenen, die de Waarheid niet kennen, opdat de Heere hun geest moge verlichten, hun de zonden laten gevoelen en hun vergeving en vrede moge schenken door Jezus. Maar we moeten hen ook leren bidden voor diegenen die Hem reeds kennen, opdat God hen moge bewaren voor alle zonden en dit in liefde en ootmoedigheid mag leiden tot de volkomenheid.'

'Ik geloof eveneens dat wij Jezus Christus en Die gekruisigd moeten verkondigen, zonder over te gaan tot weinig stichtelijke discussies over zaken, waarover onder de christenen geen eenstemmigheid bestaat. De verborgen dingen moeten wij aan God overlaten, terwijl we ons met eenvoudigheid moeten houden aan die zaken die rechtstreeks heilzaam zijn voor onze ziel, die geschikt zijn om ons met God te verzoenen en die ons met onze broeders kunnen verenigen door de band der liefde.'

'Vervolgens geloof ik dat het de plicht is van een goede uitdeler aan ieder het voedsel te geven dat voor hem geschikt is: aan de kinderen in Christus melk, aan de volwassenen de vaste spijs, terwijl hij moet onderwijzen, vermanen, bestraffen of vertroosten al naar de staat is van een ieder van zijn schapen.'

'Uiteindelijk kan ik mij volkomen verenigen, *zowel wat de artikelen van het geloof als die*

van de Evangelische wandel betreft, met de Belijdenissen van de Gereformeerde kerken van Frankrijk en Zwitserland, waarin ik geboren ben en waaraan ik begeer mij als predikant te wijden.'

De door Neff afgelegde belijdenis van zijn geloof en de roeping tot het ambt hebben klaarblijkelijk zoveel indruk op de aanwezigen gemaakt, dat hij zonder enig bezwaar tot predikant werd geordend.

Neff heeft zijn verblijf in Londen zo spoedig mogelijk beëindigd. Hij werd gekweld door heimwee naar zijn jonge vrienden te Mens. Hij las en herlas onder tranen de hem toegezonden brieven. Omdat hij geen Engels sprak ontbrak hem in deze stad het medium tot broederlijke conversatie. Toch zijnde betrekkingen die hier gelegd zijn voor hem van veel betekenis geweest. De vrienden in Engeland zijn op deze wijze in staat geweest kennis te nemen van zijn latere arbeid in de Hoge Alpen. Hij heeft hier nadien ook bezoek van hen ontvangen. Enz. Enz.

Bij **Neffs komst in de Hoge Alpen** heeft er geen ontvangstcomité klaar gestaan om hem met alle bewijzen van toegenegenheid te begroeten. De voor hem bestemde woning heeft meer het karakter van een Alpenhut dan die van een riante pastorie. En wat zijn ambtelijke positie betreft heeft hij het nooit verder kunnen brengen dan een soort kerkelijke gedoogstatus. Voortaan zou hij zijn werk moeten verrichten bij de gratie van de illegaliteit!

Maar in weerwil van een aaneenschakeling van wederwaardigheden, van tegenwerking en wanbegrip, is Neffs geloof niet bezwaken. De indrukwekkende Alpenmassieven met de majestueuze besneeuwde toppen en soms ontoegankelijke bergpassen kunnen hem nu niet meer afschrikken. Zijn toekomstig lot is voortaan onherroepelijk verbonden met dat van een ontheemde en verwaarloosde kudde, die vegeteerde in een vergeten uithoek van de wereld. Hij wist zich bij zijn toekomstige arbeid niet alleen gedragen door de grote Opperherder der schapen, maar ook door de gebeden van oprechte vrienden in Genève, in de Zwitserse Jura, in Frankrijk en in de Alpen.

Tijdens de winterperiode van januari 1824 is de tijd aangebroken dat hij zich definitief in de Hoge Alpen gaat vestigen. In dienst van zijn Zender zal hij, onder het nageslacht van te vuur en te zwaard vervolgde Waldenzen, zijn laatste krachten gaan verteren. De herrezen Hannibal staat aan de poorten! In de naam van zijn onoverwinnelijke Soeverein eist hij onvoorwaardelijke overgave van de weerspannige stad Mensenziel. Etc.

'Met het oog op zijn uitgestrekte tochten zag de evangelist zich gedwongen drie bergpassen over te steken die min of meer te vergelijken waren met die van de Saint-Bernard of de Saint-Gotthard, namelijk die van de Orcière, de Isoire en de Lauteret,' noteert Ami Bost. 'Misschien hadden sommigen, die op even langdurige en vermoeiende wijze dergelijke etappes hadden afgelegd, rust kunnen nemen op de plaats van aankomst. Maar wat was het geval? Voordat de missionaris zelfs zijn maaltijd kon gebruiken en lang voordat hij eraan had kunnen denken te gaan slapen, zag hij zich genoodzaakt te prediken, te vermanen, te bestraffen of te vertroosten. Vervolgens moest hij zanglessen gaan geven, zonder enig ander instrument dan dat van zijn stem. Alleen op deze wijze wist hij, bij het ontbreken van een eigenlijke school, zijn inspanningen van gehucht tot gehucht aan te wenden.'

'Voeg bij deze lichamelijke vermoeidheden nog de geestelijke inspanningen, die een dergelijke moeilijke taak op zulk een uitgestrekt en onvruchtbaar terrein geeft. En denk

dan uiteindelijk ook aan het voedsel dat hij ontving als de tijd van de maaltijd was aangebroken. Verder wil ik hier niet eens spreken van een bed. Dit bestond soms enkel uit een strozak, die vaak door ongedierte was aangetast, soms zelfs door schurft. En als hij nu althans nog maar een vriend, een enkele vriend had gehad met wie hij zijn moeiten had kunnen delen! Behalve een enkele persoon in de vallei van Freyssinières met wie hij enige vertrouwelijke omgang kon hebben, bezat hij zulk een vriend niet.

We zullen bij de weergave van de eerste tocht die Félix Neff door zijn nieuwe arbeidsveld heeft ondernomen ook hem zelf even aan het woord laten."

'Ik vertrok uit Gap op donderdag 15 januari en arriveerde ter Arvieux de volgende zaterdag. Hier werd ik met enig ongeduld verwacht, omdat ik enkele kinderen moest dopen' Deze zaak bracht Neff tot de verzuchting.'Die arme mensen hechten meer waarde aan de waterdoop dan aan de doop door de Heilige Geest.'

Op maandag de 19de daalde Neff opnieuw af naar Guillestre om enkele noodzakelijke dingen te kopen. Nog diezelfde avond klom hij op naar het zes mijl verder gelegen Vars. Hier bevonden zich slechts zeven of acht protestantse gezinnen Hij belegde nog diezelfde avond een bijeenkomst, eveneens de volgende morgen om tien uur en nog eens tijdens de avond. Wie overdag verhinderd zou zijn was dan 's avonds in de gelegenheid te komen. Hoewel de bijeenkomsten werden gehouden in een stal werden de mogelijkheden dus wel benut.

'Het merendeel was zeer aandachtig,' aldus Neff. 'Het werd me vergund overvloedig met hen te spreken over de enige zaak die onmisbaar is. Ik ondervond onder hen die indrukken, welke gewoonlijk de prediking vergezelt en die ontvangen wordt in toebereide harten. Ik had gedurende drie uur zoveel gesproken en gezongen, dat mijn keel er behoorlijk door was geïrriteerd. Maar ik dronk een beetje schapenmelk, waardoor dit geringe ongemak werd weggenomen.' Enz. Enz.

10. HET ZEGENRIJKE RÉVEIL IN DE VALLEI VAN FREYSSINIÈRES

'De woestijn en de dorre plaatsen zullen hierover vrolijk zijn, en de wildernis zal zich verheugen en zal bloeien als een roos.' Aldus bezingt de profeet de grootheid en de heerlijkheid van de komende heerschappij van Christus, waarvan hij de eerste beginselen heeft aanschouwd. *'Zij zal bloeien en zich verheugen en juichen. Zij zullen zien de heerlijkheid des HEEREN, het sieraad onze Gods'*

Met deze woorden begint de apostel van de Hoge Alpen zijn uitvoerige verslag van de bijzondere gebeurtenissen die hij de laatste tijd heeft mogen opmerken.

Het betreft hier zijn verslag van de geestelijke opwekking die zich in de vallei van Freyssinières in april 1825 heeft voorgedaan. Aan het slot hiervan waarschuwt de schrijver: *'Laten wij echter niet vergeten dat er meer bloemen zijn in de lente dan vruchten in de herfst. Laten wij bovendien bedenken dat in een tijd van réveil veel zielen, die door de algemene opwindning worden meegesleept, geestelijk levend schijnen zonder het werkelijk te zijn. Zij kunnen, evenals een keisteen te midden van een kolenvuur, voor echte steenkool gehouden worden.'*

Men kan uit het door Félix Neff gegeven verslag afleiden, dat hij zich in zijn gedachten veel heeft bezig gehouden met de zendingsarbeid. Het missionaire streven is de laatste tijd wereldwijd ontwaakt en heeft de vele christenen bepaald bij hun zondige plichtsverzuim. Neff heeft van deze materie kennis kunnen nemen door middel van bepaalde publicaties, die hem onder ogen zijn gekomen. Bovendien heeft hij korte tijd geleden nog gehoord dat vanuit Engeland enkele zendelingen zullen worden uitgezonden, zowel naar Sierra-Léone als naar Tahiti. Dergelijke ondernemingen hebben veel indruk op hem gemaakt. Maar de laatste tijd schijnt de profetische belofte van een heilrijke toekomst niet in verafgelegen streken, maar 'in het hart van de Alpen' te worden verwezenlijkt. En dan nog wel in 'de sombere en woeste vallei' van Freyssinières, waarover hij in zijn laatste brieven nog uitvoerig heeft gesproken.

Dat de eenzame evangelist zich intensief met de zendingsarbeid heeft bezig gehouden hoeft ons niet te bevreemden. Ook in zijn eigen situatie kan hij zichzelf immers niet anders dan als zendingeling beschouwen. En hebben de schapen van de hem toevertrouwde kudde dan ook geen zendingssijver laten zien? 'Men heeft de inspanning kunnen opmerken, die deze arme bergbewoners hebben getoond voor het oprichten van een school. Hoe zij met bereidvaardigheid de preken van Nardin hebben ontvangen. En ook hoe druk de openbare en particuliere bijeenkomsten door hen werden bezocht. Ik zal hieraan toevoegen dat sinds lange tijd alle wereldse vermakelijkheid is verdwenen en dat de verbetering van hun zeden zelfs door hun burens wordt opgemerkt.'

'Dit alles betekent echter het ware leven nog niet,' concludeert Neff. 'De beenderen werden op de stem van de profeet tot elkaar gebracht. *Zij werden met vlees en huid bekleed, maar de Geest was er nog niet ingekomen.* Op het ogenblik blaast de wind, dankzij de genade van de Heere, van alle vier windstreken op hen. En als het zo zal mogen voortgaan zal het geloof van de oude Waldenzen herleven in hun nageslacht!'

'Tot aan het eind van februari had ik de geestelijke opwekking nog slechts bespeurd bij vijf of zes personen, over wie ik vaak heb gesproken. Maar in deze tijd heeft deze zich bij verscheidene anderen laten opmerken, vooral te Mens als, waarde beide broeders Besson kleine gezelschappen houden. Daar heb ik meermalen mijn catechisanten tranen zien storten. Op deze wijze heeft de Almachtige Zijn werk in dat gehucht willen beginnen, de ellendigste en minst beschaafde van de omgeving en zo opnieuw de eersten willen roepen die de laatste schenen te zijn.'

'Te Dourmillouse, waar men zuivere lucht inademt en waar men dientengevolge opgewekter is naar lichaam en naar geest, heb ik zoiets niet opgemerkt. De catechisanten

kwamen me, evenals de anderen, even dood voor als vóór de tijd dat ze werden onderwezen. Toen ik erg bedroefd was over de toestand van die jonge mensen heb ik op zekere avond (het was op de achtste maart) hen trachten te doen voelen hoe weinig voorbereid zij waren op het eerste Avondmaal dat met Pasen stond gehouden te worden. Ik sprak met hen op de man af en gaf de vrije loop aan de bittere smart waarmee ik was vervuld. Ik verweet hen verharding en zorgeloosheid in de krachtigste woorden. Ik betuigde hen hoezeer ik bedroefd was te zien, dat al mijn pijnlijke moeite er slechts op uit zou lopen dat hun veroordeling honderdvoudig zou worden verzwaard"

'Ik weet niet goed meer wat ik allemaal gezegd heb, maar mijn toespraak was aangrijpend, evenals het hierop volgende gebed, waarna men lange tijd neergeknield bleef liggen. Ik stond toen op en ben dicht bij het vuur gaan zitten, omdat ik niets meer tegen hen had te zeggen. Inde stal heerste de diepste stilte. Niemand die zich wel een kwartier lang bewoog. Toen ging iedereen weg zonder een woord te zeggen'

'Enkele jonge mensen kwamen toen in de keuken naar me toe. Ik sprak tot hen op dezelfde toon. Zij schenen voor de eerste keer ontroerd en veroordeelden zichzelf in duidelijke woorden. Die ernstige aanspraak heeft zulk een diepe indruk gemaakt, dat onze zuster Baridon veel zorg aan de jonge meisjes ging besteden. In de tijd die volgde liet ze hen nagenoeg elke dag bijeenkomen. Bij het afdalen naar de vallei hield ik bijeenkomsten in alle plaatsen. Overal waar ik kwam merkte ik veel geestelijke beweging op. Ik droeg aan drie broeders, die men al kende, op hun werkzaamheden gedurende mijn afwezigheid te verdubbelen.'

'Ik keerde terug naar Queyras, waar ik drie zondagen doorbracht en in alle gehuchten talrijke bijeenkomsten hield. Toen ik op 20 maart te Saint-Véran preekte, merkte ik op dat de mensen van Mollines, die altijd direct na de dienst huiswaarts gingen, voor de eerste keer die namiddag achterbleven.

Het was in die tijd dat onze zuster Marie Philippe, die bij de molen van Arvieux woont, zo verslagen was van geest. Marguerite, haar jongere zuster, die tot die tijd overtuigd rooms-katholiek en tamelijk lichtzinnig was, scheen eveneens uit haar ellendestaat op te komen. Ik vroeg haar op zekere dag, toen ik haar samen met haar zuster sprak, of ze niets te vrezen had omdat ze katholiek was.'

'Geloof je, zei ik tegen haar, dat de pastoor of de paus je een ontheffing van de bekering zou geven, zoals hij je van vasten ontheft? Bedrieg je niet, want tenzij iemand wedergeboren is, hij zal het koninkrijk Gods niet kunnen ingaan! Zij gaf geen antwoord, maar scheen de hele dag treurig en in zichzelf gekeerd te blijven. Zij liet een steeds toenemende afkeer van het papisme zien. Ik geloof, dat ze in geestelijk opzicht nauwelijks minder werkzaam is dan haar zuster.'

'Te La Chalp d'Arvieux zag ik tijdens de catechisatie enkele jonge meisjes, die me wat ernstiger voorkwamen dan voorheen. Maar ik kwam niets te weten over hun geestelijke staat. Men kan niet geloven hoeveel geduld men moet hebben met die jonge onbeschaafde mensen om aan de weet te komen wat ze nodig hebben en om hierin te voorzien. Als men hen om uitleg vraagt over een bepaald onderwerp dat hun onbekend is, dan geven ze die openhartig en volgens hun eigen inzicht. Maar zodra het henzelf betreft is het onmogelijk het minste antwoord te krijgen. Zij zullen eerder maandenlang in angst en twijfelmoedigheid verkeren dan hun hart te openen. En toch zal het moeilijk zijn hen met nog meer geduld en eenvoudigheid te benaderen dan ik intussen doe. Dergelijke karakters zijn bijzonder vermoeiend om mee om te gaan. Die kom ik overal tegen, maar hier meer dan elders.'

'Op zaterdag 25 maart liet ik, hoewel met enig voorbehoud, de catechisanten van Arvieux hun belijdenis afleggen. In de namiddag hield ik een bijeenkomst te Brunissard en des

avonds te La Chalp.

Toen ik die volgende zondag te Rameaux was, bediende ik 's morgens het Avondmaal. Later hield ik te La Chalp de dienst van Pasen. 's Avonds had ik nog een bijeenkomst te Brunissard. Men begaf zich in menigte naar die kerkdiensten, maar ik zag alleen maar droge ogen en onbewogen gezichten. Ik kon me niet weerhouden hun mijn verontwaardiging te betuigen en hun het verschrikkelijke oordeel aan te zeggen, waar ze zich rijp voor maakten, door op deze wijze hun harten te sluiten voor de nodigende stem van de goede Herder.'

'Ik verliet die trieste plaats met een benepen hart en haastte me terug te keren naar Freyssinières, waar de Almachtige me meer vreugde had bereid. De eerste persoon die ik hier ontmoette was onze vriend Francois Berthelon, die dicht bij de weg aan het werk was. Hij kwam me met een blijmoedig gezicht tegemoet en zei: 'Wees hartelijk welkom! Er wordt vurig naar u uitgezien. Ik geloof, dat de Heere deze keer goed werk heeft verricht! Sinds u vertrokken bent ben ik elke zondag te La Combe geweest. Na de dienst verdrong men zich om me heen om me raad te vragen en enkele goede woorden van me horen. Maar helaas, ik had maar weinig om hen te geven en zei zo ongeveer, evenals Mozes tot de Almachtige zei: 'Heb ik dan al dit volk ontvangen? Heb ik het gebaard dat Gij tot mij zoudt zeggen: Draagt het in uw schoot gelijk als een voedstervader de zuigeling draagt?'

'Vanaf het eerste gehucht zag ik de ontroering op hun gezichten. En naarmate ik verder ging werd het toneel nog belangwekkender. Alle gezichten leken wel veranderd. Ik werd overal met levendige betuigingen van blijdschap ontvangen, hoewel ik niet meer dan twintig dagen afwezig was geweest. Deze vreugde werd echter weldra gevolgd door tranen. Hun hart was bezwaard door het gevoel van zonden en men beantwoordde mijn vragen menigmaal slechts met zuchten. Ik moest overal even stilstaan. Ik had drie dagen nodig om in Dourmillouse aan te komen.'

'Op Witte Donderdag 30 maart verrichtte ik na de dienst het leerstellig onderzoek bij mijn catechisanten, de jongens en de meisjes afzonderlijk. Ik richtte tot iedereen de passende vragen en ik kon me ervan overtuigen dat de Heere aan het werk was geweest en dat Susanne (Baridon) haar tijd niet werkeloos voorbij had laten gaan. Allen toonden een grote mate van kennis van hun ellendestaat en het merendeel scheen levendig bewogen. 's Avonds was er een openbare bijeenkomst, die bijzonder ontroerend was en die tot elf uur duurde.'

'Toen ik even naar buiten was gegaan om een luchtje te scheppen, hoorde ik in een naburig huis dat er tranen werden geschreid en dat er klachten werden geuit als over een dode. Ik kwam dichtbij en ontdekte, dat het om enkele jonge meisjes ging die bij Suzanne waren bijeen gekomen. Zij waren bewogen geraakt door haar woorden die vol leven waren en ze beweenden hun langdurige onverschilligheid. Ik durfde niet te dicht bij dit ontroerende schouwspel te komen. Ik hoorde klagende en steeds onderbroken uitroepen, waaraan de klank van het dialect een inhoud gaf waarvoor de Franse taal niet vatbaar is. Ik geloofde dat ik hier niet mocht storen. Ik trok me terug zonder enig gerucht te maken en voegde me weer bij de jonge mensen, die niet minder ontroerd waren.'

'Op deze wijze ging de nacht voorbij, die nacht welke het smetteloze Lam door zijn doodsstrijd heeft geheiligd. Toen de Heilige en Rechtvaardige bijna is bezweken onder het gewicht van Gods toorn en Hij 'uit de angst en het gericht werd weggenomen', hoe zouden dan de ware schuldigen niet beven, wanneer zij het gewicht van hun zonden beginnen te voelen?'

De volgende dag, op Goede Vrijdag 31 maart, daalde ik vroegtijdig af naar La Combe (bij Viollins). Dit geschiedde naar aanleiding van het onderzoek van mijn catechisanten in

verband met de voorgenomen **openbare belijdenis**. Zij waren meer gevorderd dan die van Dourmillouse, maar behalve de beide Bessons had niemand nog vrede gevonden. De allerdiepste droefheid was op alle aangezichten getekend.

Om tien uur begaf ik me opnieuw naar de nieuwe kerk, waarde hele vallei was bijeengekomen. De catechisanten, ten getale van honderd, bezetten de banken tegenover de preekstoel.

'Ik richtte tot hen een aanspraak over 1 Petrus 2 : 2 : *'En als nieuwgeboren kinderkens zijt zeer begerig naar de redelijke onvervalste melk, opdat gij door dezelve moogt opwassen.'* De Heere ondersteunde mij op bijzonder wijze. En hoewel ik me nauwelijks had kunnen voorbereiden, liet ik, naar ik geloof, weinig na dat ik begeerde te zeggen. De vergadering smolt weg in tranen. Veel jonge mensen, vooral de meisjes, lagen op de knieën naast hun bank.

'Toen de **doopbelofte** moest worden opgezegd zag ik niemand meer die zich kon bedwingen. Hun stem werd door tranen verstikt. Ik was genoodzaakt deze woorden voor hen op te zeggen. Toen ik bij het uitspreken van de zegen mijn handen ophief en ik over hen de zegen van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest uitsprak, lagen allen neergeknield. Na de dienst bleef het grootste gedeelte op de knieën liggen, zonder te beseffen dat de plechtigheid geëindigd was. Anderen kwamen in kleine groepjes bij een om samen te wenen en te bidden.'

Om twee uur kwam men weer bijeen voor het houden van de dienst van Pasen. Hierbij werden de betreffende Schriftgedeelten van de vier evangelisten gelezen, afgewisseld door het zingen van bijbehorende liederen.' 'De ontroering was nu nog groter dan tijdens de ochtenddienst. Weinig mensen waren in staat om te zingen. Twee van onze voorzangers konden enkel tranen storten. Wat was die dienst aangrijpend! Welke schone rede kon die vervangen?'

'In de avond gingen de bewoners van de afgelegen gehuchten al zuchtend terug naar huis. Ik vergezelde verscheidene van hen een kleine afstand en vermaande hen met vertrouwen de toevlucht tot de Heere Jezus te nemen. Diezelfde avond hield ik te Mens als een druk bezochte en ongedwongen bijeenkomst die duurde tot middernacht. Verscheidene jonge vrienden bleven nadien nog lange tijd bijeen.

Op zaterdag, de eerste april vulde het huis zich opnieuw. Ik moest veel moeite doen om weg te komen voor een bezoek aan les Ribes, waar ik verscheidene oprechte personen ontmoette. Baridon vergezelde me die avond naar Pallons, waar we tot elf uur een bijeenkomst hielden. Toen keerden we naar zijn huis terug, waar we ons met zijn gezin en enkele vrienden onderhielden tot twee uur in de morgen.'

Op de zondag van Pasen zou het Heilig Avondmaal worden gehouden. Ter verduidelijking van deze gebeurtenis laten we hier de volgende toelichting van William Gilly horen.

'Het was de lijdensweek, de week van het lijden van Christus. Het gaat hier om een belangwekkende gebeurtenis, wanneer de herder en zijn kudde zich voorbereiden op het meest plechtige feest van de Christelijke Kerk, het Avondmaal van Pasen. En te midden van dit eenvoudige volk werd, zowel de voorbereiding als de ceremonie zelf, uitgevoerd met al de plechtigheid, waarmee **de eerste christengemeenten** gewoon waren deze waar te nemen. Van elke persoon, die voornemens was zich aan de tafel te begeven, werd verwacht dat hij zich bij de predikant zou aanmelden. Die jonge personen die voor de eerste keer hieraan zouden deelnemen, werden aan een streng onderzoek onderworpen. Ik heb het woord ceremonie gebruikt, maar het was allesbehalve een louter uitwendige waarneming'.

'Op Paaszondag, de tweede april, was er Heilig Avondmaal,' vervolgt Neff. 'De verga-

dering was bijna even talrijk als tijdens de *openbare belijdenis*.⁴ Ik verklaarde het zesde hoofdstuk van de Romeinenbrief, een hoofdstuk dat zo duister is voor de vleselijke mens. Toen bediende ik het Avondmaal aan mijn toehoorders, die voor het merendeel met tranen in de ogen aan tafel kwamen. De oude mensen zeiden, dat ze nog nooit half zoveel mensen in hun kerk hadden gezien. 's Namiddags was de bijeenkomst bijna even talrijk als 's morgens. En 's avonds kwamen er zoveel opdagen als mogelijk was. Dit duurde tot diep in de nacht. 's Maandags was er nog een blijde feestdag. Ik klom op naar Dourmillouse, waar men de hele vallei aantrof. Hier hield ik nog drie openbare bijeenkomsten.' 'Op deze wijze ging die waarlijk heilige week voor de vallei voorbij. *Men had deze nog nooit zo gevierd, maar deze keer was het plotseling een blijde gebeurtenis. Men deed overal niets anders dan lezen, bidden en wenen. De jeugd vooral scheen door eenzelfde geest bezielde. En een levenwekkende vlam scheen zich zowel aan de een als aan de ander mee te delen. Gedurende die acht dagen heb ik in totaal niet meer dan dertig uur rust gehad. Men kon nauwelijks de dag van de nacht onderscheiden.*⁵

'Voor, na en tussen de openbare kerkdiensten zag men tussen de granietblokken, waarmee deze plaats bedekt is, alle jonge mensen in verschillende groepjes met het oog op geestelijke gedachtewisseling bij elkaar komen. Hier was men bezig met het lezen van *Honing uit de Rotssteen*, daar las men de *Christenrels van John Bunyan*. Op een andere plaats zag men Susanne Baridon, omringd door jonge meisjes, spreken over de liefde van de Zaligmaker, terwijl Francois Berthelon de jonge mensen de afschuwelijkheid van de zonde en de noodzakelijkheid van boetvaardigheid voorhield. Op die kleine gezelschappen vloeiden de tranen net als in de kerk. Men merkte dezelfde stille overpeinzing op.'

'Diep onder indruk van deze plotselinge opwekking moest ik veel moeite doen om tot mezelf te komen. De rotsen, de watervallen, zelfs de gletsjers, alles kwam me verlevendigd voor en bood me een minder strenge aanblik. Dit woeste land werd me aangenaam en dierbaar, zodra het de woonplaats was geworden van mijn broeders (Psalm 122)! Laten wij echter niet vergeten dat er meer bloemen zijn in de lente dan vruchten in de herfst. En dat in een tijd van het réveil veel zielen, die door de algemene opwindning worden meegesleept, geestelijk levend schijnen zonder het werkelijk te zijn. Zij kunnen, evenals een keisteen te midden van een kolenvuur, gehouden worden voor echte steenkool.'

'Maar hoe het ook zij, dit is hier een werk van de Allerhoogste. Hij alleen kent degenen die de Zijnen zijn en Hij zal dat ook aan de dag brengen. Aan Hem alleen zij de lof en de heerlijkheid door Jezus Christus tot in alle eeuwigheid! Amen.'

In een volgend journaal vermeldt Neff de oprichting van de Société Biblique, het plaatselijke *Bijbelgenootschap*. In overleg met de heer Baridon werden er tien van de voornaamste inwoners van de verschillende protestantse gehuchten op een bijeenkomst uitgenodigd. Neff legde hen in enkele woorden de geleidelijke uitbreiding van dergelijke genootschappen op het continent uit. Nadat het besluit tot samenwerking was genomen

⁴ Een andere vertaling luidt: Als tijdens de inwijding te Violins 29 augustus 1824

⁵ Op 19 februari 1829 schrijft Neff aan zijn vrienden: 'Ik denk dat jullie, lieve vrienden, je ook die schone dagen wel zullen herinneren die wij samen hebben doorgebracht, hetzij te Dourmillouse, hetzij te La Combe! Denk vooral aan die heilige week van 1825, die geheel met tranen van boetvaardigheid, van vreugde en liefde aan de voeten van de Zaligmaker werden doorgebracht! Jullie waren dag en nacht verenigd in de kerk, of in de huizen, of aan 'de voet van bomen en rotsen'! Denk nog eens aan die schone dag van Goede Vrijdag, waarop meer dan honderd van jullie werden toegevoegd tot het getal van de gelovigen. Denk aan die plaats, waar groten en kleinen met hun tranen de voorhoven des Heeren besproeiden, waar niemand de kracht had de doopbelofte op te zeggen of de psalmen en gezangen te zingen!'

werd er een klein comité ingesteld. In elke plaats werd een inventarisatie verricht van het aantal aanwezige Bijbels. In de hele vallei van Freyssinières waren er voorheen slechts twaalf Bijbels aanwezig, voor het merendeel in slechte staat.

Sinds de oprichting van het Brits- en Buitenlandse Bijbelgenootschap en vooral na die van Parijs, is nu de helft van de gezinnen van een Bijbel voorzien. Nagenoeg elk gezin is nu in het bezit van een Nieuw Testament. Hiervoor heeft ook de bekende Franse predikant Lissignol gezorgd. Het merendeel heeft de normale prijs kunnen betalen. Zij die nog geen Bijbel hebben, staan nu ingeschreven. Zij worden in de gelegenheid gesteld deze in termijnen af te betalen. Voor de allerarmsten betekent dat een tijd van twee of drie jaar. 'In deze streken moet men bij dergelijke uitgaven niet spreken van wekelijkse afbetaling. De bergbewoners ontvangen alleen maar geld in de tijd waarop men vee verkoopt. De andere tijd van het jaar heeft het merendeel van het volk geen stuiver tot zijn beschikking'

Nadat Neff van een en ander een rapport had opgemaakt, richtte hij zich tot de president van de kerkenraad te Orpierre. Deze zou het betreffende rapport aan het Parijse Bijbelgenootschap doen toekomen. Omdat Neff vreesde dat deze zaak op de lange baan zou worden geschoven, wendde hij zich rechtstreeks tot dit genootschap om toezending van een honderdtal 'draagbare' Nieuwe Testamenten.

Hij schreef in dit verband 'dat de jonge Alpenherders er verlangend naar uitzagen hun karige maaltijden te kruiden met het brood dat blijft tot in het eeuwige leven.' Hij voegde er in zijn journaal nog het volgende verblijdende resultaat aan toe: 'Tegenwoordig zal de reizende christen, die het ijzige dal van Freyssinières bezoekt, niet zonder ontroering de arme herder zien die, gezeten aan de voet van een blok graniet en omringd door zijn lammeren, met de ogen vol tranen de geschiedenis van de Goede Herder leest, Die Zijn leven stelt voor Zijn schapen.'

Toen Neff op een van zijn reizen, waarschijnlijk in het gezelschap van andere personen, weer de Orcière-pas overtrok, waren er onder zijn gidsen ook enkele catechisanten. De gesprekken die onderweg werden gevoerd waren bijzonder onderhoudend. 'Ik werd getroffen door de christelijke overdenkingen, die de moeilijkheden van de weg en de ernstige aanblik van de omringende gletsjers, hen opleverden. 'Hoeveel keren heb ik,' zei een van hen, gedurende de achtervolging van de gemsbok en te midden van die afgronden, de gevaren getrotseerd. Ik spaarde hiervoor tijd noch moeite. Ik verduurde koude, honger en vermoeidheid. Ik klom de afschuwelijkste rotsen over en ik waagde mijn leven wel honderd keer. En zou ik nu niet evenveel voor Jezus Christus doen? Zou ik nu niet met evenveel ijver het eeuwige leven najagen?'

Bij zijn aankomst te Saint-Laurent, waar Neff nog diezelfde avond een bijeenkomst hield, kwam hij tot de ontdekking dat de geestelijke opwekking, mede door de arbeid van Ferdinand, ook hier haar uitwerking niet had gemist.'

Ik vond de ijver vermeerderd en de zeden verbeterd. Dit zo wereldsgezinde volk dat zo trots is op zijn rijkdom, zijn kracht en zijn schoonheid, is niet langer ongevoelig meer voor de stem van het Evangelie. *En hoewel de protestanten slechts een kleine minderheid vormen, is hun voorbeeld niettemin van invloed op de rooms-katholieken.* Het dansen is verdwenen. Het spel en de dronkenschap, die er spreekwoordelijk waren geworden, zijn haast onmerkbaar afgenomen. En men hoort nauwelijks meer spreken van die bloedige vechtpartijen die zo veelvuldig voorkwamen in die vallei.'

De hele donderdag en vrijdag werden besteed aan catechisatie en huisbezoek, terwijl elke avond een bijeenkomst werd gehouden. Op zaterdag had het onderzoek van de catechisanten in verband met hun voorgenomen Belijdenis plaats. Degenen die nog onvoldoende waren onderwezen kregen extra aandacht. Velen hiervan woonden op

afgelegen plaatsen in de bergen, te midden van rooms-katholieken. Zij waren niet altijd in staat de catechisaties bij te wonen. De predikant sprak hen op eenvoudige wijze aan in *hun eigen dialect*.

'Zij kwamen me zeer aandachtig voor, evenals hun ouders, die hen vergezelden en die niet minder onkundig zijn dan zij. Ik liet uiteindelijk voor de morgendienst tweeënvijftig catechisanten toe tot de openbare belijdenis. Deze catechisanten waren voor het merendeel goed onderwezen en verscheidene van hen waren ook werkelijk overtuigd. De namiddag werd bijna geheel in de kerk doorgebracht. Wij waren als gevolg van het grote aantal genoodzaakt hier ook de avondbijeenkomst te houden.'

'Op de volgende zondag was het aantal dat openbare Belijdenis deed bijzonder talrijk. Ondanks een opening, die ik de vorige dag in het plafond van de kerk had laten maken, had ik veel moeite met het ademen. Op de namiddag was de opkomst tegen de gewoonte bijna evenveel als in de morgen, terwijl in de avond de kerk bijna vol was. Die avond zag men bij de 'jeu de boule' slechts een enkele protestant. Verschillende inwoners van een naburig gehucht, die voor de eerste keer waren opgekomen, zeiden bij het huiswaarts keren: 'Wanneer die man hier vaker komt, zullen de caféhouders niet rijk worden.' - 'Zij zullen zich hier niet kunnen handhaven,' zei iemand anders, 'men zal het toch een keer moeten opgeven. "

Ondanks de uitwendige ijver die Neff opmerkte waren de geestelijke vorderingen in zijn ogen nog gering. 'Ik geloof dat, behalve Ferdinand, niemand nog de krachtadigheid van **de rechtvaardigende genade** heeft ondervonden,' constateerde Neff. 'Er is veel tijd voor de mensen van deze streken nodig om al het goede van het koninkrijk der hemelen te vatten.' Toch mocht volgens Neff diezelfde zondag Julie F., 'de verste gevorderde van de oprechte zielen, de vrede vinden die in Jezus Christus is en die zij sinds lange tijd gezocht had.' Toen ze vol vreugde deze ontdekking aan Neff vertelde was haar nicht Julie O. hierbij tegenwoordig.

Op Neffs vraag of zij ook al tot deze kennis was gekomen, antwoordde deze op droevige toon: 'Neen!' Maar ze voegde er direct op levendige wijze aan toe: 'Ik verlies de hoop echter niet. De Heere denkt ongetwijfeld dat het beter is me nog wat te laten wachten. Zijn wil moet worden volbracht!'

Neff hoorde later dat zij niet lang meer had hoeven te wachten.'

Verscheidene anderen ontvingen in die tijd ook de *Geest van aanneming tot kinderen*. Bij het gemis hiervan zal een ziel altijd wankelmoedig blijven. Dan verkeert hij in gevaar om alle moed te verliezen en om te komen.'

'De volgende week vertrok ik naar Freyssinières, in gezelschap van Ferdinand, die begeerde getuige te zijn van het werk dat de Heere hier tot stand bracht. Ik liet hem achter bij enkele vrienden, die verblijd waren met zijn bezoek. Ik hield me bezig met minder geestelijke zaken, maar die in een bepaald opzicht even noodzakelijk zijn.'

'Wat de geestelijke zaken betreft gaat het in Freyssinières nog steeds vrij goed. Enkele zielen, die bijzonder werkzaam waren, hebben in de weken die volgden op Pasen vrede gevonden. Anderen zijn tot berouw over hun zonden gekomen, hoewel zij lange tijd onder hun last hebben lopen zuchten. Ik sta menigmaal verbaasd te zien hoe moeilijk het is die mensen duidelijk te maken, dat de zaligheid een volstreekte genadegave is. Zij vinden zichzelf te zeer onwaardig, te weinig boetvaardig om de toevlucht tot Jezus te nemen. En menigmaal raakt gedurende de tijd van uitstel de geest verslapt, men wordt afgeleid en als men er niet tegen waakt, valt men weer terug in een toestand van lauwheid en doodsheid. Maar degenen die intussen vrede hebben gevonden zijn vol leven en werkzaamheid.'

Dat de Alpenherder plichtsgetrouw met zijn schapen omging en niet pleisterde met loze kalk blijkt wel uit de volgende gebeurtenis.

Toen hij zich bij zekere gelegenheid met zijn catechisanten onderhield, kwam onverwacht Delphine de stal binnen. Delphine was, nadat zij in geestelijk opzicht overtuigd was geworden, van de waarheid vervreemd en dreef nu de spot met haar broer Aimé, die tot ware bekering was gekomen. Zij dreef ook de spot met diens vrienden.

'Na de andere aanwezigen te hebben ondervraagd,' vertelt Neff in dit verband, 'ging ik aan haar de vraag stellen wat er gebeurt met een ziel, die de middelen der genade die ik had aangewezen, verwaarloost.

'Deze zal,' zei ze met een weinig overtuigde stem, 'verdoemd worden!'

'Ja, zei ik tegen haar, omdat deze de Zaligmaker verwerpt! Jij moet bij ondervinding wel iets daarvan kennen. "

'En terwijl ik nader bij deze zaak stilstond, verweet ik haar haar afvalligheid en liet haar weten wat het lot zou zijn van de rank, die niet aan de wijnstok gehecht zou blijven, enz. Vervolgens wendde ik mij tot de anderen en wees hen op de vrouw van Lot. Delphine die, zoals men wel kan denken, zeer terneergeslagen was, gaf geen antwoord.

Na deze gebeurtenis sprak ik nog even met haar onder vier ogen. Ik zei dat ik had gemeend haar in de tegenwoordigheid van alle aanwezigen toe te moeten aanspreken, omdat mijn persoonlijke vermaningen geen enkele uitwerking op haar hadden gehad.'

'Gisteravond, tijdens de catechisatie, heb ik hetzelfde gedaan met Louise,' vervolgt Neff. Zoals we al hebben gehoord had zij zich weer in wereldse gezelschappen begeven, een zaak die Neff diep had getroffen. 'Ik ondervroeg haar naderhand,' zo gaat hij verder. 'Zij had voorheen de woorden van Jezus ontvangen, Joh. 14:17. Nadat zij had verklaard wat de inwoning van de Heilige Geest is in de ziel, vroeg ik haar of die Geest ons alleen voor een bepaalde tijd gegeven is.

Voor altijd, antwoordde ze (zie vers 16).

Maar als die Geest Zich nooit weer uit Zichzelf terugtrekt, kunnen wij zelf die dan niet verliezen?"

'Zij had veel moeite deze vraag te beantwoorden. Toch besloot zij op gedempte toon en met tranen in de ogen te antwoorden: Ja!

Ja, herhaalde ik, met kalmte maar ook met nadruk, en jij bent hiervan het bewijs! De Heere heeft je verlicht door Zijn Geest. Hij heeft je levendig het gewicht van je zonden doen voelen en je hebt vervolgens vrede gevonden aan de voeten van de Zaligmaker. Je hebt Hem leren kennen. Je hebt Zijn zegel ontvangen. Je hebt zielen meegevoerd naar de waarheid. En nu ben je sinds lange tijd weer in de dood terecht gekomen. Nu bewaar je een of andere christelijke vorm, om gemakkelijker verraad te kunnen plegen aan de kinderen Gods! Maar wees gewaarschuwd! Wee de mens door wie de Zoon des mensen is verraden, etc!

'Deze ernstige aanspraak maakte veel indruk op de toehoorders. Vervolgens wendde ik mij tot hen en wees hen erop dat zij moesten waken en bidden, uit vrees om evenals Louise, door vreesachtigheid en door ingenomenheid met de wereld, van de waarheid af te vallen.

En inderdaad, dat jonge meisje is alleen gevallen omdat ze niet de moed heeft gehad weerstand te bieden aan de boosaardige behandeling door haar moeder en de sarcastische opmerkingen van andere familieleden en vrienden. Daarom heeft ze, om aan hen te behagen of moeilijkheden uit de weg te gaan, erin toegestemd om te gaan dansen, vermaak te zoeken en zich in gezelschap te begeven van wereldse mensen en niet meer de bijeenkomsten op te zoeken van de kinderen Gods.'

Wanneer de betrokken prediker 'de hachelijke staat van zoveel arme zielen' opmerkt, bestelt hij te Valence een honderdtal exemplaren van *Honing uit de Rotssteen*. Nadat deze zijn bezorgd begeeft hij zich enkele dagen later naar Saint-Crépin, dicht bij de Durance,

waar een jaarmarkt wordt gehouden en zich een groot aantal inwoners uit Freyssinières zal bevinden. Hij laat het grote pak met boeken bij een herberg bezorgen, waar hij echter slechts gedurende een half uur een kamer kan huren. Die tijd is echter voldoende om deze werkjes in enkele ogenblikken kwijt te raken.

'Dit boekje,' zo merkt de prediker mede uit eigen ervaring op, 'hoe klein het ook moge zijn, bevat voortreffelijke zaken voor zielen die begeerte hebben naar het eeuwige leven. Ik zorg er altijd voor dergelijke werkjes met enig overleg te verspreiden. Op deze wijze ontbreekt het zelden aan een goede uitwerking. Al onze vrienden in de Hoge Alpen dragen het bij zich. En men ziet vaak groepjes mensen, die erin zitten te lezen en die het becommentariëren te midden van de velden of bij de kruispunten van de dorpen. Er zijn er verscheidene onder hen die het bijna van buiten kennen en die er, op een geschikt ogenblik, hele gedeelten uit op kunnen zeggen'

De prediker zegt, naar aanleiding van deze zaak, ervan overtuigd te zijn dat men er bijzonder goed aan doet naar de jaarmarkten en grote bijeenkomsten toe te gaan, waar veel mensen uit allerlei streken samenkomen. Hij heeft zelf mogen ondervinden dat dit een unieke gelegenheid is godsdienstige brochures en traktaatjes te verspreiden. Bovendien kan men dan in betrekking komen met de broeders uit de diverse valleien, die er veel belang bij hebben met elkaar in contact te komen. Neff heeft aan de vooravond van dergelijke jaarmarkten wel bijeenkomsten gehouden die druk werden bezocht.

Bijzonder verblijd toont Neff zich met de kennismaking van Pierre Tholossan uit Vars. Deze houdt zich in de winterperiode bezig met handel op de Languedoc. 'De vorige herfst heeft hij enkele levendige indrukken van de Waarheid opgedaan,' aldus Neff. 'Het heeft de Heere behaagd dat vonkje, hoewel het ver van de haard verwijderd was, te bewaren en na Pierres terugkeer is het meer dan tevoren opgevlamd. Hij is nu vol vurigheid op zoek naar de zaligheid, die hij nog niet gevonden heeft. Maar indien de geweldigen het koninkrijk der hemelen met geweld innemen, zal hij noodzakelijkerwij de overhand verkrijgen. Moge de Heere hem volharding schenken!'

In deze tijd ontvangt Neff een brief van Marie Morel uit Mens, waarin zij hem een en ander vertelt over haar aanvechting en strijd.

Nadat Neff, in zijn op 19 mei 1825 geschreven brief, nader op deze zaak is ingegaan, vertelt hij ook een en ander over de geestelijke toestand van zijn catechisanten. 'Ik kan je nu wel zeggen dat enkelen van die werkzame zielen de vrede in Jezus Christus hebben gevonden, maar het merendeel bevindt zich nog 'in de poel mistrouwen'. "Er zijn verscheidene die, als gevolg van de zielsangsten die ze hebben moeten doorstaan, ziek zijn geweest en die het zelfs nu nog zijn. Bid voor die arme zielen, opdat de Heere hen van hun zware last moge bevrijden en dat Hij hun moge toeroepen, dat de bestemde tijd is gekomen!'

'Te Saint-Véran geeft Chaffrey getuigenis van Jezus Christus, evenals zijn neef Etienne, die zich deze winter te Freyssinières bevindt en die nog meer gevorderd is dan Chaffrey. Hij komt menigmaal met zijn burens in gezelschap bijeen. Er bevinden zich enkele jonge mensen onder en zelfs enkele bejaarden, die er de smaak van te pakken krijgen. Vasserote uit Mollines, die deze winter ook in Freyssinières verblijft en die sinds begin april enige hoopvolle verwachtingen heeft gegeven, is nu geheel tot ruimte gekomen en werkt van ganser harte aan het werk des Heeren. Maar in zijn omgeving is er nog niemand die er behagen in heeft zoals het behoort. Bid voor hem, opdat hij de moed niet zou verliezen als hij ziet, dat het zaad niet zo spoedig opkomt.'

'Er zijn te La Chalp die drie jonge meisjes,' vertelt Neff verder aan Marie, 'over wie ik al een keer gesproken heb. Zij komen me steeds om raad vragen. Er is er een bij, Marie Simon, die wel wat op jou lijkt en die begint haar zonden te leren kennen. Zij zit in *Honing*

in de Rotssteen te lezen met iemand anders, die zich ook met deze zaak schijnt bezig te houden. Maar ze zijn zo beschroomd en kennen zo weinig Frans, dat zij weinig vorderingen kunnen maken. Bid voor hen, evenals voor de anderen, die nog zo diep in slaap verzonken zijn, opdat de Heere hier nog enkelen moge wakker schudden.'

Ook met de andere vrienden te Mens en omgeving onderhoudt Neff door middel van intensieve briefwisseling nauwe betrekkingen. Steeds weer komen wij de bekende namen tegen. Door de briefschrijver wordt er steeds bij de vrienden op gewezen elkaar van de gebeurtenissen in de Hoge-Alpen op de hoogte te stellen en de door hem verzonden brieven ook aan anderen te laten lezen. Er is geen brief bij of er wordt aangedrongen op het onderhouden van onderlinge geestelijke gemeenschap, mede door het bezoeken van de gezelschappen. Er is ook geen brief bij of hierin wordt aangespoord tot volharding in de geestelijke strijd het geven van een goed getuigenis!

In een brief van 18 oktober 1825, die aan Myon Robequin te La Mure is gericht, wordt gezinspeeld op de werkzaamheden, die de jaarmarkt te Guillestre heeft meegebracht. 'Te midden van alle drukte,' zo schrijft hij, 'is het mij tot grote vreugde geweest op de bijeenkomsten hier enkelen van onze 'zusters' uit de beide valleien van Queyras en Freyssinières op te merken, die zich nog nooit eerder hadden laten zien. Verscheidene van hen waren opzettelijk naar de jaarmarkt gekomen om kennis met elkaar te maken en elkaar te ontmoeten. Het is werkelijk ontroerend te zien hoezeer men de zielen om Christus' wille liefheeft. Het zijn zielen die op andere plaatsen geen enkele vriendschapsband hebben en die elkaar hier voor de eerste keer ontmoeten. Dit geldt vooral van diegenen die, zoals zij, oprechte levende zielen zijn.'

'Ik klaag menigmaal over de weinige vruchten van mijn arbeid. En toch, als ik beschouw hoezeer het de Heere, zonder acht te geven op mijn ontrouw, behaagd heeft deze arbeid te zegenen, dan erken ik mijn ondankbaarheid. Ik krijg een kleur van schaamte als ik zie hoe pasgeboren zielen me voorbijstreven op de weg die ik hun heb aangewezen. Zo laat God zuiverheid uit onreinheid voortkomen. Zo kan Hij, door hetgeen niets is, de grootste dingen bewerken.'

Neff is zich er diep van bewust dat hij, in weerwil van al zijn werkzaamheden, in zichzelf volkomen onwaardig is dat de Heere zijn arbeid zou zegenen. In een brief van november 1825 schrijft hij over zichzelf en zijn arbeid aan zijn vriend Empaytaz in Genève: 'De vruchten zouden nog veel overvloediger kunnen zijn, maar als ik op mijn grote onwaardigheid zie, dan verbaas ik mij nog dat de heilige God Zich van een zulk een onrein vat wil bedienen, om die kostelijke drank, die het geestelijke leven bevat, te verspreiden. Ja, lieve vriend, ik ben nog altijd dezelfde zondaar, om niet te zeggen een groter zondaar.' 'Ik vergelijk me vaak met de page van een koning, die vreemdelingen tot Zijne hoogheid leidt, maar die zelf buiten blijft staan. Ik word vaak getroffen door de bij de apostel Paulus voorkomende uitspraak, waar hij zegt 'te vrezen, daar hij anderen gepredikt heeft, zelf verwerpelijk te worden'. Als het God zou behagen me nog meer te kastijden, dan zou ik wellicht nog waakzamer en minder ontrouw zijn. Indien iets me belet om de moed te verliezen, dan is dat is de gedachte, dat mijn onwaardigheid het noodzakelijke tegenwicht vormt tegen mijn hoogmoed, omdat die de minste zegen, die de Heere mij verleent, dreigt weg te nemen.'

'Uiteindelijk heb ik aardig de gewoonte verloren om me te ergeren wanneer anderen mij mijn zwakheden onder het oog brengen. Ik spreek je hierover alleen maar als vertrouwelijke vriend en opdat je in je gebeden aan mij zou willen denken. Je weet best, dat ik hier voor niemand mijn hart kan uitstorten en dat ik me ermee tevreden stel in het verborgene te klagen. Ik merk zielen op, die ik onlangs in Christus heb mogen wederbaren

en die me voorgaan in het koninkrijk der hemelen. Ik ben beschaamd wanneer zij met hun klachten bij mij komen en me om raad komen vragen.'

'Maar de nederigheid of angstvalligheid worden bij Neff nooit beklagenswaardig,' merkt Lortsch op. In dit verband citeert hij Ami Bost. Deze vriend van Neff heeft verklaard dat hij hem, als hij alleen in zijn kamer is, vaak de lof des Heeren heeft horen zingen. De mensen van deze wereld zeggen van hem: 'Wat een wonderlijk schepsel, men denkt dat hij ongelukkig is, maar wanneer hij alleen is, zingt hij altijd!'

'Dat komt niet,' vervolgt Bost, 'doordat hij de verdorvenheid die nog in zijn hart is overgebleven niet zou bestrijden. Ik heb hem menigmaal zich horen beklagen en zeggen, dat hij soms zodanig door de vijand wordt aangevallen, dat hij zich als het ware door totale verwoesting ziet bedreigd. Ja, dat hij soms bij ogenblikken de hoop verliest ooit verlost te worden. Maar weldra grijpt hij weer moed. Hij, Die mij in Zijn gemeenschap heeft aangenomen, is getrouw,' zei hij dan. 'En indien Hij, ten gevolge van mijn talloze struikelingen, voor een ogenblik Zijn aangezicht verbergt, hoop ik alleen op Hem en dan weet ik weer in Wien ik geloofd heb!'

Aan deze constatering verbindt de briefschrijver de volgende vermaning: 'Laten wij nooit vergeten dat wij tot Gods kinderen zijn gemaakt om Hem te verheerlijken en als fakkels te zijn, die schijnen te midden van een krom en verdraaid geslacht. Noach kon door het bouwen van de ark niemand ter wereld redden, maar hij veroordeelde haar op deze wijze en vervulde op deze wijze het voornemen van God (Hebr. 11:7). Laten wij dan volharden in dat goede werk, dat bij de Heere niet zonder beloning zal blijven. Laten wij ons ervoor hoeden dat wij in de verborgen omleidingen van de satan en de wereld worden verstrikt. Laten wij onze verlangens beteugelen en de oude mens met zijn begeerten doden. Laten wij het enige wat nodig en noodzakelijk is geen ogenblik uit het oog verliezen. Laat ons dat voortdurend zoeken en laat ons het overige, vergeleken met de parel van grote waarde, als waardeloos beschouwen.'

Dat het de evangelist van de Hoge Alpen bij zijn herderlijke arbeid niet aan pastorale capaciteiten heeft ontbroken kan op onweerlegbare wijze met de inhoud van de volgende brief worden aangetoond. Deze brief is op 4 mei 1824 vanuit Guillestre gericht aan een zeer geliefde broeder in Jezus Christus, onze Zaligmaker'. De betreffende brief behelst een reactie op een van deze broeder ontvangen persoonlijke ontboezeming.

Met Neffs beantwoording hiervan worden zowel diens rechte geestelijke kennis als zijn wijze en pastorale capaciteiten ten voeten uit getekend. Vandaar dat wij de inhoud van zijn brief hier integraal overnemen.

Aan een zeer geliefde broeder in Jezus Christus, onze Zaligmaker.

'Ik had niet op het genoegen gerekend deze aangename berichten, die met je eigen hand zijn geschreven, te ontvangen. Maar ik ben nog te meer verheugd geweest door de mededelingen die je geeft over je geestelijke staat en die veel beter zijn dan je zelf denkt. Ik ben er ver vandaan jouw staat als betreurenswaardig, zoals je zelf zegt, te beschouwen en ik heb de Heere met blijdschap ervoor gedankt dat Hij je zulk een grote weldaad heeft bewezen. Ja, lieve vriend, toen jij jezelf beklaagde, dankte ik de Vader van alle genade vanwege jouw toestand en wenste ik jou geluk. 'Zalig zijt gij, die hongert en dorst naar de gerechtigheid, want gij zult verzadigd worden!'

Laat ons eerst eens rustig nagaan wat er is voorgevallen in jouw ziel, sinds je het Woord der waarheid hebt leren kennen. Aanvankelijk heb je, evenals andere mensen, lange tijd doorgebracht zonder jezelf te leren kennen. Je was tevreden met je gedrag en je gevoelens. En daar je veel mensen zag die zich slechter gedroegen dan jij, zul je God hebben gedankt, evenals de Farizeeën, dat je niet was 'zoals de tollenaars', etc. Je wist ongetwijfeld goed dat je geen heilige was, maar je beoordeelde jezelf althans als voldoende en je was niet erg

bevreesd voor het oordeel van God. Ik geloof niet dat ik me vergis door dit te zeggen. Jij en heel wat anderen, hebben misschien enkele jaren precies zo gehandeld.

Toen je de prediking van het zuivere Evangelie hebt gehoord, ben je ervoor ingewonnen jezelf meer serieus te onderzoeken. En je bent tot de ontdekking gekomen dat je niet overeenkomt met de afbeelding, die de Heilige Schrift van de ware gelovige tekent. Je hebt de heiligheid van Gods wet, die geestelijk, zuiver en volmaakt is, leren kennen en die oordeelt over de gedachten en overleggingen van het hart. En door je gevoelens te vergelijken met die heilige wet, heb je ontdekt dat je er ver van verwijderd bent. Je hebt gezien dat je, in plaats van God van harte lief te hebben en je naaste als jezelf, jij alleen jezelf liefhebt. Dat je in plaats van de dingen te zoeken die van boven zijn, waar Christus is, zittend aan de rechterhand van God (Kol. 3 :1-2), je slechts denkt aan de dingen die van de aarde zijn.'

Je hebt in je hart talloze zonden van hoogmoed, onreinheid, boosheid, kortom een peilloze bron van verdorvenheid ontdekt die je van tevoren niet had leren kennen. Toen ben je, nadat je terecht bang bent geworden voor de verschrikkelijke bedreigingen van de wet, bevreesd geworden om in deze staat voor God te moeten verschijnen. Je hebt gevoeld dat de rechtvaardigheid Gods je moest verdoemen en dat het allergrootste ongeluk dat je zou kunnen overkomen, zou zijn zo onvoorbereid uit deze wereld te worden weggenomen en zo in je zonden te moeten sterven.

Die overdenkingen hebben je ernstig en bedroefd gemaakt. Je hebt gebeeft als je dacht aan het gevaarlijke van je toestand. Je hebt eraan gedacht de toekomstige toorn te ontvlieden. Maar in plaats dat je je met alle vertrouwen in de armen zou werpen van Hem, Die alleen de enige Toevlucht voor de zondaren is en Die alleen in het ganse heelal voor het verderf kan en wil bewaren, heb je gedaan als Christen in Bunyans Christenreis. Je hebt de berg der wet, de berg Sinaï, willen beklimmen om je te verbergen in de burcht van de Moraal, dat wil zeggen, dat je het goede besluit hebt genomen jouw leven en gevoelens te verbeteren.

Je hebt, zoals je het zelf hebt uitgedrukt, gehoopt je losbandigheden en struikelingen te kunnen herstellen. Daarvoor heb je je behoorlijk ingespannen. Je hebt gedacht op deze wijze te zullen slagen, terwijl je tegen jezelf zei dat wanneer dit grote werk eens volbracht zou zijn, je zonden gemakkelijk door God zouden worden kwijtgescholden. Op deze wijze zou je in genade kunnen worden aangenomen. Arme blinde! Je weet nog niet dat die berg voor zwakke schepselen als wij ontoegankelijk is! Je weet nog niet, dat men buiten Christus niets kan doen. Waar zou je met dit alles terecht zijn gekomen? Je zegt het zelf: bij niets, bij minder dan niets. Je ontdekt datje nu meer achteruit bent gegaan dan ooit. Je begint nu de moed te verliezen en zegt dat deze ziekte ongeneeslijk is.

Door je eigen kracht, inderdaad. Maar al ben je nog niet aan het einde gekomen zoals je je dat zelf voorstelt, toch heb je, zonder dit te beseffen, heel wat gewonnen. Want je hebt de diepten van je ellende leren kennen. Je bent nu aan de weet gekomen hoe diep de wortels van de zonde zijn, hoezeer de verdorvenheid je heeft doortrokken. Door te proberen je boeien te verbreken heb je ontdekt hoe zwaar en sterk die zijn. Ziedaar wat nu je tegenwoordige toestand is, naar uit je brief blijkt.

Welnu, waar wacht je nu op? Wat doe je nu? Je zegt dat je de uitnodiging van de Zaligmaker overdenkt: 'Komt tot Mij, allen... enz.' Dat is nu wel duidelijk. Het komt me echter voor dat je deze uitnodiging nauwelijks begrijpt. Want het lijkt er wel op dat je wilt zeggen, dat deze uitnodiging gericht is aan degenen, die metterdaad wedergeboren zijn. Ik weet echt niet waar je de ogen hebt zitten en watje doet met je nuchtere verstand. Wat? Met al je boeken: *Honing uit de rotssteen*, *Bunyans Christenreis*, *Germain de houthakker*, (het laatste gedeelte), enz. Hoe komt het dat je nog niet begrepen hebt dat Jezus juist diegenen die vermoeid en belast zijn tot Zich roept, opdat Hij precies dát zal doen wat ze zelf niet kunnen doen (Luk. 18:26-27)?

Als de Zaligmaker ons zegt dat wij onszelf eerst moeten wederbaren opdat Hij ons uiteindelijk zal verlossen, dan drijft Hij de spot met ons alsof men van verre tot een kind, dat gevallen is, roept: 'Kom gauw hier en ik zal je overeind helpen.' Of als een dokter die tot een zieke zegt: 'Genees jezelf en dan zal ik je medicijnen geven!' Weet je dan niet dat Christus, toen wij nog krachteloos waren, te Zijner tijd voor de goddelozen is gestorven (Rom. 5 :6)? Terwijl de apostel Paulus tot de Efeziërs die al wedergeboren waren zegt: 'Toen gij dood waart door de misdaden en de zonden, zijt ge levend gemaakt met Christus, want uit genade zijt gij zalig geworden' (Ef. 2:1-2, 8). Jij zegt dat de kinderen van Abraham de werken van Abraham moeten doen. Dat is ongetwijfeld waar! Maar heb je dan ook niet gelezen dat God uit stenen Abrahams kinderen kan verwekken (Matth. 3:9)? Wil je dan, voordat je goed zou kunnen doen, toch enig goed verrichten en jezelf verbeteren, opdat God je genade zou bewijzen? Buiten Christus kun je immers niets doen! Als je er dus op rekent goed te doen in plaats van naar Christus te gaan, wanneer zul je dan gaan? Hij wil je ontvangen zoals je bent. En dan zal Hij doen wat je begeert. Verwacht je dat de boom goede vruchten draagt voordat deze geënt is? Lees je boeken maar, onderzoek de Schrift, vraag het maar aan je broeders die de vrede hebben gevonden. Zij allen zullen je vertellen, dat zij als arme zondaars tot Christus zijn gegaan, dat zij geen enkele goede gedachte hem konden aanbieden en dat Hij ze nochtans met peilloze barmhartigheid heeft ontvangen.

Reken er dus maar niet op dat het eens beter met je wordt! Ga tot deze goedertieren Zaligmaker zoals je bent. Alles wat je Hem aan goeds zou willen aanbieden zal je nog verder van Hem afbrengen. Die dwaze gedachte komt voort uit heimelijke hoogmoed. Dat is nog een zonde te meer en tevens een verzoeking van de vijand. Maar ik vertel je niets anders dan wat je kunt vinden in Honing uit de Rotssteen, alles wat jouw broeders je, evengoed als ik, zouden kunnen vertellen. Maak dus niet langer tegenwerpingen, noch het een, noch het ander. Je komt er nooit mee klaar. En je laat je de tijd der genade ontglippen zonder er voordeel bij te behalen. Je bent daadwerkelijk - hoe meer je het zult ontkennen, hoe meer ik geloof het te moeten bevestigen - voldoende voorbereid om genade te ontvangen, mits je afziet van het dwaze plan je meer geschikter te maken dan je nu bent.'

Houd dus aan in het gebed, zonder je erover af te tobben dat je gebeden nog zo onvolmaakt zijn. Bied de Zaligmaker niets aan! Beloof Hem niets, zelfs niet datje Hem zult liefhebben of Hem beter zult dienen. Maar vraag aan Hem alles, absoluut alles. Hij geeft kosteloos aan allen, die ervan doordrongen zijn niets te kunnen terugbetalen. Maar zij die 'denken rijk te zijn stuurt Hij ledig weg' (Jes. 4, Luk. 1:53b). Als je doet wat ik je zeg, zul je ondervinden hoe goedertieren de Heere is en dan zal je hart verwijd worden. Dan zul je beter anderen kunnen onderwijzen en zelfs in het openbaar kunnen bidden. Je zou, als je zelf in de vrijheid bent gesteld, de verlossing en de genade van de Allerhoogste kunnen verkondigen en Zijn lof zingen onder de kinderen der mensen (Ps. 107:22).'

Ziedaar, geliefde vriend, wat ik meen je, met het oog op je onderwijs, te moeten zeggen. Schaam je er niet voor om met degenen die deze dingen reeds hebben leren kennen over je ziel te spreken. Laat hen ook deze brief maar lezen. Hij kan ook aan meer mensen nuttig onderwijs geven. Want allen die hun zaligheid zoeken zijn min of meer in diezelfde toestand. Vaarwel, lieve vriend, dat het de Heere mocht behagen deze woorden te zegenen en je doen ondervinden dat Hij zachtmoedig is en nederig van hart!

Je toegenegen broeder in Jezus Christus,
F. N.'

Uit de in deze tijd gevoerde correspondentie blijkt overvloedig hoezeer Neff nog in gedachten bij zijn beminde vrienden te Mens verkeert. De bewijzen hiervan komen we overal in de door hem geschreven brieven tegen. Een van de personen aan wie hij bijzonder gehecht is, is Emilie Bonnet. In een brief van 20 februari, die vanuit Arvieux is

geschreven, brengt hij zijn heimwee naar Mens onder woorden. Uit al deze bijzonderheden kan worden afgeleid met welk een brandende begeerte Neff uitziet naar berichten van zijn geestelijke kinderen. Hij wordt in de hem nog vreemde omgeving ongetwijfeld door heimwee gekweld.

'Het schijnt dat Neff zich in deze tijd in een toestand met bijzondere geestelijke bediening bevindt,' constateert Ami Bost. 'Want na de voorgaande brief volgt hier nog een andere die gericht is aan de broeders te Mens. Deze vormt een soort van pastoraal mandement, vol van dezelfde geest, een brief die een waardige plaats mag ontvangen naast de schoonste stukken van dit genre.' Klaarblijkelijk is de evangelist door bepaalde berichten verontrust dat zijn geestelijke kinderen dreigen af te wijken van de eenvoudigheid die in Christus Jezus is. Zijn brief is dan ook één aanhoudend pleidooi om in de geestelijke strijd niet te verslappen, om de genade niet te verachten, maar om te blijven volharden bij de waarheid van God!

De bedoelde brief is geschreven vanuit Saint-Laurent du Cros en gedateerd op 25 maart 1824. Zie Lettres de F. N. deel 1

'Félix Neff, dienaar van het heilige Evangelie, aan alle vrienden die te Mens wonen'.

'Dierbare en welbeminde broeders in Jezus Christus onze Heere.'

'Toen wij nog dood waren in onze misdaden en onze zonden en leefden naar de wijze van deze wereld, toen wij nog vijanden waren van God door onze vleselijke gezindheden en door onze boze werken, kortom, toen wij nog enkel zondaren waren, is Christus reeds voor ons gestorven. Wij hebben deze goede tijding gehoord, velen onder jullie hebben deze met aandacht beluisterd. Zij schenen deze tijding ook hartelijk en met vreugde te hebben ontvangen. Toch hoor ik zeggen dat er verflauwing en verslapping onder jullie is opgetreden, dat jullie de onderlinge bijeenkomsten verwaarlozen, of deze althans niet meer met een aandachtige geest, noch met een toegenegen hart bijwonen.'

Vanwaar komt dit, geliefde vrienden? Is Christus ten opzichte van jullie veranderd? Heeft Zijn Evangelie zijn schoonheid, zijn zaligheid, zijn waarde en gewicht verloren? Zijn jullie zielen niet meer onsterfelijk? Behoeven jullie niet meer de toorn van God te ontvlieden, het paradijs en de genade Gods te verwerven? Hoeven jullie niet meer het wereldse en vleselijke hart te reinigen, je gebreken te verbeteren, je zonden te bestrijden en kracht te verwerven?

Niets, lieve vrienden, niets hoeft veranderd te worden dan jullie alleen. Maar zorg daar dan ook voor! Geestelijke verslapping leidt tot sluimering en de sluimering tot de dood. Het vergaat zulke mensen, die eerst het meest ijverig schenen te zijn, als Demas (2Tim. 4:10). Het zijn mensen die zich opnieuw in dienst van de overste dezer wereld hebben gesteld en die op schandelijke wijze hun hoop, die zulk een grote beloning bevat, hebben verworpen. Zij behoren niet meer bij jullie en zullen helaas voor eeuwig omkomen! Zijn jullie dan niet bevreesd voor zulk een verschrikkelijk lot? O, lieve vrienden, waakt, ja waakt toch! Want onze vijand slaapt nimmer. De dood zit jullie op de hielen, de eeuwigheid nadert, de rechter staat voor de deur!

Maar het zal van weinig nut zijn jullie te waarschuwen voor het gevaar van je toestand, als ik bij jullie in de eerste plaats niet de oorzaken hiervan tracht aan te wijzen. Dat wil ik dan ook in weinig woorden trachten te doen. Er zijn ongetwijfeld verscheidene personen onder jullie, die nog niet hebben gesmaakt hoe goedertieren de Heere is. Personen, die nog nooit de onmetelijke prijs van de zaligheid hebben leren kennen en van de voortreffelijkheid van de genade die in Christus is. Zulke mensen kunnen nooit lange tijd voor deze dingen ijveren. Hun ijver is een vleselijk vuurtje, of een vuurtje dat althans van korte duur is en

dat snel uitdooft. Zij zullen geen genoegen ondervinden in een zaak, waarvan zij niet de waarde kennen. De parel van grote waarde staat voor hen gelijk met de parel, die we tegenkomen in de fabel, de parel die de haan al krabbend had gevonden.' Zij is schoon, zei hij, maar een graankorrel kwam mij beter van pas!'

Het merendeel van hen, die weinig of niets van de goedheid en van de liefde van God hebben leren kennen, bevindt zich in deze staat, omdat ze nog nooit hun zonden hebben leren kennen. Zij hebben geen dorst. Voor hen is het levende water lauw en smakeloos. Zij weten er niets van welk een verschrikkelijke zaak het is te vallen in de handen van de levende God! Daarom maken ze weinig werk van het toevluchtsoord, dat de Heere hen aanbiedt in Zijn heilige wonden. Het is in de eerste plaats voor hen dat ik wil herhalen, wat ik al zoveel keren heb gezegd: onderzoekje hart, overdenk de Schrift en bid vooral tot God, dat Hij je de Geest van licht zal schenken, opdat je de diepte van je totale verdorvenheid zult zien en dientengevolge de noodzaak zult voelen van hemelse medicijnen.

Wat degenen betreft, die de bitterheid van de verdoemenis hebben gesmaakt zonder nog de rust te hebben gevonden, tot hen zeg ik: 'Vertraag toch niet, verlies de moed niet, anders zul je in het gezicht van de haven schipbreuk lijden! Je zult terugkeren op het ogenblik datje tot aan de verlossing bent gekomen. Jullie hebbende smalle weg gekozen, volhard hierin dan ook! Nog een enkele stap, dan zul je het doel hebben bereikt. Nog een zeer weinig tijd en Hij, Die te komen staat, zal komen en niet vertoeven, zegt de Schrift. Zie Ik kom haastiglijk, zegt de Bruidegom'.

Antwoord dan als de Bruid: 'Kom, Heere Jezus, ja, kom haastiglijk!' Doe niet als Gezeglijk in Bunyans Christenreis, die vol goede moed van huis was gegaan, maar die niet de 'poel van mistrouwen' durfde trotseren. Doe als Christen die, beladen met zijn zware pak, toch met volharding doorliep naar de enge poort en vandaar tot aan de voet van het kruis, waar hij de verlossing vond. O zeker, hij zal het ongetwijfeld op die gezegende plaats niet hebben betreurd, dat hij van huis is gegaan en dat hij alles heeft getrotseerd om zover te komen!'

Wat betreft diegenen die, nadat zij de vrede voor hun ziel in Jezus Christus hebben gevonden, zich overgeven aan lauwheid, diegenen die slechts een zwak en kwijnend leven leiden, van hen geloof ik met zekerheid te kunnen zeggen dat dit kwaad hen is overkomen, omdat ze het gebed en de meditatie hebben veronachtzaamd. Zij stellen zich tevreden met de dingen te weten, maar ze beoefenen deze niet meer. Zij spreken over de genade van God, maar zij zoeken die niet meer. Zij hebben Jezus Christus leren kennen, maar zij zoeken niet meer de gedurige omgang met Hem. Zij zijn geen ware christenen in de afzondering, in hun persoonlijke leven. Vandaar dat ze ook niet meer op de gezelschappen aanwezig zijn. Zij zoeken het niet meer in hun bidvertrek, daarom zoeken ze het ook niet meer te midden van hun vrienden.'

We moeten God niet alleen zoeken in de kerkgebouwen, wij moeten Hem hier weer in terug brengen! We moeten zelf tempels zijn van de Heilige Geest. De bron van alle leven ligt niet in ons, zij ligt in God. En zodra wij ophouden hieruit te putten, door middel van het gebed, door het onderzoeken en overdenken van de Schrift, dan worden wij dor en onvruchtbaar. Het is dan als met een grasland, dat tegen de helling ligt van een berg en dat is blootgesteld aan de zon en gelegen op een zanderige bodem. Zodra men ophoudt hier water op te gieten droogt het uit en verdort.

Jullie weten dus wat het geneesmiddel is. Nadert tot God en Hij zal tot u naken! Vernedert u voor Hem, ieder afzonderlijk evengoed als allemaal. Volhard, houd aan, doe als de weduwe in de gelijkenis van de onrechtvaardige rechter. Doe als de vriend, die zijn buurman vroeg om het noodzakelijke brood. Worstel als Jakob door middel van je tranen en je gebeden. En laat de Heere niet los, voordat Hij je heeft gezegend. Op deze wijze zullen jullie alles terugvinden en alles bezitten in je eigen hart.

Dan zullen jullie het ook in jullie gezelschappen kunnen binnendragen en hiermee tevens

de stichting, de stille overdenking en de ware verootmoediging. Woorden des levens zullen uit je mond voortkomen, jullie gesprekken zullen met zout besprengd zijn, omdat ze uit de overvloed des harten voortkomen. En dan zullen jullie altijd een of andere goede zaak te zeggen hebben om degenen die naar jullie willen luisteren, te verlevendigen. Lees het tweede hoofdstuk uit de Christenreis, waar Gezeglijk en Halsstarrig de Christenpelgrim volgen buiten de stad Verderf.

Ik spreek tot jullie met vrijmoedigheid, lieve vrienden, omdat ik belang stel in je ziel. Ik weet, dat men eerbied aan God verschuldigd is en ik tracht anderen hiervan te overreden. Ik geloof, daarom spreek ik! Is het niet erg genoeg, dat de grote menigte de ogen en oren sluit voor het licht en de woorden van het Evangelie? Moet dan het kleine getal, aan welke God de onwaardeerbare genade heeft bewezen de ogen te openen en de kracht der waarheid te doen gevoelen, op een of andere wijze verkwijnen op de weg der zaligheid?

O, lieve vrienden, het lot van hen, die het Evangelie niet hebben leren kennen, is ontzettend! Want zij zullen sterven in hun zonden. Zij zullen niet meer kunnen heengaan daar waar Christus is. Maar hoe zal ons eigen lot zijn, indien wij, na die goede tijding te hebben gehoord, deze door slapheid, luiheid en onverschilligheid prijsgeven!"

Mijn hart is bij jullie, want ik kan niet een ogenblik voorbij laten gaan zonder aan jullie allen te denken. Maar ik lijd eronder als ik eraan denk, hoe weinig jullie toenemen in de kennis en de genade van onze goede Zaligmaker. Schept opnieuw moed en verwaarloost dat goede Woord niet! Denk toch na over wat ik jullie zopas heb gezegd. Ik hoop, dat ik jullie voortaan alleen maar hoef te gelukwensen en de Heere te prijzen voor de genade, die Hij jullie heeft bewezen.

Moge die goede God de woorden van Zijn dienaar vergezellen met de invloed van Zijn genade. Mocht Hij Zelf je alles zeggen wat ik je niet kan doen verstaan! Amen!

Vaarwel, lieve vrienden. Moge de zegen van God de Vader, de Zoon en de Heilige Geest jullie voor eeuwig vergezellen!

Je zeer toegenegen broeder in Jezus Christus.

14. DE TOCHT NAAR DE WALDENZEN VAN HET ITALIAANSE PIÉMONT

Blz. 285

Sommige geestelijken waarschuwden tegen de verleidingen van Neff. Ze spreken van vroom getinte vermaningen tegen de 'mystieke, fanatieke en overspannen' protestanten, die overal scheuring en verdeeldheid in de alleen zaligmakende moederkerk aanrichten. 'Uit vrees dat je zou gaan geloven al te gemakkelijk verlost te zijn, werpen ze je in de helen in de wanhoop.'

Bovendien ontheiligen zij de allerheiligste dingen, schrijven ze alles toe aan het geloof en miskennen de betekenis van de goede werken.

De volgende gebeurtenis levert, naast het bewijs dat het ware geloof aan zijn vruchten wordt gekend, tevens het bewijs dat Neff zijn roomse medeburgers geen kwaad hart heeft toegedragen. In de winter van 1826 op 1827 werd een rooms-katholieke plaats in de omgeving van Gap door een zware brand gedeeltelijk in de as gelegd. De plaatselijke prefect stuurde naar alle gemeenschappen van het departement een circulaire met het verzoek de zwaar getroffen inwoners te hulp te komen. Deze waren, nog wel in het moeilijke winterseizoen, van alle onderdak en voedsel ontbloot. Neff las de brief van de prefect voor vanaf de kansel.

'Mijnheer de burgemeester hield later een rondreis door die gemeenschap,' deelt Neff naderhand mee,' en verzamelde een som van meer dan 160 francs, zowel in geld als in voedingsmiddelen. Dit is een aanzienlijk offer voor zulk een arm volk. Het overtreft verre dat van de meerderheid van de andere rooms-katholieke gemeenschappen, die allen in gunstiger omstandigheden verkeren en rijker zijn. Dit gegeven zou, meer dan vele andere gegevens kunnen bewijzen, dat de leer van vrije genade, die aan het volk gepredikt wordt, hen niet belet goede werken te doen!'

Toen de al meermalen genoemde Engelse predikant Gilly twee jaar na Neffs vertrek in deze omgeving verkeerde, werd hem verzekerd dat het vuur *dat de Geneefse evangelist had aangestoken hier nog steeds werd brandende gehouden*. In dit verband werd vooral de plaats Champcellas genoemd als een van de meest overtuigde protestantse plaatsen in de hele regio. Maar ook in de vallei van Queyras had de prediking van Neff duidelijke sporen nagelaten. Toen deze om gezondheidsredenen genoodzaakt was geweest te vertrekken, werd dit feit door de plaatselijke geestelijke triomfantelijk van de kansel bekendgemaakt. Een andere priester uit de omgeving riep zijn parochianen op God te danken dat Hij zulk een 'roofzuchtige wolf' uit de kudde had weggenomen.

Toen Neff dit hoorde merkte hij op: 'Maar die arme priester was er onkundig van dat niemand het werk dat God verricht kan vernietigen en dat dit wordt onderhouden met dezelfde middelen als waardoor het werd tot stand gebracht. De werkelijkheid is dat, nadat ik ben heengegaan, drie personen van zijn kudde zijn vertrokken om zich bij die van Jezus Christus te voegen. Korte tijd voordien heeft de jongere zuster van een van mijn bekeerlingen hetzelfde gedaan, terwijl verscheidene proselieten die tot nu toe te beschroomd waren, nu er openlijk voor zijn uitgekomen.'

Rome heeft zich in de historie, *getuige ook de bloedige vervolging van de Waldenzen, als een antichristelijke wereldmacht doen kennen*.

Neff heeft van deze waarheid in zijn brieven talloze voorbeelden gegeven. De militante evangelist heeft dit tijdens zijn verblijf in de Hoge Alpen ook aan den lijve ondervonden. Het zal hem ook beslist niet zijn ontgaan wat hij bij Thomas Willcox heeft kunnen lezen. 'Wat er ook bij kome als u tot God gaat om bij Hem aangenomen te worden behalve

Christus, noem dat antichrist. Laat alleen de gerechtigheid van Christus triomferen. ***Alles wat daarbij komt is Babylon, dat moet vallen als Christus opstaat en u zult zich verheugen als de dag van zijn val komt*** (Jes. 14:4).'

Het heeft er misschien de schijn van dat dergelijke vermaningen gedateerd zijn en momenteel hun actualiteit hebben verloren. Voor de apostel van de Hoge Alpen zijn deze waarschuwingen uit de Heilige Schrift echter geen braakliggend terrein geweest. Hij heeft de ontvullende waarheid hiervan niet alleen van de zijde van valse apostelen uit de kerk van Rome, maar ook van die uit eigen gelederen ondervonden. Vandaar dat hij zich ook zo over de tegenwerking van zijn half rooms geworden ambtsbroeders heeft beklagd.

Het tragische verloop van de historie van de Waldenzen, van haar opgang, van haar voortgang en haar (gevreemde) ondergang houdt een ondubbelzinnige waarschuwing in voor ons hele continent. Gezien in het licht van de momenteel heersende geestelijke inflatie blijft de profetie, die Ezechiël in de naam des Heeren tegen de ontrouwe herders heeft uitgesproken, onverminderd van kracht. Maar deze profetie getuigt eveneens van Gods onbezweken trouw ten opzichte van Zijn beminde schapen.

'Daarom, gij herders, hoort des Heeren woord! Want zo zegt de Heere HEERE. Ziet, Ik, ja Ik zal naar Mijn schapen vragen, en Ik zal ze opzoeken. Ik zal Mijn schapen weiden, en Ik zal ze legeren, spreekt de HEERE ' De woorden, die de grote Herder aan het slot van dit hoofdstuk heeft uitgesproken, zijn voor Zijn kudde ook vandaag nog vol bemoediging en troost: 'Gij nu, o Mijn schapen, schapen Mijner weide, gij zijt mensen; maar Ik ben uw God, spreekt de Heere HEERE '

'De Waldenzen van de valleien van Piémont zijn, helaas, als vele anderen het voorwerp van de bestraffing van Hem, Dien de zeven sterren in Zijn rechterhand houdt en wandelt in het midden van de zeven geesten die voor Zijn troon zijn. Och, wanneer zal op die arme christenheid de Geest des levens gaan waaien, die de dode beenderen zal doen leven op de stem van Ezechiël!'

Maar, wat zeg ik? Deze wind blaast intussen al sinds lange tijd. En op dit ogenblik misschien meer dan ooit en dat over heel de aarde. Ja, ongetwijfeld! Want zonder dat wij hier nog zullen spreken over de voortgang van de buitenlandse zendingsondernemingen, breidt Zijn heerschappij zich toch uit over ons gehele oude Europa.'

Deze heerschappij heeft, ondanks openlijke of heimelijke tegenstand, ondanks verdachtmaking en verachting, toch ongemerkt voortgang. De mens begeert te zien dat de dingen zich op grootse en verheven wijze gaan voltrekken. Hij wil dat een geestelijke opwekking op regelmatige wijze verloopt en dat deze dan bij de leraren der wet' en het bij het heiligdom zal gaan beginnen. Hij wil dat de geestelijke opwekking, nadat zij vervolgens met ernst en zonder schokken tot het volk is doorgedrongen, dit ongemerkt zal doen ontvlammen. Hij begeert dat de Kerk, zonder dat men het waarneemt, gereformeerd zal worden en dan vooral zonder dat men hierbij enige smaad zal hoeven te dragen.'

Met deze bezinnende woorden begint Félix Neff zijn beschrijving van de tocht, die hij heeft gehouden naar de Hoge Alpen van Piémont in het naburige Italië.' Het was zijn voornemen een bezoek te brengen aan de hier overgebleven protestantse gemeenten. We zullen zijn waardevolle uiteenzetting op de voet gaan volgen. Deze getuigt niet alleen van deskundigheid met betrekking tot de kerkhistorie, maar ook van een grote mate van geestelijke betrokkenheid.

'In weerwil van alle menselijke wijsheid, die door God zal worden beschaamd, is de

voltrekking van Gods heerschappij bijna nooit op een dergelijke in het oog lopende wijze geschied. God heeft altijd het zwakke en verachte uitgekozen om de wijze en sterke te beschamen en om degenen, die denken iets te zijn, tot niets te maken. Zo was het ook al tijdens het Oude Verbond. Zelden verkoos Hij zijn profeten uit de offerpriesters. Menigmaal moesten dezen zelfs door hen worden bestraft.'

'Zo was het ook met Jezus, Die niet gekomen is om de wetende profeten te ontbinden, maar om dezen te vervullen. Hij liet de gehele priesterlijke hiërarchie links liggen en koos vanaf het begin al zijn apostelen en discipelen uit de laagste klassen van het volk en zelfs uit de tollenaars. Degenen onder het priesterlijke geslacht die deel wilden hebben aan de vervulling van de beloften, waren genoodzaakt van de stoel van Mozes af te dalen. Terwijl de scharen versteld stonden moesten zij van die verachte Galileërs zelfs het onmisbare onderwijs en de doop ontvangen.'

'Sindsdien heeft de Heere voortdurend Zijn Kerk volgens deze methode geleid. Zo heeft Hij ook, sinds de negende tot aan de zestiende eeuw, het licht op de kandelaar willen zetten en de brandende en bijna uitgedoofde kaars doen oplichten. Hij heeft ook nooit de verwachting uitgesproken dat de wind vanaf de Heilige Stoel zou gaan waaien, zoals men wel zou hebben gewild. Hij heeft Rome zijn anathema's doen uitbazuinen en Zijn hervormers min of meer uit alle landen genomen.'

'Toen vervolgens in Engeland, als gevolg van wereldzin en sceptisch ongeloof, in nagenoeg een eeuw het godsdienstige leven was uitgedoofd, kwam niet de anglicaanse geestelijkheid de eer toe het volk weer te hebben doen ontwaken, noch de oude presbyteriaanse kerkformatie, maar het waren mannen als John Wesley en George Whitefield. Zij waren het en hun talloze medewerkers, die door de ingeslapen kerk als sektariërs waren afgekeurd, die met deze arbeid werden belast.'

En tegenwoordig erkent iedereen dat het aan deze mannen moet worden toegeschreven dat Engeland de eerste plaats heeft ingenomen in de christelijke wereld. Iedereen erkent dat dit land tot aan het eind der aarde het licht onder de heidenen zal verspreiden.'

'Op dit ogenblik ziet men zelfs binnen de Bijbel- en zendingsgenootschappen vergelijkenderwijze slechts een klein deel van de hoge geestelijkheid. De meest overtuigde en gedreven personen van die genootschappen zijn voor het merendeel leken. De Heer van de wijngaard, Hij Die deze heeft geplant, heeft hem verhuurd, maar niet verkocht aan de wijngaardeniers. En zodra Hij niet meer tevreden is over Zijn wijngaardeniers, neemt Hij de wijngaard weg en geeft hem aan anderen'

Men zal zich ongetwijfeld herinneren, vertelt Neff in dit verband, dat Antoine Blanc, die afkomstig is uit de valleien van Piémont, het vorige jaar aanwezig was geweest bij de ingebruikname van de kerk te Freyssinières. Bij deze gelegenheid had hij voor de eerste keer de ware christelijke leer horen verkondigen en iets ervan leren verstaan.

Op weg naar Briançon had Neff hem een eind vergezeld en van de gelegenheid gebruik gemaakt hem ernstig naar zijn geestelijke staat te informeren. Sindsdien had Neff niets meer van hem gehoord.

Na verloop van tijd ontving hij echter een brief van hem uit Piémont. 'Die brief verheugde me des te meer,' schreef Neff, 'omdat het vrij zeldzaam is dat een enkel gesprek zo'n blijvende indruk heeft gemaakt op een lichtzinnige en in duister gehulde geest, zoals die van hem mij voorkwam. Hij scheen, volgens die brief, in grote verlegenheid te verkeren. Overtuigd van zijn ellende, verschrinkt door zijn totale onvermogen, trachtte hij door eigen pogingen uit dit labirint te ontkomen.'

'Ik meende van mezelf,' zo luidde het in zijn brief, 'dat ik een prijzenswaardig mens was. Maar u kunt niet weten welk een sluier u mij van heeft afgenomen. Ik zie nu in mijn vermeende deugden een afschuwelijke hypocrisie, enz.'

De brieveschrijver drong er nu bij Neff op aan hem te komen opzoeken en in zijn omgeving 'het levende en zo weinig bekende Woord' te gaan prediken.

'Ik heb hem enkele dagen later geantwoord,' aldus Neff, 'dat hij zijn onzekere schreden moet richten naar de enge poort. Naderhand heb ik vernomen dat hij mijn brief aan verscheidene personen heeft laten lezen, evenals de godsdienstige traktaatjes die ik hem had gegeven. Hij heeft me nog niet teruggeschreven, want hij verwacht me elke dag.' 'Zie, dit is hoogstwaarschijnlijk de eerste en enige ziel van de valleien van Piémont die enige merkbare tekenen van leven heeft gegeven. Want dat opgehemelde land is in de aller-diepste duisternis gehuld! En de aller-dwaaste hoogmoed en de meest onmatige wereldsgezindheid zijn heden ten dage de meest onderscheidende karaktertrekken van die kinderen van de bewaarders van het geloof.'

Vandaar dat Antoine er sterk bij Neff op aandrong hem te komen opzoeken en te preken voor de met hem bevriende burens, die Neff destijds ook hadden horen voorgaan. Van zijn kant had Neff een sterke begeerte 'dat land, dat zo rijk is aan heerlijke herinneringen' te bezoeken. Hij wachtte slechts op een geschikte gelegenheid dat André Blanc, de predikant van Mens, eveneens de reis zou maken naar de valleien, waar zijn hele familie woonde.

Begin juli werd hiertoe het besluit genomen en **op 6 juli ging Neff via Briançon op reis naar Piémont**, waar hij in deze tijd ook zijn ambtsbroeder hoopte te ontmoeten.

Toen hij arriveerde te Abriès, de laatste plaats van het district Queyras waarvan alle inwoners rooms-katholiek waren, ging hij een herberg binnen. Terwijl hij zat te eten hoorde hij in de keuken praten over iets dat zijn aandacht trok. De herbergierster vertelde aan iemand, dat er de vorige avond een jonge vrouw was aangekomen die vanuit Frankrijk op weg was naar Piémont. Nadat deze vrouw de maaltijd had gebruikt, had ze een klein boekje tevoorschijn gehaald waarin ze op gedempte toon was gaan lezen. Een van de pensiongasten, een zekere geoloog, had dat boekje even ingezien en het direct met verontwaardiging van zich geworpen.

De vrouw had vervolgens met kracht en welsprekendheid de inhoud van dat boekje verdedigd. Ze had gezegd dat we allen verloren en verdoemd waren en dat we wederom geboren moesten worden. Ze had ook gezegd dat zowel de goede als de slechte mensen zich moesten bekeren en dat allen genade nodig hadden. De herbergierster voegde hieraan toe dat die jonge vrouw, toen ze zag dat niemand die woorden geloofde en men er integendeel de spot mee dreef, de hemel met betraande ogen tot getuige had genomen. Vervolgens had ze tot de aanwezigen gezegd dat de waarheid van deze woorden hen op de dag des oordeels te binnen zou komen.

De herbergierster vertelde dit overigens allemaal met een gezicht alsof het een komedie betrof. Men scheen er bijzonder door beledigd te zijn. Neff begreep naderhand dat het hier ging om Marie Queyrus, een inwonster uit de vallei van Freyssinières, die, evenals haar man, afkomstig was uit Piémont en uit het rooms-katholicisme was overgegaan naar de protestantse kerk.' Het boekje dat de verontwaardiging van de geoloog had opgeroepen, was niets anders geweest dan het befaamde Honing uit de Rotssteen!

Na 's morgens vroeg te zijn vertrokken kwam Neff, na enkele uren de steeds stijgende weg te hebben gevolgd, aan op de 2300 meter hoog gelegen pas van La Croix. Deze ligt dicht bij de Monte Viso, waarvan de top vanuit de stad Milaan nog kan worden opgemerkt.

'Ik zal niet trachten de indruk weer te geven die door zulk een magnifiek uitzicht zich plotseling aan mijn blikken aanbood,' noteert de verwonderde reiziger.' Achter en voor mij

de steile rotsen en de gletsjers van de Alpen. Aan mijn voet de schitterende valleien van Piémont en in de verte de uitgestrekte vlakten van Italië.'

'Die bewondering is de tol die een reiziger ongetwijfeld moet betalen als hij voor de eerste keer de Alpen over trekt. Vooral als hij dat gezicht kan verbinden met dichterlijke of oorlogszuchtige herinneringen van die schone omgeving. Maar wat zijn de gevoelens van de christen toch totaal verschillend van die van de wereld! Wat was ik er ver van verwijderd te denken aan Caesar, Hannibal of Virgilius. Het sombere keizerrijk van het Beest en de dubbele slavernij van het Roomse fanatisme namen al mijn gedachten in beslag en wierpen als het ware een zwarte sluier over dat heerlijke Italië!'

'O, Jezus,' riep ik uit, o, Goddelijke Zon der gerechtigheid, zult U nimmermeer dat ongelukkige volk verlichten? Hebt Gij dat zonder enige wederkeer overgeleverd aan de verleiding van de vijand?

En gij, nederige vallei, besproeid met het bloed van zoveel martelaren, zijt ge ook woest geworden? Brandende lamp, die zo lange tijd te midden de duisternis heeft geschenen, zijt ge voor eeuwig uitgedoofd? O, Almachtige God, hebt Gij het zwakke overblijfsel van Uw oude Kerk verworpen? Hebt Gij het uit Uw boek gedaan en uit Uw mond gespuwd? Wees gedachtig aan Uw barmhartigheden! Herstel Uw kandelaar, breng het hart der vaders weder tot de kinderen. Vervaardig Uw geringe dienaar met hem op te trekken, opdat men deze verwoeste erfenis weer in bezit moge nemen!'

O, wat was mijn hart ontroerd toen ik die droevige ruïnes van het Europese Sion na- derde! Wat zou ik tot dat arme volk moeten zeggen? Waarmee zou ik moeten beginnen in die wijngaard, waar alles door distels is overwoekerd? Mijn trots had zich al geveild met indrukwekkende zegen, maar zelfs dát deed me voor het tegendeel vrezen. Want de trouwe Meester zal nooit nalaten me te verootmoedigen zelfs in die dingen in welke ik mijn eigen eer zoek. Andere evangelisten, zei ik tegen mezelf, zijn me voorgedaan en hebben geen enkel spoor achtergelaten. Wie ben ik dan, om een beter resultaat te kunnen verwachten?'

'Het begin van de negentiende eeuw was in werkelijkheid voor de Waldenzische gemeenten, evenals voor de andere, gemeenten, een periode van **geestelijke achteruitgang en verval geweest**,' concludeert Lortsch. 'Dit gold wel in de eerste plaats van de Waldenzen uit Piémont, die in de onmogelijkheid verkeerden hun jonge mensen voor het heilige ambt op te leiden. Zij zagen zich genoodzaakt de studiebeurzen aan te nemen, die hun edelmoedig door de Zwitserse en Duitse universiteiten werden aangeboden. Reeds toen liet het theologische onderwijs met betrekking tot de ware leer al veel te wensen over. In die valleien werd, evenals elders, het Woord van God vervangen door de opvattingen van de theologische filosofie.'

Met zeer gemengde gevoelens liep de eenzame reiziger het voetpad dat afdaalt naar de plaats Bobby. Hier kwam men intussen al de kastanjabomen tegen, waarvan de vruchten in vroeger tijden 'het manna van de vluchtende Waldenzen' waren geweest. Overal maakte de gesteldheid van het terrein bekend dat dit een toevluchtsoord voor de ballingen was geweest. Van elke gunstige positie van de omgeving was gebruik gemaakt. Van elk klein stukje teelaarde, dat door muren was omgeven, was de grond grotendeels op de rug van de mensen aangebracht. De weelderige begroeiing vormde een grote tegenstelling met de ruige woestheid van de Franse Alpen.

Toen Neff te Bobby aankwam legde hij eerst een bezoekje af bij de aan deze gemeente verbonden predikant. Deze predikant is een betrekkelijk eenvoudige man, maar die meer

in beslag wordt genomen door zijn boerderij en zijn pastorie dan door de heerschappij van Jezus Christus,' constateerde Neff. 'Hij is iemand, die meer vermaak schept in het schetsen van de bekoorlijke plekjes van zijn parochie, dan dat hij zijn kudde zou leiden naar de bronnen van het levende water. Hij is behoorlijk wijs in eigen oog, noemt zich een vriend van de menselijke verdraagzaamheid en rekent zodanig op die van God, dat hij het niet noodzakelijk vindt zichzelf of anderen druk te maken over theologische kwesties.'

Vanaf Bobby daalde Neff verder af naar Villard. Hier ontmoette hij de al genoemde Marie Queyrus, van wie zopas melding werd gemaakt. Zij toonde zich bijzonder verblijd haar voorganger te ontmoeten en was 'vol begeerte haar ouders en vrienden bekend te maken met de zaligheid, die zij in Christus had gevonden'. Heeft de argwanende zielenherder reeds toen in haar enig vreemd vuur bespeurd? 'Ik meende haar enige voorzichtigheid te moeten aanbevelen door haar erop te wijzen dat haar landgenoten, in hun diepe onwetendheid, haar ijver voor dwaasheid en fanatisme zouden verslijten. Men moet melk aan de kinderen geven en voor de eenvoudige eenvoudig zijn.'

Van Bobby vervolgde Neff zijn weg naar La Tour. Dit is een kleine stad die men kon beschouwen als de hoofdplaats van het Waldenzenland, maar die, volgens Neff, 'helaas tegelijkertijd een plaats van weelde en verdorvenheid is geworden.'

Toen Neff in LaTour arriveerde kwam een bejaarde vrouw op hem af en vroeg of hij mogelijk mijnheer Neff was. Op zijn bevestigend antwoord nam zij hem bij de hand en leidde hem naar een salon, waar hij tot zijn grote blijdschap zijn vriend André Blanc, de predikant van Mens en diens hele familie aantrof. De persoon die hem had begroet was zijn moeder.

Zijn broer Antoine met diens vrouw, zijn tante bij wie men zich in huis bevond, zijn zuster, zijn nicht, iedereen begroette hem als een oude vriend.

De ondervonden hartelijkheid was ongekend. 'Je wordt hier verwacht als een soort Messias,' zei André Blanc, toch min of meer afwachtend. 'Men begeert je te zien en ter horen.'

Neff vertrok vervolgens naar Saint-Jean, waar hij logeerde bij Antoine Blanc. Deze laaggelegen plaats bezat een mild klimaat. Behalve lage graanvelden zag men hogerop uitgestrekte wijngaarden, waarboven op veel plaatsen zich weer hoge moerbeibomen verhieven. Het land leverde dus behalve graan ook wijn en zijde op. Neff schreef de hier heersende geestelijke malaise toe aan de grote mate van welvaart.

Toch waren ook hier weer moedgevende symptomen. Antoine Blanc vertelde Neff dat er zich in de nabijheid een jonge man bevond, die bijzonder begerig was hem te spreken. 'Hij was voorheen erg wereldsgezind, net zoals ik, maar enkel door het lezen van twee van uw brieven is hij totaal veranderd. Hij heeft volkomen met zijn wereldse vrienden gebroken, evenals met de jacht en andere wereldse zaken en hij wijdt nu al zijn vrije tijd aan het lezen van de Bijbel en stichtelijke boeken.'

Paul Gay, zo heette de jongeman, kwam de volgende morgen kennis maken. Neff schatte hem op ongeveer drieëntwintig jaar. Hij was een intelligente persoon, die een positieve indruk maakte. Toen Neff hem samen met zijn gastheer opzocht, troffen zij op zijn tafel een opengeslagen Bijbel aan die op verscheidene plaatsen was aangemerkt. 'Ik had gedurende mijn verblijf verscheidene gesprekken met hem,' vertelt Neff. 'Hij leek me overtuigd van de noodzakelijkheid de wereld te verlaten en om de dingen te zoeken die van boven zijn, maar hij had nog niet de verdorvenheid van zijn hart leren gevoelen. Ik wees hem hierop en ik raadde hem aan te bidden om dit onmisbare licht te verkrijgen.'

Er werd eveneens een bezoekje afgelegd bij de predikant van Saint-Jean, M. Mondon, dezelfde grijsaard die het vorige jaar bij de ingebruikname van de kerk te Freyssinières aanwezig was geweest." Blanc had de vorige zondag hem een 'weinig christelijke preek' doen horen, na afloop waarvan men een ernstige discussie had gehad. Hij ontving de beide ambtsbroeders niettemin zeer hartelijk. Op zijn vraag wie van beiden de volgende zondag zou preken antwoordde Blanc: 'De een zowel als de ander. Men kan toch twee diensten gaan houden?'

'Ja, maar er wordt juist taulas (mikken op de schietschijf) gehouden en er wordt gedanst op het kerkplein,' wierp de predikant tegen. 'Daarom houdt men de kerkdienst zo vroeg mogelijk. En waarom is het nodig een tweede dienst te houden? Men zou het misschien kunnen voorstellen,' voegde hij er aan toe. 'Maar dan moet die van de namiddag wel heel kort gehouden worden.'

'Ik bedwong mijn verontwaardiging,' aldus Neff, 'en nam me echter wel voor niet op deze wijze de dienst des Heeren aan die van de ijdelheid te wij den. Want het is maar al te waar dat in verscheidene Waldenzische kerken men de dienst verkort om meer tijd over te hebben voor bepaalde genoegens.'

De diep teleurgestelde voorganger voegde aan deze constatering nog de volgende verklaring toe: 'Hun voornaamste ontspanning is het zogenaamde taulas, het schieten met de karabijn waarvan de Waldenzen, overeenkomstig hun vroegere verdragen met de koningen van Sardinië, in heel Piémont alleen het privilege hebben. Hieraan besteedt men bijna alle zondagen van het zomerseizoen. Zij hebben afwisselend in elke gemeenschap plaats en trekken veel belangstellenden. Niets is te vergelijken met de losbandigheid tijdens die feestelijkheden die, volgens een uitdrukking van Antoine Blanc, de dag des Heeren tot een dag van de satan maken.'

Gelukkig gingen deze plannen niet allemaal door. Een jongeman, een familielid van Paul Gay, drong er bij de kapitein van de karabijnschieters op aan de muzikanten terug te sturen. Hij deed dit in verband met de beide voorgenomen diensten en de aanwezigheid van de buitenlandse predikanten. Er had dus geen balfestijn plaats, terwijl men het schietevenement gedurende de kerkdiensten zelfs wel even wilde onderbreken.

Neff deelt vervolgens mee dat het kerkgebouw tamelijk nieuw was. Hoewel het was gebouwd voor rekening van liefdadige vreemdelingen, had men kosten noch moeite gespaard om 'de ijdelheid der inwoners' te strelen. In de morgendienst kwam er een talrijk en deftig gehoor bijeen. Blanc besteede de kansel en preekte over de woorden: En een iegelijk die den Zoon loochent, heeft ook den Vader niet.'

'Zijn preek, die vol was van Schriftuurlijke gedachtevorming en rijk aan bewijskracht, was grotendeel gericht tegen de deïsten, die erg talrijk zijn onder de Waldenzen,' oordeelt Neff. 'Hij vergat echter niet om aan te tonen dat, wanneer men de Zoon loochent, men zijn eigen gerechtigheid stelt in de plaats van die van Christus.'

'Ik preekte diezelfde middag,' vervolgt Neff. 'De opkomst was even groot als bij de ochtenddienst. Men was uit diverse naburige gehuchten opgekomen. Er waren zelfs verscheidene rooms-katholieken en enkele pastoors bij.'

De tekst van Blanc had me aan een vervolg doen denken en daarom koos ik het volgende thema dat mijn tekst bevatte: 'Maar zo iemand den Geest van Christus niet heeft, die komt Hem niet toe' (Rom. 88:9b)

'Hoewel ik weinig gewend was voor zulk een indrukwekkend gehoor en in zulk een grote ruimte te preken, was ik er toch niet erg van onder de indruk. De Heere versterkte meen ik kon van Hem een krachtig getuigenis geven. Ik begon mijn uiteenzetting met bewijzen uit de Schrift. Nadat ik vervolgens de kenmerken, waaraan men de tegenwoordigheid van de Geest in het hart kan herkennen, had verklaard, ontleedde ik die van mijn toehoorders. Hierbij vergeleek ik in het bijzonder hun genegenheden met die welke door de Heilige

Geest worden verwekt.' Op deze wijze heb ik getracht hen te overtuigen, dat zij slechts gedreven werden door de dingen van het vlees (Rom. 8:5). Hieruit heb ik afgeleid, dat zij niet de Geest bezaten en diens gevolg de Zoon en uiteindelijk dus ook het ware leven misten (Joh. 3:36, 1 Joh. 5 : 12). Ik heb hun vervolgens verklaard, dat zij in dood en verlorenheid en dus nog onder de toorn van God verkeerden. Ik ben ermee geëindigd ernstig bij hen op aan te dringen God om die Geest des levens en dus om het ware leven te vragen, zonder welke men noch zijn zonden noch de rijkdom van Zijn genade kan leren kennen.'

'Mijn prediking die, dat mag ik toch wel zeggen, op logische wijze was ingedeeld, aangevuld met en onderbroken door bepaalde appellerende opmerkingen, hield op opmerkelijke wijze de aandacht van het gehoor gevangen, dat voor de eerste keer een dergelijke prediking hoorde.

Toen ik van de kansel afkwam riep mijnheer Mondon uit: 'Ziedaar het zwaard van Marcellus die de vijanden van Rome achtervolgde tot in hun laatste schuilhoeken!'

Het was er echter verre van dat hij met deze prediking voldaan was. En hij heeft niet verzuimd zijn parochianen over deze al te rechtlijnige prediking gerust te stellen.'

'Ik ontving tegelijkertijd wel een meer serieus bedoeld compliment van mijnheer Meille, de oude predikant van Saint-Jean, over wie straks nog meer.

Wij brachten de dag door bij Antoine Blanc en zijn gezin, Paul Gay en enkele andere personen, onder andere ook Marie Queyrus, die iedereen verbaasde door de diepgang van haar vroomheid en de verhevenheid van haar gevoelens. Deze drukt zich bijna altijd met verbluffend gemak uit in het patois. Zelfs dominee Blanc verzekerde me, dat hij dergelijke christenen ook te Triève niet tegenkwam'.

De volgende maandag werd een bezoek afgelegd bij dominee Meille. Neff tekent hem als een eerbiedwaardige grijsaard, met het voorkomen van een oude broeder uit de Moraviërs'. In 1819 had de evangelist Jean-Nicolas Coulin een tocht door de valleien van Piémont ondernomen." Bij deze gelegenheid had hij ook mijnheer Meille ontmoet. Neff kon zich nog herinneren dat onder alle bekende Waldenzen die Coulin had ontmoet, deze Meille de meeste indruk op hem had gemaakt.

Meille was geruime tijd predikant te Saint-Jean geweest. Het onverwachte en tragische sterven van zijn enige zoon had hem dusdanig aangegrepen, dat hij niet langer zijn ambtelijke arbeid kon waarnemen en het vorige jaar deze had moeten neerleggen. Neff betreurde dit besluit van zijn oude ambtsbroeder. 'Hij is niet ver van het koninkrijk Gods,' oordeelde Neff, en onze bezoeken schenen hem veel goed te hebben gedaan. Hoewel hij rijk is en in aanzien, bezit hij een grote mate van nederigheid. En ondanks zijn gevorderde leeftijd ontvangt hij het Evangelie als een kind. Ik ben er echter bang voor dat hij moeilijkheden in zijn eigen huisgezin ondervindt, terwijl hij niet de kracht bezit deze te overwinnen.'

'Wij ontmoetten in de loop van de week nog enkele predikanten,' zo vervolgt Neff zijn verslag, 'die ons voorkwamen de lauwerheid in eigen persoon te zijn, om het niet sterker uit te drukken. We hadden bij mijnheer Meille ook nog een discussie met een zekere mijnheer M. Ik heb nog nooit een beter apologist gehoord van de weelde, het dansen en de wereldse vermaken dan hij. Dat is precies de man die de Waldenzen ligt, vooral te Saint-Jean. Hij wordt er dan ook gerespecteerd.'

Diezelfde avond werd er een klein gezelschap bij Antoine Blanc gehouden, waarbij behalve zichzelf ook zijn vrouw, zijn zuster en Paul Gay tegenwoordig waren, evenals Jean Rostan, een jonge Fransman uit de gemeente van Vars. Hij logeerde in deze tijd, omdat hij de Latijnse school van La Tour bezocht, bij zijn hier woonachtige zuster. Hij was een van

de vier leerlingen van Neff die hij destijds opleidde tot predikant. Ook bij Rostan werd er af en toe gezelschap gehouden.

De volgende zaterdag vertrok de hele familie Blanc naar Saint-Germain, waar monsieur Vison, de man van Marie Blanc, woonde. Onderweg legde men een bezoekje af bij predikant N., die voorheen de gemeente van Queyras had gediend. 'Het is een man, wiens opvattingen bijzonder eenvoudig en bijna landelijk zijn, maar in geestelijk opzicht zo weinig levendig, dat wij moeite hadden met hem over geestelijke zaken te spreken. Hij bewees ons niettemin veel vriendelijkheid en bood voor de volgende dag zijn kansel aan.'

'Blanc preekte om negen uur over de wedergeboorte,' vertelt Neff.

'Ik vervolgde zijn onderwerp 's namiddags. Ik liet de hoorders echter grote ogen opzetten toen ik hen verklaarde, dat zij niet alleen niet wedergeboren waren, maar wellicht ook nog nooit niemand hadden ontmoet die dat werkelijk was. Ik trachtte duidelijk en eenvoudig te zijn, want de mensen zijn hier minder onderlegd dan te Saint-Jean.'

Diezelfde avond maakte men nog kennis met een predikant V. uit Pramol, die familie was van de gastheer. 'Het is een jonge man, die erg orthodox schijnt te zijn en die, zegt men, krachtiger preekt dan de anderen. Maar hij heeft geen geestelijke kennis en scheen weinig ingenomen te zijn met onze conversatie.'

Wanneer Neff uiteindelijk de balans moet opmaken over de geestelijke toestand van de inwoners van Piémont, komt hij niet tot een gunstige beoordeling. 'Wat de inwoners van dit land betreft, zij bezitten naar onze mening een grote mate van oppervlakkigheid en bedroevende zorgeloosheid. Alleen Marie Blanc, de echtgenote van Vinson, bezit geestelijk leven. Zij heeft behoorlijk vorderingen gemaakt gedurende de tijd die ze thuis of te Saint-Jean heeft doorgebracht. Het is een eenvoudige ziel, rechtgeaard en bijzonder gevoelig. Zij heeft altijd ware vroomheid bezeten. Maar zij heeft nog niet voldoende de enige poort, Jezus Christus en Die gekruisigd, leren kennen.'

Diezelfde week gingen de vrienden ook mijnheer X, de president van de Waldenzische kerken opzoeken, die de voorgaande dagen afwezig was geweest. 'Ik had menigmaal van hem horen spreken als van een trouwe herder. En werkelijk, men zou van hem kunnen zeggen dat hij 'ijver voor God' heeft. Het moet niet aan hem liggen dat de tucht in die gemeenten niet beter wordt gehandhaafd. Men beweert zelfs dat hij op een tamelijk indringende wijze preekt, maar met dat alles geloof ik niet dat hij tot ware geestelijke kennis is gekomen. Het is eveneens mogelijk dat hij meer waarde hecht aan zijn eigen eer dan aan die van de Heere. Hij heeft overigens een bijzonder onduidelijke opvatting over de doodsstaat van zijn kudde. We hebben hem meermalen ontmoet en met veel vrijmoedigheid met hem gesproken, hoewel altijd met omzichtigheid die, gezien zijn leeftijden karakter, betaamt.'

De president, wiens naam verder niet wordt vermeld, nodigde Neff en zijn ambtsbroeder uit om voor hem te preken. Neff zou liever buiten de stad hebben gepreekt, maar omdat Blanc zich niet had voorbereid was hij genoodzaakt dit aanbod te aanvaarden. 'Het gehoor was talrijk en voornaam. Ik nam tot tekst het gezicht van Ezechiël; de toepassing was gemakkelijk. De Heere verleende me de kracht en een grote mate van vrijmoedigheid. Mijn rede scheen veel indruk te maken.'

'Er zou diezelfde dag te Luzerne taulas worden gehouden en de compagnie karabijnschutters uit La Tour zou zich gewoontegetrouw, bij het uitgaan van de kerk, gaan verzamelen. Niettemin vertrok de tamboer zonder tromgeroffel te laten horen. De 'kapitein' (het hoofd van de schutters) vroeg hem naar de reden daarvan.

'Hoe zou ik,? antwoordde de tamboer, na alles wat wij zopas hebben gehoord, de trommel kunnen slaan bij de ingang van de kerk? Het zou beter zijn dat...'

'Sla de trommel,' antwoordde de kapitein bruusk en de tamboer moest gehoorzamen.'

'Diezelfde middag hield Blanc een parafrase waarin hij evenmin zijn gehoor spaarde.'

Toen keerde men terug naar Saint-Jean om zich gereed te maken voor het vertrek. De verloftijd van Blanc liep ten einde en Neff werd naar eigen zeggen 'met ongeduld door zijn talrijke gemeenten terug verwacht.'

Bovendien waren de Waldenzen over het algemeen in dit seizoen bijzonder druk, hetgeen Neff deed besluiten terug te keren naar Frankrijk. De reden dat hij terugkeerde was niet alleen gelegen in de 'geringe indruk', die hij meende te hebben gemaakt, maar tevens in de 'buitensporige warmte'. Een en ander weerhield hem echter niet de vrienden te beloven, zo God wilde, in een gunstiger seizoen nog eens terug te komen. In het gebed werden alle achtergeblevenen 'aan de zorg des Heeren en het Woord Zijner genade aanbevolen.'

Op de terugreis werd nog afzonderlijk afscheid genomen van de president. Neff werd met alle voorkomendheid ontvangen, maar na enkele inleidende woorden over de gehouden preken 'beklaagde hij zich wel over enkele harde en volgens hem ongepaste uitdrukkingen waarvan Blanc zich had bediend. Hij scheen er bij zonder over geraakt te zijn, dat wij over zijn gemeente hadden gesproken als een volk dat nog nooit het Evangelie had gehoord.' De president vergezelde Neff op zijn terugreis bijna een half uur lang en stelde hem verschillende vragen. Hij wilde graag weten hoe deze over de Waldenzen over het algemeen dacht.

Het hem gegeven antwoord was niet voor tweeërlei uitleg vatbaar. 'Ik moest hem eerlijk zeggen en liet hem goed verstaan, hoewel met de nodige omzichtigheid, dat ik niet geloofde dat er in al die valleien een enkele persoon was die de zaligheid die in Jezus Christus is had leren kennen. Die verklaring verraste en pikeerde hem erg, hoewel het misschien wat overtrokken kan zijn geweest.'

'Ik trachtte hem de zaken uiteen te zetten. Ik trachtte ook, voor zover dit mogelijk is, deze binnen het bereik te brengen van een man, die slechts de geest van deze wereld bezit. Ik heb hem verteld hoe ikzelf tot de kennis van deze dingen ben gekomen. Maar hoe openhartiger ik met hem sprak, hoe meer eigendunk en vervreemding ik bij hem opmerkte. Uiteindelijk nam hij afscheid met te zeggen, dat we beiden een kudde te verzorgen hadden en dat we ons daarbij maar moesten houden.'

Onze gastprediker besluit zijn uiteenzetting met op te merken, dat de hier bedoelde predikant voor de meest actieve en evangeliegezinde van die valleien doorgaat.'

Via de al genoemde plaats Boby **keerde Neff naar zijn arbeidsveld in de Franse Alpen terug.** Onderweg bracht hij noch de nacht door te Pra aan de voet van de bergpas. 'Ziedaar hoe ik Piémont verliet, het hart beklemd over de droevige staat van dat overigens zo belangwekkende volk. En toch dankte ik de Heere, dat hij Zich verwaardigd had toegang te verlenen tot enkele zielen, voor wie ik Hem vurig smeekte deze te bewaren en in de rechte weg te leiden.'

'De benauwende warmte van Piémont had me verzwakt en afgemat. Ik dacht door het inademen van de zuivere lucht van de Hoge Alpen, waarvan ik de dalen met sneeuw bedekt vond, weer te zullen opleven.'

De tocht naar de Alpen van Piémont had kennelijk teveel van de krachten van de jonge prediker gevegd. Zijn in de door hem gedane uitlatingen al de voortekenen waar te nemen van het naderende einde van zijn ambtelijke loopbaan?

Enkele dagen na Neffs terugkeer uit Piémont ontmoette hij in de vallei van Queyras een man uit Saint-Jean, die hem direct liet weten: 'Jullie hebben een fijne neus gehad, mijnheer Blanc en u, door spoedig te vertrekken, anders zouden jullie zijn gearresteerd. Mijnheer

Sarde (de intendant van Pignerol), was ter ore gekomen dat vreemde (buitenlandse) predikanten in zijn land hadden gepreekt. Hij heeft vervolgens aan de Waldenzen een boze brief geschreven die zij verplicht waren vanaf de kansel in alle kerken voor te lezen. Wanneer u daar nog was geweest, dan zou het de vraag zijn wat er van u zou zijn geworden.'

Na verloop van tijd kwamen de jonge Paul Gay, samen met zijn neef Francois, met Antoine Blanc en Jean Rostan naar de vallei van Freyssinières om Neff en de broeders aldaar op te zoeken. Zij hadden allen, naar het oordeel van Neff, in geestelijk opzicht 'verheugende vorderingen' gemaakt.

Ze vertelden hem in dit verband dat de achtenswaardige predikant Meille ertoe overgegaan was kleine gezelschappen aan huis te houden. Overigens moest Neff uit wat hem verteld werd wel concluderen, dat de Waldenzen hem over het algemeen vrij ongunstig gezind waren. Men preekt openlijk tegen mij. En als iemand de schijn heeft liever thuis te blijven lezen dan om te gaan spelen of dansen, dan vraagt men hem ogenblikkelijk: 'Ben je ook van die monsieur Neff?'

Neffs aanhangers kregen dezelfde verdachtmakingen te horen, die zijn geestverwanten te Genève en in kanton Vaud ten deel waren gevallen. Hiervan getuigt bijvoorbeeld het volgende feit: 'Een jonge, uit de valleien afkomstige student was, nadat hij te Lausanne had gestudeerd, weer uit Zwitserland naar de Hoge Alpen teruggekeerd. Thuisgekomen had hij de heersende vooroordelen versterkt door de mensen met de uitdrukking 'mómiers' bekend te maken. Onze broeders in de valleien moeten tegenwoordig dus aan dezelfde smaadtaal blootstaan. 'Bid de Heere voor hen,' vraagt Neff zijn vrienden, 'opdat het weinige zuurdeeg op zekere dag het hele beslag zal doen oprijzen.'

Antoine Blanc hield vanuit de Italiaanse Alpen zijn broer André, de predikant van Mens, uitstekend van de toestand op de hoogte. Hij vertelde bijvoorbeeld dat zijn zuster Marie, de vrouw van Vinson, in deze tijd met het volgende bericht was gekomen. De intendant van Pignerol, een van de rijkste en aanzienlijkste Waldenzische inwoners van de vallei van Saint-Martin, had in een talrijk gezelschap, waarbij ook haar man zich bevond, gezegd: 'Denk er om, dat je niet doet zoals in de vallei van Luzerne, waar een onbekende sekte is ingeslopen, aan het hoofd van welke zich Antoine Blanc en de beide broeders Gay zich bevinden. Overigens zal ik als lid van de Waldenzische magistratuur hierin wel voorzien.'

In een uitvoerige brief die Antoine aan zijn broer te Mens schreef deelde hij mee dat bij dominee Meille nagenoeg alle avonden 'réunions' plaatsvonden. Toen tot ergernis van andersdenkenden het aantal bezoekers van de zondagavonden gedurig vermeerderde, kwamen er allerlei verdachtmakingen in omloop. Men beweerde zelfs dat de 'sektariërs' een nieuwe leer wilde invoeren. Verscheidene personen kwamen uit nieuwsgierigheid naar de bijeenkomsten. Anderen lieten echter, vanwege de spottereien en de sarcastische opmerkingen van de wereldse mensen, verstek gaan. Er werd veel gebruik gemaakt van de tekstverklaringen, die Neff voor zijn catechisanten had samengesteld. Hier werden ook diverse kopieën van gemaakt.

Soms werd er in een kerkdienst openlijk tegen de 'mómiers' gewaarschuwd. Antoine vertelt van een predikant, die zijn tekst had genomen uit Psalm 50:15: *'En roept Mij aan in de dag der benauwdheid'* Er werd openlijk gezegd,' aldus de briefschrijver, 'dat wij de leer der vaders vaarwel wilden zeggen, dat het ons aan gehoorzaamheid ten opzichte van onze ouders en de overheid ontbrak. We werden met monniken vergeleken en vooral met de jezuïeten, die op slinkse wijze het Evangelie te gronde wilden richten en de zeden bederven. Bij het uitgaan van de kerk riep men ons na: **'Weg met de mómiers!'** Het werd

de oude dominee Meille zelfs verboden nog langer gezelschappen bij zich aan huis te houden. Deze was hierover zo ontdaan, dat hij tijdens een vergadering met de leden van zijn kerkenraad in tranen uitbrak.

Op de sympathisanten werd op allerlei wijze pressie uitgeoefend. Men wilde dat de bijeenkomsten werden gesaboteerd. Het zette bij de tegenstanders kwaad bloed dat men weigerde deel te nemen aan sommige evenementen, zoals het dansen. Dit werd inzonderheid bij huwelijksplechtigheden beoefend.

Na de voltrekking van het huwelijk van Paul Gay wilde deze geen bal houden en geen muziek laten maken. Zijn vader liet echter zonder zijn medeweten een violist komen en zodoende kon men het dansen niet meer verhinderen. Toen de hierbij aanwezige oude predikant, die de leeftijd van vijfenzeventig jaar had bereikt, traditiegetrouw de bruid een dans voorstelde, had deze gelukkig de moed te weigeren! In dit licht gezien vormde het sluiten van gemengde huwelijken een reële bedreiging voor het christelijke karakter van het Waldenzendom.

Dat er op de gezelschappen veel geestelijke liederen werden gezongen kon evenmin de toets van de kritiek doorstaan. Toch werd hierdoor niet alleen het geloof, maar ook de onderlinge band der liefde versterkt. Na afloop van de kerkdienst, die over het algemeen maar een keer per zondag werd gehouden, kwam men dan in een of andere gelegenheid bijeen, soms zelfs in een stalruimte, om met elkaar te zingen en te converseren.

Neff toonde zich niet verwonderd toen hij al die bijzonderheden hoorde. Hij had zich erover verbaasd dat hem, zoals we hebben gezien, door enkele voorgangers de kansel werd aangeboden. De oude predikant Meille meende aan het bevel van de magistraat te moeten gehoorzamen. Hij maakte bekend dat hij geen gezelschappen meer bij hem aan huis zou laten houden en vermaande ook anderen dit achterwege te laten.

Toen Neff dit hoorde kon hij dit besluit niet stilzwijgend laten passeren. Vanuit Guillestre liet hij zijn 'gerespecteerde broeder' het volgende weten.

'De Heere heeft u grote genade bewezen en het is met oprechte vreugde dat ik, te midden van alle duisternis van hoogmoed en wereldsgezindheid die uw valleien bedekken, alleen bij u de inwendige kennis van de onpeilbare ellende van de mens en het oprechte vertrouwen in de verdiensten van de Verlosser heb gevonden. Maar, zo zou ik u willen vragen, waarom schijnt dat licht tot nu toe onder de korenmaat verborgen te zijn gebleven? Ik kan niet geloven dat u in alle ernst diegenen in de dood kunt laten blijven tegen wie u in de naam des Heeren hebt gesproken. Ik wil liever veronderstellen dat u geen voldoende en duidelijk besef hebt van het gevaar dat hen bedreigt.

'Nadat de rechtlijnige evangelist erop heeft gewezen dat de oude kansel van de Waldenzen helaas 'een stoel is geworden van wereldse filosofie en de antieke Griekse historie' laat hij zijn oude ambtsbroeder nadrukkelijk weten dat hij, ondanks alle tegenstand, nog zoveel goeds zou kunnen doen.

'Hoe ouder men de wijngaard binnengaat, hoe meer men zich gedrongen zou moeten voelen te werken zolang het dag is. Zelfs de bijna gestorven stam van de vruchtbare olijfbom kan nog krachtige spruiten voortbrengen. O, hoezeer zou u dan moeten begeren, evenals Simeon, de zaligheid van God te aanschouwen voordat u Zijn paradijs binnengaat. Hoezeer zou u dan moeten bidden, dat men de vroegere vroomheid van uw volk weer zou zien herleven!'

Het is niet onmogelijk dat deze vermanende brief de gewenste uitwerking heeft gehad, want na verloop van tijd werden de bijeenkomsten weer op de oude voet voortgezet en

kregen deze zelfs een blijvend en voorspoedig karakter.'

Enige tijd later kreeg Neff van zijn vrienden Antoine en Paul soortgelijke berichten als deze bij zijn thuiskomst had moeten horen. Men had zich hierdoor echter niet laten intimideren, maar de gezelschappen die bij Antoine Blanc werden gehouden onverminderd voortgezet. Hij hield op woensdag een samenkomst bij zich aan huis, op donderdagavond een 'société de couture', waarmee een voor vrouwen bestemde cursus in het naaien werd bedoeld, terwijl op zondagavonden eveneens een gezelschap werd gehouden.

Neff werd door de beide broeders Blanc over de gang van zaken in Piémont steeds uitvoerig ingelicht. Enz.

18. DE ALPENHERDER OPGENOMEN IN CHRISTUS' SCHAAPSKOOI

De brieven, die Neff na zijn terugkeer uit Plombières aan zijn vrienden schrijft, bieden geen opwekkend beeld van zijn gezondheidstoestand. Een van de eersten aan wie hij hierover schrijft is zijn oude vriend en ambtsbroeder Jean-Nicolas Coulin. Deze was evenals Neff destijds door de Société Continentale uitgezonden als evangelist. Eerst was hij in Franstalig Zwitserland en vervolgens in Frankrijk met onmiskenbare zegen werkzaam geweest. In 1820 had hij een missionaire tocht ondernomen naar de Waldenzen van Piémont, maar moest op aandringen van de rooms-katholieke autoriteiten het land verlaten.

Neff heeft door middel van een kennis bericht over deze gang van zaken ontvangen en voelt zich nu gedrongen met zijn vriend even van gedachten ten wisselen. 'Daar ik, vanwege mijn zwakheid,' schrijft hij, 'geen bezoek kan verdragen van de broeders die mij omringen, verkeer ik des te vaker in de geest met diegenen die zich veraf bevinden. Welnu, jij behoort in elk geval tot dat getal. Want al is het niet vanwege de afkomst, je hoeft er niet aan te twijfelen dat je een van de voornaamste plaatsen in mijn hart inneemt. Jij bent immers een van de eersten geweest die ik, in de gelukzalige tijd van mijn bekering, als broeder heb leren kennen en beminnen.'

'Ik kan me niet zonder ontroering die aangename gesprekken herinneren, waarin je met zoveel vertrouwen en eenvoudigheid je geestelijke ondervindingen hebt meegedeeld. Hoe dierbaar is mede herinnering aan onze kleine wandelingen en de ogenblikken, die ik met jou bij die rechtschapen en gelukzalige Samuel Veyrassat heb doorgebracht.' Dat was in de tijd dat je me die schone liederen hebt geleerd, liederen, die ik op mijn beurt weer aan zoveel anderen heb onderwezen, maar die ik nu niet meer kan zingen! Hoe graag breng ik me die aangename *Moravische* gezelschappen te binnen, waar ik zoveel zegeningen heb ondervonden en waar de aanwezigheid van de Heere zo menigmaal merkbaar was!'

'Ik denk dat het je wel bekend is dat ik deze zomer en herfst enige tijd bij de minerale bronnen van Plombières heb doorgebracht. Helaas ben ik bijna in dezelfde staat teruggekeerd als waarin ik verkeerde toen ik ben vertrokken en nog in staat was om te reizen. Maar momenteel kan ik mijn bed niet verlaten dan om het te laten opmaken. Het is slechts met grote moeite dat ik nog kan dicteren. Dat is dan ook de reden dat ik kort zal zijn, ondanks de begeerte die ik heb om me nog wat langer met je bezig te houden!'

'Al mijn voedsel bestaat uit enkele kleine kopjes ezelinnenmelk. En dan nóg kost het me veel moeite die naar binnen te krijgen. Ik kan me nauwelijks met enige conversatie of lectuur bezighouden. Hieraan zou ik toch grote behoefte moeten hebben, omdat ik vaak moe ben van de droefgeestigheden die uit mijn ziekte voortkomen. Ik beveel me in je gebeden aan! Vraag aan God om mij in mijn geloof en mijn lijdzaamheid te versterken. Vraag ook of Hij me in deze tijd meer indrukken van het toekomstige goed mag schenken. Je zou me een groot genoegen doen als je me bij de eerste gelegenheid een briefje schreef in de geest van Nardin of Bunyan. Ik denk dat dit voor mij als een dadel zou zijn die men vindt in de woestijn.'

Neff schrijft vervolgens dat Coulin wel zal hebben gehoord dat er zeer verblijdende berichten uit de valleien van Piémont zijn ontvangen. Deze hoopvolle berichten worden bevestigd door diverse brieven, die Neff de laatste tijd uit Piémont heeft ontvangen. Minder goed is hij echter te spreken over wat hem ter ore is gekomen over dominee

Ehrmann, die in deze tijd in de gemeenten van de Hoge Alpen werkzaam is. Deze predikant, die uit de Elzas afkomstig is, werd eerder als een broeder aanbevolen door verschillende Gereformeerd-gezinde predikanten, zowel uit het noorden als uit het zuiden van Frankrijk. Men sprak over hem als een trouwe dienaar van Christus en niets wees op het tegendeel. Zou men zich echter toch in hem hebben bedrogen?

'Sinds enige tijd ben ik pijnlijk getroffen door bepaalde klachten, die de vrienden van het Evangelie hebben geuit,' laat Neff zijn vriend weten. 'Hij laat werkelijk enige ijver zien voor de verspreiding van de Bijbel en die van godsdienstige traktaten, voor de buitenlandse zendingsondernemingen, enz. Zijn taal heeft een evangelische klank. Maar tezelfdertijd toont hij zich zodanig onkundig of eerder vijandig van de leer der genade. De voortreffelijke preken van George Burder brengt hij in diskrediet als te Calvinistisch.' Dat geldt zelfs die van Nardin, die men eerder het tegendeel kan verwijten. Als alles wat men zegt waar is, geeft hij vóór de hele wet te houden, terwijl hij tegelijkertijd afgeeft op het werk, dat God me heeft toevertrouwd en dat Hij heeft willen zegenen.'

Neff trekt zich deze onheilstijding uiteraard bijzonder aan. Zal de vorst der duisternis nu onkruid tussen de tarwe gaan strooien? Hij gelooft echter dat de invloed van deze voorganger niet erg groot zal zijn. Hij zal ook eerder 'de vrienden van de wereld dan die van Christus' tevreden willen stellen. 'Wij weten trouwens dat de goede Herder Zijn schapen bewaart. En ik verwacht dat Hij, wat degenen aangaat die Hij Zich verwaardigd heeft uit de Hoge Alpen te verkiezen, dicht bij Zich en bij elkaar zal houden en deze beslist niet zal laten verstrooien. Zij zullen leren hun vertrouwen niet te stellen op menselijke waardigheid of ambtskleding, maar de waarheid alleen te zoeken in het Woord van God.'

Neff kan niet nalaten in deze brief nog even terug te komen op het betreuenswaardige verlies van Alexander Vallon. Hij was immers de oudste en meest verdienstelijke van de leerling-onderwijzers die hij op zijn school te Dourmillouse had opgeleid. Juist op het ogenblik dat zijn arbeid zo bijzonder werd gezegend, werd hij door een onverwachte dood weggenomen. Neff schrijft:

'Dat overlijden heeft me levendig aangegrepen, want ik had voor die broeder evenveel genegenheid als achting en ik verwachtte nog zo veel van hem. Maar wie zal tot de Heere durven zeggen: 'Uw daden zijn niet recht gedaan?' Is Zijn wil niet altijd goed en zijn Zijn oordelen vol wijsheid, hoe onbevattelijk deze ons ook mogen toeschijnen?' Ik moet hieraan toevoegen, tot eer van Hem, Die zelfs uit de stenen Abrahams kinderen kan verwekken, dat die man, die bij mijn aankomst in de Alpen drieëndertig jaar was, niet alleen een losbandige persoon is geweest, maar ook de schrik van de omgeving en die acht maanden in de gevangenis heeft doorgebracht, omdat hij bijna iemand had vermoord. De vrijmachtige God kan inderdaad op opmerkelijke wijze het stenen hart van Abrahams kinderen in een vleses hart veranderen!

Bij mijn terugkeer te Genève heeft men mij uit Arvieux en Queyras geschreven dat er zich een *réveil* heeft voorgedaan in de *gemeenschap van Villars in de vallei van Luzerne*. Die beweging moet te danken zijn aan de prediking van het Evangelie, die gebracht werd door een persoon die Franche heet. Twee of drie keer heb ik de gelegenheid gehad in zijn tegenwoordigheid het Evangelie te verkondigen in Frankrijk, waar hij intussen al verscheidene jaren woont.

Jean Philippe uit des Moulins heeft me geschreven dat het Heere heeft behaagd dat goede zaad te zegenen. En nu Franche momenteel naar zijn huiselijke haard in Frankrijk is teruggekeerd, is hij een heilzaam licht voor velen geworden. Hij heeft

bemoediging en steun bij dat goede werk ontvangen na een bezoekje te hebben gebracht aan Jean en Marie Caïrus. Dat zijn arme wevers uit de gemeenschap van Villars, maar die al lange tijd te Pallons en Freyssinières wonen. Hier zijn zij de eersten geweest die tot de kennis van Christus zijn gebracht en veel voor het werk des Heeren hebben gedaan. Ik heb verschillende keren de gelegenheid gehad, bij het begin van mijn arbeid in die valleien, met die brave mensen te spreken, vooral met Marie.

In het begin van de herfst hebben de Waldenzen bezoek gehad van twee van onze broeders, de predikanten Spencer Drummond en Théodore Lhuillier. Hoewel zij zeer ontdaan waren over de godsdienstige toestand van de valleien, zijn ze toch bijzonder verblijd geworden door het werk dat zich momenteel openbaart. Zij konden nauwelijks voldoen aan de belangstelling waarmee men vroeg naar de weg der zaligheid, noch antwoorden op de menigte vragen die aan hen werd gesteld. Want onze vrienden in die valleien zijn allen ongeletterde mensen. Zij moeten ook veel uitstaan van tegenstanders, die zich op veel kennis beroemen. Daarom grijpen zij die zeldzame gelegenheden aan die zich voordoen, om de beter onderlegde broeders over moeilijke leerstellige zaken te raadplegen. Dat bezoek werd, behalve tot grote zegen voor de broeders, voor de tegenstanders weer aanleiding om de vervolging te herhalen. Onmiddellijk na het vertrek van de heren doctor Drummond en Lhuillier hebben onze Waldenzische broeders een nieuw onweer over zich zien opsteken. Al de volgende zondag beroofde men hen op hardhandige wijze van de schoolzaal die zij sinds enige tijd gebruikten. Ze werden in het openbaar uitgejouwd, bedreigd, enz.

De brief, die enige bijzonderheden geeft van die eerste gebeurtenissen, is zo onsamenhangend geschreven, dat zij enige indruk geeft van de verwarring die te Saint-Jean heerste toen deze geschreven werd.

Het lag min of meer voor de hand dat de voornaamste rapporteur uit Piémont, Antoine Blanc, zijn broer te Mens steeds uitgebreid van de gebeurtenissen op de hoogte hield. In een zeer uitgebreide brief van 15 december 1828 doet Antoine verslag van de recente ontwikkelingen op kerkelijk gebied. Het was tijdens het bezoek, dat Neff destijds aan de valleien van Piémont had gebracht, wel gebleken dat er zich ook onder de voorgangers weinig oprechte geestverwanten bevonden. Mijnheer Mondon nam onder hen voortdurend een dominerende plaats in. André Blanc had er al op gewezen dat deze predikant, 'die even lichtzinnig was als wereldsgezind, een vijand was van de gereformeerde leer. Hij ontzag zich niet zijn eigen beginselen tegen te spreken.'

Het zou ons te ver voeren op alle kerkelijke verwickelingen in te gaan waarbij Mondon, uiteraard gesteund door zijn kerkenraad, een uiterst negatieve rol heeft gespeeld. De door hem verachte mómiërs, de mensen van het conventikel, werden gewoontegetrouw vanaf de kansel door hem aangeduid als hypocrieten, sektariërs of jezuïeten.

Na verloop van enkele incidenten eiste hij van hen een gedetailleerde schriftelijke verklaring van de leer die door hen werd voorgestaan. Zij moesten hierin dan tevens de bezwaren, die tegen hem persoonlijk werden ingebracht, formuleren en eveneens het karakter van hun bijeenkomsten. Deze verklaring zou vanaf de kansel worden voorgelezen.

Aan dit verzoek werd op uiterst bekwame en doeltreffende wijze gehoor gegeven. Puntsgewijze werd in een uitgebreide verklaring alle genoemde en omstreden zaken aan de orde gesteld. De bewijsvoering hiervan werd steeds *zowel aan de Bijbel als aan de oorspronkelijke geloofsbelijdenis van de Waldenzen ontleend*.

De betreffende verklaring, gedateerd 9 november 1828, werd ondertekend door Jean-

Francois Gay, Antoine Blanc, Barthélemy Fenouil en Jean-Paul Gay.

Volgens de gemaakte afspraak werd deze verklaring tijdens een kerkdienst door dominee Mondon vanaf de kansel voorgelezen. Hier bleef het echter niet bij. Op een toon die zowel getuigde van openbare spot als ingehouden boosheid, voegde de predikant er namens de kerkenraad een nadere verklaring aan toe. 'Wij bewaren dit geschrift als een dierbaar monument en als een waarschuwing, dat men niet meer deze gemeente en alle andere in onze valleien, door valse beweringen en verderfelijke verdeeldheden zal beroeren. Laten wij, door middel van een gemeenschappelijke afspraak, al het mogelijke doen dat onze belangwekkende valleien altijd door onze gereformeerde broeders als het oorspronkelijke en fundamentele toevluchtsoord van ons heilige en zuivere christendom zullen worden beschouwd.'

Volgens deze woordvoerder van het oorspronkelijke Waldenzendom' werd de verklaring van de dissidente broeders door onkunde en bekrompenheid gekenmerkt. Welke kennis bezaten ze nu van de oude talen waarin de Bijbel oorspronkelijk was geschreven? 'Ik heb met droefheid geconstateerd,' zo luidde het, 'dat het enige motief waardoor het christendom zou blijven voortbestaan, is ontstaan uit vrees voor de helse vlammen. Wat zeg ik? Zal dan enkel de schrik voor de afschuwelijkste kastijdingen van een barmhartige God en van de Vorst des vredes tot bekering brengen?'

Mondon gaf ook een ongevraagd advies: 'Zendt met die leer toch zendelingen naar de Perzen en de Turken. Laat men zich wenden tot de Joden en de Chinezen, dan zal men wel meer succes hebben!'

Het hoeft niet te worden gezegd dat op een dergelijke wijze de tegenstellingen meer werden verscherpt dan verzoend. Ondanks tegenwerking en heimelijke verdachtmaking bleef het aantal bezoekers van de conventikels toenemen. Gelukkig hield het gouvernement zich afzijdig en bood zij, volgens de toenmalige wetten, de belaagde en openlijk bespote dissidenten bescherming.

Naderhand bleek trouwens dat er ook in de Piémontese valleien nog enkele predikanten waren, die de opvattingen van de bezwaarde kerkgangsters deelden. Ze waren meestal echter te bevreesd om er openlijk voor uit te komen.

Toen Mondon hier lucht van kreeg verwisselde hij, aldus Antoine Blanc, de leeuwenpels voor die van een vos. 'Ziende dat de vervolging het aantal van hen, die hij het zwijgen wilde opleggen, vermeerderde, is hij nu onze vriend geworden. Hij is zelfs op een van onze bijeenkomsten verschenen, toen ik persoonlijk echter elders was. Het is zijn bedoeling ons los te scheuren van de Schrift. Zij die nog niet de Heere hebben leren kennen, begrijpen het niet. En zij die gesmaakt hebben hoe goed het is onder de herdersstaf te verkeren van Hem, Die alleen onze ongerechtigheden kan vergeven, zullen voor de hele wereld Golgotha niet willen verruilen voor Sinai'

Ook toen de apostel van de Hoge Alpen door zijn ziekte tot werkeloosheid was gedoemd, werd dus de arbeid in de wijngaard des Heeren niet onderbroken, al ging deze wel gepaard met tegenstand. Hij ontving niet alleen moedgevende berichten uit de Alpen, ook de brieven, die hij uit de omgeving van Mens ontving, getuigden van de voortgang van Gods werk.

In een brief van februari 1829 wordt een en ander verteld over de kleine Martin en over diens opmerkelijke en kinderlijk geloof.

'We hebben hier een kind uit Châtillon dat ons veel blijdschap geeft,' aldus een zekere briefschrijver. 'Het is de kleine Martin, een neefje van de vrouw van Marcelle. Dat lieve kind begeert, sinds het te Mens is gekomen en over bekering heeft horen spreken, niets anders te horen. Hij zei op zekere dag tot zijn zuster, die ook te Mens vertoeft in verband met het afleggen van haar openbare belijdenis: 'Zie je, lieve zuster, we moeten van de tijd

die we hier zijn profiteren om ons te bekeren. En als we weer te Châtillon zullen zijn, zul je niet meer gaan dansen met je vrienden en ik zal me niet meer vermaken met de kinderen. Als niemand wil komen zullen we met zijn beiden gezelschap houden. En die God Die beloofd heeft met degenen te zijn die verenigd zijn in Zijn naam, zal met ons zijn, zodat ook wij daartoe mogen behoren.'

'Op een andere keer zei hij tot Marcelle: 'Zeg eens tante, als de kinderen me slaan en ik, inplaats van hen terug te slaan, op de knieën zal gaan en zeggen: 'Lieve Heere, bekeer ze en vergeef ze, zoals ik hen vergeef, welnu, dan zou ik ook bekeerd zijn, nietwaar?' Hij gaat vaak naar onze lieve Marie Marcelle toe.

Op zekere dag zei hij tot haar: 'Ik noem je nicht. Maar als ik bekeerd zal zijn, dan zal ikje zuster noemen.' Hij bad de Heere veel dat Hij zijn boze hart zou veranderen, opdat hij Hem meer zou kunnen liefhebben.'

'Hij vermaande al zijn schoolvriendjes zich te bekeren. Hij verkeert wat dat betreft in zo'n bijzondere toestand, dat elk vermaak hem een afleiding van het ene ding toeschijnt dat noodzakelijk is. Hij zei op zekere dag tot een van zijn vriendjes: 'Wil je gaan glijden op het ijs? Bid de goede God om je te bekeren en dan zul je het niet meer doen'.

'Maar ik weet niet hoe ik moet bidden,' antwoordde de glijder.

Op die woorden viel Martin op zijn knieën en zei: 'Lieve Heere, bekeer Germain. Hij zegt dat hij niet weet hoe hij moet bidden, maar hij wil het niet. Want als hij het wilde zou U het hem wel leren.'

Bij het lezen van deze dingen denkt men onwillekeurig aan de vraag, die Jezus tijdens Zijn omwandeling op aarde aan de Joden heeft voorgelegd: 'Hebt gij nooit gelezen: Uit den mond der kinderen en der zuigelingen hebt Gij U lof toebereid?'

Uit de door Neff geschreven (of liever gedicteerde) brieven blijkt voortdurend hoezeer hij innerlijk betrokken is bij de toestand van de achtergebleven gemeenten. Dit geldt niet alleen die van Zuid-Frankrijk en de Franse Hoge Alpen, maar ook die van het naburige Italiaanse Piémont.

Een van zijn laatste brieven, die van 20 februari 1829, is gericht aan Pierre Baridon, die zich intensief bezighoudt met onderwijs en evangelisatie in dit in geestelijk opzicht noodlijdende gebied.

Neff verzekert deze trouwe medestander van zijn oprechte genegenheid en betuigt tevens zijn medeleven in verband met de ziekte van zijn vader. Vervolgens dringt hij er bij hem op aan dat hij, voordat hij in de nazomer zijn onderwijs op de school zal beginnen, een bezoek zal brengen aan 'onze vrienden in de naburige valleien', indien dat althans mogelijk is.

Neff geeft hierbij tevens te kennen dat hij garant staat voor de kosten die met deze tournee zijn gemoeid. Als Pierre met dat voorstel akkoord gaat, hoopt Neff hier zo spoedig mogelijk bericht van te ontvangen. Hij vraagt de hartelijke groeten over te brengen aan de vrienden te Pallon, te La Combe enzovoort.

'Ik zou ieder van onze vrienden te Dourmillouse willen noemen en ieder van zijn inwoners in het bijzonder willen groeten, te beginnen aan de top van de Roumas tot aan de oever van de Inflous, want God weet hoeveel ik hen allen in Jezus Christus liefheb. Maar ik ben aan mijn plaats gebonden en er blijft me niets anders over om te zeggen, dat ik mij jullie liefhebbende Félix Neff noem '

Op 19 februari 1829 schrijft Neff aan zijn vrienden in de Hoge Alpen een brief met de volgende aanhef:

'Aan alle dierbare broeders te Freyssinières en vooral die van Dourmillouse. Genade en vrede mogen op u rusten door Jezus Christus. Amen!'

'Julie Talon bracht me gisteravond deze brief om die aan jullie toe te zenden. Ik wilde hier nog enkele woorden aan toevoegen. Ik ben nog steeds even zwak naar lichaam en geest als de voorgaande dagen. En als ik nu deze brief zie, die op het punt staat naar Freyssinières"te vertrekken, heeft het verdriet me aangegrepen. De gedachte dat ik misschien nooit meer de rotsen van Dourmillouse zou terugzien, heeft me doen wenen. Die rotsen, hoe verlaten en afschuwelijk ze ook mogen zijn, schenen me schoner en beminnelijker toe dan de schoonste streken op aarde, door de ogenblikken die ik in jullie midden heb doorgebracht. Ik ben het overige van de dag in de geest bij jullie geweest. En de hele nacht, zelfs in mijn slaap, heb ik jullie allen gezien. Dit overkomt me trouwens wel meer.

Ik denk dat jullie, lieve vrienden, je ook die schone dagen wel zullen herinneren die wij samen hebben doorgebracht, hetzij te Dourmillouse, hetzij te La Combe! Denk vooral aan die heilige week van 1825, die geheel met tranen van boetvaardigheid, van vreugde en liefde aan de voeten van de Zaligmaker werden doorgebracht! Jullie waren dag en nacht verenigd in de kerk, of in de huizen, of aan 'de voet van bomen en rotsen'! Denk nog eens aan die schone dag van Goede Vrijdag, waarop meer dan honderd van jullie werden toegevoegd tot het getal van de gelovigen. Denk aan die plaats, waar groten en kleinen met hun tranen de voorhoven des Heeren besproeiden, waar niemand de kracht had de doopbelofte op te zeggen of de psalmen en gezangen te zingen!

Denk aan die dagen, waarop allen met genadegaven van de Heilige Geest schenen te worden overgoten, waarop alle harten door een hemels vuur in gloed werden gezet en zijn gesmolten! O, wat was dat voorjaar schoon! Wat was die akker des Heeren rijk met bloemen versierd! Jullie vallei kwam me voor als een tuin van Eden. De sombere rots scheen me bekoorlijker toe dan de berg Sion! Helaas, hoe komt het dat een groot aantal van die schone bloemen is verwelkt zonder vruchten achter te laten?

O, lieve Zaligmaker, verwaardig ons nog eens de dauw van Uw genade op die verwelkte planten te laten neerdalen. Dan zullen ze herleven, mogen ze bloeien en uiteindelijk vrucht dragen tot Uw eer, tot de blijdschap van Uw Kerk en tot troost van Uw zwakke dienaar, die zijn leven ervoor over heeft gehad om ze te verzorgen.

Vaarwel allemaal, lieve vrienden! Dat de Heere jullie moge zegenen en jullie harten vervullen met zoete vrede en blijdschap door Zijn Heilige Geest! Amen.'

Als antwoord op dit schrijven ontvangt Neff op 6 maart 1829 een uitvoerige en aangrijpende brief van de vrienden uit Dourmillouse en omgeving. Deze brief is namens een aantal vrienden geschreven door Pierre Baridon en gericht aan zijn

'Dierbare heer en zeer beminde, ja, zeer beminde broeder, of liever vader in Jezus Christus onze Heere!'

In deze brief geeft de afzender te kennen met veel genoegen gehoor te willen geven aan Neffs verzoek, om een bezoek te gaan brengen aan de naburige valleien. Hij is hiertoe echter eerst omstreeks 15 april in staat, bij het begin van het zomerseizoen, omdat dan pas zijn school wordt gesloten.

In de betreffende brief laat Baridon weten dat de brieven van Neff zoveel mogelijk worden overgeschreven en onder de aandacht van de vrienden worden gebracht. Na een kerkdienst, die op zekere zondag werd gehouden, was een behoorlijk aantal vrienden bijeengekomen in het schoollokaal om de inhoud van een van Neffs brieven bekend te maken.

'Na het lezen van uw brief, waarin u ons erop wees te denken aan die aangename en

heilige week in 1825, hoorde ik vele stemmen zeggen: 'Het is bijzonder de moeite waard zich die schone tijd te herinneren, van die heerlijke Goede Vrijdag, waarop God zo dicht tot ons was genaderd!'

O, wat was die dag goed en gelukzalig voor sommigen, die heilige dag waarde dauw van Omhoog viel op het heilige zaad, dat u al sinds lange tijd had gezaaid! De tranen liepen velen over de wangen, toen ze eraan dachten dat u uw leven zou hebben gegeven om onze harten te winnen. Toen ze eraan dachten, dat ze (naar alle waarschijnlijkheid) uw beminnelijke persoon hier beneden niet weer zouden terugzien, onze Johannes de Doper, die God ons had gezonden om ons de blijde Boodschap van de zaligheid te verkondigen. O, konden wij maar alles doen waar we toe in staat zijn om het hart van onze trouwe Zaligmaker, evenals dat van u, te verblijden!'

Baridon deelt vervolgens mee dat een groot aantal van Neffs catechisanten, die uit enkele dorpen afkomstig waren, in de gelegenheid waren geweest om bijeen te komen. Dit was geschied in het huis van zijn oom te Roumas, waar ze voorheen Neff vaak hadden horen spreken over de gelukzaligheid die in Jezus is.

'De bijeenkomst was talrijk en we hebben opnieuw uw hartelijke brief gelezen. Men zag dat iedereen ontroerd was, de jongen zowel als de ouden. Men had de tranen in de ogen, wetend dat u al uw krachten voor ons had aangewend en dat wij vooral er de oorzaak van geweest zijn dat u al zo lang hebt moeten lijden. O ja, wij zijn het geweest, wij en alle vrienden van Dourmillouse zijn de oorzaak van uw langdurige ziekte geweest. Als wij eerder in God hadden geloofd, dan zou het voor u niet nodig zijn geweest zich zoveel in de sneeuwbuien te vermoeien, noch uw lichaam uit te putten. Maar wij waren zo blind en zo verhard in onze oude gewoonten! Ach, ongetwijfeld hebt u veel verdriet gehad, hebt u heel wat lopen zuchten om ons de afgrond te laten zien waarvoor wij ons bevonden! O, welk een moeite hebt u zich moeten getroosten, lieve vriend, om ons iets te doen verstaan tot onze zaligheid.

U hebt alle krachten van uw lichaam uitgeput en u hebt zichzelf vergeten, zoals ook onze goedertieren Verlosser voor ons allen gedaan heeft. Het heeft u veel tijd gekost om ons een weinig van de wegen des Heeren te doen kennen. Het heeft u drie jaar gekost om ons de weg te doen kennen die leidt naar de eeuwige gelukzaligheid. O, dat we toch als ellendige, blinde en de verdoemenis waardige zondaren de toevlucht mochten nemen tot Jezus, de Vriend der zondaren; zondaren die aan Hem, de Bron van de levende wateren, gegeven zijn!

Lieve vriend, diep bewogen door de genegenheid die u ons altijd hebt bewezen, zouden wij allen uit het diepst van ons hart u, met onze geringe geldelijke middelen, in een of andere zaak van dienst willen zijn. De voornaamste hoofden van Dourmillouse zijn met dit doel bijeengekomen. We zijn zelfs van plan geweest dat twee mannen u een bezoek zouden gaan brengen, omdat we dachten dat dit u wellicht genoeg zou doen. Maar we hebben allemaal besloten u eerst deze brief te schrijven. En als u dit voorgenomen bezoek op prijs zou stellen, wilt u dan, als u dat kunt, ons dat alstublieft laten weten?

Wij willen er in alle ernst naar streven iets voor u te doen. Daarom dringen wij er ernstig bij u op aan ons te laten weten wat u genoeg zou doen. We weten ook niet of het sturen van die twee mannen voor u wel van veel nut zou kunnen zijn. Wij zouden u ook het geld kunnen laten toekomen, dat aan hun reiskosten besteed zou moeten worden. Mogelijk zou dit voor u van veel meer betekenis kunnen zijn. Wij dringen er bij u op aan gehoor te geven aan onze wensen in alles wat wij kunnen doen. We zouden u niets kunnen weigeren. We zouden in oprechtheid des harten kunnen getuigen dat, als ons bloed voor u van nut zou kunnen zijn, we u dat zouden geven. Want dan zouden we niet meer voor u doen dan hetgeen u voor ons hebt gedaan'.

We wensen u toe dat de Heere u wil zegenen en lijdzaamheid mag geven tijdens uw langdurige beproevingsweg! Dat de Heere u met talloze zegeningen van Boven mag

vervullen en de vele moeilijkheden mag vergelden, die u voor ons allen hebt uitgestaan!
Uw loon zij in de hemelen. U wacht een onsterfelijke kroon!

'Dat de God van alle volkomenheid, als Hem dat zou behagen, u weer gezondheid mag geven. Wij besluiten met ons in uw gebeden aan te bevelen. Wij zullen u in de onze niet vergeten. Alle families vanaf de top van de Roumas tot aan de voet van de Inflous laten u zonder uitzondering groeten en u zult de naam van sommigen van ons onder deze brief aantreffen.

Wij zijn uw geringe, maar geheel toegenegen broeders in Jezus Christus'

Vervolgens wordende namen van niet minder dan achtentwintig ondertekenaars vermeld.

Verschillende keren komen we hierbij de namen van een of ander familielid van Baridon en Philippe tegen. Welk een bewijzen van broederlijke liefde heeft de Alpenherder op zijn sterfbed van zijn achtergebleven schapen ontvangen!

'Toen Neff deze brief ontving was hij nog slechts enkele weken verwijderd van zijn dood,' schrijft Ami Bost. 'Hij kon me nog een antwoord dicteren en droeg me op om te schrijven, waarbij hij me enkel de voornaamste inhoud van de betreffende brief gaf te kennen. Het was niet zonder smartelijke ontroering dat ik, geruime tijd later in Dourmillouse zelf, die brief uit de handen van de broeders onder ogen kreeg. Ik meen er goed aan te doen de inhoud van deze brief hier ook weer te geven.'

De betreffende brief is vanuit Genève gericht aan Pierre Baridon en droeg als datum 17 maart 1829:

'Het is met bijzonder veel vreugde, hoewel gemengd met droefheid, dat mij door onze broeder Neff werd opgedragen de hartelijke briefte beantwoorden, die jullie aan hem hebben geschreven. Hij is zelfs te zwak om te dicteren. Hij is, evenals zijn vrienden, bijzonder gevoelig geweest voor de liefde die jullie hem hebben bewezen. Het verdriet, dat jullie over zijn smartelijke omstandigheden hebben uitgesproken, is zeer begrijpelijk. Maar hij beschouwt zichzelf maar al te gelukkig dat het hem wordt gegeven 'niet alleen te geloven in, maar ook iets te mogen lijden voor zijn Zaligmaker'. Voor dergelijke dingen worden wij reeds bij voorbaat, boven elke verdienste of waardigheid, hier beneden door middel van onze verlossing beloond. En wij zullen hierboven, boven elke verdienste of waardigheid, het genadeloon ontvangen door middel van de eeuwige vreugde.'

'Broeder Neff is van mening dat hij van een bezoek van enkelen van jullie, zoals jullie dat hebben voorgesteld, op het ogenblik geen voordeel zou kunnen hebben vanwege zijn grote zwakheid, hoe dierbaar hem dat in zijn gezonde dagen ook zou zijn geweest!'

'Wat de hulp betreft die jullie hem in geldelijk opzicht aanbieden, daardoor is hij bij - zonder ontroerd. Maar sommige vrienden, die veel rijker zijn dan jullie, geven hem alles wat hij nodig heeft. Daarom zouden jullie je geringe middelen beter voor sommige stichtelijke zaken van jezelf kunnen gebruiken. Maar er is wel een bepaalde dienst die jullie hem zouden kunnen bewijzen en tevens een grote vreugde die jullie hem zouden kunnen schenken. Hij weet alleen niet of jullie dat allemaal willen.'

'Misschien acht je hart zich die gedachte onwaardig? Welnu, leg mijn brief een poosje terzijde om jezelf af te vragen of jullie daadwerkelijk aan je vriend Neff een bewijs van blijdschap zou willen geven. En als jullie hierop bevestigend antwoorden dan zal ik jullie zeggen waar dat in bestaat: 'Indien er dan enige vertroosting is in Christus, indien er enige troost is der liefde, indien er enige gemeenschap is des Geestes, indien er enige innerlijke bewegingen en ontfermingen zijn', zo verbind je dan ernstig en oprecht aan die

Christus, aan die Zaligmaker, Die hij jullie met zoveel arbeid heeft verkondigd!

'Hij vraagt jullie om geen enkel ander ding. Maar dát zou het voornaamste zijn van zijn wensen. Er zijn onder jullie sommigen die zich nog niet van harte bekeerd hebben tot Jezus. Er zijn onder jullie sommigen die meer van mijnheer Neff houden dan van de Verlosser, Die de hemel heeft verlaten om hen vrij te kopen door het kruis. Wend je tot de Heere en elke bekering, waarvan onze broeder zal horen, zal hem meer blijdschap geven dan elke andere zaak!'

'Wat jezelf betreft, lieve broeder, die deze brief heeft geschreven, broeder Neff wil je vragen jouw bezoek aan de valleien (van Piémont) nog even uit te stellen totdat een broeder van hier is gekomen om je te vergezellen. Men heeft namelijk voorgesteld om, als God het geeft, iemand naar je toe te zenden.

Nu mijn opdracht op deze wijze is vervuld, ben ik genoodzaakt af te breken vanwege de moeite die het schrijven ook mij heeft opgeleverd.

Ik besluit met jullie de wensen te herhalen waarmee ik ben begonnen: wees allen getrouw! Weldra zullen alle broeders van Dourmillouse en Genève zich samen aan een en dezelfde tafel bevinden met Abraham, Isaäk en Jakob, terwijl Jezus Christus alle tranen van hun ogen zal afwissen!

Jullie liefhebbende broeder,

A. Bost.'

Het is waarschijnlijk met dezelfde koerier geweest dat het volgende briefje werd verzonden door Neffs moeder, samen met nog enkele woorden van Neff zelf.

'Lieve vrienden en broeders in Jezus Christus.

Hoewel ik zelf niet in staat ben jullie brieven aan mijn zoon voor te lezen, omdat mijn hart erdoor wordt verscheurd, wil ik jullie toch enkele woorden namens hem doen toekomen. Ik doe dat namens hem, omdat hij te zwak is om te kunnen dicteren. Hij is echter nog sterk genoeg om ten opzichte van jullie vervuld te zijn met de allerhartelijkste dank voor de liefde die jullie hem altijd hebben betoond. Deze liefde werd steeds door de vurige begeerte bezielde die jullie altijd voor het Evangelie aan de dag hebben gelegd en waarvan jullie je nooit hebben laten aftrekken.

Hij vraagt jullie dringend door te gaan met de bijeenkomsten, met het lezen van de stichtelijke geschriften en vooral van de preken van Nardin. Verwaarloos de zondagsscholen niet. Hierdoor worden de lammeren gevormd en de schapen versterkt. Vergeet niet dat jullie zielen hem even dierbaar zijn als zijn eigen ziel.

"Ik vraag jullie dringend de broeders te ontvangen die jullie zullen gaan bezoeken. Beschouw deze als gezanten van de Heere, behandel hen in je midden met de liefde die zij voor Hem hebben."

Nog één woord, lieve vrienden, over een zaak die hem na aan het hart ligt; hij roept vanaf zijn ziekbed jullie toe: *kom 's avonds steeds bij elkaar, houd onderling geestelijke gemeenschap!*

In deze woorden van Neffs moeder lezen wij de laatste vermaning, die door Neff tot zijn broeders werd gericht.

Hier volgen nog enkele woorden die hij met eigen hand aan dit briefje heeft toegevoegd:

'Nog eens en voor de laatste keer vaarwel, lieve vrienden van Dourmillouse en heel Freyssinières! Met mijn eigen hand voor de laatste keer! Tot ziens in de hemel. Félix Neff.'

Wij bedienen ons, om zijn sterbed te beschrijven, van de uitdrukkingen die zijn eerste biografen gebruikten. Maar vooraf moeten wij een enkel woord zeggen over de geestelijke gesteldheid van onze vriend in zijn laatste dagen, naarmate hij de dood dichterbij zag komen.

Ami Bost geeft een weergave van Neff's sterfbed

"We zijn nu gekomen tot de tijd van de lange en smartelijke doodsstrijd van onze dierbare missionaris.

Bij de beoordeling van de oprechte vroomheid van Neff en van de brandende begeerte die hij voelde om nog een keer te midden van zijn dierbare Alpenbewoners te mogen arbeiden, denkt men over het algemeen *dat hij teveel de zwakheid heeft laten zien in de gesteldheid waarmee hij zich aan het leven scheen te hechten en in de tegenzin die hij toonde bij de gedachte aan de dood*. Want het feit dat ik hier aanwijs is waar. En men moet ongetwijfeld toestemmen dat, zelfs als men rekening houdt met de zuiverheid van de zaak die deze vrome man aan het leven bond, er op dit punt toch sprake is geweest van zwakheid in zijn zelfverloochening.'

'Ik herinner mij dat, toen hij mij korte tijd voor zijn dood de tweede Brief van een zieke prediker etc. dicteerde, ik hem voorstelde het woord *stervende* in plaats van *zieke* te gebruiken, maar dat wilde hij niet. En aangezien de gedachte aan de dood zich aan mij voordeed vol van heerlijkheid, kon ik me niet voldoende in zijn toestand inleven om deze gedachte in overeenstemming te brengen met zijn gevoelens. Uiteindelijk maakte ik hem hierdoor ongeduldig en dat liet hij me ook weten.

Men kon het trouwens al lang voor die tijd opmerken en bemerkte het ook reeds uit de vorige brieven, dat heel zijn ziel ernaar hunkerde om terug te keren naar die geliefde oorden waar hij had gewerkt. En tot aan zijn laatste dagen wanhoopte hij er niet aan, dat God hem hiervoor weer de kracht en het leven zou schenken.

Men begrijpt dat dit gemis aan volledige overgave hem tot in zekere hoogte moest beroven van de meer verheven vreugde, die hij zou hebben ondervonden bij een meer volmaakte zelfverzaking. Men kan hier opmerken dat wij zijn afbeelding niet mooier willen maken.

Maar wanneer wij het hierover eens zijn, wat is hier dan de onvergeeflijke fout, wat de aangrijpende zwakheid, die men in een rechtgeaarde arbeider moet betreuren? Welke?

De moeilijkheden, die elke beschrijving te boven gaan, een rusteloze opeenvolging van de vele werkzaamheden en dat zonder eerbewijzen en zonder toeschouwers! Uiteindelijk een leven van ontbering, dat bij anderen het verlangen naar de dood zou hebben opgewekt! Hij voelde zich in één woord als een moeder, die haar zuigeling in de steek zou laten. Hoevelen zijn er niet, die te zwak zijn om een dergelijke zwakheid te bezitten?

Men kan een bepaalde situatie slechts beoordelen naarmate men zichzelf ervoor in de plaats stelt. Ieder mens, die meer zijn kracht dan zijn werkzaamheid zal zien afnemen, zal onze missionaris begrijpen en hem om die reden willen verontschuldigen. Ik meen echter die dingen te moeten zeggen in het belang van de waarheid.

En ik zal aan dit onderwerp enkele overwegingen toevoegen, die ik in 1829, aan het slot van de bovengenoemde *Brieven van een zieke prediker*, heb gemaakt.

'Ik vroeg hem, enkele dagen voor zijn dood, of hij nog alles handhaafde wat hij in die beide brieven had geschreven.

En hij antwoordde met een zwakke stem, die niets meer scheen te bezitten van menselijke kracht, maar met veel overtuiging: 'Het komt me voor dat ik de mensen al die dingen vanuit de hemel zou willen prediken.' Hij vroeg zelfs dat ik hem, wat ik had opgeschreven, zou laten zien om het eigenhandig te ondertekenen. Maar ik denk dat men zijn handtekening op elke bladzijde van het kleine geschrift zal tegenkomen. Hij had wel

andere en belangrijker zaken in de laatste ogenblikken van zijn leven te doen.'

Uiteindelijk geloof ik niet dat het me is toegestaan voor Gods volk te verzwijgen met welke kracht zijn persoonlijke gesprekken, zijn vertrouwelijke mededelingen en zelfs de feiten die zijn laatste geestelijke ervaringen ons hebben opgeleverd, tot bevestiging kunnen dienen van alles wat hij heeft geleerd. Dit geldt zowel van enkele van zijn vroegere geschriften als van de eerste van de brieven, die wij nu hebben gepubliceerd (die van 6 oktober 1828). Het gaat hierin voornamelijk over de waarde van daadwerkelijke en wezenlijke vroomheid.

Wij zijn er des te minder voor bevreesd dit onderwerp bij deze gelegenheid te behandelen, omdat deze broeder in hoge mate twee eigenschappen verenigde die men zelden verbonden ziet.

1. In de eerste plaats zijn zijne bedoelingen, voorzover de mens hierover kan oordelen, zuiver geweest. De ambitie en verfoeilijke begeerte om 'de eerste te zijn', heeft altijd veel kwaad in de kerk aangericht. Van hem kan men echter zeggen dat hij zijn werk verricht heeft op een wijze, waardoor hij 'overvloediger gearbeid heeft dan zij allen'. Hij heeft die arbeid ook gedaan zonder dat hij die van zijn ambtsbroeders zou geringschatten.

2. Maar van die werkzaamheden, zelfs als die voortgevloeid zouden zijn geweest uit de oprechtheid, die wij zojuist beschreven hebben, wilde hij dat men zou weten *dat hij deze beschouwde als zijn geliefkoosde zonde. Hij beschouwde deze als een belemmering voor die inwendige en persoonlijke gemeenschap, die de ziel met zijn God zou moeten onderhouden, als een neiging tot verstrooiing in ons bestaan, als een voorwendsel om ons nog meer van God te vervreemden, zelfs al zou men voorgeven Hem te dienen.* Omdat hij, niet minder dan een ander, wist dat activiteit, arbeid en toewijding, op zichzelf genomen voortreffelijke en noodzakelijke eigenschappen voor de ware christen zijn, had hij echter door de Geest wel aangevoeld hoezeer deze aanleiding kunnen geven tot de bezwaren, die wij hebben opgemerkt.

Hij had gezien, hij had ondervonden dat het leven der ziel niet bepaald wordt door het stichten van scholen, door veelvuldige prediking, door arbeid voor de zending, door het corresponderen met de halve wereld, in één woord, dat dit ons niet belangrijk doet zijn of schijnen te zijn voor de Kerk des Heeren. Maar dat integendeel dit soort zaken met verschrikkelijk gemak tot verderfelijke strikken kunnen worden voor degene, die zich hiermee bezighoudt.

Hij had gezien dat niet het werk van de mens het bevende hart kan ondersteunen als de koning der verschrikkingen zijn aanvallen op hem doet. Hij had gezien dat er slechts vrede is door genade en door de toevlucht te nemen tot deze genade. Hij had gezien dat er geen rust is voor de zondaar dan in het afzien van eigen werken, waartoe het Evangelie ons oproept. Hij had gezien dat er op het sterfbed, zelfs voor de meest getrouwe christen, geen andere deur der zaligheid is dan die genade, die de goddeloze rechtvaardigt (Rom. 4:5). Hij heeft dit in zijn eigen brieven geschreven, hij heeft dit meermalen tot zijn vrienden gezegd. Hij heeft dit, zoals we reeds hebben gezegd, ook bewezen in die langdurige ziekte, die ongetwijfeld bestemd is geweest om de diamant, die in hem verborgen was, des te meer te doen schitteren.

Elke keer dat hij voor die God weer in *het niet* was gevallen, elke keer dat de genade had getriomfeerd was zijn begeerte om met Christus te zijn, wat hem zeer verre het beste was. En elke keer dat hij bereid was te gaan sterven, heeft de genade in zijn ziel weer de vrije loop gehad. Maar wanneer hij nog werkzaam wilde zijn als zijn Meester hem daartoe niet meer riep, dan wilde hij soms toch weer gaan leven. Dan zou men gezegd kunnen hebben dat het genoeg was om de doktoren te roepen en zou de genade des Heeren direct weer haar glans hebben verloren.

Ziedaar, de les die zijn doodsbed aan zijn broeders heeft gegeven. Ziedaar, wat degenen

die hem omringden, hebben opgemerkt. Slechts één ding is nodig, heeft die lieve broeder tot ons uitgeroepen, zowel door zijn prediking als door zijn voorbeeld. 'De tijd is voorts kort. Indien gij dan met Christus opgewekt zijt, zo zoekt de dingen die boven zijn, waar Christus is, en niet die op de aarde zijn.' De wereldse mens berust [(noodgedwongen)] in het sterven, maar de christen berust in het leven, terwijl de dood voor hem gewin is.'

'Die laatste waarheid heeft onze broeder tijdig aangevoeld. Hij heeft, te midden van dagen van strijd, ogenblikken van diepe vrede gehad. Hij heeft zelfs enkele opwellingen van vreugde ondervonden. En wanneer wij hier niet verder meer over spreken, dan geschiedt dat omdat Gods genade niet zonder enige terughoudendheid moet worden bekendgemaakt.

Laten wij, die nog enkele dagen hier beneden zullen zijn, wat ons betreft zo wijs zijn van de lessen te profiteren, die de Heere ons hier geeft. Laten wij voortaan, evenals Maria, ons eraan wennen te zitten aan de voeten van Jezus, terwijl wij intussen luisteren naar Zijn woord (Luk. 10 :41). Laten wij er bevreesd voor zijn, dat wij ons er slechts mee bezighouden de wijngaard van anderen te hoeden, terwijl wij die van onszelf zouden vergeten (Hoogl. 1: 6)"

We zullen hier de beschrijving die Bost van het sterfbed van Neff heeft gegeven, even onderbreken en het woord geven aan **Emile Guers**. Deze ambtsbroeder, aan wie Neff ook steeds nauw verbonden is geweest, is eveneens tot het laatste ogenblik getuige geweest van diens lijden en sterven.

Guers schrijft in zijn mémoires:

"We bezochten hem regelmatig gedurende zijn ziekte, die een snel verloop had. Tegen het einde van maart liet hij me bij zich roepen. Het was op een zondagmorgen, een uur voordat de dienst in Bourg-de-Four gemeente zou beginnen. Ik trof hem erg ziek aan en ik veronderstelde, dat hij dicht bij zijn einde was.

'Hij zei tegen me dat hij begeerde, voordat hij deze wereld ging verlaten, aan een vriend zijn zonden en gebreken te belijden. Hij had eerst aan Gaussen gedacht, die toen predikant was te Satigny. Maar omdat deze niet bereikbaar was, verzocht hij mij te willen horen naar de belijdenis die hij wilde doen.

Nadat ik met zijn wens had ingestemd, luisterde ik in gewijde stilte naar zijn belijdenis, die een klein uur duurde. Deze bevatte niets wat, in zijn plaats, niet elke andere dienaar van Christus had kunnen zeggen. Maar toch riep hij direct nadat hij geëindigd had uit: '*O, ontrouwe offeraar, o kind des toorns!*'

Paulus heeft onder de invloed van dezelfde geest met Neff uitgeroepen: 'Ik, ellendig mens, wie zal mij verlossen uit het lichaam dezes doods?'

Toen ik na een lange stilte gedrongen werd uiting te geven aan de gevoelens die mijn hart vervulden en aan te sluiten bij de woorden die Neff zojuist had uitgesproken, riep ik uit: 'Ja, een kind des toorns en toch een kind des Heeren!'

Toen riep hij, nadat hij zijn magere handen met kracht tegen elkaar sloeg en op een toon die mij trof tot in het diepst van mijn ziel: '*O mysterie, een kind des toorns en toch een kind des Heeren!*'

Bij een andere gelegenheid trachtte ik zijn ingezonken moed te doen herleven door hem te zeggen dat zijn lijden, hoe zwaar dat menigmaal ook mocht zijn, spoedig ging eindigen. 'Jouw reis schiet al op, lieve vriend, deze nadert zijn einde. Nog enkele etappes, dan zul je aankomen bij de woning van onze Vader.'

Toen sprak hij, terwijl hij bij die gedachte met blijdschap werd vervuld, plotseling die ontroerende woorden: '*Ik zou wel ogenblikkelijk in het huis van onze hemelse Vader willen zijn en dan voor jou een plaats naast mij open willen houden als wij*

aan Zijn tafel zitten.'

Dat was maar een gedachte, maar de wijze van weergave had iets dat zowel eigenaardig als vertrouwelijk was. Zo was Félix Neff nu eenmaal in de omgang met zijn intieme vrienden.'

Neff ontving regelmatig bezoek en ik had het voorrecht deel te nemen aan zijn gedachtewisseling met de personen die hem kwamen opzoeken. Ik bewonderde toen in hem met welk een tact en wijsheid hij wist om te gaan met iedereen volgens diens positie en karakter.

Toch naderde inmiddels het plechtige ogenblik.

Voor zijn heengaan uit deze wereld wilde Neff nog een keer afscheid nemen van alle leden van de Bourg-de-Four gemeente, waaraan hij sinds lange tijd zijn dierbaarste genegenheden had gegeven. Vandaar dat zij de een na de ander bij het bed van de stervende dienaar van God kwamen en met ontroering zijn vaderlijke vaarwel mochten horen.

Op deze wijze heeft Emile Guers zich als oog- en oorgetuige over Neffs lijden uitgesproken.

Deze vertelt dat ook César Malan nog een afscheidsbezoek kwam brengen. Tenslotte laten wij opnieuw **Ami Bost** aan het woord in diens weergave van Neffs sterven.

'De periode van het lijden, waartoe we nu gekomen zijn, was langdurig en uitputtend. Hij kon slechts met moeite een beetje gestremde melk als voedsel verdragen. Hij had ook vaak moeite met de spijsvertering. En de aanvallen van pijn, die hij hierdoor moest ondervinden waren zo sterk, dat hij dit geringe voedsel slechts gebruikte na verscheidene uren van venijnige honger.

Wanneer hij geen stoelgang had verzoon men allerlei massages om de spijsvertering te vergemakkelijken. Het voeren van gesprekken werd hem nu verboden. Alleen enkele vrienden ontvingen het recht bij hem te worden toegelaten. Maar dit kleine aantal vrienden kon tijdens het bezoek hem slechts bij de hand nemen en hem enkele kleine diensten bewijzen. Hij hield ervan ons enkele ogenblikken bij zich te zien, maar gaf vervolgens, als hij vermoeid was, een teken om heen te gaan.

Het was een droefgeestig gezicht hem daar zo bleek en vermagerd te zien liggen, waarbij zijn ogen zowel moed als lijden uitdrukte. Van het hoofd tot de voeten was hij bedekt met vier of vijf wollen dekens, die vaak omgewisseld moesten worden. Zelf hield hij zich in stilte, met de grootste kalmte, bezig met het verbinden van de door de 'moxas' veroorzaakte wonden, pijnlijke handelingen die elk ogenblik weer moesten worden herhaald.

Terwijl hij, lijdend aan honger, de uren telde, waagde hij het dan op het laatst iets te nemen. Vervolgens wachtte hij met spanning tot het schijntje voedsel was ingeslikt. En zo begon hij elke dag en elke nacht, gedurende een lange afwisseling van inzinkingen en vermeerdering van lichamelijk lijden dat wij soms voor verlichting hielden. Omdat hij meer en meer verzwakte en steeds door de honger werd verscheurd, probeerde men voortdurend nieuwe soorten aftreksel. Maar wat hij aanvankelijk met kennelijk genoegen had gebruikt, verteerde weldra niet meer.

Zijn voortdurende, dagelijkse gedachten verplaatsten zich naar de Alpen. *En hij bewaarde nog enige begeerte, enige hoop en dat tegen alle verwachting in, dat de Almachtige hem mogelijk voor Zijn werk wilde gebruiken.* Hij kon niet meer schrijven, zijn zenuwgestel onderging hierdoor teveel opwindning. Maar hij dicteerde aan zijn moeder, bij verschillende gelegenheden, zijn liefderijke zorg, zijn ontroerende vermaningen en de kracht van zijn gevoelens. De belangstelling die hij over het algemeen toonde voor elk van

zijn dierbare Alpenbewoners, deed hen geloven dat zijn capaciteiten zich vernieuwden en gaf hun hoop hem weldra weer in hun midden terug te zien.

Onder een ingetogen en koel uiterlijk verborg hij een tere ziel. Het zien van een vriend veroorzaakte vaak een hevige ontroering. Omdat wij zijn gevoel voor de gewijde zang kenden, zaten wij soms in een naburige kamer bij elkaar om op gedempte toon enkele coupletten van gezangen te zingen waarvan hij hield, vooral van het lied '*Niets, o Jezus, dan Uw genade*', evenals dat andere lied (een parafrase van Jeremia 31), dat wij hier in zijn geheel overnemen, omdat hij er zelfde dichter van was:

*Verheug u, Sion, wil uw tranen drogen!
De Almachtige is met uw lot bewogen.
Hij zal u vrede geven op deze aard,'
Hij, Die u leidt, verzorgt en trouw bewaart.*

*Hij doet uw vesting uit het puin verrijzen
De wijnstok en de olijf zijnde bewijzen
Dat Sion weer herleeft uit vroeger tijd,
Met muren, poorten, torens wijden zij.*

*De dag zal komen dat uw metgezellen
Op Efraïms gebergt' tot de rebellen
Gaan roepen: 'Komt, o Sion, komt tot Hem!'
Hij is uw Koning, komt en hoort Zijn stem!*

*Keert weer, o Sion, God is u gedachtig,
Zijn liefde is groot, Zijn Vaderhand almachtig,
Hoort Zijn bazuin, Hij zal u allemaal
Met vreugd doen ingaan in Zijn bruiloftszaal.*

Dergelijke gezangen vervulden hem met een menigte gevoelens en herinneringen. Zij ontroerden hem zodanig dat wij niet meer verder konden, hoewel hij ons niet zag en hij ons slechts zwakjes kon horen.

Begin maart 1829 zagen wij de duidelijke tekenen van zijn naderende einde en schreven wij dit ook aan zijn vrienden in de Alpen. We hebben gezien hoe zij hierop reageerden en dat die brave lieden hem aanboden twee van hen te zenden om hem nog een keer te zien, of om hem het geld te beschikken van de voorgenomen reis, als hij hieraan behoefte had. Maar Neff weigerde alles om hen nergens mee te belasten. Daar liet hij het echter niet bij. Toen hij naderhand een cheque ontving om de vierhonderd francs, die men hem verschuldigd was, te innen, zei hij : 'Dat geld is niet meer van mij, het is voor de zendeling van de Alpen!'

Hij stuurde deze volmacht aan vriend Blanc in Mens, opdat die hiervan, volgens de bedoeling van de donateurs, gebruik zou maken.

Zijn vrienden kwamen beurtelings bij hem waken. Maar gedurende de laatste nachten van zijn leven wilde hij niet dat wij opbleven. Hij geneerde zich dusdanig dat hij ons zelfs geen enkele keer zou roepen. Overdag echter was het bijna voortdurend nodig bij hem te blijven, om hem wat op te beuren en zijn lippen met een spons, die men lichtjes in melk en een beetje citroenvocht doopte, te bevochtigen. Iets anders gebruikte hij niet. Om de pijn van de honger te verlichten, maakte men gebruik van lichte massages over zijn buik. En zelfs in dit uiterste geval bewaarde hij een dergelijke tegenwoordigheid van geest dat hij, bij wijze van vraag aan een van ons om te masseren, hij met een smartelijke glimlach tot

ons zei: 'Geef me maar wat te eten.'

Zijn stem verzwakte dusdanig dat men zich dicht bij hem moest houden om hem te kunnen verstaan. Het was slechts met moeite dat hij sprak. Meer dan eens onderging hij smartelijke pijn. Toch aanvaardde hij gewillig dat lijden alsof hij een heilzame raad had te geven. We hebben het voorrecht gehad menigmaal, gedurende de laatste dagen van zijn smartelijke loopbaan, dicht bij hem te zijn en wij hebben geen enkele klacht uit zijn mond horen voortkomen. Hij was verrast en dankbaar voor de aanhankelijkheid die men hem betoonde en hij vergold dit op kennelijke wijze.

Meer dan eens sloeg hij, na onze geringe dienstbewijzen, zijn armen om onze hals om ons te omhelzen, ons te bedanken en ons te vermanen om met heel onze ziel aan de Zaligmaker te wijden.

'Denk aan mijn ondervinding,' zei hij tot ons. 'Is er geen vastigheid in, is er niet iets in dat waarlijk beminnelijk is? Als jullie je een dag bezighouden met de prediking van het Evangelie, wacht je er dan voor dit te doen om aanzien te hebben bij de mensen. O, hoezeer moet ik me in dit opzicht beschuldigen! Mijn leven, dat volgens sommigen zo goed besteed is, is niet een kwart geweest van wat het had kunnen zijn. Hoeveel tijd heb ik verloren laten gaan die dierbaar was voor mijn ziel!'

Hij beschuldigde zichzelf van ontrouw bij de besteding van zijn tijden dat hij ijdele roem had nagestreefd! Hij, wiens arbeid nauwelijks bij enkele vrienden bekend was, hij, die de staat van het huwelijk had afgewezen om geheel zijn hart aan zijn Meester te wijden en waarvan de brandende liefde voor zijn medezondaren hem op de leeftijd van 31 jaar op het sterfbed had gebracht!

Toen hij ons wilde laten zien hoezeer zijn geloof vast was en ontdaan van alles wat naar inbeelding zweemde, zei hij tot ons: 'Ik heb met mijn nagels gekrabd totdat ik alle zand en metselkalk heb verwijderd, tot op de levende Steen, maar de Steen is gebleven. Het Evangelie is waarachtig, is waarachtig, is waarachtig!'

Toen hij ongeveer vijftien dagen voor zijn dood in de spiegel keek en op zijn uiterlijk ondubbelzinnige tekenen van ontbinding waarnam, liet hij enige juichkreten horen: '*O, ja, weldra, weldra zal ik tot mijn God gaan!*'

Vanaf dat ogenblik nam hij nauwelijks enige omzichtigheid voor zichzelf in acht. Hij opende de deur voor allen en de avondstond van de missionaris werd opnieuw een missie. Hij had voor ieder een woord, totdat hij erdoor uitgeput raakte. Hij beschikte nog over al zijn geestelijke vermogens en alles was in zijn herinnering aanwezig, de geringste omstandigheden, tot aan de gesprekken die hij verscheidene jaren eerder had gevoerd. Het waren herinneringen waarvan hij gebruik maakte om met een steeds toenemende kracht te vermanen!

Men merkte alleen in hem de bezorgdheid op voor zijn moeder, verouderd en zwak, die aan hem haar hele leven had gewijd en haar tranen niet wist in te houden. Tegenover haar wendde hij een flinkheid voor die onbegrijpelijk is. Toen zij eens de kamer verliet kon ook hij zijn tranen niet weerhouden en terwijl hij haar met zijn ogen vol teerheid volgde, zei hij: 'Arme moeder!'

We bezitten een eeuwig souvenir in de laatste brief die hij heeft geschreven. Dat was slechts enkele dagen voor zijn sterven. Twee personen ondersteunden hem. Omdat hij slechts met moeite kon zien schreef hij na verscheidene pogingen met grote en onregelmatige letters, die een hele bladzij besloegen, de onderbroken regels zoals ze hier beneden zijn weergegeven.

Hoe groot zal de ontroering niet zijn van degenen die ze ontvingen, in de wetenschap dat hij, die ze geschreven had, niet meer was!

Adieu cher ami André Blanc
 Antoine Blanc
 Tous les amis Pélissier que j'aime
 tendrement,
 François Dumont et son épouse
 Isaac et sa femme
 Aîné du Loix,
 Emilie Bonnet etc. etc.
 Alexandrine et leur mère
 tous - tous les frères et sœurs de
 Mens - adieu, adieu - la mort
 vers notre Dieu en pleine paix!
 Victoire! Victoire! Victoire
 par J.C. !!! Félix Neff

Afschrift van de laatste brief door Neff geschreven

Adieu, lieve vriend André Blanc,
 Antoine Blanc,
 Al de vrienden Pélissier die ik innig liefheb,
 François Dumont en zijn echtgenote,
 Isaac en zijn vrouw,
 Aîné Du Loix,
 Emilie Bonnet, etc. etc.,
 Alexandrine en haar moeder,
 Allen, alle broeders en zusters uit Mens,
 Adieu Adieu.
 Ik ga heen
 tot onze Vader in volle vrede!
 Victorie! Victorie! Victorie
 door J. C. !!!
 Félix Neff.

Het is heel opmerkelijk dat hij hier enkel en alleen zijn vrienden uit Mens noemt. Maar hij had eerder al aan de Alpenbewoners geschreven en verder zal men zich altijd met bijzonder genoegen zijn eerste wapenfeiten herinneren.

De laatste nachten bleven enkele personen, van wie wij deel uitmaakten, bij hem waken. Nooit zullen wij die benauwde uren vergeten, uren die zo menigmaal het dal van de schaduwen des doods worden genoemd.

We moesten voortdurend in zijn stuiptrekkende ogenblikken op hem letten, met onze handen zijn opzij vallende hoofd ondersteunen, het koude zweet van zijn voorhoofd vegen,

zijn stijf wordende benen buigen of strekken. Kortom, alleen het binnenste van zijn lichaam bewaarde nog enige warmte.

Korte tijd later begon hij naar adem te happen. Men durfde hem niets meer geven. Men las hem enkele woorden uit de Heilige Schrift voor. Toen hij het niet meer scheen te horen deed men het zwijgen ertoe.

Toen iemand een enkele keer, bedroefd hem zo te zien lijdend, zei: 'Arme Neff!', hief deze zijn hoofd op, vestigde een ogenblik zijn grote ogen vol genegenheid op zijn vriend en liet het weer neervallen. Gedurende die lange nacht van doodstrijd kon men slechts bidden en steun verlenen.

Tegen de morgen, toen de frisse lucht hem een beetje had verkwikt, maakte hij duidelijk dat men hem naar een wat hoger bed zou overbrengen. Men legde hem op dat bed, liet hem overeind zitten en de doodstrijd begon.

Vier uren aaneen zagen we hem met de ogen naar boven gericht. Elk zuchtje, dat zijn hijgende borst ontsnapte, scheen vergezeld te gaan van een gebed. Op dat laatste ogenblik, toen de dood zwaar op hem ging drukken, scheen hij levendiger dan wie van ons door de vurige uitdrukking van zijn verlangen.

Om hem heen weende men, murmureerde men zelfs over de langdurigheid van zijn lijdend. Maar het leek wel alsof op zijn mond zijn zielsverlangen naar de eeuwigheid zweefde. Uiteindelijk konden wij zo goed zijn vurige begeerte verstaan, dat wij allen terstond uitriepen: *'Kom, Heere Jezus, kom haastiglijk!'*

Enkele uren later noteerde het overlijdensregister de volgende woorden: 'In het jaar achttienhonderd negenentwintig en op de twaalfde van de maand april om acht uur in de morgen, is overleden Félix Neff, dienaar van het Heilig Evangelie, op de leeftijd van eenendertig jaar. Woonachtig te Champel nummer 332, zoon van Jean-Henri Neff en Pernette Benneton'.

Emile Guers over Neffs begrafenis schrijft:

'Félix Neff ontsliep in Jezus op de 12de april 1829, op de leeftijd van 31 jaar en werd op de 14de grafwaarts gebracht.'

'Ami Bost, Henri Louis Empaytaz en César Malan en ik (Guers) lazen op zijn graf enkele verzen uit dat Woord, dat hij zo getrouwd had verkondigd, het Woord dat blijft tot in eeuwigheid. Wij baden en vervolgens zongen wij, samen met de talloze vrienden die ons hadden vergezeld, het schone Engelse gezang dat door Alexander Vinet is vertaald en door Bost voor deze gelegenheid op muziek is gezet.

'Waarom klagende harten der christenen nog?'

Wat een geluk om samen, één van hart en één van stem, te herhalen:

'Zij zijn niet verloren die wij om Christus' wil hebben liefgehad.

Zij zijn ons slechts voorgegaan.'

De Alpenherder had tijdens zijn kortstondige leven vele schapen mogen leiden tot Christus' schaapskooi, maar was nu samen met hen voor eeuwig deze schaapskooi binnen gegaan. *'Zalig zijn zij die geroepen zijn tot het avondmaal van de bruiloft des Lams,' getuigt het Woord.'* *'Zalig zijn de doden, die in den Heere sterven, van nu aan. Ja, zegt de Geest, opdat zij rusten mogen van hun arbeid; en hun werken volgen met hen.'*

BIJLAGE 1. DE VROUW EN DE DRAAK - DE WALDENZEN VROEGER EN NU

'En er werd een groot teken gezien in den hemel; namelijk een vrouw, bekleed met de zon; en de maan was onder haar voeten, en op haar hoofd een kroon van twaalf sterren. En zij was zwanger, en riep, barensnood hebbende, en zijnde in strijd om te baren. En er werd een ander teken gezien in de hemel; en ziet, er was een grote, rode draak, hebbende zeven hoofden en tien hoornen en op zijn hoofden zeven koninklijke hoeden. En zijn staart trok het derde deel der sterren des hemels, en wierp die op de aarde. En de draak stond voor de vrouw, die baren zou, opdat hij haar kind zou verslinden, wanneer zij het zou gebaard hebben'.

In zinnebeeldige taal wordt in het boek Openbaring een aangrijpende schildering gegeven van de strijd tussen de vrouw en de draak. Aan de ene zijde zien wij in dit visioen de draak, namelijk de oude slang, welke genaamd wordt duivel en satanas. Hij is na een mislukte hemelse paleisrevolutie uit de hemel op de aarde geworpen. Nu stelt hij zich met zijn trawanten in slagorde tegen Christus en tegen de ene, heilige en algemene Christelijke Kerk. Aan de andere zijde zien wij in dit visioen de Kerk afgebeeld door een weerloze vrouw, die in barensnood verkeert en op wier ondergang de draak het heeft gemunt.

Het gaat hier om een veelzeggend beeld. De vorst der duisternis heeft gedurende een tijd van veertig eeuwen niet gerust voordat hij niet alleen dat kind, maar ook de vrouw die het gebaard had, zou hebben verslonden.' Haar werden echter arendsvleugelen verleend om te vluchten naar de woestijn, waar God haar een plaats had bereid buiten het gezicht der slang. En toen de slang haar door een rivier wilde verzwelgen, kwam de aarde de vrouw te hulp door haar mond te openen en de rivier te verzwelgen. De draak, zo lezen we verder, vergrimde op de vrouw en ging heen om krijg te voeren tegen de overigen van haar zaad, die de geboden Gods bewaren en de getuigenis van Jezus Christus hebben.

Wie denkt bij deze beschrijving van de strijd tussen de vrouw en de draak onwillekeurig óók niet aan de eeuwenlange lijdensgeschiedenis van de Waldenzen? In onze inleiding werd hier al uitvoerig bij stilgestaan. Na de Franse revolutie en het hierop volgende keizerrijk van Napoleon treedt er enige verademing op. Het tijdperk van de Restauratie brengt echter weer het herstel van het oude rooms-katholieke bewind, waardoor de Waldenzen opnieuw in het defensief worden gedrongen. De verbodsbepalingen op het drukken en importeren van Bijbels en op het stichten van scholen worden weer van kracht. De nieuwgebouwde Waldenzenkerk te Giovanni moet, om bij de rooms-katholieken geen ergernis te verwekken, door een hoge palissade aan het oog worden onttrokken.

Paus Pius VII is, evenals zijn opvolger Gregorius XVI, in de loop van de negentiende eeuw een uitgesproken vertegenwoordiger van ultramontaanse Rome. Hij deinst er niet voor terug de Bijbelgenootschappen *een pest* te noemen en te waarschuwen tegen alle Bijbelvertalingen.

De nieuwe bisschop Andrea Charvaz is de drijvende kracht achter het streven om de Waldenzen te 'rekatholiseren'. Hij ontvangt toestemming van de toenmalige koning van Sardinië, Karel Albert, om een missiepost te vestigen te **Torre Pelice**, in het centrum van Piémont.

Toch trachten de overgebleven Waldenzen weer betrekkingen aan te knopen met een nieuwe generatie protestanten op het continent. Er gaat een onweerstaanbare aantrekkingskracht uit van wat de tegenstanders aanduiden als de 'mythe' van het historische Waldenzendom. De nood van dit oude overblijfsel van de voorreformatorische christelijke kerk wordt in wijde kring gevoeld.

Het zijn vooral Engelsen die een pelgrimage naar deze afgelegen gebieden ondernemen. Een van de eersten, die de alarmklok over de bestaande situatie gaat luiden, is de Quakerpredikant William Allen.' In 1821 woont hij het congres bij van de Heilige

Alliantie in Verona. Vervolgens maakt hij ook een uitstapje naar de Alpendalen van Piémont. Hij is diep bewogen door de ellende die hij hier onder de bevolking ontmoet. Hij zet de diplomatieke wereld in beweging, te beginnen bij zijn vriend tsaar Alexander van Rusland. Deze stelt zelfs een groot bedrag beschikbaar dat bestemd is voor de bouw van een ziekenhuis te Torre Pelice. Onder de bezoekers neemt de anglicaanse predikant William Stephan Gilly een belangrijke plaats in.

Deze vriend van de aartsbisschop van Canterbury draagt het door hem geschreven reisverslag op aan koning George IV. Niet alleen Engelse reizigers maar ook Pruisische diplomaten gaan zich voor de zaak van de Waldenzen interesseren.

Hieronder volgen de woorden van **Giorgio Tourn, de historicus van de Waldenzen**, wiens beschrijving wij hier verder zullen volgen.

'De rust van het Waldenzengetto wordt rond 1825 verstoord door de komst van Félix Neff, een inwoner van Genève, die de militaire dienst verlaten heeft om zich te wijden aan de evangelieprediking. Met hem komt de Europese opwekking binnen de kring van de Waldenzen'.

Op uitnodiging van Antoine (of Antonio) Blanc uit Giovanni brengt Neff een bezoek aan het Pellicedal.'

Hier wordt hij gunstig ontvangen door de consulent Pietro Bert en de oude predikant M. Mondon uit Giovanni. Dat Neffs bezoek aan Piémont slechts kortstondig was, heeft hem ervoor behoed dat de politie van koning Karel Albert hem als 'een subversief element in de kraag zou grijpen'.

In zijn prediking behandelt Neff, net als alle 'opwekkers', enkele klassieke thema's van de Gereformeerde theologie, maar met een romantische en individualistische accentuering,' zo luidt beoordeling van Tourn. 'Overheersend is het zondebesef en het daaruit voortvloeiende verderf van de mens en het dogma van de unieke en absolute waarde van het offer van Christus. De mens, die zich zijn verwerpelijkheid bewust is, vindt slechts in het kruis van Christus de zekerheid van vergeving en redding.'

Bij de geestelijke opwekking, die volgens Tourn door Neffs optreden is ontstaan, fungeert de streek rond San Giovanni als epicentrum. De opwekking trekt in de beginfase slechts enkele gezinnen, maar zij breidt zich snel uit doordat ook enkele gezaghebbende leden van kerkenraden erbij betrokken raken. Men begint met het organiseren van huisbijeenkomsten, 's avonds of 's zondags, zowel voor volwassenen als voor kinderen. Deze bijeenkomsten bestaan uit Bijbellesing, meditatie en vrij e gebeden, terwijl er veel geestelijke liederen worden gezongen. Zij dragen dus een heel ander karakter dan de geregelde en formele kerkdiensten met hun traditionele liturgie. Het zijn over het algemeen eenvoudige mannen van boerenafkomst die op de conventikels leiding geven, zoals Davide Lantarat en Antoine Blanc, hoewel ook diverse vrouwen zich niet onbetuigd laten.

Na verloop van enkele jaren treedt er verandering op. Aan de ene kant is er de massa van de Waldenzenbevolking die negatief reageert op deze godsdienstijver. Zij beroept zich op *de traditie en het roemrijke verleden, die gedevalueerd en verraden lijken*.

Aan de andere kant is er de groep leiders, in het bijzonder de predikanten, die in deze opwekking gevaarlijke theologische tendensen opmerken die lijken op katholieke vroomheid. De botsingen ontstaan over schijnbare secundaire problemen, zoals het schieten met een karabijn, het dansen en de liederen die gezongen worden; zaken waarin de jeugd uitdrukking geeft aan haar alternatieve subcultuur, om het met een hedendaagse uitdrukking te zeggen. Het gaat daarbij om wereldse uitingen, zeggen de aanhangers van de opwekking, die de echte geest van het Waldenzenleven aantasten, deze ontwijden en tot

moreel verval leiden.'

Hoewel deze kerkhistoricus de toenmalige geestelijke situatie op treffende wijze heeft weergegeven, is de toonzetting niettemin toch enigszins kritisch en afstandelijk. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de beoordeling van de oude predikant M. Mondon. Hoewel bij de ingebruikname van de kerk te Viollins is gebleken dat deze een ruimer theologisch standpunt inneemt dan Neff, is Tours niettemin van mening dat hij in kerkelijk opzicht 'de oude lijn' heeft vastgehouden.' Hiermee wordt klaarblijkelijk zijn krachtige stellingname tegen Rome bedoeld.

Antoine Monastier noemt hem echter een man 'wiens geloof terecht is aangevallen, omdat het verre van schriftgetrouw was'. Wel spreekt hij van Mondon als van een persoon van talent, die grondig thuis was in zowel de antieke als de profane literatuur, eigenzinnig, maar dapper en met veel vrijmoedigheid.'

In Piémont ontstaan intussen relletjes, waarbij de opwekkingsgroepen door benden heethoofden worden uiteengeslagen. De politie krijgt argwaan en vermoedt dat zich in deze conventikels zogenaamde carbonaria, leden van een toenmalig geheim genootschap, ophouden. Gezien de gespannen interne verhouding is 'kerkscheuring' geen denkbeeldig gevaar. Nadat een mondelinge gedachtewisseling niet tot oplossing van de ontstane problemen heeft geleid, wordt overgegaan tot disciplinaire maatregelen. De kerkenraad van San Giovanni wordt in staat van beschuldiging gesteld en Davide Lantarot wordt wegens ouderdom van zijn post ontheven.

In 1831 ontstaat hierdoor een heuse kerk van dissidenten, met aan het hoofd de jonge predikant **Paul Gay**, die opgeleid is in Genève. Zij wordt gesteund door de opwekkingbeweging uit Zwitserland en Engeland.

Het Waldenzengetto, verdrukt door de Savooyse wetten en bedreigd door de rooms-katholieke druk, maakt *een interne crisis* door die het gevaar van vernietiging in zich draagt. De afsplitsing stabiliseert zich tamelijk snel en na enkele jaren wordt de groep voortdurend kleiner, ook als gevolg van interne conflicten. Uiteindelijk wordt het geheel stukje bij beetje weer geabsorbeerd door de kerk. De spanning duurt echter voort, weliswaar niet meer tussen groepen, maar op het terrein van het belijden.'

Hoewel het 18de-eeuwse getto nog bestaat is het formeel voorbij. Er is geen dilemma meer tussen 'religieuzen' en 'papisten', maar tussen traditionalisten en 'bekeerden', tussen mensen die vastzitten aan de protestantse beschaving van gisteren en mensen die openstaan voor evangelische vernieuwing. [...]

Meer dan in de eerste generatie van de opwekking zal de koers bepaald worden door jongeren, die beïnvloed zijn door de Bijbelscholen uit Genève. Zij vervangen langzaam maar zeker de verlichte leidinggevende klasse en zullen veel elementen uit het *réveil* (de opwekking) weten in te voegen in het lichaam van de kerk. Het gaat dan om sterke betrokkenheid van leken door het in gang zetten van parakerkelijke activiteiten, studie- en gebedsbijeenkomsten, zendingsijver, interesse voor onderwijs en opvoeding waaruit de zondagsscholen ontstaan.'

Volgens Tourn is het voornamelijk **Charles Beckwith** geweest die 'het enthousiasme uit de opwekking heeft weten te integreren in de stevige gereformeerde structuur van het Waldenzendom door een synthese van traditie en vernieuwing'. Zijn portret heeft tientallen jaren in alle scholen, pastorieën en huizen van de Waldenzen gehangen. Evenals Félix Neff heeft hij zich voortdurend beijverd voor onderwijs, opleiding en praktische vorming. Met veel beleid en volharding is het hem in enkele tientallen jaren gelukt in praktisch alle

dorpen en gehuchten van de Waldenzen een school te stichten. In 1848 bedraagt dit aantal 169. Beckwith heeft ook veel gedaan aan kadervorming. Begaafde jonge personen worden naar het buitenland gestuurd voor een universitaire opleiding. Door de stichting van een Theologische Faculteit in Torre Felice wordt een eigen predikantsopleiding mogelijk gemaakt.

Het revolutiejaar 1848 betekent een keerpunt in de strijd van de Waldenzen om grondwettige burgerlijke en politieke vrijheid. Evenals de Joden worden de Waldenzen in dit jaar gelijkgesteld met de andere, overwegend rooms-katholieke, burgers. Ze ontvangen nu bijvoorbeeld ook het recht op vrije beroepsuitoefening. Hoewel volkomen godsdienstvrijheid hen nog niet wordt verleend komt er nu wel einde aan het getto. De interne tegenstellingen zijn echter nog niet verdwenen. Een persoon als Amadeo Bert, die voorganger is bij de Pruisische ambassade, kan lange tijd als een vertegenwoordiger van de godsdienstige Verlichting worden beschouwd, terwijl een predikant als Jean Pierre Meille de uitgangspunten van het *réveil* tracht te verwezenlijken.

In 1850 vertrekt Meille uit Torre Pelice naar Turijn, waar hij de plaats van Amadeo Bert gaat innemen. Meille gaat hier kerkdiensten in het Italiaans houden. Hij wordt ook de uitgever van het weekblad *La Buona Novella*. In 1853 wordt hier met steun van Beckwith een prachtig kerkgebouw in gebruik genomen. Op deze wijze ontstaat een nieuwe, Italiaans sprekende Waldenzengemeente, de eerste buiten de dalen. Hierbij sluiten zich talrijke vluchtelingen uit alle streken van Italië aan. De bankier Giuseppe Malan wordt hier de eerste Waldenzer afgevaardigde naar het Italiaanse parlement. Door middel van zogenaamde 'colporteurs', rondtrekkende evangelisten, worden Bijbels en evangelische geschriften verspreid.

Het zwaartepunt van het Waldenzendom heeft zich intussen verplaatst van de Franse naar de Italiaanse Alpen, dus naar Piémont.

Enige tijd lang zijn er zelfs nog enkele predikanten van de overzijde in Toscane werkzaam, namelijk Bartholomeo Malan en Paolo Geymonat. Zij leggen zich er op toe Italiaans te leren en in deze taal te prediken. Hun wordt echter godsdienstpropaganda ten laste gelegd. Malan wordt uitgewezen, terwijl Geymonat geboeid de grens wordt overgezet.

De geschiedenis van de Waldenzen is verder uiteraard nauw verbonden met die van Italië en de zich hier manifesterende nationale eenheidsbeweging. Deze is voornamelijk gepersonifieerd in de Graaf van Cavour, die afkomstig is uit een voornaam Piémontees geslacht. De progressieve krachten, die zich hierin laten gelden, verlenen steun aan de Waldenzenkerk. Dat in 1861 de Theologische Faculteit uit het provinciale Torre Pelice wordt overgeplaatst naar Florence is meer dan een politiek-maatschappelijke aangelegenheid. De toekomstige opleiding van predikanten en evangelisten wordt nu overgebracht naar het culturele hart van Italië.

Omstreeks deze tijd ondernemen twee voortvarende Engelsen een excursie naar de Hoge Alpen. Het zijn William Freemantle, die predikant is te Lyon en Edouard Milson, een plaatselijke zakenman. Zij richten in 1856, het 'Comité de Lyon' op, een hulpverlenende organisatie, waaraan zowel door Franse als door Engelse burgers wordt deelgenomen. Zij die hierbij betrokken zijn houden zich voornamelijk bezig met de evangelisatie en de steunverlening aan de scholen in de valleien waar Neff kort werkzaam is geweest. De werkzaamheden van deze organisatie worden in 1878 uitgebreid met een bepaalde vorm van coöperatieve hulpverlening op het gebied van handel, landbouw en de afzet van

producten. Het is wel aardig om te weten dat zowel koningin Wilhelmina als de Engelse koningin Victoria voor deze organisatie sympathie heeft getoond en hieraan waarschijnlijk financiële steun heeft verleend.

Binnen de Waldenzenkerk is er nog steeds sprake van een zogenaamde 'piëtistische' en een liberale stroming. Dit komt ook in bepaalde organen tot uiting. Incidenteel is er van regeringszijde nog lange tijd sprake geweest van intimidatiepolitiek en discriminerend beleid. Aangezien het moderne Italië tamelijk antiklerikaal van richting is, heeft de Waldenzenkerk zich in de loop van de negentiende eeuw kunnen consolideren. Als gevolg van de bevolkingstoename en de slechter wordende economische toestanden zien diverse groepen Waldenzen zich genoodzaakt te emigreren.

Dit gebeurt niet alleen naar grote steden als Parijs, Marseille en Genève, maar ook naar een land als het Zuid-Amerikaanse Uruguay. Op deze wijze zijn in dit land Waldenzenkolonies ontstaan, die zich bezig houden met land- en bosbouw. Vandaar dat het Spaans, naast het Frans en Italiaans, de derde taal van de diverse diasporagemeenten is geworden.

De Piémontese stad Torre Pelice is momenteel het centrale verenigingspunt van de verspreide Waldenzengemeenten gebleven. Factoren als de agrarische en kleinburgerlijke samenstelling van praktisch alle gemeenten en de jarenlange harde strijd met het heersende klerikalisme hebben mede het karakter hiervan bepaald. De Rooms-Katholieke Kerk is in Italië niet alleen het voornaamste godsdienstige instituut, maar ook een grote culturele, sociale en politieke kracht gebleven.

De Waldenzenkerken hebben slechts kunnen overleven bij de gratie van uitzonderingsbepalingen. *Veel bedreigender voor haar bestaan dan de toenemende emigratie en de economische nood is de richting van de moderne theologie.*

De confessionele stellingneming dreigt hierbij te worden ingewisseld voor die van de oecumenische dialoog.

De Waldenzenkerk omvat volgens de meest recente gegevens hooguit 25.000 volwassen belijders, waarvan 20.000 verspreid over een groot deel van Italië, terwijl het resterende deel woonachtig is in Zuid-Amerika.

In de Waldenzendalen van Piémont vindt men nog de meest hechte kern. Hier bevinden zich op een gebied dat beperkt is tot drie dalen, namelijk dat van Pellice, Chisone en Germanasca, een achttiental gemeenten. Iedere plaatselijke kerk heeft een tamelijk autonoom karakter. Verder zijn er nog concentraties Waldenzen in sommige grote steden op ons continent, evenals in een land als Uruguay. De opleiding tot predikant vindt momenteel plaats aan de Theologische Faculteit te Rome, terwijl er zich in Buenos Aires nog een seminarie bevindt. De betrekkingen met het mondiale protestantisme blijven traditiegetrouw onderhouden, zij het nu in het kader van de oecumenische beweging.

Het is de vraag of binnen het hedendaagse Waldenzendom het voorvaderlijke geloof nog wordt beleden en beleefd zoals in vroegere tijden. Zouden we hier nog een Emilie Bonnet of een Marie Philippe kunnen tegenkomen? Wordt op de godsdienstige gezelschappen nog de gemeenschap der heiligen beleefd? De geestelijke ontwaarding binnen de Hoge Alpen kan echter niet worden losgezien van die binnen ons hele continent. In de historie van de Waldenzenkerk wordt ons nageslacht een ontvucherende spiegel voorgehouden.

Dat gelukkig niet alleen! Deze historie levert tevens het bewijs van Gods onbezweken trouw ten opzichte van Zijn uitverkoren kerk. Hoeveel martelaren, ook onder de Waldenzen, hebben deze waarheid toch met hun bloed bezegeld!

De vrouw in het hemelse visioen riep, barensnood hebbende en zijnde in strijd om te

baren. Dit visioen spreekt niet alleen van een kerk, maar ook van een wereld die in nood verkeert. Het ganse schepsel, aldus de apostel, zucht tesamen en is als in barensnood tot nu toe. Hoeveel keren heeft in het verleden de vurige rode draak in zijn afschrikwekkende gedaante gestaan tegenover de weerloze vrouw en haar zaad. Hij heeft het op haar leven en op haar ondergang gemunt. Maar hoeveel keren zijn die vrouw arendsvleugels gegeven om te vluchten in de woestijn en is de aarde haar te hulp gekomen!

De verklager der broederen, zo leert ons dit visioen, is echter neergeworpen. De Christelijke kerk 'is een plaats bereid in de woestijn, waar ze wordt gevoed en onderhouden buiten het gezicht der slang.'

Zij hebben hem overwonnen door het bloed des Lams en door het woord hunner getuigenis, en zij hebben hun leven niet liefgehad tot den dood toe. Hierom bedrijft vreugde, gij hemelen en gij, die daarin woont! Wee degenen, die de aarde en de zee bewonen, want de duivel is tot u afgekomen, en heeft groten toorn, wetende dat hij een kleine tijd heeft.

En de draak vergrimde op de vrouw, en ging heen om krijg te voeren tegen de overigen van haar zaad, die de geboden Gods bewaren en de getuigenis van Jezus Christus hebben'. Openbaring 12.

2009. W. van der Zwaag

BIJLAGE 2: BRIEF VAN EEN ZIEKE PREDIKER AAN ZIJN GEMEENTEN

Aan al zijn broeders en zusters in Christus van de gemeenten die hij heeft gediend, en vooral aan zijn vroegere catechisanten, door Félix Neff, predikant van het heilig Evangelie.

Wij geven hier slechts de tweede brief, omdat de eerste onder de datum van 6 oktober 1828 al op pag. 413 van onze brievenverzameling is opgenomen. Neff liet me opzettelijk roepen om me deze laatste brief vanaf zijn bed te dicteren. (Ami Bost)

Genève, maart 1829.

Nadat jullie mijn eerste brief hebben ontvangen zijn er vijf maanden verlopen. Ik heb intussen de tijd gehad om nog enige ondervinding op te doen. Maar nu ik nog zwakker ben geworden dan ik toen al was, zal ik ook maar weinig orde kunnen aanbrengen in wat ik nog aan jullie moet zeggen. Ongetwijfeld zal ik jullie ook maar weinig meer kunnen vertellen, maar het ligt me op het hart om het jullie te zeggen. Ik voel me gedrongen jullie nu alles te bevestigen wat ik jullie eerder al heb gezegd en alles wat ik jullie heb geleerd en gepredikt toen ik nog bij jullie was. Want mi doe ik de ondervinding op van de waarheden die ik jullie heb geleerd. Ja, mi voel ik meer dan ooit het belang, de volstreekte noodzakelijkheid een ware christen te zijn en voortdurend te leven in de gemeenschap met de Zaligmaker en in Hem te blijven.

Alleen proefondervindelijk kan men over die dingen spreken. Een christen zonder beproevingen is slechts een paradesoldaat. Maar beproevingen ondervind ik nu en hiervan wil ik, zolang God me nog de kracht geeft, onomwonden getuigenis geven. Het is volkomen waar dat men door vele beproevingen het koninkrijk der hemelen moet binnengaan. En het is nodig dat wij persoonlijk zullen ondervinden wat door de Overste van onze zaligheid is gezegd, dat het Hem betaamde om door lijden te worden geheiligd (Hebr. 2:10). Want hoewel Hij de Zoon van God was, nochtans heeft Hij gehoorzaamheid geleerd uit hetgeen Hij heeft geleden (5:8).

Hoeveel meer redenen zouden wijzélf dan toch aan dergelijk onderwijs hebben! Ja, ik kan nu wel zeggen, dat het goed voor me is verdrukt te zijn geweest, want ik had die beproeving nodig. Ik had deze nodig, ik voelde het al van tevoren. En ik aarzel niet jullie te zeggen dat ik aan de Heere hierom heb gevraagd. Mijn toestand is niettemin erg moeilijk. Ik, die zozeer genoeg vond in een leven van beweging en activiteit, ben sinds lange tijd gedoemd tot de meest volkomen werkeloosheid.

Ik kan nauwelijks drinken of eten. Ik kan niet slapen of spreken. Ik kan niet horen voorlezen, noch bezoek van mijn broeders ontvangen. Ik moet me bijzonder inspannen om enkele regeltjes te dicteren. Soms word ik overstelpt door vertwijfelingen, die voortvloeien uit mijn ziekte. En menigmaal word ik op deze wijze, of door de listen van de satan en die van mijn eigen hart, beroofd van de tegenwoordigheid van God en de geestelijke vertroosting die deze teweegbrengt.

Toch kan ik openlijk verklaren dat ik die staat van beproeving niet zou willen ruilen voor die, waarin ik enkele jaren eerder op het hoogtepunt van mijn herderlijke werkzaamheden heb verkeerd. Want hoewel mijn leven werd verteerd in de dienst van Christus en deze voorbeeldig scheen te zijn in de ogen der mensen, toch heb ik er zoveel ontrouw, zoveel zonden, zoveel zaken gevonden die mijn werk in mijn ogen en vooral in de ogen van de Heere hebben bevlekt. Vandaar dat ik er honderdmaal de voorkeur aan zou geven, indien ik nog dertig jaar te leven had, deze door te brengen op dit bed van lusteloosheid en smart, dan om herstel van mijn krachten en gezondheid te ontvangen en

dan verder een leven gaan leiden, dat nóg christelijker, nóg heiliger en nóg meer aan God gewijd zou zijn dan mijn tegenwoordige leven.

Och, lieve vrienden, hoeveel tijd verliezen wij, van hoeveel zegeningen en genadeblijken beroven wij ons door zo ver van God te leven, in geestledigheid, in verstrooiing, in het zoeken naar vergankelijke dingen, in de lusten van het vlees en in de liefde tot het eigen ik! Dat is het wat ik nu zo voel. En dat zullen jullie in de dag van de beproeving ook gaan voelen. Koop dus de tijd uit, ik kan het je niet teveel herhalen. Leef toch dicht bij God door het geloof, door het gebed, door ernstige gesprekken.

Nadat ik jullie heb gesproken over mijn zonden, geloof ik ook tot jullie te moeten zeggen, voor zover dit althans nog nodig is, dat ik nog nooit levendiger dan op dit ogenblik heb gevoeld hoe gelukkig wij zijn dat de zaligheid een volstreckte genadegave is. En ik zeg het uit de volheid van mijn hart dat, wat ik in mijn leven ook aan goeds heb mogen doen, ik deze zaak, voor zover het de verdienstelijkheid hiervan betreft en als voorwerp van mijn vertrouwen, beschouw als schade en drek in vergelijking met de uitnemendheid van de kennis van Jezus Christus, mijn Heere.

Ja, het is in Hém dat ik gevonden wil worden, niet hebbende mijn rechtvaardigheid die uit de wet is, maar die gerechtigheid die uit God is door het geloof (Fil. 3 : 8, 9). Ik kan en wil niet anders zalig worden dan als de grootste der zondaren, als de moordenaar die aan het kruis tot bekering kwam.

En ik wil in alle oprechtheid voor God bekennen, vanaf de eerste goede begeerte die ik in mijn leven heb gevoeld tot aan het laatste vertroostende woord dat ik zou kunnen uitspreken, dat alles van God komt, louter en alleen van God. Van die God Die, uit louter genade en naar Zijn vrijmachtig welbehagen, Zich verwaardigd heeft mij voor de tijden der eeuwen te verkiezen en Die me in de tijd heeft geroepen, mij, arme en onwaardige zondaar, opdat ik een gedenkteken van Zijn ontferming zou worden. Hij is het Die me, tot op dit ogenblik, in Zijn mogendheden heeft bewaard en Die me ook verlossen zal tot Zijn hemels koninkrijk.

Er is nog een ander onderwerp waarover ik jullie nog wil spreken. Ik denk, allerliefste vrienden, dat, bij alles wat jullie bedroeft, de gedachte dat wij waarschijnlijk elkaar hier beneden niet meer zullen terugzien, voor jullie zo niet meer een onderwerp van droefheid zal zijn. Jullie weten immers maar al te goed dat niet degene die zaait, noch degene die natmaakt iets betekent, maar dat het God is Die de wasdom geeft. Want ik heb het jullie, woordelijk en in geschrifte, menigmaal gezegd, zoals Johannes de Doper ook van zichzelf heeft verklaard: 'Ik ben slechts de stem des roependen in de woestijn. Bereidt den weg des Heeren!'

Waarin bestaat anders de ware roeping van een prediker dan alleen Jezus te verkondigen aan de zondaar en tot hem te zeggen: 'Zie het Lam Gods dat de zonde der wereld wegneemt?' En wat moet de zondaar, zodra hij die stem heeft gehoord en die woorden heeft begrepen, anders doen dan Johannes de Doper te verlaten om Jezus te volgen en met Hem te blijven (Joh. 1:37)? En in plaats dat de boodschapper van de vrede jaloers op die voorkeur zou zijn, zo zal hij van harte met Johannes de Doper herhalen: '*Die de bruid heeft is de Bruidegom. Hij moet wassen, maar ik moet minder worden!*'

Ja, naarmate Jezus meer betekenis krijgt in onze ziel, zal die van de prediker minder worden, totdat hij helemaal tot niets is geworden en dat allen tot hem kunnen zeggen: '*Nu hebben we niet meer van node dat Gij ons leert, want wij zijn van God Zelf geleerd* (Hebr. 8:1 1). Wij geloven niet meer om Uws zeggens wil, want wijzelfven hebben Hem gehoord en wij weten, dat Deze waarlijk is de Christus, de Zaligmaker der wereld (Joh. 4:42).'

Dat zijn de beginselen die mij genoodzaakt hebben jullie de waarheid te verkondigen. Ik heb dan ook de vaste hoop dat jullie, nu je eenmaal door de Heere bent vrijgemaakt, je

niet meer tot slaven der mensen zult maken en dat, welke ook de gaven van een dienaar des Heeren mogen zijn, deze nooit meer in jullie midden zal betekenen dan jullie vriend en broeder, zoals ikzelf dat ook voor jullie ben geweest en zoals jullie me steeds in jullie brieven hebben genoemd. Jullie zullen steeds in gedachten moeten houden dat jullie een koninklijk en priesterlijk volk zijn en dat indien, met de betrekking op God, Zijn Kerk een koninkrijk is, zij wat de mensen aangaat het burgerschap Israëls inhoudt.

Lees in het eerste boek van Samuel, het achtste hoofdstuk, over het oordeel dat God uitspreekt over de Israëlieten, omdat zij een koning hadden begeerd zoals andere volken. 'Zij hebben u niet verworpen,' zei de Heere tot Samuel, 'maar zij hebben Mij verworpen, opdat Ik geen Koning over hen zou zijn.' Ik dring er bij jullie op aan dit hoofdstuk in zijn geheel te lezen, evenals het dertiende hoofdstuk van Hosea, van het elfde tot het dertiende vers.

Hoe banger jullie zijn om op een mens te vertrouwen en je aan de een of andere dienaar des Heeren te hechten, hoe ijveriger en trouwer zullen jullie onder elkaar zijn om de plichten te vervullen die de broederlijke liefde jullie oplegt. Dat is liefde die de Heilige Schrift jullie aanbeveelt, te weten elkaar te vermanen en te vertroosten, elkaar te bestraffen en wederkerig te stichten. Hierbij zullen jullie in gedachten moeten houden dat jullie één lichaam in Christus zijn, waarvan Christus alleen het Hoofd is en dat jullie elkaars leden zijn. (Zie over dit onderwerp mijn Meditatie over Jakobus 4.)

Daarom vermaan ik jullie in het bij zonder jullie onderlinge gezelschappen niet na te laten. Ik versta hieronder niet die bijeenkomsten waar iemand alleen het woord voert en alle anderen luisteren. Deze zijn, wanneer het Evangelie er zuiver wordt gepredikt, ongetwijfeld een grote zegen en een machtig middel tot geestelijke opwekking en bevrijding van jullie zielen en die ik jullie niet hoef aan te bevelen. Maar een dergelijke eredienst moet voor een christen niet voldoende zijn. Dit is niet wat ons in de Heilige Schrift is voorgeschreven (zie 1 Kor. 12 de verzen 5-12, 22 en 28 en hoofdstuk 14 de verzen 23, 24, 26, 27, 31 enz.).

De gezelschappen waarover ik je zou willen spreken zijn die, waarop allen kunnen getuigen en allen worden onderwezen, waar iedereen aan deel kan nemen om zijn broeder deelgenoot te maken van zijn persoonlijke ondervindingen, van de zegeningen en genadegaven, die hij van de Heere heeft ontvangen. In één woord, dat zijn de vergaderingen waarin iedereen zowel geeft als ontvangt, waarin men beurtelings onderwijst en leert. Dat zijn de enige vergaderingen die men waarlijk wederkerig kan noemen. Het is juist daar dat de broeders samenwonen en de Allerhoogste de zegen en het leven gebiedt tot in eeuwigheid (Psalm 133).

Ik herhaal het jullie dus, o allerliefste broeders, draagt er zorg voor dat er onder jullie dergelijke gezelschappen worden gehouden. Deze kunnen, als het nodig is, naar elke leeftijd en naar elk geslacht worden ingedeeld, opdat men zich er vrijmoediger, eenvoudiger en vertrouwder zou voelen. Hij die zich enkel naar een bijeenkomst haast als er alleen een of andere vreemde broeder komt die met welsprekendheid het woord voert en die tegelijkertijd verzuimt hiernaartoe te gaan wanneer er alleen maar eenvoudige en geringe personen zijn, is geen geestelijk gezind mens.

Wanneer jullie als eenvoudige herders of dagloners in een arme koeienstal bijeengekomen zullen zijn en als een ieder van jullie een geest van geloof en bezinning meebrengt, dan zal de Heere in jullie midden zijn. Dan zal jullie vergadering even overvloedig gezegend kunnen worden als die van de eerste discipelen, die in een opperzaal vergaderd waren op de dag van de uitstorting van de Heilige Geest, net als op die dag, waarop de apostelen verheugd waren dat zij voor de naam van Christus hadden mogen lijden (Hand. 4).

Maar zou ik jullie je plichten ten opzichte van je broeders kunnen aanbevelen zonder je te spreken van die, welke jullie moeten vervullen ten opzichte van die menigte mensen

die nog leeft in de duisternis en waaruit de Heere jullie door Zijn genade getrokken heeft? Moet de Kerk des Heeren dan tevreden zijn, net als het garnizoen van een belegerde stad, zichzelf te bewaken en zijn eigen gebied in stand te houden? Zou zij integendeel niet voortdurend uitvallen moeten doen en als een overwinnend leger op het terrein van de vijand doordringen? Zodra een boom ophoudt van groeien begint hij af te takelen. Zodra een gemeente ophoudt zich uit te breiden raakt zij in verval.

O, als jullie slechts de oneindige prijs van jullie hemelse roeping zouden gevoelen! Als jullie de liefde van Christus zouden kennen die alle verstand te boven gaat, de rijkdommen van de heerlijkheid van Zijn erfenis onder de heiligen en de uitnemende grootheid van Zijn kracht in ons die geloven. Als jullie slechts gesmaakt hadden hoe goed de Heere is en hoe dierbaar het deel is dat ons is te beurt gevallen. Als jullie terzelfder tijd de prijs zouden kennen van de onsterfelijke zielen en hoe afschuwelijk het lot zal zijn van degenen die Jezus niet kennen, zouden jullie dan ooit de prijs kunnen vergeten van die heerlijke naam, die jullie als kinderen van God mogen dragen?

Zouden jullie iets anders kunnen zijn dan christenen, als jullie zouden voelen welk een onuitsprekelijk geluk het is om een christen te zijn? Jullie zouden het altijd en overal voelen. Jullie zouden willen dat de hele wereld zo zou worden. Jullie zouden willen dat iedereen een getuige van de genade, een zendeling, een prediker, een dienaar van Christus zou zijn. Jullie hart zou branden van ijver voor de zaligheid van de zielen en dit zou zich onophoudelijk, als een brandend altaar, met smeking en gebeden voor hun zielenheil hemelwaarts verheffen (Rom. 10:1). Geef je krachten dus aan het koninkrijk van God, gedraag je moedig in die heilige oorlog. Gun jezelf nimmer rust en geef dit evenmin aan de Almachtige, totdat Hij Jeruzalem zal bevestigen en stellen tot een lof op aarde.

Wat mij zelf betreft heb ik alle reden te geloven dat mijn taak volbracht is. Ik verwacht dat, door middel van kastijdingen en beproevingen, de Heere in mij zal volbrengen dat werk van lijdzaamheid dat volmaakt moet zijn. Ik verwacht dat Hij mij uiteindelijk, wanneer en hoe het Hem behaagt, zal opnemen in Zijn eeuwige rust.

Nu ik dus geen hoop meer heb dat ik jullie op deze wereld zal terugzien en zelfs denk, dat ik jullie voortaan niet meer zal kunnen schrijven, geloof ik afscheid van jullie te moeten nemen en dat ik jullie vanaf heden aan God en het Woord van Zijn genade moet aanbevelen.

O lieve vrienden! Hoeveel dingen zullen me nog overblijven die ik jullie wilde zeggen, hoeveel dingen zou ik jullie nog willen aanbevelen! Maar de Heere zal hierin voorzien. Herlees af en toe de laatste raadgevingen, die ik zopas tot jullie heb gezegd en bidt de Heere, dat Hij jullie deze in praktijk laat brengen. Lees vooral in de Bijbel, ga voortdurend naar die boom des levens die ieder jaar zijn vrucht voortbrengt. Jullie zullen er altijd enkele rijpe vruchten voor jezelf vinden, of een woord dat goed zal zijn voor je ziel.

Als jullie enkele andere geschriften zouden lezen, dan hoop ik dat deze in overeenstemming met Gods Woord mogen zijn. Ik zou bijvoorbeeld willen dat iedereen *Bunyans Pelgrimsreis van de Christen en het Leven van Bunyan* zou bezitten, van die christen, die zo nauwgezet was en zo vol van ware ondervinding. Probeer ook het zendingsblad *Journal des missions de Paris* (tweede jaargang, no 3) en het *Leven van de zendeling David Bralnerd* te lezen. Ik hoop dat men weldra de voortreffelijke *Brieven van de predikant Charles Rieu*, die in Denemarken is gestorven, zal publiceren. Een ander werk dat hopelijk spoedig zal verschijnen en dat ik jullie van te voren erg zou willen aanbevelen, is de *Oude en tegenwoordige Historie van de Boheemse en Moravische Broeders*.

Daaruit zullen jullie kunnen zien wat de ware christen moet zijn en wat een ware Kerk van Jezus Christus moet zijn. Dat boek zal wel voor iedereen te duur zijn om zelf aan te

schaffen. Maar enkelen van jullie zouden zich kunnen verenigen om dat gemeenschappelijk te doen. Aan het slot raad ik jullie, als boek van gebed en onderwijzing, de verzameling van geestelijke liederen aan, de bundel die te Genève is verschenen onder de titel Psalmen, gezangen en geestelijke liederen.

Ik zou, allerliefste vrienden, dierbare broeders en zusters, hebben gewild dat ik in mijn vaarwel ieder van jullie met zijn eigen naam zou kunnen groeten. Maar dat zouden er, dankzij Gods genade, teveel zijn. Ik begeer dat elk van jullie deze brief leest alsof deze aan hem alleen en aan hem persoonlijk is geadresseerd.

Want jullie weten wel welke genegenheid ik voor jullie allen heb en hoe vurig ik begeer, dat ik jullie mag weerzien in het koninkrijk van God. Hier zullen alle tranen van onze ogen worden afgewist. Daar zal geen rouw, noch gekrijt, noch moeite meer zijn en daar zal ook de dood niet meer zijn. Daar zullen wij zien wat wij hier uit onverdiende genade hebben geloofd! Onverstoorbare hoop en oneindige liefde zullen ervoor in de plaats komen.

Hebt dus goede moed, lieve vrienden! Weldra zullen wij elkaar terugzien en dat zal voor eeuwig, voor eeuwig zijn, lieve vrienden! Overdenkt die zaak voortdurend. En verre van bedroefd te zijn door een kortstondige scheiding, zullen wij samen met vreugde dat schone lied zingen:

*'Ik geef in Uwe handen /
Nu mijne ziel voorgoed. /
Ik voel mij 't hart ontbranden /
Door Uwe liefdegloed. /
Ik zal aan de eeuwige kusten, /
En van mijzelf bevrijd, /
In Uwe hoede rusten, /
Vol troost en zaligheid.'*

Amen! Amen! Vaarwel, nogmaals vaarwel, lieve broeders en zusters in Jezus Christus! Dat de Heere jullie moge zegenen en behoeden! Dat Hij jullie de vrede en de vreugde mag geven die de wereld ons niet ontroven kan!

Jullie liefhebbende broeder,

FÉLIX NEFF

LITERATUUR

ADRIAAN VAN HAAMSTEDE

Historie der martelaren die, om de getuigenis der evangelische waarheid, hun bloed gestort hebben, van Christus onze Zaligmaker af tot het jaar 1655.

A. VAN HAAMSTEDE.

MARTELAREN IN HET ROMEINSE RIJK, DEEL I EN DEEL 2

VANAF DE TIJD VAN DE APOSTELN TOT AAN DE TIENDE VERVOLGING 283.

Overgenomen uit: Historie der martelaren. Met veel toelichtingen

A. van Haamstede. Geloofsvervolgingen en geloofshelden bij de Waldenzen in Italië in 5 delen. Stichting Gihonbron.

Serie Italië, geloofsvervolgingen en geloofshelden

- Noord- en Zuid-Italië, deel 1.
- Waldenzen in Piëmont, deel 2.
- Waldenzen in Noord- en Zuid-Italië, deel 3.
- Valtellina en Lombardije, deel 4.

Serie Frankrijk, Geloofsvervolgingen en geloofshelden in Frankrijk.

- deel 1, 1523 - 1553;
- deel 2, 1553 - 1557

K. HAVINGA, Ned. Hervormd predikant.

DE WALDENZEN. WOERDEN. 1900.

Alcock, D.

De vreemdelingen van de valleien. **Over de Waldenzen en Albigenzen van Provence en Languedoc**

Bettex, F.

De heldenstrijd der Camisarden; vervolging en strijd der Hugenoten in Frankrijk. J. H. Kok – Kampen, 1915

Félicé, G. de

Ontroerende geschiedenis van de Protestanten in Frankrijk.

Florijn, B. e.a.

Helden van Valenciën + Opkomst en ondergang van de Reformatie in en omtrent Valenciennes

Niel, Ferdinand

Tragedie van de Albigenzen; inwoners uit provincie Albigois in Zuid-Frankrijk;

Oostveen, Mia S.H. van

Henri Arnaud, leraar en veldheer der Waldenzen

Ernesto Comba, De Waldenzen, hun oorsprong en geschiedenis.

Uit het Italiaans vertaald door W.F.E. Smelik, Kampen 1927.

J.F. Martinet, Kerkelijke Geschiedenis der Waldenzen in de Valleyen van Piemont, tot op dezen tijd 1775. 3e druk, Amsterdam Ten Brink en De Vries, 1826.

H.J. Royaards, Nederland in betrekking tot de Waldensen, gedurende hunne ballingschap na de herroeping van het Edict van Nantes (1686-1690)

Giorgio Tourn, De Waldenzen. De eerste protestanten en hun 800-jarige geschiedenis, Franeker 1988. Italiaanse uitgave luidt: Valdesi, la singolare vicenda di un popolo chiesa, Turijn 1977. Dit werk is in 1988 vertaald door G. van Bruggen.
Giorgio Tourn, (geb. 1930) is van Waldenzische afkomst en predikant van de Waldenzenkerk te Torre Pellice, Italië.

Ami Bost. **Lettres de Félic Neff**, missionnaire protestant et suisse et dans les départements de la Savoie et des hautes Alpes. 2 delen. Genève, Paris, 1842.

<https://books.google.fr/books?id=988WAAAAQAAJ&printsec=frontcover&hl=fr#v=onepage&q&f=false>

Al de bovengenoemde documenten zijn beschikbaar op de site:

www.theologienet.nl